

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

Sofija A. Bilandžija

SEMANTIKA KAUZATIVNIH KONSTRUKCIJA
U NORVEŠKOM I SRPSKOM JEZIKU

doktorska disertacija

Beograd, 2014.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Sofija A. Bilandžija

THE SEMANTICS OF CAUSATIVE
CONSTRUCTIONS IN NORWEGIAN AND
SERBIAN

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2014

Mentor:

doc. dr Zorica Kovačević, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Članovi komisije za odbranu:

1. doc. dr Zorica Kovačević, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

2. _____

3. _____

4. _____

Datum odbrane: _____

U procesu izrade disertacije su mi svojim savetima podršku pružili profesori, kolege i saradnici i njima ovom prilikom želim da iskažem svoju zahvalnost.

Svom mentoru, doc. dr Zorici Kovačević, dugujem zahvalnost pre svega na zalaganju, pomoći i korisnim sugestijama i komentarima, ali ništa manje na iskrenoj i prijateljskoj podršci. Zahvaljujem prof. dr Rajni Dragičević na podršci, iskrenom zanimanju za ovaj rad i stečenim znanjima, koja su mi bila od velike koristi u ovom istraživanju. Veliku zahvalnost dugujem prof. dr Zorki Kašić i prof. dr Vesni Polovini, koje su svojom podrškom i autoritetom doprinele finalizaciji ovog rada.

Svojim dragim kolegama sa Grupe za skandinavistiku Filološkog fakulteta u Beogradu zahvaljujem na podršci i strpljenju, a kolegamicama mr Nataši Ristivojević Rajković i mr Danijeli Babić najsrdačnije zahvaljujem na više nego korisnim razgovorima vezanim za srodnu naučnu problematiku. Doc. dr Branislavu Ivanoviću najtoplije zahvaljujem na bezrezervnoj prijateljskoj podršci. Veliki deo štampane literature za izradu ovog rada dospeo je iz Univerzitetske biblioteke u Oslu zalaganjem mr Ratke Krsmanović Isailović i Biljane Dragišić, kojima se na ovome zahvaljujem. Za izradu UDK broja zahvaljujem mr Snježani Ćirković, bibliotekaru Katedre za germanistiku Filološkog fakulteta u Beogradu.

SEMANTIKA KAUZATIVNIH KONSTRUKCIJA U NORVEŠKOM I SRPSKOM JEZIKU

Apstrakt

Predmet rada je semantička analiza verbalnih kauzativnih konstrukcija u norveškom i srpskom jeziku, sa osnovnim teorijskim polazištem u širem kognitivno-funkcionalnom okviru baziranom na teoriji prototipa i analizi semantičkih uloga. Primarnim ciljevima rada se mogu smatrati sprovođenje detaljne analize eksterne faktitivne kauzacije iskazane analitičkim kauzativnim konstrukcijama iz perspektive jednog jezika (norveškog), a potom i analiza datih konstrukcija iz kontrastivne (norveško-srpske) perspektive.

Budući da se u radu polazi od pretpostavke da kauzativnost kompleksna pojmovno-semantička kategorija koja izražava našu konceptualizaciju kognitivno bazičnih uzročno-posledičnih odnosa, jedan od prvih koraka u istraživanju bilo je nužno definisanje kompleksne *kauzativne situacije*. Ona je definisana kao makrosituacija koja se dominantno interpretira kao odnos dva događaja, čini prototip tranzitivnog situacionog okvira i kao takva prototipično pretpostavlja učešće dva konceptualno maksimalno odeljena učesnika različitog odnosa snaga i različitog stepena aficiranosti (agens, pacijens).

Polazeći od utemeljene distinkcije između analitičkih, morfoloških i leksičkih kauzativa utvrdili smo da oba jezika na raspolaganju imaju složen sistem produktivnih i manje produktivnih formalnih sredstava izražavanja supkomponenti kauzativne makrosituacije, pri čemu se i same kauzativne konstrukcije moraju posmatrati kao prototipske kategorije. Ustanovili smo da postoji određeni stepen divergencije koji se prvenstveno tiče produktivnog obrazovanja analitičkih kauzativnih konstrukcija uz pomoćne kauzativne glagole u norveškom jeziku (visok stepen gramatikalizacije konstrukcije), pri čemu srpski jezik gradi odgovarajuću kauzativnu konstrukciju pomoću generičnih jednokomponentnih kauzativnih glagola koji i dalje čuvaju punoznačnost svoje semantičke strukture (visok stepen leksikalizacije).

U semantičkoj analizi kauzativnosti pošli smo pravcem analize učesnika kauzativne situacije (agens, kauzant, pacijens), a potom smo na osnovu analize njihovog

saodnosa identifikovali i istražili osnovne tipove kauzacije koje u norveškom jeziku kodiraju analitički kauzativi. Kriterijalnim obeležjem kauzatora mora se smatrati osobina iniciranja radnje koja dovodi do primetne promene stanja drugog učesnika, te se tako kao prouzrokovajući javljaju i manje prototipični agensi koji su percipirani kao izazivači određenih procesa: prirodne sile, neživi entiteti, situativni i eventivni agensi, te bezlični generalizovani kauzator. Iako se prototipični agens smatra prototipičnim kauzatorom, ustanovili smo da njegove osobine svesti, sposobnosti voljnog planiranja i namernog iniciranja radnje nisu osobine koje većina kauzativnih glagola licencira.

Potom su analizirani tipovi kauzacije izraženi norveškim analitičkim kauzativima sa glagolima *få* i *gjøre*, i njihovi ekvivalenti u srpskom jeziku. Kao pomoćni kauzativni glagoli oni pokazuju visok stepen desemantizovanosti i nemarkiranosti, na poziciji subjekta njihovih rečenica se kodiraju raznoobrazni agentivni učesnici, a ova dva glagola izražavaju veoma visok stepen 'neutralne' kauzacije. Analiza pokazuje da upravo ovakav nedostatak semantičkih restrikcija pretpostavlja relativno visok stepen nekorespondentnosti sa semantički ekvivalentnim izrazima u srpskom jeziku, u kom ne postoji u ovoj meri gramatikalizovana analitička kauzativna konstrukcija i u kom će se odabirom autosemantičnih kauzativnih glagola koji uvode analitičku konstrukciju zahtevati detaljnija specifikacija načina kauzacije. Odnos učesnika poslužio je kao osnova za izdvajanje pet tipova kauzacije koje izražavaju norveški analitički kauzativi, a to su (a) efektivna, (b) induktivna, (c) afektivna, (d) evaluativna i (e) intrapersonalna kauzaciju, svaka sa više podtipova, a kao posebni, šesti tip izdvajamo benefaktivnu kauzaciju kodiranu posebnim tipom konstrukcije koja je u norveškoj gramatičkoj literaturi poznata pod nazivom *få*-pasiv.

Ključne reči: kauzativne konstrukcije, semantičke uloge, teorija prototipa, konceptualizacija, kauzativna situacija, agens, kauzant, pacijens, norveški jezik, srpski jezik

Naučna oblast: Lingvistika

Uža naučna oblast: Semantika

UDK broj: 811.113.5'367.625:811.163.41'367.625

811.113.5'373.611:811.163.41'373.611

THE SEMANTICS OF CAUSATIVE CONSTRUCTIONS IN NORWEGIAN AND SERBIAN

Abstract

The subject of this study is the semantic analysis of causative constructions in Norwegian and Serbian, with theoretical background in a wider frame of cognitive and functional linguistics based on prototype theory and semantic roles analysis. The aim of the study is to provide a thorough analysis of external factitive causation as expressed by analytic causative constructions in Norwegian and establish their major counterparts in Serbian through contrastive analysis of their semantic content..

Starting from the presumption that causality is a complex conceptual and semantic category which conveys our construal of the cognitively salient relationship between cause and effect, one of the first steps was to define the complex notion of causative situation. It is defined as a macroevent dominantly interpreted as a relationship that holds between two subevents. It constitutes the prototype of a transitive event frame and as such involves two participants in maximal conceptual opposition, with different grades of affectedness and unequal strength (agent, patient), but we go on to show how their degree of membership constitutes an important contributive factor for the semantics of causation.

Grounded in the established distinction between analytic, morphological and lexical causatives we have established that both languages have on their disposal a complex system of productive and less productive formal markers which encode different subevents of the causative macroevent, and that the causative constructions themselves are to be treated as prototype categories. We have also concluded that there is a certain degree of divergence which results from the fact that the productive analytic causatives in Norwegian are formed with the semantically depleted auxiliary causative verbs (high degree of grammaticalization coupled with unspecified mode of causation), and that the corresponding analytic causative in Serbian is formed by lexical causative verbs that preserve their full semantic structure (high degree of lexicalization).

The semantic analysis was first concerned with participant analysis (agent, causee, patient), and subsequently with identifying and exploring main causative types expressed

by Norwegian analytic causatives. We consider the component of instigation of the action (leading to a perceptible change of state in another participant) to be the criterial feature of the causer participant. That is why also less prototypical agents can be construed as instigators of certain actions: natural forces, inanimate entities, situational and eventive agents, as well as generalized impersonal causers. Although the the prototypical agent is considered to be the instance of the prototypical causer, we have established that its features of sentience, capability of volitive planning and deliberate instigating are not the features licenced by the majority of causative verbs.

Subsequently we analyzed the causation types expressed by Norwegian analytic causatives with the auxiliaries *få* i *gjøre* and their equivalents in Serbian. As causative auxiliaries they show high degree of semantic depletion and unmarkedness, and different types of agents and agentlike participants surface as their subjects, and the constructions express high degree of 'unspecified' indirect causation. Our analysis goes on to show that it is this lack of semantic restrictions that leads to major types of formal, semantic and conceptual mismatches, where Serbian, with its compulsory fully lexical verbs in analytic constructions demands exact specification of the causative type. On the basis of participant interaction we have been able to identify five major types of causation in Norwegian, (a) effective, (b) inductive, (c) affective, (d) evaluative and (e) intrapersonal causation, each consisting of several subtypes. As the sixth subtype of indirect causation we define benefactive causation, encoded by a special construction in Norwegian, the so-called *få*-passive.

Key words: causative constructions, semantic roles, prototype theory, conceptualisation, causative event, agent, causee, patient, Norwegian, Serbian

Field of study: Linguistics; Semantics

UDC number: 811.113.5'367.625:811.163.41'367.625

811.113.5'373.611:811.163.41'373.611

SPISAK SKRAĆENICA

anim – animatno
apstr. – apstraktno
BK – benefaktivna konstrukcija
BKK – benefaktivno-kauzativna konstrukcija
CAUS – kauzacija/kauzirati
en. – engleski
GS – glagolska sintagma
hum – humano
I – imenica
IE – indoevropski
inf – infinitiv
intr – intransitivan
IS – imenička sintagma
k – kauzacija
KG – kauzativni glagol
KK – kauzativna konstrukcija
KS – kauzativna situacija
no. – norveški
PS – pridevska sintagma
ru. – ruski
S – (kauzativna) situacija
stno. – staronorveški
šv. – švedski
tr – transitivan

SADRŽAJ

1 Uvod	1
1.1 Predmet istraživanja	1
1.2 Zadatak i ciljevi	2
1.3 Teorijski okvir	3
1.4 Građa	6
1.5 Dosadašnja istraživanja	7
2 Pojam kauzativnosti	10
2.1 Kauzalnost – kauzacija – kauzativnost	10
2.2 Kauzativnost kao pojmovno-semantička kategorija	11
2.2.1 Kognitivna baza kauzativnosti	11
2.2.2 Semantičke pretpostavke kauzativnosti	13
2.2.2.1 Kauzativna situacija	13
2.2.2.2 Struktura i modelovanje kauzativnog događaja	14
2.2.2.3 Kauzativnost i tranzitivnost	17
2.2.2.4 Kauzativnost i tip situacije	19
2.3 Kauzativni glagol	22
2.3.1 Kauzativni glagol i prelazni glagol	23
2.3.2 Tipovi kauzativnih glagola	24
2.3.2.1 Pomoćni kauzativni glagoli	26
2.3.2.2 Leksički kauzativni glagoli	27
3 Supkategorizacija kauzativnih konstrukcija	31
3.1 Uvodne napomene	31
3.2 Neglagolske konstrukcije	32
3.2.1 Suprasegmentno izražavanje kauzacije	33
3.2.2 Nesuprasegmentno izražavanje kauzacije	34
3.2.2.1 Veznici i veznički spojevi	34

3.2.2.2	Prilozi	38
3.2.2.3	Predlozi i predloške sintagme	38
3.2.2.4	Leksički izrazi	40
3.3	Glagolske konstrukcije	41
3.3.1	Analitički kauzativ	42
3.3.1.1	Analitički kauzativ sa infinitivskom sintagmom	43
3.3.1.2	Analitički kauzativ sa imenskom rečju ili sintagmom	45
3.3.1.3	Analitičke konstrukcije sa predloškom sintagmom	48
3.3.2	Sintetički kauzativi	49
3.3.2.1	Morfološki kauzativ	50
3.3.2.1.1	Derivacija	51
3.3.2.1.1.1	Deverbativi	51
3.3.2.1.1.2	Denominativi	52
3.3.2.1.2	Kompozicija	56
3.3.2.2	Leksički kauzativ	58
3.4	Kontrastivna zabeleška: KK u srpskom i norveškom jeziku	59
3.5	Kontinuum kauzativnih konstrukcija	66
4	Učesnici kauzativne situacije	71
4.1.	Uvodne napomene	71
4.2	Kauzator	71
4.2.1	Agens u užem smislu	74
4.2.1.1	O prototipu agensa	74
4.2.1.2	Semantički parametri uloge agens	75
4.2.1.3	Parafraziranje prototipičnog agensa	81
4.2.2	Drugi agensi	83
4.2.2.1	Sile kao agens	85
4.2.2.2	Neživi entiteti kao agensi	90
4.2.2.3	Okolnosti i događaji kao agensi	103
4.2.2.4	Stimulus kao agens	109
4.3	Kauzant	112

4.3.1 O određenju termina kauzant	112
4.3.2 Semantički parametri uloge kauzanta	115
4.4 Pacijens	121
4.4.1 Prototipični pacijens i njegovi semantički parametri	121
4.4.2 O stanju i rezultatu	126
4.4.2.1 Rezultat i temporalna struktura događaja	126
4.4.2.2 Primarna i sekundarna stanja	128
5 Semantički tipovi kauzativnih odnosa	133
5.1 Eksterna i interna kauzacija	133
5.2 Faktitivna i permisivna/prohibitivna kauzacija	136
5.3 Direktna i indirektna kauzacija	139
5.3.1 Određenje termina	139
5.3.2 (In)direktnost kauzacije i njeno kodiranje	143
5.4 Glagoli <i>få</i> i <i>gjøre</i> u analitičkim KK u norveškom jeziku	144
5.4.1. Semantički sadržaj glagola <i>få</i> i <i>gjøre</i> van KK	145
5.4.1.1 Glagol <i>få</i>	145
5.4.1.2 Glagol <i>gjøre</i>	146
5.4.2 Tipovi kauzacije izraženi norveškim analitičkim kauzativima	147
5.4.2.1 Efektivna kauzacija	149
5.4.2.1.1 Efektivna interpersonalna kauzacija	151
5.4.2.1.2 Efektivna nevolitivna kauzacija	153
5.4.2.1.3 Efektivna volitivna kauzacija	155
5.4.2.1.4 Efektivna impersonalna kauzacija	156
5.4.2.2 Induktivna kauzacija	157
5.4.2.2.1 Manipulativna kauzacija	159
5.4.2.2.1.1 Manipulativna koercivna kauzacija	159
5.4.2.2.1.2 Manipulativna stimulatívna kauzacija	161
5.4.2.2.1.3 Manipulativno-performatívna kauzacija	163
5.4.2.2.2 Motivaciona kauzacija	164
5.4.2.3 Afektivna kauzacija	167

5.4.2.3.1 Afektivna emotivna kauzacija	167
5.4.2.3.2 Drugi tipovi afektivne kauzacije	171
5.4.2.4 Evaluativna kauzacija	177
5.4.2.5 Intrapersonalna kauzacija	180
5.4.2.6 Indirektna kauzacija – kontrastivna zabeleška	185
5.4.3 Benefaktivni kauzativ	192
5.4.3.1 Kontekstualno kodiranje benefaktivnog kauzativa	193
5.4.3.2 Konstrukcije sa glagolom <i>fã</i>	195
5.4.3.2.1 O <i>fã</i> -pasivu	195
5.4.3.2.2 Opšte semantičke karakteristike <i>fã</i> -pasiva kao benefaktivnog kauzativa	198
5.4.3.2.3 Pridruženje komponente benefaktivnosti učesniku na poziciji subjekta	201
5.4.3.2.3.1 Potpuno aficirani učesnik na poziciji subjekta	202
5.4.3.2.3.2 Aficirani i agentivni učesnik na poziciji subjekta	205
5.4.3.2.3.3 Agentivni i neaficirani/parcijalno aficirani učesnik na poziciji subjekta	207
6 Semantika kauzativa i dekauzativa	208
6.1 Uvodne napomene	208
6.2 Određenje termina	210
6.3 Pravac derivacije	212
6.4 Supkategorizacija formalnih sredstava izražavanja dekauzativnih značenja	214
6.4.1 Usmerena opozicija	215
6.4.1.1 Kauzativna derivacija/opozicija	215
6.4.1.2 Antikauzativna opozicija	216
6.4.1.2.1 Inhoativi na <i>-ne</i>	216
6.4.1.2.2 Refleksivni marker	217
6.4.2 Leksička opozicija	219
6.4.2.1 Supletivna opozicija	219
6.4.2.2 Ekvipolentne „sintagme“	220
6.4.2.3 Labilni glagoli	220
6.5 Semantika dekauzativa	223
6.5.1 Učesnici dekauzativne situacije i tip situacije	225

6.5.2	Proces dekauzativizacije	227
6.5.2.1	Semantička opozicija	227
6.5.2.2	Dekauzativizacija i spontanost odvijanja radnje	228
6.5.2.3	Deagentivizacija i dekauzativizacija	231
6.6	Polisemija dekauzativne morfeme	235
6.6.1	Odnos pasiva i dekauzativa	242
6.6.1.1	Opšta razmatranja	242
6.6.1.2	Glagolski rod ili aktantska derivacija	245
6.6.2	Odnos dekauzativa i medija	249
7	Zaključak	253
7.1	Opšti zaključci istraživanja	253
7.2	Perspektive daljeg istraživanja	260
	Literatura	261
	Biografija autora	279

1 UVOD

1.1 Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je semantička analiza verbalnih kauzativnih konstrukcija u norveškom i srpskom jeziku, sa posebnim osvrtom na semantiku eksterne faktitivne kauzacije i njen odnos prema analitičkim kauzativnim konstrukcijama.

Raznovrsni aspekti kauzativnosti su već decenijama važna tema lingvističkih istraživanja, pogotovo s obzirom na povezanost sa osnovnim pojmovnim kategorijama, a uspostavljanje uzročno-posledičnih veza predstavlja jedan od bazičnih načina na koji čovek strukturise svoje fizičko i društveno okruženje. Pojam kauzativnosti vezan je za iskazivanje uzročno-posledičnih odnosa u jeziku, a kauzativnost shvaćena kao konceptualna i semantička kategorija nalazi svoj izraz putem raznoobraznih sredstava na različitim nivoima jezičke strukture.

S obzirom na ovakav pristup pojmu kauzativnosti, prema kom ne polazimo od pretpostavke da je kauzativnost zasnovana na kakvoj objektivnoj strukturi uzročno-posledičnih odnosa u vanjezičkoj stvarnosti, već da predstavlja svojevrsni konstrukt (en. *construal*), odn. način na koji se u okvirima jednog jezika određene situacije konceptualizuju i kategorizuju, težište istraživanja je na ustanovljavanju sličnosti i razlikama u konceptualizaciji događaja, te kako slične konceptualizacije mogu dovesti do različitih jezičkih reprezentacija.

Interesovanje za problematiku kauzativnosti poteklo je iz magistarskog rada (Bilandžija 2005), bez obzira na to što smo se u tom istraživanju bavili semantičkom analizom grupe prototipičnih neprelaznih glagola – glagola kretanja. U tom istraživanju se formiralo posebno interesovanje za inače slabije obrađivanu lingvističku problematiku, naime, glagolsku metonimiju. U magistarskom radu, kao i u naknadnim promišljanjima ove teme, uočili smo dominantnu vezu između glagola kauziranog kretanja i njihovih nekauzativnih parnjaka, posebno onih koji su obrazovani pomoću refleksivnog formanta (*seg/se*), što je dovelo do produblivanja zanimanja za semantiku kauzativnosti u celini.

1.2 Zadatak i ciljevi

Cilj istraživanja je trostruk.

Prvi cilj je identifikacija spektra gramatičkih i leksičkih sredstava kojima se u norveškom i srpskom jeziku može iskazati semantička kategorija kauzativnosti, te identifikacija tipova verbalnih kauzativnih konstrukcija, i njihovog položaja i stepena leksikalizacije/gramatikalizacije.

Drugi cilj istraživanja je detaljan opis semantičkih karakteristika kauzativnih konstrukcija u norveškom jeziku, pri čemu se mogu identifikovati tri glavna zadatka:

(a) analiza učesničke strukture kauzativnog događaja, budući da se prototipična kauzativna situacija izjednačava sa prototipičnom tranzitivnom situacijom čiji su učesnici prototipični agens i prototipični pacijens.

(b) analiza semantičkih karakteristika učesnika, stepena njihove umešanosti i međusobnog odnosa, i kako elementi poput aficiranosti, voljne umešanosti i stepena očuvanja kontrole nad procesom utiču na (in)direktnost kodiranja kauzativnosti, budući da se kao kauzator ili prouzrokovatelj situacije može javiti i učesnik koji nije jednak prototipičnom agensu (aficirani agens, situativni ili eventivni kauzator).

(c) analiza osnovnih tipova kauzacije koji se iskazuju norveškim analitičkim kauzativnim konstrukcijama sa glagolima *få* i *gjøre*, s obzirom na semantičku širokoznačnost ili pak visok stepen desementizovanosti u ovirima kauzativnih konstrukcija, i činjenicu da se mogu posmatrati kao svojevrsni pomoćni kauzativni glagoli

Treći cilj istraživanja je kontrastivna analiza kauzativnosti u norveškom i srpskom jeziku i utvrđivanje osnovnih pravaca konvergenije i divergencije. Ovaj deo analize tiče se jednim delom već opisanih formalnih načina izražavanja kauzativnih odnosa, a drugim delom obuhvata poređenje strategija koje oba jezika koriste kako bi izrazili dati tip kauzativnog odnosa.

1.3 Teorijski okvir

Kauzativnost predstavlja veoma kompleksnu kategoriju koja zahvata više nivoa jezičke analize. Izbor teorijskog pristupa je s jedne strane svakako motivisan onim za šta smo smatrali da pruža najpotpunije objašnjenje kauzativne problematike i čini dobro polazište za kontrastiranje jezika, a sa druge strane i činjenicom da je kompleksnost ovog fenomena i u dosadašnjim istraživanjima zahtevala da se kauzativnosti priđe ili iz ugla semantičko-sintaksičkog ili semantičko-pragmatičkog interfejsa¹. Uz osnovne principe kontrastivne i analitičko-deskriptivne analize, kao dva dominantna teorijska fundamenta se mogu izdvojiti teorija prototipa i analiza semantičkih uloga.

Primena **teorije prototipa** podrazumeva da je istraživanje smešteno široko u okvire kognitivne semantike. I ne samo to, neki osnovni postulati kognitivističkog pristupa istraživanju značenja u ovom radu se uzimaju kao ključni: (a) značenje je vezano za opšteljudsku sposobnost percepcije i kategorizacije, i ne odražava kakvu realnu, ontološku izdiferenciranost, (b) struktura događaja se stoga može kodirati na različite načine, tako što se semantički i pragmatički mogu različito fokusirati, na primer, oni elementi situacije koji nisu konceptualizovani kao deo situacije ili oni koje govornik smatra manje ili više bitnim u predstavljanju date situacije, (c) značenje u jeziku je fleksibilno i dinamično upravo zbog toga što je vezano za naše iskustvo (tradicionalno poznato kao enciklopedijsko znanje o svetu), i time se jezički sistem ne predstavlja kao rigidna i nepromenljiva struktura.

Teorija prototipa predstavlja jedan od važnih fundamenata kognitivne lingvistike, koja se i inače zasniva na nizu *srodnih* teorijskih pristupa. Predstavlja koncept kategorizacije zasnovan na ideji o postojanju prototipičnog člana kategorije, i ponikla je sredinom 1970-ih godina iz psiholingvističkih istraživanja Elinor Roš (Eleanor Rosch). Prednosti teorije prototipa u odnosu na tada dominantnu komponencijalnu analizu bile su u tome što je, između ostalog, prevazilazila dotadašnje probleme koncepta jasno razgraničenog članstva u kategoriji, koji je u tradicionalnoj dekompozicionoj semantici bio zasnovan na nužnom prisustvu određenih kriterijskih obeležja u semantičkom

---

¹ Termin interfejs ovde koristimo u standardnom značenju polja interakcija različitih nivoa jezičke strukture.

sadržaju leksema. Prihvatanje prototipskog pristupa omogućilo je objašnjenje mogućnosti postojanja brojnih graničnih slučajeva, budući da teoriju prototipa karakteriše nekoliko važnih određenja osobina: (1) svaka kategorija se može posmatrati u svetlu prototipičnosti i osobine prototipa definišu kategoriju u jasnom kontrastu prema drugim kategorijama u istom domenu; (2) članstvo u kategoriji se ne zasniva na posedovanju nužnih i dovoljnih osobina, već se određuje u poređenju sa prototipičnim članom kategorije, koji je njen centralni predstavnik; nisu svi članovi kategorije jednako dobri predstavnici kategorije; (3) zbog toga svaki član kategorije može posedovati manji ili veći broj kriterijskih obeležja koje deli s prototipom, a članstvo u kategoriji je stoga *gradabilno* (= stepen pripadnosti kategoriji), a i sama kategorija poseduje osobinu stepenovanosti, budući da se semantička struktura unutar same kategorije može preklapati u značenju; (4) članstvo u kategoriji može biti nesigurno kad su u pitanju periferni članovi, koji dele najmanji broj obeležja sa prototipom, te kategorije međusobno mogu imati nejasne granice (en. *fuzzy edges*).

Osim što je od 1980-ih doživela značajnu primenu u okvirima semantičkih istraživanja, teorija prototipa se u poslednjih nekoliko decenija primenjivala na istraživanja drugih nivoa jezičke strukture, od fonetike do istorijske lingvistike (Taylor 1998: 142; Geeraerts 2006: 145). Za naše istraživanje je od ključnog značaja što se i različiti strukturni i gramatički fenomeni mogu proučavati kao gradabilne kategorije, pri čemu ovaj pristup pretpostavlja da različite konstrukcije postoje kao kontinuum, up. Shibatani (1985) za prototipsku analizu pasiva i srodnih konstrukcija, Shibatani & Pardeshi (2001) za analizu kauzativnih konstrukcija kao gradabilnog kontinuuma ili Næss (2007) za analizu prototipične tranzitivnosti. Takav pristup je ključan u razumevanju odnosa među različitim konstrukcijama jednog jezika, a sposoban je da obezbedi koristan analitički okvir za međujezička poređenja.

Okosnicu ovog istraživanja čine kauzativne konstrukcije u kojima je kauzacija iskazana kakvom glagolskom leksemom, te se tako nužno baziramo na analizi određenih situacija ili situativnih okvira koje date glagolske lekseme izražavaju, i analizi odnosa situacije i njenih učesnika. Za ovaj tip analize smatrali smo najpogodnim oruđem analizu **semantičkih uloga**. U savremenoj semantičkoj i sintaksičkoj literaturi skoro da nema korišćenijeg termina, a ipak su pored višedecenijske primene toliko puta razrađivane da

se njihov tačan broj ni danas ne može utvrditi, a teorijski status i način primene u analizi i dalje podložni preispitivanjima.

Ova teorija razvila se krajem 1960-ih godina sa namerom da se napravi oruđe analize koje može posredovati između semantike i sintakse, a začetnicima se tradicionalno smatraju Fillmore (Fillmore), Gruber, Anderson i Jackendoff (Jackendoff) (za diskusiju o sličnostima i razlikama između termina semantička uloga, tematska uloga, tematski odnosi, dubinski padeži, Θ -uloge v. Dowty 1991: 548-550). Sa semantičke strane se može reći da značenje glagola karakterišu obavezne semantičke uloge koje on dodeljuje učesnicima (aktantima) situacije koju označava, a sintaksički se posmatraju kao odnos predikata i njegovih argumenata, koji se u formalnoj sintaksičkoj strukturi kodiraju zauzimajući određene gramatičke uloge u rečenici, kao što su tradicionalno shvaćeni subjekat, direktni ili indirektni objekat, priloška odredba i sl.

Uprkos prvobitnoj nameri oruđa deskripcije na interfejsu sintakse i semantike, status semantičkih uloga u gramatičkoj teoriji je oduvek bio problematičan, a problematika se tiče prvenstveno prediktabilnosti gramatike na osnovu semantičkih uloga i nepostojanje apsolutne korelacije 1:1 sa sintaksičkom strukturom. U očekivanju da se ovaj odnos kako-tako održi, mnogi autori se i danas čvrsto drže jednom definisanih uloga sa jasno određenim sadržajem (up. tradicionalno shvaćenog agensa kao 'voljne individue koja radnju pokreće sa namerom'), iako tako definisane uloge u savremenoj semantičkoj analizi nameću suviše velike restrikcije tako što gube deskriptivnu snagu time što postaju nefleksibilne i skoro neupotrebljive u opisivanju pojedinačnih glagolskih leksema (up. Padučeva 1998: 350; Næss 2007: 107). Ukoliko se na poziciji subjekta glagola *knuse* ('sломити') mogu javiti različiti učesnici, na primer, voljni agens (*Per*), prirodna sila (*storm* 'oluja') ili neživ entitet (*stein* 'kamen') ili ljudsko biće kao nevoljno umešani učesnik (*Per knuste vinduet ved et uhell* 'Per je slučajno razbio prozor'), postavlja se pitanje kako izaći u susret zahtevu da određena glagolska leksema ima isti zbir semantičkih uloga i kako da postuliramo koje semantičke uloge se vezuju za glagol *knuse*.

U ovom istraživanju semantičke uloge primenjujemo u tradiciji prema kojoj se i one mogu posmatrati kao prototipska kategorija, pri čemu je nužan preduslov bilo kakvog daljeg razmatranja shvatanje da semantičke uloge ne predstavljaju objektivno prisutne stvarnosne kategorije, već da poput bilo koje druge semantičke kategorije predstavljaju

naš konstrukt i zavise od konceptualizacije događaja (DeLancey 1991: 350). Delensi u ovom članku ukazuje na niz važnih istraživanja koja su do tog trenutka pokazala da i semantičke uloge poput agensa ili strukture poput tranzitivne konstrukcije imaju nejasne granice, kao bilo koja druga konceptualna kategorija. Na ovaj način i semantičke uloge u ovom istraživanju posmatramo u svetlu teorije prototipa, pri čemu prototip, kao idelani predstavnik kategorije poseduje sve relevantne osobine, dok se drugi članovi kategorije, u skladu sa brojem osobina koji dele sa prototipom radijalno kreću ka periferiji kategorije (za Dautijevu (Dowty 1991) uticajnu analizu proto-agensa i proto-pacijensa up. poglavlje 4).

Da bismo semantičke uloge mogli opisati prototipski, važno je imati na umu da se semantička uloga mora shvatiti kao skup svojstava (en. *cluster of properties*) i da se dalje može dekomponovati. Na taj način glagol *knuse* ne vezujemo za jednu ulogu (jer se to očigledno ne može postići), već samo za semantičku komponentu inicijativnosti/iniciranja radnje, koja je zajednička svim pomenutim semantičkim ulogama koje se mogu kodirati kao subjekt ovog glagola, dok druga svojstva tradicionalno shvaćenog agensa, poput voljnosti, ostaju opcionalna jer ih glagol *knuse* nužno ne licencira. S ovim možemo povezati i mišljenja koje iznose Padučeva i Genušiene o nužnom isključivanju karakteristika referenata/taksonomske klase iz definicije semantičkih uloga (Genušiene 1987: 44; Padučeva 1998: 350). Prema ovakvom shvatanju, kao semantičke uloge bi se mogle posmatrati uloge agens, uzrok, pacijens, izvor, cilj, instrument, tema i sl., dok taksonomska ili ontološka klasa učesnika (osoba, predmet, živo biće, prirodna sila, događaj, stanje) predstavlja tek jedan tip informacije i osobine učesnika, poput animatnosti ili neanimatnosti ne treba nužno da razlikuju uloge: tako se pod ulogu pacijensa mogu podvesti i neanimatni učesnik u rečenici *Snøen har smeltet* ('Sneg se otopio') i animatni učesnik rečenice *Han døde* ('Umro je').

1.4 Građa

Građa za ovo istraživanje primarno je ekscerpirana velikih završenih jednojezičnih rečnika, kao što su *Bokmålsordboka* (BMO) i *Norsk ordbok* (NO) za norveški jezik, ili *Rečnik srpskoga jezika* (poznatiji kao Jednotomnik) za srpski jezik. Kao

drugi izvor građe poslužili su mnogobrojni primeri koji se u istraživanjima kauzativnosti decenijama provlače iz jednog rada u rad (tu se primarno misli na tipološku literaturu), pa su takvi primeri za norveški jezik kao nematernji proveravani u NoWaC korpusu. NoWaC korpus razvijen je pri *Tekstlaboratoriet* Univerziteta u Oslu i predstavlja korpus tagovanih tekstova sa interneta. Izbor korpusa za proveru građe bio je motivisan izborom teorijskog okvira, koji ističe važnost proučavanja stvarne upotrebe jezika, pri čemu i odstupanja od norme datoga jezika donose važne uvide u strukturu kategorije.

1.5 Dosadašnja istraživanja

Kauzativistička literatura je izuzetno obimna i svakako da se ne može predstaviti u svojoj celokupnosti. Još je Lipka pre tri decenije smatrao da obim njegovog rada ne dozvoljava više od sumarnog pregleda literature (Lipka 1982: 3), a samo Bet Levin u svojoj dve decenije staroj monografiji navodi čak 88 referenci posvećenih jednom aspektu – kauzativno-inhoativnoj alternaciji (Levin 1993: 27).

Jedna od prvih zaista ozbiljnih diskusija o problemu kauzativnosti vodila se u okvirima *generativističke semantike*, čiji su predstavnici posmatrali kauzaciju kao formalni operator CAUSE, i smatrali da se svi tipovi kauzativnih predikata mogu izvesti iz iste dubinske strukture. Tako su leksičke i perifrastične tipove kauzativnih konstrukcija posmatrali kao različite stupnjeve u derivaciji iste semantičke strukture (McCawley 1968; Lakoff 1970), mada se početkom 1970-ih došlo do zaključka da ta dva formalno različita tipa konstrukcija odražavaju različite semantičke strukture, što je rezultovalo čuvenim nizom članaka na temu zašto 'kill' ne znači 'cause to die' (između ostalih Fodor 1970; Shibatani 1972; Wierzbicka 1975).

Važnu grupu u proučavanju kauzativnosti čine tipološka istraživanja, koja su do sada dala jedan od najvažnijih doprinosa kauzativistici, kako s aspekta tipologizacije kauzativnih konstrukcija, tako i s aspekta uočavanja semantičkih univerzalija u izražavanju pojma kauzativnosti i kauzacije. U ovom kontekstu bi se kao najvažniji mogli izdvojiti doprinosi u Comrie (1989), potom antologije Недялков & Сильницкий (1969), Comrie & Polinsky (1993), Shibatani (1976b, 2001), te Dixon & Aikhenvald (2000).

U savremenim kognitivno-funkcionalističkim okvirima značajniji doprinosi proučavanju kauzativnosti su svakako oni nastali u tradiciji Talmijevog modela *Force Dynamics* (Talmy 2001a i ranije). Ovaj konceptualni model se bavi opisom interakcije entiteta s obzirom na vršenje i primanje sile, a model se u svojoj celokupnosti može shvatiti kao svojevrsna generalizacija tradicionalnog lingvističkog pojma kauzativnosti i dopušta da se semantička svojstva različitih tipova iskazivanja kauzativnosti u jeziku mogu ukрупniti i analizirati prema jedinstvenom modelu koji se tiče ljudskog konceptualnog poimanja kauzalnosti. Ovaj model analize doprineo je i proširenju kategorije kauzativnosti, tako što je osim tradicionalnog faktitivnog poimanja, kategorija počela da uključuje i pojmove omogućavanja (permisivna kauzacija) i sprečavanja (prohibitivna kauzacija), proširujući tako spektar istraživanja sa prototipične direktne fizičke manipulacije na psihičke i socijalne modele kauzacije. Od autora koji su značajno doprineli kognitivnoj i funkcionalnoj analizi kauzativnosti svakako treba pomenuti radove Hopper & Thompson (1980), DeLancey (1991), Kemmer & Verhagen (1994), Verhagen & Kemmer (1997), Lemmens (1998), Shibatani & Pardeshi (2001), Næss (2007).

Na materijalu norveškog jezika kauzativnost u bilo kom aspektu ostaje sasvim neistražena kategorija, što je predstavljalo najveći izazov u ovom istraživanju. Uprkos tome što na svetskom nivou, kako u opisu pojedinačnih jezika, tako i u kontrastivnim istraživanjima tematika kauzativnosti zauzima jednu od centralnih pozicija, u norvagicistici o kauzativnim konstrukcijama možemo pročitati tek pokoji red ili odeljak posvećen kauzativu ili srodnim fenomenima u gramatikama ili udžbenicima opšte lingvistike (Faarlund et al. 1997; Haugen 2000; Kristoffersen et al. 2005; Golden et al. 2008). Radovi koji se dotiču kauzativističke problematike u norveškim okvirima dominantno su radovi iz formalne sintakse (Åfarli 1987; Sveen 1990; Lødrup 1996), a jedini rad koji je posvećen supkategorizaciji kauzativnih konstrukcija (morfološki kauzativ) napisala je Litvanka Sigita Rackevičiene (Rackevičiene 2005). Tek u novije vreme, i to dominantno u master-radovima iz oblasti dijahronijske lingvistike, u razmatranje problema kauzativnosti se uvodi terminološki aparat od ranije poznat u svetskoj kauzativistici (Stokstad 1998; Sandal 2011). U nedostatku norveških izbora, u istraživanju smo koristili analize švedskih autora, koji su se primetno više bavili ovom problematikom (Sundman 1983, 1986; Viberg 2006; up. i detaljnije reference u Rawoens 2007: 10-11).

Iako se ni za srpski jezik ne može reći da je pitanje kauzativnih konstrukcija i njihove semantike u potpunosti i na sasvim zadovoljavajući način rešeno, ova kategorija je svakako obrađivaniya nego u norveškoj literaturi. Tu prvenstveno mislimo na dve veoma značajne monografije Miloša Kovačevića (Kovačević 1988) i Milivoja Alanovića (Алановић 2011). Kovačević se u svom uticajnom radu bavi analizom onih semantičkih aspekata kauzativnosti koji se primarno iskazuju različitim priloškim odredbama, i identifikuje pet tipova uzroka: efektor, motiv, kriterij, razlog i povod. Osim toga, ovaj prilog proučavanju kauzativnosti kao jezičkog fenomena pruža nam značajan uvid u veze između kauzativnosti i drugih jezičkih kategorija, kao što su kategorije vremena, cilja ili načina. Alanović se, u do sada najobimnijoj studiji ovog tipa, bavi kauzativno-manipulativnim konceptom proučavajući njegove izraze u vidu leksičkih i sintaksičkih jedinica, a kao posebno značajan doprinos rasvetljavanju ove problematike izdvajamo njegovo bavljenje odnosom kauzativnosti i modalnosti.

2 POJAM KAUZATIVNOSTI

2.1 Kauzalnost – kauzacija – kauzativnost

Određenje termina kauzativnosti iziskuje nužno razgraničenje od srodnih termina kauzalnosti i kauzacije. Kada su lingvistička istraživanja u pitanju, **kauzalnost** treba posmatrati kao širi pojam od kauzativnosti, koju prvenstveno vezujemo za jezičke fenomene. Kauzalnost odražava složenost objektivnih interakcija među fenomenima i entitetima vanjezičkog sveta, i predstavlja odnos dva entiteta/fenomena/događaja u kom prvi događaj prethodi drugom i dovodi do njegovog nastanka ili promene. Kauzalnost, nužnost uslova, vremenska i prostorna međuzavisnost dva događaja, priroda posledice, te prediktabilnost jesu fundamentalni u mnogim naukama, na primer, fizici, biologiji, medicini, ali i ekonomiji ili filozofiji. U mnogim lingvističkim istraživanjima se i dalje polazi od filozofskih i logičkih interpretacija kauzalnosti (up. diskusiju o Aristotelu u Kovačević 1988 ili o Hjumu i Kantu u Stefanowitsch 2001), mada ni tradicionalno shvaćena i definisana kauzativna situacija kao jezički fenomen ne zaostaje mnogo za filozofskim i logičkim definicijama (v. dole). Analogno Hazagerovu (Хазарев 1998), Stokstad (Stokstad 1998), Kelstrupu (Kelstrup 2001) i Ravuns (Rawoens 2007) u radu će se termin **kauzativnost** koristiti kao termin koji označava jednu širu pojmovno-semantičku kategoriju i njeno izražavanje jezičkim sredstvima², pri čemu se **kauzacija** (čin uzrokovanja) javlja kao jedna od komponenata složene kauzativne makrosituacije.

---

² Valja primetiti da u kauzativistici još uvek postoji visok stepen nepoklapanja u određenju ova tri termina. U literaturi na engleskom jeziku se koriste primarno termini *causality* i *causation*, pri čemu se, u zavisnosti od autora, oba mogu koristiti da označe apstraktni koncept u kom jedan događaj dovodi do nastanka drugog, a da dominantno ostaje nedefinisan odnos između uzročnosti kao ontološke kategorije i njenog odnosa prema uzročnosti kao jezičkoj kategoriji. Čak i oni autori koji razlikuju termine kauzativnost (*causativity*) i kauzacija (*causation*) (Stefanowitsch 2001: 11), mogu ih upotrebljavati nešto drugačije: on, tako, smatra da se termin kauzacije može primeniti na našu percepciju uzročne veze između dva entiteta, a termin kauzativnost na jezičko kodiranje prvog. U ruskoj kauzativistici se termini kauzalnosti i kauzativnosti shvataju slično kao u Alanović (2011), pri čemu je kauzalnost shvaćena kao opštija logičko-semantička kategorija, a kauzativnost je primarno „...ostvarivanje zadatog rezultata ciljnousmerenim čovekovim delovanjem na neki predmet ili lice“ (Алановић 2011: 37).

2.2 Kauzativnost kao pojmovno-semantička kategorija

Stroga distinkcija između termina kauzalnost i kauzativnost nužna je kako bi se izbegla tradicionalna objektivistička zamka da kauzativne konstrukcije izražavaju uzročno-posledične odnose u stvarnosti, koja dovodi i do toga da se kodiranje kakvog kauzativnog događaja pokušava objasniti u nužnoj korelaciji sa spontanošću prirodnog odvijanja događaja, sklonošću ka entropiji i sl. Pitanje stvarnih kauzalnih veza među entitetima nije u ovom smislu relevantno jer jezik predstavlja konceptualizaciju stvarnosti, te radije govorimo o *percepciji* događaja (up. i Paulsen 2011: 81). Na taj način se događaji jezički mogu kodirati kao spontana dešavanja, iako se u prirodi stvari ne dešavaju same od sebe (up. odnos između eksterne i interne kauzacije u gl. 5.1). Potom, kao uzrok/uzročnik nekog događaja se može imenovati i entitet/događaj koji prema drugim naukama ne bi zadovoljio kriterijum uzroka. Takvi su primeri:

- (1) a. *Voda je otekla jer sam izvukla čep.*
b. *Røkke bygger en ny luksushytte på fjellet.* '[Milijarder] Reke gradi novu luksuznu vikendicu na planini'

U ovim primerima se pokazuje između ostalog i to da jezik dozvoljava da se kao uzrok oticanja vode konceptualizuje vađenje čepa/osoba koja je izvukla čep (primer 1a), a ne gravitacija, ili kao uzrok nastanka vile milijarder (primer 1b), a ne radnici koji za njega obavljaju posao izgradnje objekta.

2.2.1 Kognitivna baza kauzativnosti

Iako se uzrokovanje u stvarnom svetu, shvaćeno kao prirodno-naučni fenomen istraživanja, mora razlikovati od uzrokovanja iskazanog u jeziku, i na taj način ne korespondira direktno sa kauzacijom u fizičkom svetu (Talmy 1976: 47-48; Langacker 1998: 4; Talmy 2000a: 475), poimanje kauzalnosti primarno je u odnosu na jezik, a jezičko strukturiranje uzročno-posledičnih odnosa zavisi od fizičkih, društvenih i kulturnih procesa (Paulsen 2011: 81).

Za kognitiviste je prototip kauzativnosti direktna manipulacija i predstavlja svojevrsni *gestalt*, tj. „... celinu koju mi (ljudska bića) smatramo bazičnijom od njenih delova” (Lakoff & Johnson 1981: 70). S jedne strane se smatra da nema ničeg što bi konceptualno bilo bazičnije od uzroka i posledice (up. i Fauconnier & Turner 1996) i pomoću ovog koncepta se često uređuju fizička i kulturna stvarnost, dok se s druge strane može raščlaniti i predstavlja iskustveni *gestalt*. U okvirima psiholingvistike još od ranih Pijaževih istraživanja (up. Piaget 1930) i dalje vlada nesmanjeno interesovanje za ispitivanje načina na koji deca percipiraju kauzalne odnose, a fokus je i dalje na pokušaju da se odredi da li primarost imaju fizička ili psihološka kauzacija. Za Pijaževu shvatanje je ključno to da poznavanje i psihološke i fizičke kauzacije potiče od našeg *iskustva* u upravljanju sopstvenim telom, te da se pojam kauzacije razvija s vremenom. Deca uče o kauzaciji direktnom manipulacijom objekata, ali u prvim stadijumima ne mogu da pojme smisao ni fizičke ni psihološke kauzacije; tek kad počnu da odvajaju sebe od svoje okoline, tj. kada poseduju znanje o snazi svojih aktivnosti i znanje o fizičkim odnosima među spoljnim entitetima postaju svesna odnosa između uzroka i posledice, te dete u drugoj godini života počinje da razlikuje unutrašnju/psihološku kauzaciju od fizičke. Ovakvo antropocentrično shvatanje je i dalje dominantno u okvirima kognitivne lingvistike. Drugi autori (poput Cohen et al. 1998) ukazuju na određena nativistička shvatanja, koja tvrde da nije reč o kakvom razvojnom konceptu, već o urođenom kognitivnom svojstvu (eng. *innate causal module*), te su stoga u svojim eksperimentima nastojali da istraže postoji li prisustvo kauzalnosti kod dece u prvoj godini života, kako bi pokazali da li je zaista reč o urođenom konceptu koji se ne može proučavati razvojno. Prema njihovim istraživanjima, deca oko desetog meseca života pokazuju znake kauzalne percepcije i razumevanja (kompleksniji objekti), s tim da prema njihovim eksperimentima čak i deca od šestog meseca pokazuju osetljivost na kauzaciju (jednostavniji objekti kao što su zelena i crvena kocka ili loptice, s tim što je konceptualizacija ograničena). Na drugom kraju skale su shvatanja koja ističu da tradicionalna shvatanja tranzitivnosti i kauzalnosti u tradiciji Pijažea nisu potvrđena novijim istraživanjima, koja pokazuju da deca od rođenja razlikuju inpute koje dobijaju od ljudskog okruženja, te da su vrlo svesna razlike između živih i neživih entiteta (Vázquez Rozas 2007). Ona ne samo da opažaju kretanja neživih objekata i njihovo međusobno dejstvo u slučaju dodira, već u veoma

ranom stadijumu shvataju mogućnost delanja s namerom i na distanci, čime se u novijim teorijama ističe primarnost dečijeg susreta sa psihološkom kauzacijom.

2.2.2 Semantičke pretpostavke kauzativnosti

Poimanje uzročno-posledičnih odnosa univerzalno je svojstvo ljudske kognicije, ali postoje velike razlike u načinima na koje jezici razlažu isti konceptualni domen i kako povezuju značenjske elemente sa sintaksičkim i leksičkim strukturama koje su datom jeziku na raspolaganju. Semantička struktura kauzativnosti obično se smatra kompleksnom, i definiše se najčešće putem određenja kauzativne situacije, koja se tipično može modelirati ili kao kompleksni događaj ili kao kauzalni lanac.

2.2.2.1 Kauzativna situacija

Već je tradicionalno shvatanje da se kauzativnost u jeziku pojavljuje kao kakav *odnos* (kao, na primer, i semantička kategorija kretanja), i to odnos dva događaja među kojima postoji nužna determinisanost prema kojoj prvi događaj dovodi do narednog. Reč je, dakle, o jednoj složenoj **kauzativnoj situaciji** (u daljem tekstu: KS), makrosituaciji koju čine minimalno dva poddogađaja ili mikrosituacije ('subevent') povezana *odnosom kauzacije* (Недялков & Сильницкий 1969a: 5; Shibatani 1976a: 239; Frawley 1992: 161; Wolff 2003: 3).

Prvi poddogađaj nazivamo *uzročnim događajem*³ (u daljem tekstu: S₁) i on predstavlja predikaciju uzroka, dok se drugi poddogađaj naziva *uzrokovanim događajem*⁴ ili rezultatom (u daljem tekstu: S₂) do kog je dovela S₁. U ovako shvaćenoj KS polazi se od spatiotemporalnog odnosa dva podređena događaja i taj odnos je nužno implikativan; pri tome njihov odnos mora biti takav da govornik veruje da vreme odvijanja S₁ prethodi

---

³ U literaturi je poznat još i pod nazivima *causing event* (Shibatani 1976a: 239), *the causing subevent* (Levin & Rapoport Hovav 1995: 83), *precipitating event* (Frawley 1992: 161) ili *antecedens* (Недялков & Сильницкий 1969a: 6).

⁴ U literaturi se obrađuje i pod nazivima *caused event* (Shibatani 1976a: 239), *the central subevent* (Levin & Rapoport Hovav 1995: 83), *resulting event* (Frawley 1992: 161) ili *konsenvent* (Недялков & Сильницкий 1969a: 6).

vremenu u kom se realizuje S_2 , te da veruje u to da odvijanje S_2 u potpunosti zavisi od dešavanja S_1 (Shibatani 1976a: 239, Hamon 2006: 49). Ovakva klasična shvatanja veoma su bliska filozofskom poimanju kontrafaktualne kauzalnosti (S_2 ne bi ostvarila da joj nije prethodila S_1).

KS se u jeziku izražava različitim tipovima *kauzativnih konstrukcija*, a stepen eksplikacije ova dva poddogadaja u sprezi je sa načinima formalnog izražavanja koje dati jezik ima na raspolaganju; za norveški i srpski jezik, u kojima je kategorijalno značenje kauzativnosti slabije gramatikalizovano, formalno kodiranje podrazumeva veoma širok spektar formalnih jedinica na različitim jezičkim nivoima (detaljnijoj supkategorizaciji kauzativnih konstrukcija posvećena je gl. 3). Upravo zbog razuđenosti formalnih sredstava iskazivanja, kako na međujezičkom, tako i na unutarjezičkom planu, veoma čest pristup u kauzativistici je onomasiološki pristup, u kom se polazi od *semantički* validne definicije KS (up. *concept prédéfini* u Hamon, Amy & Anscombre 2006: 11), a tek se u narednom koraku ispituju formalne jedinice izražavanja.

2.2.2.2 Struktura i modelovanje kauzativnog događaja

Noviji, kognitivistički pristupi (Croft, Talmy, Langacker i Jackendoff) problematizuju prvenstveno pitanje da li se u jeziku KS zaista konceptualizuje kao odnos dva *događaja*, te nude alternativni način modelovanja zasnovan na principu *kauzalnog lanca* (*causal chain*). Suština ovog pristupa je u tome što se svi događaji (ne samo odnos kauzacije) modeluju kao uzročni nizovi sa niskama segmenata, pri čemu se odnos kauzacije može vezati samo za granicu dva uzastopno povezana učesnika u događaju, a KS se shvata tipično kao delovanje *pojedince na pojedinca*⁵ (Croft 1991: 165-166). Smatramo da shvatanje KS kao makrosituacije nije samo po sebi dovoljno, jer se u takvom pristupu tipično ne specificuju semantičke uloge učesnika kao ni hijerarhizacija njihovog odnosa, te koncept prethodno definisane KS nije nužno suprotstavljen drugim

---

⁵ I ovo shvatanje se može preispitati i dopuniti. Ono svakako važi za slučajeve prototipičnog uzročnog lanca, ali, kako pokazuju druga istraživanja, u konceptualizaciji uzroka/uzročnika u KS su od veće važnosti pojmovi primarnog uzroka (DeLancey 1991) ili CCF (Crucial Contributing Factor, v. Neeleman & van de Koot 2012), a mogu se strukturisati i kao odnos između pojedinca i događaja.

načinima modelovanja KS (kauzalni lanac i hijerarhizacija učesnika) i oni se mogu posmatrati kao korisne dopune koje pomažu specifikaciji i detaljnijem opisu KS.

Tako se *prototipičnim modelom KS* smatra *agentivni model uzročnog lanca*, tj. prototipična tranzitivna situacija sa minimalno dva odeljena učesnika u kojoj voljni agens deluje svesno i namerno, usmeravajući svoju aktivnost ka pacijensu, čijom se promenom (fizičkog) stanja kompletira kauzativni događaj (Croft 1991: 155; Croft 1998: 89; Rawoens 2007: 88). O tome da se u kognitivnoj lingvistici inače ovakva direktna kauzacija/direktna manipulacija, koja potiče od voljnog inicijatora koji ima kontrolu nad sprovođenjem aktivnosti, i koja se završava u fizičkoj sferi smatra prototipičnom up. i Lakoff & Johnson (1981: 70). Dakle, kauzativni događaj predstavlja jedinstvo koje je s jedne strane ograničeno voljnim činom agensa i krajnjim ciljem koji je inicijator i sprovodnik radnje predvideo kao rezultat.

Iako govore o tradicionalno shvaćenju KS, Nedjalkov i Siljnicki iznose jedan od ključnih semantičko-pragmatičkih faktora kodiranja KS, koji se mogu povezati sa principom lančanog modeliranja KS i principom fokusiranja pažnje u kognitivnoj lingvistici (Недялков & Сильницкий 1969a: 7). Govoreći o četiri konstante koje se, pored stalnog elementa kauzacije, javljaju kao elementi KS (agens i situacija uzrokovanja u antecedensu, te pacijens i uzrokovano stanje u konsekventu), oni navode kako nisu svi elementi od jednake važnosti za govornika i slušaoca, te se ne iskazuju uvek formalno u kauzativnoj konstrukciji – reč je, po njima, o semantičkoj elipsi. Ona prvenstveno zahvata antecedens jer uzročna situacija označava primarno način delovanja agensa i način sprovođenja radnje, i kao takva je od manjeg značaja od rezultata; ovakvo shvatanje je u kauzativistici dominantno:

„The crux of causatives, however, lies in in the results they produce, not the causes. Arguably, it is impossible even to identify a causative event unless there is a result, regardless of the cause.“ (Frawley 1992: 160)

Ovo se može povezati sa načinom na koji Talmy govori o preusmeravanju naše pažnje i fokusa u kauzalnom lancu (Talmy 2000a: 271-272). Doduše, za njega je, kao i za druge kognitiviste, ovde reč o kontinuumu koji se sastoji od niza poddogađaja. Situativni

okvir prototipičnog uzročnog događaja (up. gore) je onaj u kom kognitivni agens ima nameru da ostvari određeni cilj, pri čemu se može profilisati nekoliko fizičkih poddogađaja, kao što su, na primer, (1) čin volje agensa → (2) telesni pokret agensa kojim se inicira fizički kauzalni lanac → (3) posredni kauzalno vezani događaji (osim ako se lanac ne okonča u tački 2, kada je pokret sam po sebi cilj radnje) → (4) pretposlednji poddogađaj (koji je istovremeno neposredni uzrok) → (5) uzrokovani događaj (koji je nameravani cilj agensa). Pri tome se u jeziku ne ekspliciraju svi poddogađaji ponaosob, već je reč o mogućnosti da se u fokus pažnje uvedu ili iz njega uklone delovi koherentnog situativnog okvira⁶ (Talmi za fokusiranje koristi termin *windowing*, a za proces defokusiranja termin *gapping*).⁷ U većini poznatih jezika se, kako navodi Talmi, defokusira celokupan medijalni deo (karike 2-4), što u izvesnoj meri korespondira sa shvatanjem koje iznose Nedjalkov i Siljnicksi: izostavljanje poddogađaja koji nešto govore o načinu delovanja agensa.

Tako su u rečenici *Per knuste glasset* ('Per je razbio čašu') prisutni elementi kauzacije (ljudsko biće po imenu Per učinilo je nešto) i poddogađaja rezultata (čaša je promenila stanje, sada je nema/u sitnim je delovima). Ovakva rečenica se smatra dovoljnim i prototipičnim izrazom direktne fizičke manipulacije neživim objektom, a da pritom ne profilisemo celokupnost uzročnog događaja, koji ostaje neiskazan. Do rezultata lomljenja čaše je moglo doći na nebrojeno načina, na primer, sa namerom, ukoliko je je Per podigao čašu i namerno je bacio o pod ili bacio nekakav predmet u pravcu čaše i pogodio je, ili bez namere, ukoliko se Per sapleo i ispustio čašu na pod (v. detaljnije o semantičkom parametru intencionalnosti agensa u gl. 4.2.1.2). U svakom od tih slučajeva je situacija uzrokovanja u jeziku generalizovana, a ključni faktor je u celini konceptualizovan kao agens, dok su ostali poddogađaji i jezički neeksplicirani (uzimanje predmeta u ruku, ispuštanje predmeta iz ruke, let predmeta od Perove ruke do čaše, proces pucanja čaše).⁸ Može, mada znatno ređe, doći do eksplikacije agentivnog

---

⁶ Ovde može biti reč kako o kognitivnom procesu kojim ljudi inače strukturiraju događaje i raščlanjuju ih (up. Levin & Rappaport Hovav 2005: 19), a tako i o konkretnoj semantičkoj perspektivizaciji ili, pak, pragmatičkom (de)fokusiranju, kada se jedan isti referentni događaj želi predstaviti na drugačiji način (na primer, radi izbegavanja odgovornosti).

⁷ Ovim terminima srodni su poznatiji termini *foregrounding* i *backgrounding* (Lee 2001: 4-6).

⁸ Ovo je u skladu sa shvatanjem da kauzativni predikati ne kodiraju celokupnost S₁, već ključni kontributivni faktor (Neeleman & van de Koot 2012). Na taj način kao jedinstven događaj možemo kodirati situaciju očigledne indirektno kauzacije (up. i gl. 5.3), a oni to ilustruju primerom *NHS negligence killed my*

delovanja (karika 2), koja se onda tipično kodira u vidu načinske ili vremenske dopune: *ved å kaste en stein mot det* ('bacivši kamen na nju') ili *da han dultet borti det* ('kada ju je gurnuo'), a sasvim retko se može eksplicirati i karika (4): *da han traff det med en stein* ('kada ju je pogodio kamenom').⁹ Detaljnije o individualnoj i eventivnoj prirodi učesnika u glavi 4.

2.2.2.3 Kauzativnost i tranzitivnost

U ovom pododeljku će se ukratko razmotriti odnos između kauzativnosti i (prototipične) semantičke tranzitivnosti.

Za razliku od tradicionalnih, tj. sintaksičkih pristupa, u kojima se tranzitivnost definiše kao pojava da glagol zahteva dopunu u obliku direktnog objekta (u akuzativu)¹⁰, *semantička definicija tranzitivnosti* polazi od analize situativnog okvira i učesnika date situacije. Tako se kao tranzitivna definiše situacija sa dva učesnika, pri čemu je interakcija učesnika zasnovana na prenosu efekta sa agensa na pacijensa (Wierzbicka 1996: 410). U istraživanjima semantičke tranzitivnosti može se izdvojiti nekoliko glavnih perspektiva, kojima je ipak zajedničko gledište da se ova pojava mora sagledati u interakciji značenjskih parametara i konstrukcija u kojima se data značenja realizuju. Semantička tranzitivnost se može posmatrati kao inherentno svojstvo glagolske lekseme (semantički sadržaj zahteva drugi argument), te i na planu formalne realizacije zahteva dopunu u vidu objekta kao gramatički izraz drugog argumenta (Пипер и др. 2005: 611; Hundt 2007: 7), ili se može tretirati prvenstveno kao svojstvo klauze (Dixon & Aikhenvald 2000: 3; Givón 2001a: 109), a glagol biva (ne)prelazan prema tipu klauze u kom se pojavljuje. Za ove autore veza koja postoji između semantičke i sintaksičke

---

brother, gde je očigledno da postoji niz poddogadaja od kojih zapravo tek poslednji dovodi do smrti (neodgovornost u naručivanju → nedostatak antibiotika → nedostatak antibiotika dovodi do toga da se ne mogu administrirati → kod pacijenta se bez lekova razvijaju komplikacije → pacijent (usled nastalih komplikacija) umire).

⁹ Kako je situativni okvir usmeren ka rezultatu radnje, nije neobjašnjivo što smo uočili da se na materijalu karika (4) eksplicira dominantno kada je prisutna samo predikacija rezultata (promena stanja), što bi se moglo objasniti pomeranjem fokusa s agensa ka pacijensu: *Glasset sprakk da han traff det med en stein* ('Čaša je pukla kada ju je pogodio kamenom').

¹⁰ Valja primetiti da savremenije norveške gramatike više ne definišu tranzitivnost preko nužnosti dopune / zahteva za dopunom, već je reč o tome da je glagol prelazan ako „može imati objekat“ (Faarlund et al. 1997: 663).

tranzitivnosti nije slučajna, i smatra se da postoji prototipično mapiranje između semantičkog okvira i sintaksičke realizacije, te ukoliko prosta klauza kodira semantički prelazan događaj, na mestu subjekta će se naći uloga agensa, dok će se pacijens kodirati kao objekat (semantička prelaznost implicira i sintaksičku).¹¹ Na kraju, tranzitivnost se može shvatiti i kao pragmatičko oruđe koje prevazilazi granice klauze i njenog sadržaja, a govornik upotrebljava parametre prelaznosti kako bi saopštio nešto o sopstvenoj konceptualizaciji događaja (Rice 1987: 422).

I tranzitivnost se može analizirati kao prototipska kategorija, koja dopušta stepenovanje članstva, a u literaturi je prototipična tranzitivna situacija obrađivana više puta (Hopper & Thompson 1980; Dowty 1991; Taylor 1995; Kemmer & Verhagen 1994; Givón 2001a/b; Næss 2007). Modeli prototipične tranzitivne situacije u literaturi su uvek usmereni ka opisivanju direktne fizičke kauzacije, čime se izjednačavaju prototipična kauzativna i prototipična tranzitivna situacija. U prototipičnoj tranzitivnoj situaciji učesnici su agens i pacijens¹², pri čemu moraju biti dva konceptualno odvojena učesnika sa maksimalno asimetričnim odnosom snaga, i nalaze se u istom mesnom i vremenskom okviru. (Proto)agens je voljni učesnik sa mogućnošću da kontroliše sprovođenje celokupne dinamičke aktivnosti usmerene ka pacijensu, i aktivnost je time unidirekcionalna. (Proto)pacijens je (neživ) entitet, dakle bez sopstvene volje, čime mu se uskraćuje mogućnost samostalnog delovanja i on ne učestvuje u procesu, već je njime pogođen i obuhvaćen. Delovanje agensa, tipično bez posrednika, dovodi do vidljive i trajne promene stanja/lokacije pacijensa, čime je on *kauzalno aficiran* (Delbecque & Cornillie 2007: 3), a glagol tipično označava događaj koji je ograničen, svršen, i realis (obično se ne radi o hipotetičkim ili kontrafaktualnim događajima). Spektar glagolskih leksema koje se pritom analiziraju kao instance prototipičnih kauzativnih glagola vrlo je

---

¹¹Postoji niz događaja koji se kodiraju tranzitivno iako njihovi subjekti nisu tipični agensi, niti su njihovi objekti tipični pacijensi (na primer, glagoli percepcije). Isto tako, postoje glagoli koji su semantički prelazni, ali se ne kodiraju uvek u prelaznim rečenicama; to su *unspecified objects* (Givón 2001a: 136) i mogu biti rekonstruisani iz situacije (Пинер и др. 2005: 612). Ovakav nespecificovani objekat je ili stereotipičan ili predvidiv, i zato se može izostaviti (up. ovo sa pojmom *autotroponimije* u Fellbaum 2002: 56): *Jeli smo jutros / On pije*. Korelaciju između semantičke i sintaksičke prelaznosti je kasnije doradila Oshild Nes (Næss 2007: 17), gde model prototipa predviđa da bi sve rečenice koje ispunjavaju semantičke kriterijume tranzitivnosti trebalo da budu i formalno prelazne; ako rečenica nije formalno tranzitivna, ne bi trebalo da bude ni semantički *tipično* tranzitivna.

¹² Kelstrup (2001: 25-26) čak smatra da je prisustvo agensa i pacijensa već dovoljan kriterijum semantičke tranzitivnosti.

ograničen: to su najčešće glagoli fizičke deformacije objekta ili glagoli narušavanja materijalnog jedinstva objekta, sa značenjima 'ubiti', 'uništiti', 'udariti', 'saviti', 'slomiti', 'iseći' ili 'otvoriti' (za reference up. Vázquez Rozas 2007: 18).

2.2.2.4 Kauzativnost i tip situacije

Pod tipom situacije podrazumeva se semantička klasifikacija predikata, i odnosi se na način na koji je predstavljen događaj označen glagolskom leksemom. Klasifikacije su mnogobrojne i raznorodne. Za mnoge i danas uticajne klasifikacije karakteristično je polazište da glagoli označavaju događaje koji se odvijaju u određenom vremenskom intervalu, i takva je, na primer, klasična Vendlerovski zasnovana klasifikacija koju koristi Dauti (Dowty 1979). Jedna od posledica zasnivanja glagolskih (i situativnih) tipologija na vremenu jeste nužna distinkcija između stativnosti i dinamičnosti, s tim što se ostali tipovi situacija mogu posmatrati na kontinuumu dinamičnosti (up. Durst-Andersen & Herslund 1996; Плу́нган 2011). Kauzativna situacija, definisana kao u 2.2.2.3, predstavlja svakako jedan tip *dinamičke situacije*, jer one označavaju različite tipove promena i za njih karakteristična i potreba priliva energije (Croft 1998: 67; Плу́нган 2011: 80). U ovim okvirima se kauzativnost dalje može se posmatrati kao tip situacije koju iskazuju *glagoli akcionalne semantike* jer imenuju kompleksne događaje¹³, tj. skupno označavaju situaciju aktivnosti (situacija koja ima agentivnog inicijatora) i situaciju stanja / aktivnosti / procesa (Genušiene 1987: 34-36; Durst-Andersen & Herslund 1996: 69). Na kraju, tradicionalno je shvatanje da glagoli koji opisuju kauzativnu situaciju pripadaju podvrsti *postignuća (accomplishments)*, jer oni opisuju punktualne događaje koji uključuju i promenu stanja, kakvi kauzativi tipično jesu (Dowty 1979: 69; Andersen & Herslund 1996: 69).¹⁴

---

¹³ Svaka tranzicija ovog tipa čini situaciju kompleksnom, te se kao složena situacija može posmatrati i inhoativnost ('preći u stanje X'/'početi biti u stanju X').

¹⁴ Jedan od problema ove tipologije jeste suštinsko preklapanje s aspektualnom klasifikacijom, te kriterijumi podele na semantičke tipove predikata ne moraju nužno važiti i za jezik u kom postoji kategorija glagolskog vida, kao što je slučaj u srpskom. Novija istraživanja se zalažu za odvajanje semantičke i aspektualne klasifikacije, a punktualnost i teličnost neke radnje ne smatraju se nužnim uslovom za opis kauzativne situacije.

U ovom radu pri definisanju tipa situacije polazimo od tri (česta) kauzativno-aspektualna tipa glagola, onako kako ih definiše Kroft, a to su kauzativ – inhoativ – stativ (Croft 1991: 262-263). Za njega ovaj odnos predstavlja i idealizovani kognitivni model interne strukture prostih događaja. Reč je o jednom modelu, jer model kauzalnog lanca pokazuje da kauzativni, inhoativni i stativni tipovi situacija nisu nezavisni jedan od drugog, već predstavljaju tri različite perspektivizacije: inhoativni tip situacije obuhvata drugu i treću kariku kauzalnog lanca (*Glasset knuste* 'Čaša se razbila'), a stativni tip čini samo treća karika (*Glasset er knust* 'Čaša je razbijena').¹⁵ Ova analiza, iako u domenima kognitivno-semantičkih istraživanja, kompatibilna je se sa zaključcima do kojih su došli i naučnici koji su istraživali ovu problematiku primarno iz leksičke perspektive, a potencijalno i iz drugih teorijskih okvira (Talmy 2000b; Viberg 1983a; Падучева 2004).

Talmi ovu problematiku razmatra s aspekta obrazaca leksikalizacije kombinacije aspekta i kauzacije, a to su (a) nalaziti se u kakvom stanju (stativni glagoli), (b) ulaženje u stanje (inchoativni glagoli), i (c) dovođenje u stanje (agentivni glagoli) (Talmy 2000b: 78). Iz leksičko-semantičke perspektive Viberg i Padučeva, svako sa svoje strane, prevladavaju tradicionalne poteškoće svrstavanja kauzativa u jedan tip događaja (na primer, postignuća)¹⁶, jer je za njih kauzativnost sistemska komponenta (Падучева 2004: 46) ili komponenta dinamičkog podsistema (Viberg 1983a: 8), tj. opštija značenjska komponenta koja je zajednička većem broju semantičkih polja.¹⁷ Na taj način komponenta kauzacije, kao kakva supra-komponenta prožima više semantičkih polja i ne utiče na pripadnost lekseme određenom semantičkom polju (up. gl. 2.3). Osim toga, ove dinamičke komponente se ne realizuju samo na glagolima, već mogu zahvatiti i (u

¹⁵ Jedna od hipoteza je da svaki događaj može da se konceptualizuje kao jedan od ova tri aspekta: *Jeg har smeltet sjokolade* 'Otopila sam čokoladu' (K) → *Sjokolade har smeltet* 'Čokolada se otopila' (I) → *Sjokolade er smeltet* 'Čokolada je otopljena' (S) / *Anne er kvalm* 'Ani je muka' (S) → *Anne ble kvalm* 'Ani je pripala muka' (I) → *Lukten gjorde Anne kvalm* 'Miris je učinio da Ani bude muka' (K).

¹⁶ U sistemu analize koji predlaže Padučeva (Падучева 2004: 31), ovaj tip situacije bila bi zapravo **tematska kategorija** (T-kategorija), koja objedinjuje vendlerovske aspektualne klase i agentivnost, i usko je povezana sa učesnicima situacije. Tako su, na primer, *действие* i *деятельность* agentivne kategorije, a *процесс*, *состояние*, *происшествие* i dr. primeri neagentivnih kategorija. Termin T-kategorije ne sme se mešati sa terminom **tematske klase**, koja predstavlja analog semantičkom polju jer objedinjuje lekseme sa zajedničkom opštom semantičkom komponentom, tj. arhisemom. Odnos tematske kategorije i klase je kompleksan, pa tako lekseme mogu pripadati istoj tematskoj klasi (na primer, *razmišljati*, *shvatiti*, *zaboraviti*), ali pripadati različitim T-kategorijama. I obrnuto, jednoj T-kategoriji mogu pripadati glagolske lekseme iz različitih tematskih klasa (na primer, *nalaziti se*, *znati*, *radovati se*).

¹⁷ Za Viberga je struktura glagolskih semantičkih polja rezultat kombinacije posebnih komponenti (šv. *fäلتspecifikabetydelsekomponenter*) i jednog seta opštijih komponenti (šv. *generella betydelsekomponenter*), koji su zajednički različitim semantičkim poljima (Viberg 1983a: 8; Viberg 2006: 249).

norveškom jeziku) veoma produktivne sisteme složenih predikata. Tako se u kombinaciji sa apstraktnim imenicama formiraju dinamički kontrasti formirani pomoću bazičnih glagola posedovanja *ha* ('imati'), *få* ('dobiti') i *gi* ('dati'), a pridevi ulaze u sistem složenih predikata uz glagole *være* ('biti'), *bli* ('postati') i *gjøre* ('činiti'), up. Viberg (1983a: 9; 2006: 250). Pod produktivnošću podrazumevamo mogućnost formiranja celog seta paralelnih predikata:

Tabela 1. Kauzativ u dinamičkom podsistemu

<i>dinamičko značenje</i>	<i>vrsta reči</i>			<i>značenje</i>
	<i>pridev</i>	<i>imenica</i>	<i>glagol</i>	
KAUZATIV	gjøre glad	gi glede	glede	'obradovati'
	gjøre fast	gi fasthet	feste	'učvrstiti'
	gjøre åpen	gi åpning	åpne	'otvoriti'
INHOATIV	bli glad	få glede	glede seg	'obradovati se'
	bli fast	få fasthet	fastne	'očvrnuti'
	bli åpen	få åpning	åpne seg	'otvoriti se'
STATIV	være glad	ha glede	glede seg	'radovati se'
	være fast	ha fasthet	-	'biti čvrst'
	være åpen	ha åpning	-	'biti otvoren'

U tabeli su prikazani slučajevi u kojima je formiran skoro potpuni set predikata u okviru iste porodice reči, ali dalja analiza pokazuje da postoje određene semantičke restrikcije koje onemogućavaju da se od sve tri vrste reči formiraju adekvatni nizovi, što se očituje u tome da je sistem najregularniji kod predikata sa pridevskom komponentom (za razlikovanje dve vrste stanja i moguće restrikcije u vezi s tim up. 4.4.2.2), a najmanje regularan u sistemu glagolskih predikata jer se tipično od iste osnove tvore kauzativ i inhoativ (tj. odgovarajući dekauzativ, up. 3.3.2.1 i 6.4.1), ali ne i stativni glagol. Ovo još jednom ukazuje na važnost binarne distinkcije na stativne i dinamičke glagole, u koje svrstavamo i inhoative i kauzative, kao glagole sa inkorporiranom promenom stanja.

2.3 Kauzativni glagol

Termin *kauzativni glagol* (u daljem tekstu: KG) zauzima centralnu poziciju u razmatranju kauzativnih situacija jer se njime iskazuje komponenta kauzacije, koja spaja dve semantičke sfere, aktivnost i stanje. Na taj način se stanje semantičkog objekta posmatra kao rezultat aktivnosti semantičkog subjekta. Pa ipak, čini se da u kauzativistici još uvek postoji nekonzistentna upotreba ovog termina, te nije uvek potpuno jasno da li autor pod tim podrazumeva glagol koji izražava sveukupnost KS ili samo onaj koji izražava S₁. Pritom norveški izvori, i skandinavski generalno, termine *kauzativni glagol* (nor. *kausativt verb*) i *kauzativ* (nor. *kausativ*) koriste retko, a i tada poprilično nejednoznačno i neujednačeno. Ovi termini se u vodećim skandinavskim gramatikama pojavljuju kao:

- (a) glagol koji izražava S₁:

Ovo je način na koji se kauzativni glagoli obrađuju u višetomnoj gramatici Švedske akademije (SAG II: 512-513). Kauzativni glagol je prema ovoj definiciji onaj glagol koji označava da je referent subjekta uzrok aktivnosti ili promene kod drugog referenta, i ovakvi glagoli se pojavljuju sa obaveznim dopunama (na primer, u vidu podređene infinitivske sintagme), a kauzativnost je samo jedno od mogućih značenja. Toj grupi bi pripadali, na primer, švedski glagoli *komma, få, låta, förmå, vålla, orsaka*. Ovakvo shvatanje KG isključuje iz razmatranja sve one glagole koji se u literaturi smatraju sintetičnim kauzativnim glagolima, a u SAG (II: 504-505) se ti glagoli nazivaju *resultativima* (šv. *resultativa verb*) jer njihovo značenje podrazumeva da radnja vodi ka nekom rezultatu.

U norveškoj gramatičkoj literaturi se konstrukcije sa glagolom *få* i infinitivskom frazom ređe prepoznaju kao kauzativne, već se instance ove upotrebe posmatraju kao jedna od realizacija glagola *få* kao punoznačnog leksičkog glagola (Golden et al. 2008: 82). Jedino *Norsk referansegrammatikk*, obrađujući fenomen podizanja subjekta, navodi da se ova operacija može posmatrati kao kauzativna konstrukcija (Faarlund et al. 1997: 1029).

(b) član *parverb*:

Ovde je reč o ograničenom broju neprelaznih glagola koji se uvek pojavljuju u paru sa svojim tranzitivnim parnjakom, koji je od njih izveden. Takvi su, na primer, parovi *sitte – sette, falle – felle* ili *ligge – legge* (up. 3.3.2.1.1.1). Kao kauzativni glagoli se tretiraju posebno u starijim gramatikama i udžbenicima sintakse, gde postoji jasna opozicija prema terminu *faktiv*¹⁸ (Vinje 1990: 118).

(c) deo konstrukcije sa glagolom *få*:

Forlund, Li i Vanebu u najobimnijoj norveškoj gramatici do sada, pod pojmom kauzativ posmatraju i druge konstrukcije sa glagolom *få* (up. tačku a), i to one tradicionalno poznate pod nazivom *få-pasiv* (up. 5.4.3.2.1 o benefaktivnom kauzativu) (Faarlund et al. 1997: 849, 1029). U ovim konstrukcijama ih kao jednu vrstu kauzativa posmatraju i švedski autori (SAG IV: 296), gde se participska sintagma pojavljuje u službi objekatskog predikativa.

Nekoliko decenija tipoloških, sintaksičkih i semantičkih studija kauzativnosti i, doduše mnogobrojne i nepoklapajuće podele u njima ne korespondiraju sa pristupom kauzativnim glagolima u skandinavskim gramatikama, koji je vrlo često nesistematičan i najčešće preuzak.

2.3.1 Kauzativni glagol i prelazni glagol

U literaturi je više puta naglašavano da se u kauzativistici tradicionalno pažnja posvećivala kauzativima, tj. glagolima koji imaju produktivnu kauzativnu morfologiju, i onim jezicima koji u svom sistemu imaju produktivan proces kauzativizacije (Shibatani 2001; Shibatani & Pardeshi 2001). U norveškom i srpskom jeziku, koji imaju samo

---

¹⁸ I Kulikov (2001: 886) naglašava da se ovaj termin, posebno u starijim gramatikama, koristio u istom značenju kao danas kauzativ; za njega su ono što se u literaturi dugo prepoznavalo kao faktitiv zapravo denominalni kauzativi, odn. kauzativi sa značenjem 'činiti kakvim'. SAG (II: 505) *parverb* u švedskom jeziku ne smatra kauzativima, već podvrstom rezultativa.

ostatke kauzativizacije, srž kategorije KG čine zapravo *prelazni glagoli sa kauzativnim značenjem* (ili čak samo povremenom kauzativnom interpretacijom).

Može se reći da je tranzitivnost nužan preduslov kauzativnosti u tom smislu što kauzativni glagol implicira tranzitivnost, ali ne i obrnuto. Kauzativi čine veliki deo dvovalentnih, i ređe trovalentnih prelaznih glagola, a najčešći tradicionalni testovi obuhvataju pitanje sa glagolom 'uraditi' i adverbativni test:

(2) a. *Per drepte elefanten.* 'Per je ubio slona': *Per så elefanten.* 'Per je video slona'

→ *Hva gjorde Per til elefanten?* 'Šta je Per uradio slonu'

Han drepte den. 'Ubio ga je': *Han så den 'Video ga je'

b. *Per kastet glasset, men ingenting skjedde med det.* 'Per je bacio čašu, ali joj se ništa nije desilo'

**Per knuste glasset, men ingenting skjedde med det.* 'Per je slomio čašu, ali joj se ništa nije desilo'

Dakle, glavna linija razdvajanja 'običnog' prelaznog glagola i kauzativnog glagola jeste stepen aficiranosti pacijensa, odnosno njegova potpuna pogođenost. Kauzativni glagol se, osim toga, u skladu sa definicijom u 2.2.2.3 može smatrati i prototipičnom instancom prelaznog glagola¹⁹, jer podrazumeva dejstvo agentivnog učesnika koji svojom aktivnošću menja stanje pacijentivnog učesnika (Rice 1987, Падучева 2001, Stefanowitsch 2001, Paducheva 2003).

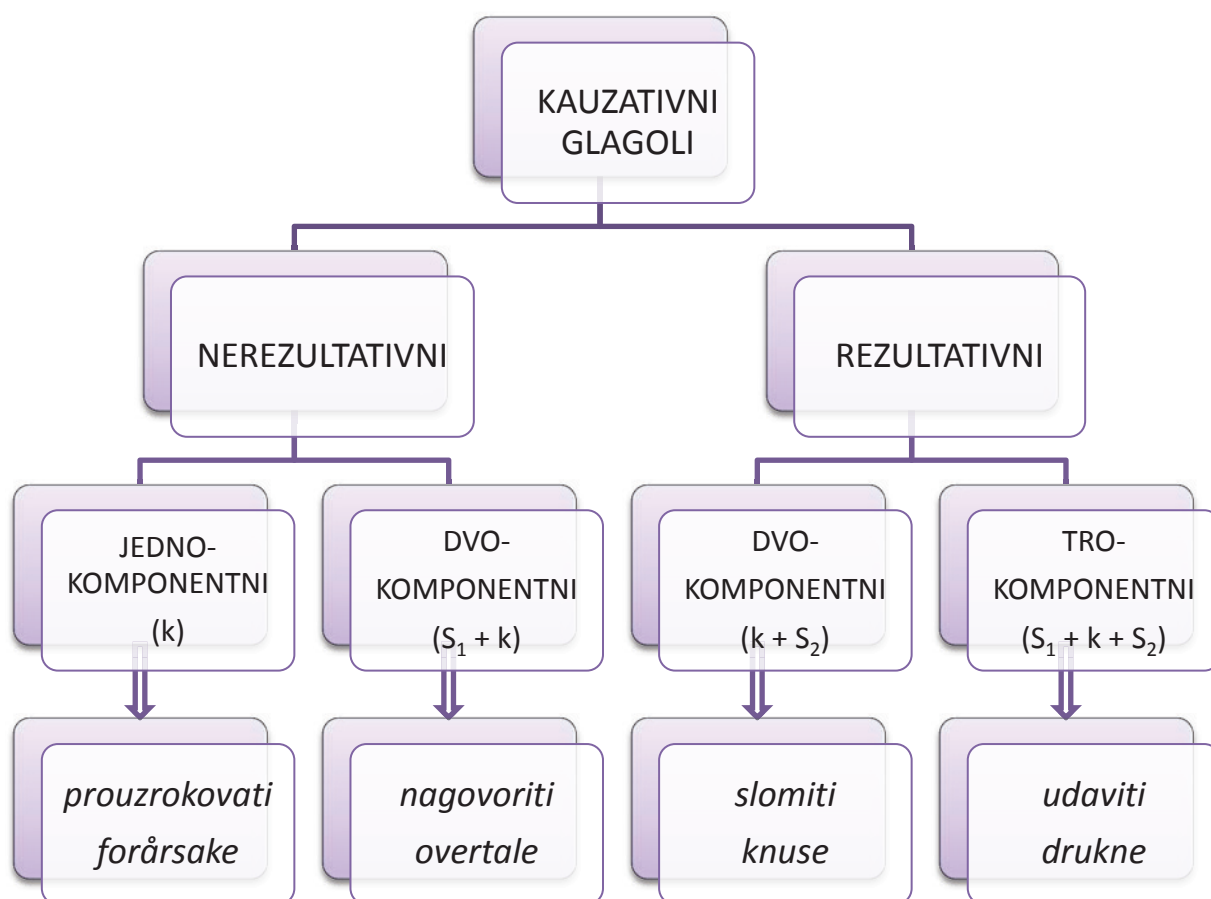
2.3.2 Tipovi kauzativnih glagola

Pod kauzativnim glagolom podrazumevamo glagolsku leksemu koja izražava minimalno komponentu kauzacije, a u sprezi sa komponentom kauzacije može označavati

---

¹⁹ Ovo je i u vezi s tim što se upotrebe drugih prelaznih glagola u tranzitivnim klauzama smatraju ekstenzijama tranzitivnog prototipa (Taylor 1995: 210-215, Givón 2001a: 128-136), a njihovi učesnici su manje tipični učesnici od agensa i pacijensa, na primer, doživljivači (kod glagola percepcije i mnogih glagola psiholoških stanja) ili posessori (kod glagola posedovanja).

i druge komponente KS. To su glagoli koji izražavaju vršenje kakve aktivnosti nad učesnikom s ciljem da se učesnik navede na to da izvrši neku aktivnost ili s ciljem da se izmeni stanje ili položaj učesnika. One glagole koje pored čina kauzacije izražavaju S_1 Nedjalkov i Siljnicki nazivaju *instrumentalnima*, a one koji izražavaju S_2 nazivaju *rezultativnima* (Недялков & Сильницкий 1969a: 8-9). U zavisnosti od toga koje komponente leksikalizuje, KG mogu biti jednokomponentni (izražavaju samo semu kauzacije), dvokomponentni (sema kauzacije + S_1 / sema kauzacije + S_2) i trokomponentni (S_1 + sema kauzacije + S_2).

Dijagram 1. Semantička klasifikacija kauzativnih glagola prema Nedjalkovu i Siljnickom (Недялков & Сильницкий 1969a: 10)

Osim toga, u literaturi se primenjuje i podela koju ćemo kao primarnu prihvatiti i u ovom radu, a to je podela na pomoćne i leksičke KG. Ova podela se može dopuniti podelom Nedjalkova i Siljnickog prema realizaciji komponenata.

2.3.2.1 Pomoćni kauzativni glagoli

Pomoćni KG su isključivo jednokomponentni glagoli i izražavaju semu kauzacije bez specifičnog leksičkog sadržaja, i čine predikat analitičkih kauzativnih konstrukcija²⁰ (up. 3.3.1). Oni su ili desemantizovani (kao, na primer, glagol *få*) ili predstavljaju kauzativno upotrebljene glagole veoma opšteg semantičkog sadržaja (kao, na primer, glagol *gjøre*). Pošto označavaju samo elementarnu semu kauzacije, oni su istovremeno i glagoli koji se koriste u parafraziranju semantičkog sadržaja drugih, multikomponentnih KG: *legge* (noe) → *få* (noe) *til å ligge*, *starte* (bilen) → *få* (bilen) *til å starte*, *minne* (noen) → *få* (noen) *til å huske*; *glede* (noen) → *gjøre* (noen) *glad*, *minske* (noe) → *gjøre* (noe) *mindre*, *sentimentalisere* (noe) → *gjøre* (noe) *sentimental*.

Termin *pomoćni kauzativni glagol* (šv. *kausativt hjälpverb*) etabliran je u švedskoj gramatičkoj tradiciji (SAG II: 536; SAG IV: 296)²¹, i čini jednu od podgrupa pomoćnih glagola, uz temporalne, modalne, akcionalne i pasivske. Broj pomoćnih kauzativnih glagola je mali i njihov status pomoćnih glagola svedoči o visokom stepenu gramatikalizacije analitičkih kauzativnih konstrukcija u koje oni ulaze. Osim što iskazuje samo semu kauzacije, za razliku od jednokomponentnih leksičkih KG (v. dole) njihovo značenje je u toj meri generalizovano da ne postavljaju nikakav zahtev kada su u pitanju semantičke karakteristike/taksonomska klasa učesnika (čovek, životinja, događaj, okolnost, prirodna sila i sl.), i upravo zbog te nespecificnosti kodiraju jednim oblikom ceo spektar tipova kauzacije, od direktne fizičke prisile, preko ubeđivanja, omogućavanja, pa sve do pukog prisustva koje dovodi do posledica reakcijskog tipa (up. 5.4). Upravo to što za srpski jezik ne možemo odrediti grupu leksema koja bi semantički bila toliko

²⁰ U literaturi se nazivaju još i *служебные каузативные глаголы* (Недялков & Сильницкий 1969a: 9), *auxiliary causative verbs* (Shibatani 1976b: 2), *main (matrix) verb* (Wolff 2003: 10; Stefanowitsch 2001: 1), *auxiliary* (Loewenthal 2003: 97) i *causation verb* (Stefanowitsch 2001: 35).

²¹ Rawoens (2002: 324-325) smatra da glagoli *få*, *låta*, *förmå*, *ha* i *komma* imaju *hjälpverbsliknande status* (status koji nalikuje pomoćnom glagolu).

generalizovana da se svrsta u grupu pomoćnih glagola, jeste jedan od izazova semantičke analize u ovom radu – odrediti koji leksički kauzativni glagol može biti prevodni ekvivalent za dati tip kauzacije (up. 5.4.2.6).

2.3.2.2 Leksički kauzativni glagoli

Leksički kauzativni glagoli čine semantički razučenu grupu. Svima im je zajedničko to što se, bez obzira na to koju od komponenata KS iskazuju, može smatrati da u kauzativne konstrukcije ulaze sa svojim punim leksičkim značenjem.

(1) *Jednokomponentni KG* označavaju samo komponentu kauzacije, i oni su, dakle, istovremeno i nerezultativni i neinstrumentalni, jer ne izražavaju bilo kakvu konkretnu aktivnost. Takvi su glagoli *bevirke, forårsake, foranledige, medføre, volde, gjøre, få til, begå / (pro)uzrokovati, izazvati, dovesti (do), činiti, počiniti, dati, naterati*. Za razliku od pomoćnih KG, glagoli ove grupe imaju inherentno kauzativno značenje. Osim toga, Talmijeva istraživanja vezana za teorijski model *Force Dynamics* dovela su do toga da se u ovu grupu ne ubrajaju samo glagoli koji označavaju faktitivnost ('čistu' kauzaciju), već i oni koji označavaju omogućavanje ili sprečavanje. Granica između pomoćnih KG i jednokomponentnih leksičkih nije uvek oštra. Na primer, razlog što smo norveški glagol *gjøre* svrstali u pomoćne, a srpski glagol *činiti* u leksičke nije desemantizovanost, već sposobnost norveškog glagola sa osnovnim značenjem 'činiti' da formira produktivne i sistemske kauzativne predikate, čiji su ekvivalenti u srpskom jeziku mahom jednoleksemski (up. 3.4).

(2) *Dvokomponentni KG* se mogu razdvojiti u dve veće podgrupe, polazeći od toga da li se uz semu kauzacije kodira komponenta instrumentalnosti ili komponenta rezultativnosti.

(a) *Instrumentalno-nerezultativni KG* su oni koji izražavaju semu kauzacije i S_1 . Kako smo ranije već napomenuli (up. 2.2.2.2) da je način delovanja agensa u okvirima S_1 od manje važnosti od rezultata ka kom je radnja usmerena, ni ovakvih glagola nema

mного. Takvi su najčešće tzv. *koercivno-manipulativni glagoli* (Givón 1975: 66) ili pseudokauzativni glagoli, odnosno glagoli koji pripadaju drugim semantičkim poljima, prvenstveno semantičkom polju glagola govorenja, a koji se u određenom kontekstu mogu interpretirati kauzativno. Takvi su, na primer, glagoli *si, be, beordre, overtale, befale / ubediti, reći, zamoliti, nagovoriti, narediti, prisiliti*.

(b) *Neinstrumentalno-rezultativni KG* čine najobimniju grupu, jer ne specificiraju aktivnost agensa, ali kodiraju semu kauzacije i novonastalo stanje pacijensa. Glagol tipa *knuse/razbiti* specificira konkretnu promenu stanja pacijensa i rezultat radnje: pacijentivni učesnik zapravo prestaje da postoji u prvobitnom obliku, od njega ostaju komadići. Dovođenje u to stanje se moglo desiti na različite načine, i upravo ovaj nedostatak specificacije S_1 omogućava da se na mestu subjekta kodira veći broj učesnika (Levin & Rappaport Hovav 1995: 107), up. i 4.2.1.2. Upravo činjenica da je fokus ovih KG na uzrokovanju kakvog rezultata, uzrok je tome što skandinavski autori veliki broj sintetičkih kauzativa nazivaju rezultativnim (v. 2.3, tačka a). Za sintetičke kauzative je karakteristična fuzija minimalno dva elementa KS u okviru jedne lekseme (up. 3.3.2), ali kada se ovaj podtip KG nazove rezultativnim, isključuje se sema kauzacije, tj. poriče se uloga kakvog uzroka koji je doveo do pokretanja aktivnosti i nastanka datog rezultata, ma koliko S_1 bila nespecificirana. Postavlja se pitanje zašto se termin rezultativan u tom slučaju ne primenjuje na glagole spontane ili interne promene stanja, kao što su *flatne* ('ispraviti se'), *dages* ('svanuti') ili *sprekke* ('pući'), kad oni označavaju spontane promene stanja, bez očiglednog eksternog uzroka, te je očiglednija komponenta rezultativnosti bez kauzacije.

U grupu neinstrumentalno-rezultativnih KG ubrajamo, na primer, glagole *drepe, knuse, brekke, myke, bleke, herde, væte, åpne, fylle, skjerpe, forbedre, forverre, skremme, gledel/slomiti, razbiti, uništiti, omekšati, zagrejati, ohladiti, naoštriti, suziti, proširiti, iskriviti, uplašiti, obradovati*.

(3) *Trokomponentni KG* realizuju sve tri komponente KS, dakle, kauzaciju, S_1 i S_2 , i mogu se nazvati instrumentalno-rezultativnim glagolima. Trokomponentni glagoli se mogu posmatrati često kao hiponimi kakvog manje specifičnog, tj. dvokomponentnog

KG, sa kojim stoje u odnosu *troponimije* (Fellbaum 2002: 54).²² Ukoliko uporedimo glagol *drepe* ('ubiti') sa glagolima *myrde*, *lynsje*, *skytte*²³, *henge*, *drukne* ili *kvele*, uočavamo da jedino glagol *drepe* ne specifikuje način vršenja uzročnikove radnje, i broj mogućih učesnika na mestu subjekta je daleko veći nego kod njegovih hiponima (na primer, *Per*, *bilen*, *tsunamien*, *sykdommen*, up. i 4.2.1.2). Ostali glagoli, uz semu uzrokovanja smrti drugog učesnika (rezultativnost), označavaju i konkretni način ispunjavanja date radnje, i mogu se smatrati hiponimima ili troponimima glagola *drepe*: *myrde* (s namerom), *lynsje* (veći broj učesnika, samovoljno), *skytte* (vatrenim oružjem), *henge* (vešanjem), *drukne* (u medijumu vode), *kvele* (sprečavanjem dotoka vazduha). Sličan odnos imamo, na primer, među glagolima *očistiti* i *oprati*: *očistiti* je dvokomponentni KG jer kodira samo rezultat (činiti/postići da nešto bude čisto), dok je *oprati* trokomponentni glagol, jer specifikuje način vršenja radnje (vodom i sapunom postići da nešto bude čisto). Glagoli sečenja se, pak, svi mogu smatrati trokomponentnima; za razliku od glagola *sitniti*, *deliti*, *komadati*, *lomiti* oni podrazumevaju da se radnja vrši nekim oštrim instrumentom: *seći*, *rezati*, *testerisati*, *cepati*.

Komponenta kauzacije je jedina stalna komponenta, dok su drugi pokazatelji neregularni, pošto KG mogu pripadati najrazličitijim semantičkim poljima. Kao tri glavne grupe se mogu izdvojiti:

(a) **glagoli transformativnog značenja**, tj. glagoli koji označavaju promenu internih ili površinskih svojstava nekog entiteta, na primer, *bleke/izblediti*, *varme/zagrejati*, *kjøle (ned)/ohladiti*, *magnetisere/namagnetisati*, *minske/smanjiti*,

---

²² Troponimija je originalni termin Felbaumove za vrstu hiponimskog odnosa koji dominira strukturom glagolskog leksikona, i on označava načinski odnos ('vršiti radnju označenu hiperonomom X na određeni način').

²³ Glagol *skytte* se može svrstati i u dvo- i u trokomponentne KG. Donedavno se upotrebljavao samo kao trokomponentni glagol, čiji je rezultat nužno bio fatalan (up. na primer, nacističke plakate sa objavom *Skutt blir den som...* 'Streljani će biti svi koji...'). Danas se semantički sadržaj ovog glagola sužava prema engleskom obrascu, te je dominantna komponenta načinska (*Han ble skutt og innlagt på sykehus* 'Upucan je i smešten u bolnicu'), a predikacija rezultata (ako je ishod fatalan) se označavala glagolom *drepe*: *De ble skutt (ned) og drept* 'Pogođeni su i ubijeni', a paralelna upotreba oba glagola se ne smatra više pleonastičnom.

forstørre/povećati, bukke/saviti, vrenge/iskriviti, rense/očistiti, vaske/oprati. Učesnik koji se kodira na mestu objekta je pacijentivnog karaktera, a pošto je u potpunosti zahvaćen radnjom, u tradicionalnoj gramatici je poznat i pod nazivom *aficirani objekat* (nor. *retningsobjekt*).

(b) **glagoli kauzativno-egzistencijalnog značenja**, koji označavaju nastanak ili prestajanje postojanja entiteta, na primer, *bygge/sagraditi, lage/napraviti, skrive/napisati, tegne/nacrtati, bake/ispeći*²⁴; *drepe/ubiti, rive (ned)/srušiti, spise opp/pojesti*. Učesnik koji se kodira na mestu objekta poznat je u gramatici pod nazivom *eficirani objekat* (nor. *produktobjekt*).

(c) **glagoli transportativnog značenja** označavaju premeštanje i smeštanje u prostoru: *legge/poleći, sette/staviti, posesti, bevege/pokrenuti, flytte/premestiti, røre/pomeriti, bære/preneti, kjøre i frakte/prevesti, strø (omkring)/razbacati, fjerne/udaljiti, odstraniti*.

Osim ove podele, moguće je podeliti KG na osnovu toga da li označavaju kauzaciju stanja ili procesa (tipično transformativni i kauzativno-egzistencijalni) ili kauzaciju aktivnosti (neki transportativni i kauzativno-ingestivni – *hraniti, pojiti, napasati, dojiti*; up. diskusiju o dvopersonalnim sintetičkim kauzativima u 4.3.2). Ova podela korespondira sa onim što je još MekKoli (McCawley) sedamdesetih godina XX veka primetio u vezi sa različitom prirodom odnosa između uzroka i efekta, te uzroka i rezultata, pri čemu prvi odnos karakteriše to da su i S_1 i S_2 su eventivne prirode, dok je za drugi odnos karakteristično to da je S_1 eventivne prirode, dok je S_2 nužno stanje (prema Farber 1976: 61).

---

²⁴ Ponekad se glagol može svrstati u dve grupe: tako glagol *ispeći* može biti transformativan kada kolocira sa imenicama meso ili krompir (njihovo stanje se menja iz sirovog u pečeno), a može se smatrati i kauzativno-egzistencijalnim kada na taj način entitet nastaje (ispeći kolač).

3 SUPKATEGORIZACIJA KAUZATIVNIH KONSTRUKCIJA

3.1 Uvodne napomene

Da bi se govorilo o semantici kauzativnih konstrukcija, nužno ih je definisati i sistematizovati. Pod **kauzativnom konstrukcijom** (u daljem tekstu: KK) podrazumevamo formalna jezička (leksička i gramatička) sredstva iskazivanja semantičke kategorije kauzativnosti. Termin kauzativna konstrukcija se u kauzativističkoj literaturi izjednačava sa terminom *kauzativ*. Kauzativne konstrukcije karakteriše izrazita strukturno-semantička varijantnost jer formalna sredstva izražavanja KS mogu pripadati različitim nivoima jezičkog sistema.²⁵ Podele i sistematizacije KK su uglavnom tipološkog karaktera jer se pojam kauzativnosti u jezicima sveta može kodirati na različite načine, a neretko se dešava da jedan isti jezik kauzativnost može izraziti na više načina. Kao što je navedeno u uvodu, u ranim generativističkim pristupima kauzativnosti se diskutovalo o mogućoj međuzamenljivosti strukturno raznolikih načina iskazivanja kauzativnosti u nekom jeziku (na već tradicionalnoj dihotomiji *kill:cause to die*). U savremenoj kauzativistici je ovo mišljenje napušteno jer se zastupa teza o jedinstvenoj prirodi KK: različite KK iskazuju različite sintaksičke, semantičke²⁶ i pragmatičke faktore.

U ovom poglavlju će se prvo izložiti sasvim kratak pregled neglagolskih KK u norveškom jeziku, a potom ćemo dati svoj predlog načina na koji bi se mogle sistematizovati verbalne KK u norveškom jeziku. Norveški i srpski jezik na polju formalnog iskazivanja KS pokazuju nekoliko velikih sličnosti, ali se može ustanoviti i nekoliko glavnih pravaca formalne nekorespondentnosti, što se dodatno usložnjava u sprezi načina formalnog izražavanja i kauzativne semantike koja je njima iskazana.

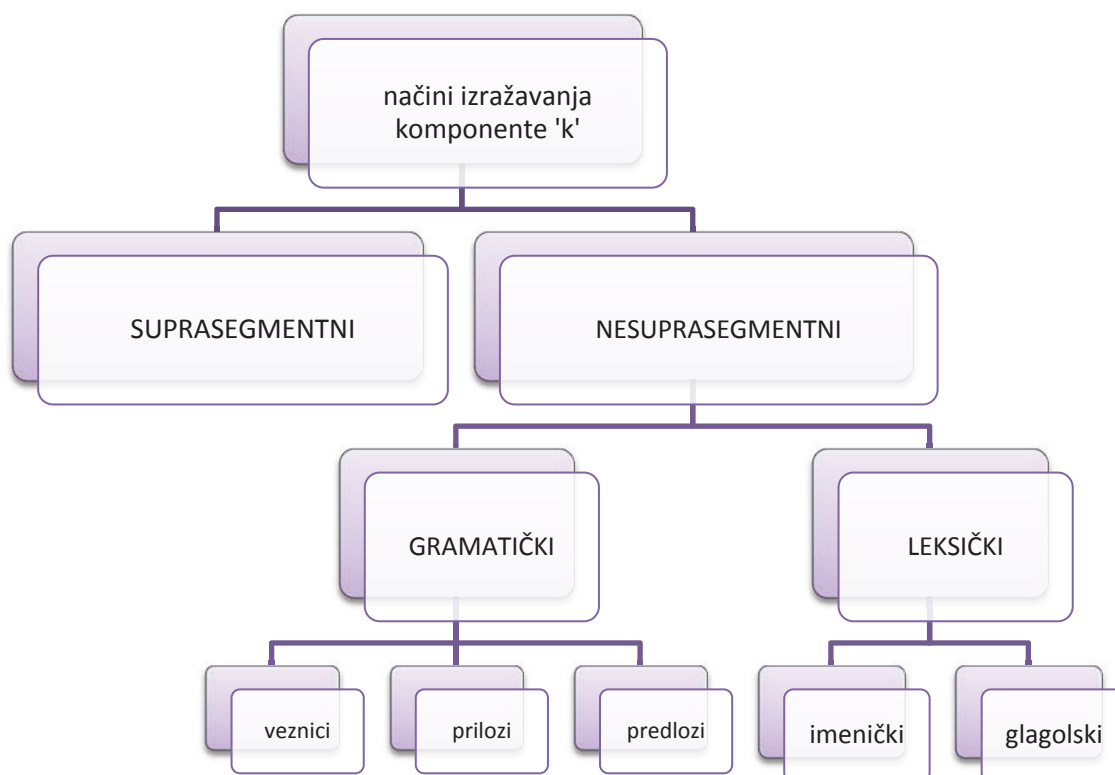
---

²⁵ Ovde termin 'konstrukcija' koristimo u širem smislu, kao „bilo koju spregu gramatičkih oblika u neposrednoj vezi (a koji ne predstavljaju nužno završenu rečenicu).“ (Недялков & Сильницкий 1969a:5).

²⁶ Tako, na primer, Stefanović u svom doktoratu dolazi do zaključka da je suštinska semantička razlika između glagolskih kauzativa i raznih neglagolskih izraza kauzativnosti u tome što i sintetički i analitički kauzativni tipično profilišu vezu između učesnika ili između učesnika i nekog događaja, dok se predložki i veznički izrazi kauzacije tipično fokusiraju na odnose među događajima (Stefanowitsch 2001: 36).

3.2 Neglagolske konstrukcije

Pod neglagolskim konstrukcijama treba podrazumevati sve načine izražavanja kauzalnog odnosa u kojima iskazivanje same kauzacije nije vezano za glagolske lekseme. U našoj podeli neglagolske konstrukcije obuhvataju i ono što Nedjalkov i Siljnicky nazivaju *suprasegmentnim* iskazivanjem kauzacije (Недялков & Сильницкий 1969a: 8, up. i AND-type kod Song 2001: 13-21), kao i određene podvrste *nesuprasegmentnog* izražavanja kauzacije: podgrupu koja uključuje iskazivanje kauzacije gramatičkim elementima (primarno veznicima i predlozima), a od podgrupe semantičkih elemenata se ovde svrstavaju samo imenski elementi, jer je fokus rada na onome što bi prema njihovoj podeli bilo nesuprasegmentno izražavanje kauzacije značenjskim glagolskim elementima.

Dijagram 2. Formalni načini izražavanja kauzativnosti u norveškom i srpskom jeziku prema (analogno Недялков & Сильницкий 1969a: 8)

3.2.1 Suprasegmentno izražavanje kauzacije

Ono obuhvata iskazivanje KS celokupnošću gramatičke konstrukcije, a ne pomoću kakvog diskretnog elementa KK i na taj način čini periferiju KK (up. Недялков & Сильницкий 1969a: 8; Stefanowitsch 2001: 25-26). Pod ovakvim KK podrazumevamo izražavanje KS putem naporednih konstrukcija, primarno asindetskog tipa.

- (3) a. *Veien var snødd igjen. Vi kunne ikke komme fram.* 'Put je bio zavejan. Nismo mogli da se probijemo'
b. *Veien var snødd igjen, og vi kunne ikke komme fram.* 'Put je bio zavejan i nismo mogli da se probijemo'

To su slučajevi u kojima se uzročni odnos ne iskazuje eksplicitno, već je sekvencijalnost klauza ta koja se preklapa sa prirodnim temporalnim sledom: pošto se delovi KS odvijaju istim redosledom kao u stvarnosti, prisutne temporalne ili logičke odnose tumačimo ikonično (up. i primenu temporalnih subjunktora kao uzročnih u primeru 16), te se i aditivna parataksa može interpretirati kao kauzativna (up. SAG II: 888). Sindetsko vezivanje je u ovim slučajevima asimetrično, pod čime podrazumevamo da se reflektuje temporalni sled događaja, te izražavanje uzroka prethodi izražavanju posledice:

- (4) *Sekunder etter veltet gryta og innholdet rant over smårollingen.* 'Nekoliko sekundi kasnije se šerpa prevrnula i sadržaj se prosuo na dete'

Kod asindetskog vezivanja nije nužan ovakav sled (5b):

- (5) a. *Liv er blitt syk. Vi kan ikke reise på fjellet denne helgen.* 'Liv se razbolela. Za vikend ne možemo na planinu'
b. *Vi kan ikke reise på fjellet denne helgen. Liv er blitt syk.* 'Za vikend ne možemo na planinu. Liv se razbolela.'

3.2.2 Nesuprasegmentno izražavanje kauzacije

Pod nesuprasegmentnim izražavanjem komponente kauzacije podrazumeva se to da postoji kakav konkretan i poseban formalni element koji izražava minimalno semu kauzacije, mada mogu iskazivati i elemente instrumentalnosti i rezultativnosti. Jednokomponentni su svi gramatički elementi, kao i većina imeničkih i neki jednokomponentni glagolski načini formalnog izražavanja (Недялков & Сильницкий 1969a: 9).

3.2.2.1 Veznici i veznički spojevi

Tipično se odnos kauzalne logičke povezanosti između dva događaja izražava uzročnom rečenicom, gde zavisna rečenica iskazuje uzrok onog događaja ili stanja iskazanog u glavnoj rečenici. Veznici koji izražavaju kauzaciju norveškom jeziku jesu pre svega subjunktori *fordi*, *siden*, *ettersom*, *nå* i *da*, te konjunktorka *for*, a u srpskom jeziku veznici *jer*, *što*, *pošto*, *kako*, *čim*, *dok*, *zato što*, *stoga što* i *budući da*.

- (6) a. *Fra påske ble jeg delvis sykemeldt fordi jeg var helt utslitt.* 'Od Uskrsa sam na bolovanju jer sam bio iscrpljen'
- b. *Siden oppgaven var så vanskelig, ble han ikke ferdig i tide.* 'Pošto je zadatak bio tako težak, nije završio na vreme'
- c. *Ettersom trafikken har økt, er det satt inn ekstratog.* 'Budući da je saobraćaj postao gušći, uveden je dodatni polazak voza'
- d. *Da betalingsfristen er overskredet, tillater vi oss å beregne et straffegebyr på 50 kroner.*²⁷ 'Kako je rok za izmirenje duga prekoračen, zaračunavamo kaznenu kamatu od 50 kruna'
- e. *Når du er så sent ute, kan du ikke vente å få den beste plassen.* 'Pošto si kasno krenuo, ne možeš očekivati da ugrabiš najbolje mesto'

---

²⁷ Upotreba subjunktora *da* se u savremenom norveškom jeziku vezuje za pisani jezik, i najčešće za administrativni stil.

f. *Jeg småfrøs, for det var kaldt.* 'Smrzavao sam se jer je bilo hladno'

Subjunktork *fordi* se ističe kao najfrekventniji, a on je istovremeno i jedini poseban subjunktork koji uvodi isključivo uzročne rečenice.²⁸ Sadržaj rečenice koju uvodi eksplanativni konjunktork *for* se može parafrazirati pomoću subjunktorka *fordi*; kako ističe Hagen (2000: 231), *for* i *fordi* su semantički identični, ali imaju različite gramatičke osobine.²⁹

Međutim, iako uzrok tipično profilise uzročna rečenica, ovaj tip zavisnih rečenica nije jedini način da se izrazi kauzacija. Na više mesta u skandinavističkoj literaturi (Lie 1990: 109; Faarlund et al. 1997: 1035; SAG III: 549) se više tipova adverbijalnih eksplikativnih rečenica obrađuje skupno, a kao glavni kriterijum podele se uzima činjenica da one sa ostatkom rečenice izražavaju uzročno-posledične odnose (za razvoj i odnos pojmovne i formalne korelacije između kauzativnosti i načina, cilja, koncesivnosti i uslova v. Kovačević 1989: 42-51). U posledičnim rečenicama (no. *følgesetninger*) se uzrok iskazuje u glavnoj rečenici, a zavisna eksplicira posledicu tako da je, za razliku od uzročnih, temporalni sled kongruentan sa kauzalnom situacijom:

(7) *Bilen kom susende så fort at ingen fikk tid til å komme seg vekk.* 'Auto je toliko brzo prozujao da niko nije imao vremena da se skloni'

U namernim rečenicama (no. *hensiktssetninger*) se takođe iskazuje posledica, ali ne kao činjenica, već kao nameravana/planirana posledica (up. i PURP-type kauzativnih

---

²⁸ *Fordi* potičer od norenskog *fyrir því at* (=for det at), i tada je pripadao (nominalnim) *at*-rečenicama, ali je to značenje u savremenom jeziku zamagljeno (Western 1921: 289). Ostali uzročni veznici primarno izražavaju temporalnost. Up. rečenice u kojima *når/siden/da* izražavaju prvo vremenski odnos, a potom uzročnost: *Vi spiser når de kommer* ('Ješćemo kad budu došli') / *Når de kommer så sent, får de ta følgene* ('Kad dolaze tako kasno, moraće da snose posledice') (Golden et al. 2008: 110); *Siden vi kom hit, har det snødd hele tida* ('Otkako smo stigli ovamo, sve vreme pada sneg') / *Siden det snødde, ble de inne* ('Pošto je padao sneg, ostali su unutra') (Golden et al. 2008: 153); *Da Per skadet foten, kunne han ikke ha gym* ('Kad je Per povredio nogu, nije mogao da radi fizičko') / *Da Per har skadet foten, kan han ikke ha gym* ('Pošto je Per povredio nogu, ne može da radi fizičko'). Up. i vremensko-uzročnu interpretaciju srpskih veznika *pošto, dok i čim* (Kovačević 1989: 35-36).

²⁹ Pod ovim se podrazumevaju posledice po red reči koje sa sobom nose *for* i *fordi* kao veznici nezavisnih, odnosno zavisnih rečenica. To se prvenstveno odnosi na poziciju rečeničnog adverbijala u odnosu na finitni deo predikata: (a) Vi var ute i god tid, for vi tok **ikke** sjansen, (b) Vi var ute i god tid fordi vi **ikke** tok sjansen, oba primera u značenju 'Krenuli smo na vreme jer nismo hteli da rizikujemo'. Osim toga, pošto je konjunktork *for* eksplanativan, redosled rečenica je uvek asimetričan.

konstrukcija kod Song 2001: 21; Kovačević 1988: 44-47, Стевановић 1989: 258-259, 501 o bliskosti kauzalnog i ciljnog značenja). Uzrok je iskazan u glavnoj rečenici, jer je spoznaja ove posledice uzrok započinjanja radnje iskazane glavnom rečenicom:

- (8) *Han strødde sand på trappa for at det ikke skulle bli så glatt.* 'Posuo je stepenice peskom da ne bi bile klizave'

Uslovne rečenice (no. *vilkårs-/betingelsessetninger*) izražavaju uzročno-posledični odnos kad je reč o zamišljenim slučajevima (non-realis i irrealis), gde bi ispunjenje uzroka dovelo do ostvarenja posledice:

- (9) *Hvis hun kommer, går jeg.* 'Ako ona dođe, ja idem'

U dopusnim rečenicama (no. *innrømmelsessetninger*) se odnos uzroka i posledice izražava kao očekivano ispunjenje nekakve posledice koja je izostala uprkos postojanju uzroka:

- (10) a. *Enda jeg leste mye, strøk jeg til eksamen.* 'Iako sam dosta učio, pao sam na ispitu'
b. *Han er for sterk til at jeg kan jule ham opp.* 'Suviše je jak da bih ga prebio'

Rečenice kao u primeru (10b) smatraju se u skandinavistici jednom vrstom dopusnih rečenica jer se mogu parafrazirati uzročnom rečenicom: *Jeg kan ikke jule han opp fordi han er for sterk* ('Ne mogu da ga prebijem jer je suviše jak').

Osim ovih, uzrok može iskazivati i jedna podvrsta *poredbenih rečenica* kojima se označava stepen poređenja; one se mogu koristiti kao priloška dopuna za uzrok (Faarlund et al. 1997: 1080):

- (11) *Så sto som du er, må du vel vite det.* 'Ti to sigurno znaš, tako tvrdoglav kakav si'

Na kraju, uzrok može da se iskaže i posebnim tipom nerestriktivnih odnosnih rečenica, tzv. kauzalnim odnosnim rečenicama (šv. *kausal relativsats*, up. SAG II: 505-506), u kojima se u glavnoj rečenici nalazi predikativ koji je korelat zavisne rečenice. I one se mogu parafrazirati uzročnom rečenicom:

- (12) *Han var dum som gikk så tidlig.* 'Glup je što³⁰ je otišao tako rano' → *Han var dum fordi han gikk så tidlig.* 'Glup je za to što je otišao tako rano'

Ova poslednja dva načina iskazivanja kauzacije možemo uporediti s Kovačevićevim (1989:158-159) razmatranjem odnosa uzročnih klauza i predikatskih apozitiva, naočito odnosa apozitiva i *kako*-klauze.

Osim toga, u srpskom jeziku se uzrok može izraziti i konstrukcijama sa *glagolskim prilogom* prošlim i sadašnjim:

- (13) a. *Potrošivši sav novac, živeo je na hlebu i vodi.*
b. *Želeći da impresionira mis bikini, poznati naučnik uhvaćen je s dva kilograma kokaina.*

I ove konstrukcije se mogu parafrazirati uzročnom rečenicom (...*zato što je potrošio sav novac* / ...*jer je želeo da impresionira mis bikini*), a uzročna rečenica je i jedini mogući ekvivalent ovih konstrukcija na norveškom jeziku, jer se značenje uzroka u njemu ne može izraziti participima. Prema Nedjalkovu i Siljnickom konstrukcije sa glagolskim prilogima možemo uvrstiti u suprasegmentno iskazivanje kauzacije jer je reč primarno o uzročnom *tumačenju* celokupnih konstrukcija, pri čemu je uzročnost tipično sekundarna u odnosu na vremensko značenje, mada se može tumačiti i načinski (Недялков & Сильницкий 1969а: 8; Kovačević 1989: 36; Стевановић 1989: 754).

---

³⁰ Doslovno: 'koji je...'

3.2.2.2 Prilozi

Kauzalni odnos se može iskazati i (relativno malobrojnim) konjunkcionim prilozima *derfor*, *altså*, *da*, *dermed*, *følgelig*, ili u srpskom jeziku zameničkim prilozima *zato* i *stoga*. U vezi sa konjunkcionim prilozima valja podsetiti na perspektivizaciju uzroka i posledice, jer prilozi *derfor* i *altså* zapravo iskazuju posledicu:

(14) *Han var syk. Derfor kom han ikke.* 'Bio je bolestan. Zato nije došao'

Ovde govorimo o anaforičnoj referenci, i uzrok se nužno mora iskazati pre posledice.

Osim ovih priloga, za iskazivanje uzroka možemo upotrebiti i rečnične priloge (no. *setningsadverb*) *jo* i *nemlig* (up. Golden et al. 2008: 188), i to *jo* kada je uzrok poznat (primer 15a), a *nemlig* kada se iskazuje nova informacija (primer 15b):

- (15) a. *Jeg skal ta ferien min i juli. Jeg skal jo gifte meg.*³¹ 'Uzimam odmor u julu. Pa tada se ženim'
b. *Jeg skal ta ferien min i juli. Jeg skal nemlig gifte meg.* 'Uzimam odmor u julu. Tada se, naime, ženim'

3.2.2.3 Predlozi i predložke sintagme

Uzrok se u norveškom jeziku i srpskom jeziku može iskazati predlozima.³² Oni zahtevaju formalno raznolike dopune, na primer, u vidu:

---

³¹ Vezu priloga *jo* sa uzrokom kao poznatom informacijom možemo uočiti i na primerima razlike u upotrebi veznika *fordi* s jedne strane, i veznika *siden/ettersom* s druge. Primere uvedene veznicima *siden/ettersom*, koji pretpostavljaju da je uzrok od ranije poznat, možemo parafrazirati pomoću veznika *fordi* uz dodatak priloga *jo*: *Siden vi er blitt fire, må vi finne en større leilighet = Fordi vi jo har blitt fire, må vi finne en større leilighet*, oba primera u značenju 'Pošto nas je sada četvoro, moramo da nađemo veći stan' (Golden et al. 2008: 186).

³²U SAG (II: 718) se posebno razmatra pitanje tzv. *flerordsprepositioner*, tj. leksičkih spojeva koji su se leksikalizovali tako da vrše iste funkcije kao i predlozi. Neke od leksikalizovanih uzročnih predloga tumače i kao lekseme ekvivalentne uzročnim subjunktorima (*på grund av att, tack vare att, med tanke på att, beroende på att...*) (SAG II: 736). Up. i šta Kovačević kaže o padežnim sintagmama koje se mogu posmatrati kao uzročni priloški izrazi (*zbog toga, zahvaljujući tome, povodom toga, na osnovu toga*), te o kataforičnom pridruživanju priloga i priloških izraza (ili, zavisno od tumačenja, padežnih sintagmi) veznicima *što* i *da*, čime se stvara složeni uzročni veznik tipa *zbog toga što* (Kovačević 1989: 62, 63-64).

(a) imenica i imeničkih sintagmi: *gråte av glede* ('plakati od sreće'), *få vanskeligheter med de nye bestemmelsene* ('imati problema sa novim odredbama'), *miste jobben for en tabbe* ('izgubiti posao zbog greške'), *gråte over sjefens avgang* ('plakati zbog šefovog odlaska'), *gifte seg for pengenes skyld* ('udati se/oženiti se radi novca'), *være sykmeldt på grunn av infeksjon i lungene* ('biti na bolovanju zbog infekcije pluća'), *oppheve ordningen i og med innføringen av eneveldet* ('ukinuti sistem zbog uvođenja apsolutizma'), *slå noen takket være selvmål* ('pobediti koga zahvaljujući autogolu')

(b) infinitivske sintagme: *bli kvalm av å spise godteri* ('nekomeprispadne muka zbog jedenja slatkiša'), *klare oppgaven ved å samarbeide* ('obaviti zadatak zajedničkim radom')

(c) *at*-rečenica: *gråte over at man venter en sønn* ('plakati zato što se čeka rođenje sina'), *slite på grunn av at man får mange lekser* ('imati problema jer se dobija previše domaćeg'), *være fornøyd i og med at salget ligger så høyt* ('biti zadovoljan odličnom prodajom'), *sykdommen spres ved at de smittede ikke får hjelp* ('bolest se širi tako što se zaraženima ne pruža pomoć')

U srpskom jeziku je reč o predložko-padežnim konstrukcijama, dominantno sa genitivom (*umreti od žalosti, propadati usled rđanja, biti zabrinut zbog velikih troškova, odustati iz straha, na osnovu zapažanja, povodom nemira*) i lokativom (*bežati u strahu, gušiti se u suzama, poginuti u eksploziji, povijati se na vetru, zadrhtati pri pomisli*), a ređe sa akuzativom (*osvetiti se za uvredu*) ili dativom (*zahvaljujući čemu*).

Bespredložke uzročne padežne konstrukcije u srpskom jeziku, naročito one iskazane oblicima instrumentala imaju svoje ekvivalente u regularnim predložkim sintagmama u norveškom jeziku: *nezadovoljan vladavinom – misfornøyd med styret, lice unakaženo ožiljcima – et ansikt vansiret av arr, izmoren igrom – utmattet av å leke*.

Norveške gramatike tradicionalno posmatraju slične situacije kao predlog sa dopunom u obliku nominalne *at*-rečenice (up. primere sa predlozima *på grunn av + at* ili *ved + at*).

Osim uzročnim predlozima, uočavamo da se uzrok može kontekstualno iskazati i mnogim temporalnim predlozima³³, pri čemu se predlogom uvodi sintagma koja označava prethodeći događaj koji se tumači kao uzrok:

- (16) a. *Han døde etter operasjonen.* 'Umro je nakon operacije'
b. *To personer er innlagt på Lillehammer sjukehus etter å ha spist dårlig røkefisk.* 'Dve osobe su smeštene u bolnicu u Lillehameru nakon što su jele pokvarenu fermentisanu pastrmku'
c. *Skihopperen Tom Hilde brakk en ryggvirvel under fallet i Oberstdorf før nyttår.* 'Skakač Tom Hilde slomio je pršljen tokom pada u Oberstdorfu pre Nove godine.'

3.2.2.4 Leksički izrazi

I Ravuns (Rawoens 2007: 27) u ovu grupu ubraja sve kauzativne lekseme i izraze koji su se leksikalizovali bilo kao imenice, bilo kao glagoli. Kako je u ovom radu fokus na glagolskim KK, u grupu leksičkih izraza svrstavamo imenice, koje se i u norveškim gramatikama tradicionalno izdvajaju uvek u posebnu grupu načina izražavanja uzroka (up. Golden et al. 2008: 187). Ovde je prvenstveno reč o spoju imenice i predloga, gde je imenica leksema *årsak* ('uzrok') ili neki njen sinonim (*grunn* 'razlog', *forutsetning* 'preduslov', *foranledning* 'prilika, uzrok', *opphav/bakgrunn* 'poreklo'). I ovde možemo, kao i u sistemu zavisnih rečenica, govoriti o fokusiranju na uzrok ili posledicu (*følge* 'posledica', *konsekvens*, *resultat*, *virkning* 'efekat'):

- (17) a. *Årsaken til flyulykken er motorsvikt.* 'Uzrok avionske nesreće je otkazivanje motora'
b. *Grunnen til ulykken er blitt fastslått til å være veldig tett tåke.* 'Utvrđeno je da je razlog nesreće bila veoma gusta magla'

---

³³ Uzrok se može iskazati i vremenskom rečenicom: *Brakk en tann da noen slo ølglass i ansiktet.* 'Slomio sam zub kada me je neko pogodio pivskom čašom u lice.'

c. *Så mange som 16.000 amerikanere er drept som følge av SMS-bruk i bil i perioden 2001 til 2007. 'Čak 16.000 Amerikanaca je poginulo kao posledica slanja SMS-poruka u periodu od 2001. do 2007. g.'*

3.3 Glagolske konstrukcije

Podela glagolskih kauzativnih konstrukcija je u literaturi raznolika, ali najčešća linija koju autori prate tiče se strukture i produktivnosti neke KK, te se KK mogu klasifikovati na osnovu prirode i kompleksnosti njihove morfosintaksičke strukture (up. i Недялков & Сильницкий 1969b; Shibatani 1976; Viberg 1983; Comrie 1989; Haspelmath 1993; Kulikov 2001; Shibatani & Pardeshi 2001; Song 2001). Pod kompleksnošću strukture podrazumevamo da li se elementi KS, dakle, uzročni događaj i uzrokovani događaj, izražavaju skupno ili odvojeno – kakvim afiksom, u jednom glagolu, jednom ili dvema klauzama. Produktivnost neke KK se, kao i inače u lingvističkoj terminologiji, koristi da označi sposobnost frekventne konstrukcije da određenim sredstvima konstantno tvori nove oblike koji se mogu predvideti.

Obično se izdvajaju *tri osnovna tipa tipa* kauzativnih konstrukcija (up. Moreno 1985: 172; Comrie 1989: 167-168; Kulikov 2001: 886-887), a to su: (a) *analitički* ili *sintaksički kauzativ*, (b) *morfološki kauzativ*, i (c) *leksički kauzativ*.

Ipak, literatura u najvećoj meri ostaje nedorečena kada je u pitanju primena ovih etabliranih podela na par jezika koji se u ovom radu analizira. U tipološkoj i semantičkoj literaturi se termin kauzativ najčešće koristi u širem smislu (Kulikov 2001: 888), ali se u gramatičkoj literaturi ovaj termin koristi mnogo uže, kao glagol u regularnoj formalnoj i semantičkoj opoziciji prema odgovarajućem nekauzativu, tj. glagol koji je i formalno i semantički složeniji od svog nekauzativnog parnjaka. Shibatani & Pardeshi (2001: 87) navode kako se današnja podgrupa leksičkih kauzativa tradicionalno nije smatrala kauzativima, već da su se dugo kauzativom smatrali i kao takvi analizirali samo produktivni morfološki i sintaksički kauzativi, tj. tipovi *gramatičkih* kauzativa. Kako se lingvisti na ovom polju i dalje pretežno bave nekim drugim porodicama i grupama jezika u kojima postoji *produktivna* morfološka kauzativizacija (na primer, česti su primeri iz japanskog, turskog jezika ili finskog jezika), literatura ostaje nedorečena kada je u pitanju

način tvorbe kauzativnih glagola u savremenim indoevropskim jezicima uopšte. Pošto i norveški i srpski jezik pripadaju grupi jezika u kojoj izražavanje kauzativnosti nije gramatikalizovano, tj. ne postoje sistemski produktivni afiksi kojima se od nekauzativa izvode kauzativni parnjaci, oni pripadaju grupi jezika u kojima se formalno markira proces *detranzitivizacije* (up. Letuchiy 2012: 31), na primer, izvođenjem dekauzativnih glagolskih leksema pomoću polisemnih refleksivnih markera *se*, odn. *-s/seg* (up. 6.4.1.2.2). Iako se, tako, u norveškom i srpskom jeziku kauzativna značenja izražavaju primarno leksički, status i tvorbena struktura leksičkih kauzativnih glagola ostaju nesistematizovani, kao i njihov odnos prema drugim tipovima KK, ma koliko neproduktivne one bile.

3.3.1 Analitički kauzativ

Analitičke kauzativne konstrukcije jesu konstrukcije u kojima se odvojeno kodiraju S_1 i S_2 . Ova vrsta konstrukcije se naziva ponekad još i *perifrastičnim*, *sintaksičkim* ili *pomoćnim* kauzativom (Comrie 1989: 167; Kulikov 2001: 886; Wolff et al. 2002: 607), osim kod Dixon (2000: 34-35), koji pravi razliku na osnovu sintetičnosti strukture: pod analitičkim kauzativom on podrazumeva dva glagola u jednom predikatu (kao, na primer, u francuskim konstrukcijama sa glagolom *faire*), dok pod perifrastričnim podrazumeva dva glagola u dve odvojene klauze (kao, na primer, u eng. *I made him go*). U kauzativistici se i dalje vode rasprave upravo o ovim sintaksičkim kriterijumima za definisanje analitičkog kauzativa, tj. o statusu dopune predikatu uzroka. Proglašavanje biklauzalnosti za suštinski kriterijum analitičkog kauzativa jedan je od kamenova spoticanja u tipološkim podelama: za Song (2011) je biklauzalnost bitna odlika perifrastričnog kauzativa, dok Comrie (1989: 167) smatra da je prototipični oblik analitičkog kauzativa sa dva predikata omiljen kod lingvista, ali relativno redak u jezicima sveta. Stoga se definicije najčešće zadovoljavaju time da je odvojeno kodiranje situacija uzroka i situacija rezultata dovoljan preduslov analitičnosti KK.

Analitičkom kauzativnom konstrukcijom u norveškom jeziku smatraćemo složenu kauzativnu konstrukciju koja sadrži verbalnu frazu u kojoj se kauzacija obavezno izražava kakvim *pomoćnim kauzativnim glagolom* (*få, la, gjøre*) (up. Greenall 2004: 33),

a uzrokovano stanje se kodira u obliku obavezne dopune. Na ovaj način analitičkim kauzativom smatramo nešto uže shvatanje: perifrastično, ali i dalje monoklauzalno i kohezivno kodiranje KS, pri čemu ključnom odlikom smatramo izvestan stepen gramatikalizacije KK, jer se u njoj pojavljuje nesamostalan pomoćni glagol koji sa kodiranjem uzrokovnog stanja čini jedinstven predikat (up. i definicije srodnih analitičkih kauzativa u SAG I: 187, Rawoens 2007: 44 za švedski jezik, ili Verhagen & Kemmer 1997: 62 i Loewenthal 2003: 97 za holandski jezik).³⁴

Prvi oblik, nužno glagol u ličnom glagolskom obliku, je predikat uzroka, i on je predstavljen *pomoćnim kauzativnim glagolom* (up. *orsakspredikatet* u Rawoens 2007: 44, *auxiliary causative verbs* u Shibatani 1976b: 2, *main (matrix) verb* u Wolff 2003: 10 i Stefanowitsch 2001: 1, *auxiliary* u Loewenthal 2003: 97, *causation verb* u Stefanowitsch 2001: 35), i on izražava čistu kauzaciju. Drugi oblik je predikat rezultata (up. *effected predicate* u Verhagen & Kemmer 1997: 62, *result verb* u Stefanowitsch 2001: 35, *embedded verb* u Wolff 2003: 10, *resultatspredikatet* u Rawoens 2007: 44), i označava proces, lokaciju ili stanje do kog dovodi predikat uzroka. Pošto pomoćni kauzativni glagol ne može stajati samostalno, on zahteva dopunu, koja se u norveškom jeziku tipično javlja kao infinitivska sintagma sa infinitivnom oznakom ili bez nje, i kao imenska reč ili sintagma.

3.3.1.1 Analitički kauzativ sa infinitivskom sintagmom

U ovu grupu spadaju one KK koje kao predikaciju uzroka sadrže pomoćni kauzativni glagol, ali je predikacija rezultata sadržana u konstrukciji sa podređenom

---

³⁴ Kulikov (2001:886) takođe upućuje na autore koji razlikuju analitičke kauzative (shvaćene kao i u našem radu, *sensu stricto*) od konstrukcija koje se odnose na kauzativne situacije (biklauzalne konstrukcije, en. „non-fused CCs“). Između ostalog, u analitičkom kauzativu upotrebljeni kauzativni glagoli (tj. pomoćni KG) nemaju mnoge osobine nezavisnih glagola, a to se prvenstveno odnosi na nemogućnost dodavanja sopstvenog argumenta i nemogućnost pasivizacije (za razliku, na primer, od leksičkih kauzativnih glagola tipa *tvinge* ili *prisiliti*, *naterati*). Ovo, naravno, ne znači da se termin analitički kauzativ u nekim drugim slučajevima ne može proširiti tako da obuhvati i slučajeve odvojenog kodiranja složene KS konstrukcijama sa dva predikata. U mnogim slučajevima se kauzacija kodira pomoću inherentno kauzativnog glagola, ali se konstrukcija može stepenovati ka većoj „sintaksičnosti“ (*føre til streik/føre til at arbeiderne streiker, gjøre noen glad/gjøre at noen gleder seg*).

infinitivskom sintagmom, sa infinitivnom oznakom ili bez nje. Ovde se osim najfrekventnijih pomoćnih kauzativnih glagola *få* i *la*, čija je ovo tipična konstrukcija, javljaju i neki drugi generični kauzativni glagoli sa punim leksičkim značenjem, kao na primer *tvinge* ('prisiliti'), ili pseudokauzativni glagoli tipa *be* ('zamoliti'), *befale* ('narediti'), *anbefale* ('preporučiti'), *forby* ('zabraniti') ili *tillate* ('dozvoliti').

Glagol *få* se javlja uvek u konstrukciji sa predlogom *til* i infinitivskom sintagmom sa infinitivnom oznakom *å*. Pri tome se uvek profiliše KS sa dva učesnika, pri čemu je prvi učesnik uzročnik, a drugi, tzv. kauzant (up. 4.3), onaj učesnik koji zapravo sprovodi/prolazi kroz radnju označenu infinitivskom sintagmom:

- (18) *Bestefar] fikk meg til å begynne med turn.* 'Deda me je naveo da počnem da se bavim gimnastikom'

Permisivni kauzativni glagol *la* se javlja sa infinitivskom sintagmom bez infinitivne oznake:

- (19) *De lot oss komme inn.* 'Pustili su nas da uđemo'

U norveškim gramatikama se ovakve infinitivske sintagme nazivaju objekatskim infinitivom (no. *objektsinfinitiv*), up. Golden et al. (2008: 155). Slučajeve kao u primeru (19) skandinavske gramatike tretiraju vrstu infinitivskog neksusa, koji se tipično javlja ili kao objekatski predikativ ili kao priloška dopuna (Vinje 1990: 32; SAG III: 578), dok ih Faarlund et al. (1997: 1006) nazivaju *småsetning*. Važna osobina infinitivskog neksusa je to što se on uvek javlja bez infinitivne oznake i to da je reč o konstituentnoj funkciji koju može ispuniti samo infinitivska sintagma, za razliku od drugih vrsta infinitivskih sintagmi koje mogu vršiti odgovarajuće funkcije nominalne sintagme.³⁵ Infinitivske sintagme kao u primeru (18) Vinje (1990:148), pozivajući se na Diderihsen, naziva sekundarnim neksusom (no. *sekundær neksus*). Kao dve važne razlike između prvog i drugog slučaja ističe se činjenica da se infinitivska sintagma u slučaju sekundarnog neksusa može

---

³⁵ Ova vrsta objekatskog infinitiva se leksički vezuje primarno za glagole percepcije (*høre, se, kjenne, føle*), te glagole *be* i *la*.

zameniti imenskom rečju (*Vi lærte ham å lese* 'Naučili smo ga da čita' → *Vi lærte ham det/ lesning* 'Naučili smo ga tome/čitanju'), te da se infinitivska sintagma ne može pasivizovati. Oba slučaja se pak mogu tretirati kao slučajevi podizanja subjekta na mesto objekta glavne rečenice:

- (20) a. *Vi fikk foreldrene til å hjelpe oss.* 'Ubedili smo roditelje da nam pomognu' → *Foreldrene hjalp oss.* 'Roditelji su nam pomogli'
b. *De lot Anders låne bilen.* 'Pustili su Andersa da pozajmi auto' → *Anders lånte bilen.* 'Anders je pozajmio auto'

3.3.1.2 Analitički kauzativ sa imenskom rečju ili sintagmom

Treću podgrupu čine analitičke KK koje sadrže generični kauzativni glagol kao predikaciju uzroka, a kao predikacija rezultata se najčešće javlja neka pridevska/participska ili imenička sintagma.

Ono što zapravo podrazumevamo pod ovakvim konstrukcijama jesu izuzetno produktivne konstrukcije sa pomoćnim kauzativnim glagolom *gjøre* i objekatskim predikativom³⁶; za razliku od glagola *få* i *la*, glagol *gjøre* ne dozvoljava infinitivsku dopunu. Viberg (1983a: 9, 2006: 250) smatra da je u sistemu složenih predikata glagol u značenju 'činiti' bazični dinamički operator kauzacije u kombinaciji sa pridevom, mada primećujemo da se može javiti i uz predlog *til* i imenicu/imeničku sintagmu. Pridev se u funkciji objekatskog predikativa javlja u sva tri stepena komparacije, a u pozitivu kongruira sa imenskom rečju na poziciji objekta u rodu i broju, ali ne i u određenosti, na isti način na koji subjekatski predikativ kongruira sa subjektom.

- (21) a. *Det var unektelig kinakålen som gjorde oss til en salatspisende nasjon på 80-tallet.* 'Bez ikakve sumnje je kineski kupus ono što je osamdesetih od nas napravilo naciju koja jede salatu'
b. *Publikums støtte gjorde oss bedre.* 'Podrška publike nas je učinila boljima'

---

³⁶ Objekatski predikativ veoma često iskazuje uzrok, ali ne nužno uvek: *De kaller henne Anne* ('Zovu je Ane')/*Jeg regner henne for min beste venninne* ('Smatram je svojom najboljom prijateljicom').

c. *Varme gjør meg svett*. 'Od toplote se znojim', doslovno: 'Toplota me čini znojavam'

Ovaj tip konstrukcija sa glagolom *gjøre* nepravedno je zapostavljen kao analitička KK u skandinavističkoj literaturi, naročito kada u obzir uzmemo to da se konstrukcije sa glagolom *gjøre* i *at*-rečenicom posmatraju kao KK, te da se glagol *gjøre* u rečnicima veoma često pojavljuju kao parafraza nekog sintetičkog kauzativa, na primer, *ergre* ('naljutiti') – *gjøre arg* ('činiti ljutim'), *danisere* ('danizirati') – *gjøre dansk* ('učiniti danskim'), *fete* ('udebljati') – *gjøre fet(ere)* ('učiniti debelim/debljim'). Nešto više pažnje im je posvećeno u Greenall (2004: 168-170) i Viberg (2006: 249-253), a Hagen (2000: 368), koji inače jedini spominje kauzativni objekatski predikativ, u jednoj komparativnoj zabelešci komentariše kako su ove konstrukcije s objekatskim predikativom nešto najbliže što norveški ima kauzativnoj konstrukciji.

Koji su mogući razlozi za zapostavljenost ovih konstrukcija u sistemu analitičkih KK? Čini se da ih može biti nekoliko. Prvim razlogom smatramo nepravedno zapostavljanje prideva i imenica kao kauziranih rezultata uopšte (up. 3.3.2.1.1.2). Drugi razlog može biti stepen analitičnosti ovih konstrukcija, koji dovodi do toga da se u kauzativističkoj literaturi slične konstrukcije posmatraju kao analitičke u manjem ili većem stepenu. Za nas one zadovoljavaju kriterijum analitičnosti u tom smislu što su uzrok i posledica kodirani odvojeno, i u tom smislu što je dovoljan kriterijum za definisanje analitičkog kauzativa iskazivanje predikacije uzroka pomoćnim kauzativnim glagolom, bez obzira na to da li je uzrokovana situacija iskazana (finitnom ili infinitnom) glagolskom ili, pak, imenskom sintagmom (up. izražavanje kauzativnosti *leksičko-sintaksičkim sredstvima* u Алановић 2011: 37). U konstelaciji učesnika situacije su pak ove konstrukcije zaista nešto manje analitične, jer se ne realizuje uloga kauzanta. Treći razlog bi mogla biti činjenica da produktivna veza glagola *gjøre* sa objekatskim predikativom ima i svoje dekauzativne sintagmatske parnjake, za razliku od tipičnih analitičkih KK sa glagolom *få*. Na taj način bi ove konstrukcije u sistemu kauzativ – inhoativ – stativ imale produktivne nizove realizovane pomoću ko-komponenti *bli* ('postati') i *være* ('biti'): *gjøre sint* ('naljutiti') – *bli sint* ('naljutiti se') – *være sint* ('biti ljut') / *gjøre søvning* ('činiti pospanim, uspavljivati') – *bli søvning* ('postajati pospan,

uspavljivati se') – *være søvnig* ('biti pospan'). Kada se svi ovi razlozi skupno razmatraju, postaje jasnije zašto se na kontinuumu KK se on u literaturi smatra manje analitičnim, čak bližim sintetičnim kauzativima (v. 3.5).

U kauzativne konstrukcije ovog tipa možemo ubrojiti i druge kauzativne konstrukcije sa objekatskim predikativom, pri čemu je predikacija uzroka nije iskazana pomoćnim kauzativnim glagolom. Ovde je reč o tzv. *faktivnim konstrukcijama* (up. Dowty 1979: 219-224), a u norveškoj gramatičkoj literaturi poznate pod nazivom rezultativne konstrukcije (no. *resultativkonstruksjon*). Samostalnost glagola koji se javlja u takvim konstrukcijama može se gradirati od kauzativnih glagola (*male* 'okrečiti'), preko drugih tranzitivnih glagola (*slå* 'udariti'), pa sve do neprelaznih glagola (*synge* 'pevati'). U konstrukcijama sa neprelaznim glagolom je predikativ obavezni deo konstrukcije, a one se javljaju i kao povratne rezultativne konstrukcije (šv. *reflexiv resultativ konstruktion*, up. Lyngfelt & Forsberg 2012: 3). Takve konstrukcije su, na primer, *male/farge noe rødt* ('okrečiti/obojiti nešto u crveno'), *vaske noe rent* ('očistiti nešto', doslovno: 'oprati nešto čistim') / *skrive noe ferdig* ('napisati nešto', doslovno: 'napisati nešto gotovim'); *synge noen i søvn* ('uspavati koga pevanjem'), *sitte stolen i stykker* ('polomiti stolicu (dugotrajnim) sedenjem), *pumpe noe tomt* ('ispumpati nešto'); *skrike seg hes* ('vikati do promuklosti'), *gå seg vill* ('izgubiti se'). Semantika ovih konstrukcija je vrlo složena, a mi ih isključujemo iz fokusa ovog rada primarno zbog toga što predikacija uzroka nije iskazana generičnim kauzativnim glagolom; zajedničko im je to što se profiliše rezultat, a glagol uzrokovanja sadrži i druge semantičke komponente, primarno načina ostvarenja radnje.

Osim rezultativnih konstrukcija, pod ovaj tip KK bi se formalno mogle podvesti i one konstrukcije koje se smatraju *leksikalizovanim spojevima* (Faarlund et al. 1997: 750): *få løs* ('otrgnuti, odvaliti'), *gjøre ferdig* ('završiti'), *gjøre klar* ('pripremiti'), *gjøre i stand* ('urediti'), *sette fri* ('osloboditi'), *slippe løs* ('pustiti'); up. i leksikalizovane spojeve sa glagolom *slå* ('udarati'): *slå sund* ('razbiti'), *slå i stykker* ('razbiti'), *slå i hjel* ('ubiti'), *slå helseløs* ('osakatiti'). U ovu grupu možemo ubrojiti i *funkcionalne glagolske spojeve* sa glagolima *sette* ('staviti'), *legge* ('položiti') i *bringe* ('dovesti'): *sette fri* ('osloboditi'), *sette i stand* ('urediti'), *sette i brann* ('zapaliti'), *sette flekk på noe* ('isflekatiti nešto'), *legge maktesløs* ('ostaviti bez snage'), *bringe i fokus* ('staviti u fokus'), *bringe i stilling*

(‘dovesti u položaj’). Mnogi ovakvi leksikalizovani spojevi takođe mogu sa svojim komponentama ulaziti u sistem kauzativ – inhoativ – stativ, up. *sette barn på en/gjøre en med barn* (‘napraviti kome dete/učiniti nekoga trudnom’): *bli med barn* (‘ostati u drugom stanju’): *være med barn* (‘biti u drugom stanju’, doslovno: ‘biti s detetom’); *sette i gang* (‘pokrenuti’): *komme i gang* (‘pokrenuti se’): *være i gang* (‘biti u pokretu, raditi’, o mašini ili procesu); *bringe i fokus*: *komme i fokus* (‘dospeti u fokus’): *stå/være i fokus* (‘biti u fokusu’); *sette en i beknip* (‘dovesti nekoga u škripac’): *komme i beknip* (‘dospeti u škripac’): *være i beknip* (‘biti u škripcu’).

Poslednja relevantna podvrsta konstrukcija s objekatskim predikativom koja se može smatrati kauzativnom jeste tzv. *få-pasiv*. To su konstrukcije sa glagolom *få* u ličnom glagolskom obliku i participskom sintagmom na mestu objekatskog predikativa:

(22) *Per fikk jobben gjort*. ‘Per je obavio posao/Per je dao da se obavi posao’

Valja se podsetiti da norveške gramatike tradicionalno upravo ovu konstrukciju nazivaju kauzativnom konstrukcijom, a zbog veće strukturne i semantičke varijantnosti ove konstrukcija za detaljniju analizu up. potpoglavlje 5.4.3.

3.3.1.3 Analitičke konstrukcije sa predložkom sintagmom

Manju podgrupu analitičkih KK može činiti još jedna konstrukcija sa generičnim KG i pseudokauzativnim glagolima na mestu predikata i adverbijalom u obliku predložke sintagme:

- (23) a. *Hun tvang ham ned i sengen*. ‘Naterala ga je u krevet’
 b. *Han stoppet NN [...] for deretter å beordre ham bak en hekk*. ‘Zaustavio je NN lice [...] da bi mu zatim naredio [da ode] iza žive ograde’
 c. *Venninna mi fikk meg opp på beina, og vi sa det gikk bra* ‘Prijateljica me je podigla na noge i rekle smo da je sve u redu’

Ove konstrukcije označavaju situacije u kojima kauzant kodiran na mestu direktnog objekta treba (sam) da izvrši aktivnost označenu izostavljenim glagolom kretanja.

3.3.2 Sintetički kauzativi

Termin sintetički kauzativ koristimo kao opoziciju terminu analitički kauzativ, i pod njim podrazumevamo slučajeve koji se u literaturi tradicionalno prepoznaju kao morfološki i leksički kauzativ. Iako se u mnogim podelama (up. Shibatani 1976b: 2-3, Rawoens 2007: 31) polazi od stepena produktivnosti KK, te se leksički kauzativi zbog svoje neproektivnosti izdvajaju u posebnu grupu, dok se, polazeći svakako od jezika gde postoji produktivna morfološka kauzativizacija analitički i morfološki kauzativi posmatraju skupno kao produktivni tip KK, u drugom delu literature se leksički i morfološki kauzativ ne izdvajaju uvek kao posebni tipovi, pa tako Stefanović razlikuje samo analitički i sintetički (Stefanowitsch 2001: 34), dok drugi autori razlikuju perifrastične i leksičke (up. Givón 1975: 81-82; Wolff 2003: 10). Kriterijumi na osnovu kojih se u ovom radu pod jednom terminološkom kapom obrađuju morfološki i leksički kauzativi su zajednička karakteristika kodiranja S_1 i S_2 na nivou jedne glagolske lekseme, stepen produktivnosti u norveškom i srpskom jeziku, te prevazilaženje problema klasifikacije dekauzativa.

Za razliku od analitičkog kauzativa, sintetički tip karakteriše sintetičnost forme, odnosno određeni stepen fuzije elemenata koji izražavaju S_1 i S_2 . Froli ih smatra kanonskim kauzativima jer postoji jedinstvo uzroka i posledice, a S_1 je semantički dovoljno bliska S_2 , što obično podrazumeva spatiotemporalnu bliskost (jedinstvo okolnosti) i bliskost učesnika; na ovaj način se formalno jedinstvo u literaturi najčešće vezuje za neposrednost i direktnost kauzacije (Frawley 1992: 162-165). Osim sintetičnosti forme, u norveškom i srpskom jeziku je za leksički i morfološki kauzativ karakteristična neproektivnost. Relativna neproektivnost morfološkog kauzativa je svakako u vezi sa tradicionalnim polazištem da se analizira model prisutan u jezicima sa produktivnom morfološkom kauzativizacijom, pri čemu se odnos kauzativa i njemu pripadajućeg dekauzativa posmatra kao odnos paralelne semantičke i tvorbene derivacije,

u kojima je pretpostavljena primarnost nekauzativnog (i neprelaznog) glagola u odnosu na koji je kauzativ sekundarna tvorevina. U odnosu $V^{n-caus} \rightarrow V^{caus}$ pretpostavlja se uvek primarnost kategorije inhoativ i autori veoma retko razmišljaju van ovih zadatih okvira, te se, i to ne samo u skandinavistici i srbistici, zanemaruju članovi kategorije stativa kao mogući izvor nekauzativne polazne semantike.

3.3.2.1 Morfološki kauzativ

Morfološki kauzativ definišemo kao onaj tip kauzativa kod kog su formalni izrazi S_1 i S_2 povezani morfološkim sredstvima koja su na raspolaganju u datom jeziku. Reč je tipično o kakvom polimorfemskom izražavanju jedinstvenog značenja, a u pitanju je najčešće kakav afiks koji se dodaje osnovi drugog (nekauzativnog) glagola, i koji signalizira kauzativnu interpretaciju glagola (Moreno 1985: 172, Comrie 1989: 197, Kulikov 2001: 886). Ovo je jedan od najobrađivanijih tipova kauzativa u literaturi (up. Song 2001), jer je jedna od karakteristika morfološkog kauzativa obično njegova produktivnost. Kako je fokus u tim analizama obično na procesu kauzativizacije, u skandinavskim jezicima, kao i ostalim germanskim, gde zapravo postoje prelazni glagol sa kauzativnim značenjem (up. Shibatani 2001: 87) morfološki kauzativ se danas smatra neproduktivnim, a Plungjan smatra da i slovenski jezici čine areal u kom kauzativ nije produktivan (Плунгян 2011: 218). Međutim, u ovim jezicima morfološko markiranje kauzativnosti nije ništa manje produktivno u smeru *dekauzativizacije* (v. poglavlje 6), s tim što literatura ostaje nedorečena po pitanju toga da li postoji bilo kakav produktivniji model tvorbe KG ili ih sve sa sinhronijskog stanovišta i na osnovu kriterijuma produktivnosti valja ubrojiti u leksičke.

3.3.2.1.1 Derivacija

3.3.2.1.1.1 Deverbativi

Izvođenje kauzativnog glagola od nekauzativnog parnjaka jedina je u skandinavističkoj tvorbi prepoznata kao tvorba kauzativnih glagola (up. Thorell 1981: 141), i tu je prvenstveno reč o dijahrono povezanim parovima glagola, tzv. glagolskih parova (no. *parverb*). Jedan član para je neprelazni glagol sa jakim promenom, a drugi član je prelazni kauzativni glagol sa slabom promenom, pri čemu se jak glagol smatra jezgrom etimološke grupe i tvorbeno je primaran u odnosu na svoj slabi parnjak³⁷, koji je nastao od preteritske ili infinitivske osnove jakog glagola (Wessén 1965a: 88-89). Morfološki kauzativ se smatra neproduktivnim zbog toga što je ovaj tip tvorbe bio neproduktivan još u doba staronorveškog.

U savremenim norveškim gramatikama se pod terminom *parverb* danas navodi 10-15 parova kod kojih se očuvala i semantička veza među glagolima, iako je njihov broj dijahronijski posmatrano veći.³⁸ U savremenom norveškom jeziku su se ovi parovi očuvali na dva načina:

- (a) ceo par sa dve forme u infinitivu: tip *falle – felle*
- (b) jedan oblik infinitiva, a prvobitna razlika se čuva u konjugaciji: tip *brenne – brenne*

Prvoj grupi, osim para *falle – felle*, pripadaju i sledeći parovi: *ligge* ('ležati') – *legge* ('poleći'), *sitte* ('sedeti') – *sette* ('staviti'), *synke* ('potonuti') – *senke* ('potopiti'), *springe* ('pući') – *sprenge* ('razneti'). Svi članovi čuvaju distinkciju između slabe i jake

---

³⁷ Poneki jak glagol mogao je nastati sekundarno (isl. $\text{rauðr}_A > \text{rióða}$), kao što i među slabim glagolima ima primarnih, i oni su uglavnom germanske ili nordijske inovacije, na primer, isl. *lifa, hafa, duga, vaka*.

³⁸ Vinje (1976: 116-117) navodi ukupno 31 par, uključujući i one sa zamagljenom semantičkom vezom: *bite-beite, brenne, bryte-brøyte, falle-felle, fare-føre, flyte-fløyte/fløte, henge, klyve-kløyve, knekke, ligge-legge, rekke, renne, ryke-røyke, sitte-sette, skvette, slenge, sleppe/slippe, smelle, smyge-smøye, sove-svæve, sprette, springe-sprenge, strekke, stökke, svelte, svi, svive-sveive, synke-senke, søkke, vike, velte*. Osim ovoga, među njih se mogu podvesti i *få-fenge, li-leie, rise-reise, skyte-skøyte/skjøte, sprekke, stupe-støype/støpe, tryte-trøyte, vinde-vende* (up. Heggstad 1975: 147, 149).

promene, osim parova *ligge – legge* i *sitte – sette*, kod kojih su danas oba člana jaki glagoli.

Drugoj grupi, osim para *brenne – brenne*, pripadaju i glagoli: *knekke* (‘goreti/paliti’), *henge* (‘visiti/kačiti’), *rekke* (‘pružati se/ispružiti’), *skvette* (‘prskati’), *slenge* (‘visiti, landarati/baciti’), *smelle* (‘pući, odjeknuti/lupiti’), *smette* (‘šmugnuti’), *strekke* (‘rastegnuti se/ispružiti’) i *svi* (‘peći’). Neprelazni član para čuva jaku promenu (*brenne-brant, knekke-knakk, henge-hang, rekke-rakk, skvette-skvatt, slenge-slang, smelle-smalt, smette-smatt, svi-sved*), dok se prelazni član para menja kao jak glagol (*brenne-brente, knekke-knekket/knekte, henge-hengte, rekke-rakte, skvette-skvettet, slenge-slengte, smelle-smelte, smette-smettet, svi-svidde*).

3.3.2.1.1.2 Denominativi

Izvođenje kauzativnih glagola od imenskih reči tradicionalno se u literaturi ne prepoznaje kao derivacija kauzativnih, već rezultativnih ili faktitivnih glagola³⁹, i čini se da ovo insistiranje na terminološkom razlikovanju u znatnoj meri doprinosi zapostavljanju ovog relativno produktivnog smera derivacije. Autori koji su se bavili skandinavskim kauzativima (Viberg 1980, Rackevičiene 2005, Rawoens 2007) ne obrađuju ovaj način tvorbe, već ga samo pominju kao moguć i produktivan. Smatramo da nema semantičkih restrikcija koje bi onemogućile da se ovaj tip tvorbe smatra tvorbom kauzativnih glagola; pridevi su tipični rezultati, a deadjektivali su tipično kauzativni (up. Wunderlich 1997: 58), i mogu se parafrazirati nekim analitičkim kauzativnim oblikom, na primer, *hvitte* (‘beliti’) → *gjøre hvit(ere)* ‘činiti belim/beljim’, up. i Lipka 1982: 5 za en. termin *synchronically related pairs*, kao i Haspelmath 1987: 33). Kako navodi Torel, pridevska osnova od koje se izvode glagoli uvek je u sintaksičkoj poziciji predikativa, što

---

³⁹ Up. i razlikovanje Faktitiva (Bewirkungsverben) i Kausativa (Veranlassungsverben) u Duden (1995: 462, 464). U norveškim gramatikama se termin faktitiv u ovom značenju pominje samo kod starijih gramatičara (up. Heggstad 1975: 76), gde se kauzativni glagol posmatra kao nužno dvoagentivan, i moguća je samo parafraza „naterati nekog da nešto uradi“, što svakako isključuje deadjektivale, sa značenjem „dovesti nešto u neko stanje“. Zanimljivo je za ovakvu ukorenjenu starinsku podelu da Šibatani i Pardeši upućuju i na klasifikaciju japanskog gramatičara Harunive (Haruniwa) iz 1828. godine, gde se takođe pravi razlika između prelaznih glagola koji znače „uraditi nešto nečemu“, a pod kauzativnim formama se obrađuju one koje imaju značenje „navesti nekog da uradi nešto“ (Shibatani & Pardeshi 2001:138).

za kauzativne glagole podrazumeva objekatski predikativ, na primer, *styrke* (noen) 'ojačati nekog' → *gjøre noen sterk* 'učiniti koga jakim' (Thorell 1981: 148).

Kauzativni glagoli se izvode sufiksacijom dominantno od pridevskih osnova i nešto ređe od imeničkih. *Deadjektivali* nose značenje 'učiniti kakvim' ili 'učiniti kakvim u većoj meri' (za relativna značenja): *svart* ('crn') > *sverte* ('crniti'), *varm* ('topao') > *varme* ('grejati'); značenja *denominala* mogu biti raznolika, a kao dominantni model se izdvaja 'pretvoriti u nešto': *mos* ('pire') > *mose* ('pasirati') (up. i Leira 1992: 37).

U skandinavskim jezicima je broj sufiksa za izvođenje glagola veoma mali u odnosu na broj sufiksa kojima se izvode imenice i pridevi, a u norveškom su to sufiksi *-e*, *-ne*, *-ere*, *-isere* i *-ifisere*.

Kako je sufiks *-e* toliko produktivan da gradi najveći broj glagola u norveškom jeziku, teško je izdvojiti bilo kakvo semantičko jezgro u poređenju, na primer, sa sufiksom *-ne*. Pomoću ovog sufiksa izvedeni su, između ostalog, sledeći kauzativni glagoli:

(a) od pridevske osnove: *bleke* (< blek), *brune* (< brun), *fete* (< fet), *flate* (< flat), *glatte* (< glatt), *hvitte* (< hvit), *jevne* (< jevn), *lamme* (< lam), *lette* (< lett), *krumme* (< krum), *rette* (< rett), *runde* (< rund), *sløve* (< sløv), *spisse* (< spiss), *stive* (< stiv), *stramme* (< stram), *søte* (< søt), *tette* (< tett), *trøtte* (< trøtt), *tynne* (< tynn), *varme* (< varm); *tørre*⁴⁰ (< tørr), *rense/renske* (< ren); *kristne* (< kristen), *modne* (< moden), *mugne* (< muggen), *råtne* (< rått), *skitne* (< skitten), *visne* (< visne), *åpne* (< åpen)

(b) od pridevske osnove, sa prevojem vokala: *sverte* (< svart), *herde* (< hard), *feste* (< fast), *væte* (< våt), *syrne* (< sur), *tømme* (< tom), *fylle* (< full), *kvesse* (< kvass), *skjerpe* (< skarp), *snøye* (< snau), *temme* (< tam), *glede* (< glad), *temme* (< tam), *vrenge* (< vrang), *svekke* (< svak), *styrke* (< sterk)

---

⁴⁰ Pored glagola *tørre* postoji i glagol *tørke*. Mnogi skandinavski autori pominju sada neproduktivne sufikse *-ga* (*vidga*), *-ja* (*tämja*), *-ka* (*torka*), *-ra* (*mildra*), *-ska* (*minska*) itd. i tretiraju ih kao proširene oblike sufiksa *-a* (odnosno *-e* za bukmol), i pod ovim sufiksom ih i obrađuju (Heggstad 1975: 73; Thorell 1981: 142; SAG II: 523). Reč je prvenstveno o malobrojnoj grupi glagola sa iterativnim ili intenzifikovanim značenjem (Wessén 1965a: 103).

(c) od pridevske osnove komparativa: *bedre* (< god)

(d) od imeničke osnove: *fukte* (< fukt), *salte* (< salt), *sulte* (< sult); *stenge* (< stang),
yste (< ost)

Sufiks *-ne* jedini je semantički specifikovan sufiks, time što izvodi glagole sa zajedničkom inhoativnom semantikom, na primer, *blekne* ('bli blek'), *bløtne* ('bli bløtere'), *fastne* ('bli fast'). Kada ga pominjemo pri derivaciji kauzativa, to je zbog toga što materijal pokazuje da u norveškom i drugim skandinavskim jezicima postoji određeni broj kauzativnih glagola izvedenih pomoću ovog sufiksa. Smatra se da su to stari glagoli, koji su relativno kasno u svom razvoju, najverovatnije putem analogije, preuzeli tvorbu po *na*-modelu (Wessén 1965a: 101) Ovakvih glagola je relativno malo. Takvi su glagoli *stilne* (< stille), *høyne* (< høy), *mildne* (< mild), koji imaju samo kauzativno značenje, te glagoli *isne* (< is), *løsne* (< løs), *syrne* (< sur), *saktne* (< sakte), *stivne* (< stiv), koji imaju i kauzativno i inhoativno značenje, te se mogu smatrati i labilnim leksičkim kauzativima (up. 3.5). Pri tome ove slučajeve ne treba mešati sa kauzativima nastalim dodavanjem sufiksa *-e* na pridevske osnove na *-en* (up. gore *åpne*, *kristne*).

Sufiks *-isere/-ifisere* je jedini koji je konsekventnije kauzativan, sa značenjima „napraviti, pretvoriti u nešto“ ili „opremiti nečim“ (*standardisere*, *traktorisere*), i u ovom drugom značenju izvodi ornativne glagole od imeničkih osnova (Leira 1992: 38). Uprkos tome što je stranog porekla, produktivan je u derivaciji i od domaćih osnova (up. *vitalisere*:*bokmålisere*). U kauzativnom značenju je posebno produktivan kada izvodi glagole od pridevskih osnova na *-al*, *-ell*, *-il*, *-iv*, *-ær*: *brutalisere* (< brutal), *sentralisere* (< sentral), *nøytralisere* (< nøytral); *aktualisere* (< aktuell), *individualisere* (< individuell), *intelektualisere* (< intellektuell); *sterilisere* (< steril), *infantilisere* (< infantil), *stabilisere* (< stabil); *effektivisere* (< effektiv), *aktivisere* (< aktiv); *militarisere* (< militær), *popularisere* (< populær), te prideva sa osnovom na *-sk* i *-isk*: *islamisere* (< islamsk), *byråkratisere* (< byråkratisk), *akademisere* (< akademisk). Iako Thorell (1981: 142) navodi kako se čini da su kauzativni samo oni KG izvedeni od pridevskih osnova, ovi sufiksi izvode KG i od imeničkih osnova (*aksiomatisere* < aksiom, *anodisere* < anode, *mumifisere* < mumie), ali su produktivniji kada izvode KG od naziva država i

drugih geografskih naziva, te *nomina agentis*: *afrikanisere*, *amerikanisere*, *finlandisere*, *anglisere*, *norvagensere*, *baltifisere*. Sufiks *-ere*, veoma produktivan ali semantički nespecificovan, izvodi manji broj glagola koji bi se mogli smatrati KG: *eksplisittere* (< eksplisitt), *nasalere* (< nasal); *adjektivere* (< adjektiv), *gelatinere* (< gelatin).

Kauzativni glagoli se mogu u norveškom jeziku produktivno izvoditi i putem prefiksacije, i to nenaglašenim prefiksima *for-* i *be-*. U kauzativnom značenju izvode glagole dominantno od pridevskih osnova, ređe od imeničkih, i tada se njihovo značenje može parafrazirati pomoću analitičke konstrukcije sa glagolom *gjøre*: *fornorske* → *gjøre norsk* ili *forsteine* → *gjøre til stein*.

Za prefiksalsnu derivaciju kauzativnih glagola specifično je to što je u najvećem broju slučajeva zapravo reč o svojevrsnoj „cirkumfiksaciji“, i u švedskoj derivatologiji se ovo posmatra kao kombinovano izvođenje sufiksom i prefiksom (Thorell 1981: 17, 142). U drugim slučajevima se ovi prefiksi dodaju na već postojeće glagolske osnove⁴¹, dok se u slučajevima derivacije KG na imensku osnovu dodaju istovremeno i sufiks i prefiks: *for-norsk-e* (*norsk-e), *be-rik-e* (*rik-e).

Izvedenice sa prefiksom *for-* su daleko brojnije od onih sa *be-*. Na ovaj način su izvedeni sledeći kauzativni glagoli:

- (a) od pridevskih osnova: *forarge* (< arg), *forarme* (< arm), *forblinde* (< blind), *fordanske* (< dansk), *fordumme* (< dum), *fordype* (< dyp), *fordyre* (< dyr), *forevige* (< evig), *forfalske* (< falsk), *forfine* (< fin), *forfriske* (< frisk), *forgrove* (< grov), *forhøye* (< høy), *forklare* (< klar), *forkorte* (< kort), *formilde* (< mild), *formørke* (< mørk), *fornorske* (< norsk), *fornye* (< ny), *forringe* (< ring), *forskjønne* (< skjønn), *forsterke* (< sterk), *forsure* (< sur), *forsvenske* (< svensk), *forsøte* (< søt), *fortynne* (< tynn). U nardenim slučajevima dolazi do sistemskog sažimanja prideva na *-el* i *-er* ispred

---

⁴¹ U slučajevima prefiksalnog izvođenja od glagolskih osnova, kao dominantna funkcija se izdvaja tranzitivizacija (*seire*>*beseire*, *herske*>*beherske*), a semantički se mogu izdvojiti 3 glavne grupe: ablativno značenje kod glagola kretanja (*forflytte*, *fortrenge*, *fordrive*), terminativno-rezultativno značenje (*forbruke*, *forbrenne*, *forsvinne*) ili pejoracija (sa konotativnom komponentom pogrešnog ili preteranog vršenja radnje: *forsove seg*, *forfalle*, *forspise seg*).

finalnog *-e*: *forbitre* (< bitter), *fordunkle* (< dunkel), *foredle* (< edel), *forenkle* (< enkel), *forsikre* (< sikker), *forsimple* (< simpel).

(b) od pridevske osnove sa prevojem vokala: *forlenge* (< lang), *forherde* (< hard)

(c) od pridevske osnove u komparativu, često supletivne: *forstørre* (< stor), *forynge* (< ung); *forbedre* (< god), *forflere* (< mange), *forverre* (< ille)

(d) od imeničke osnove: *forbene* (< ben), *forbrødre* (< Pl. brødre), *fordampe* (< damp), *forgasse* (< gass), *forgrene* (< gren), *forgylle* (< gull), *forkulle* (< kull), *forplikte* (< plikt), *forstene* (< sten), *forsølv* (< sølv), *fortrolle* (< troll)

Jedan broj glagola sa javlja u kauzativnom značenju u dva oblika, sa prefiksom i bez njega: *dunkle* – *fordunkle*, *korte* – *forkorte*, *styrke* – *forsterke*, *søte* – *forsøte*, *tynne* – *fortynne*.

Pomoću prefiksa *be-* izveden je manji broj glagola od pridevskih i imeničkih osnova, čiji je broj u jeziku već duže vreme konstantan i prefiks se u ovom značenju više ne smatra produktivnim: *befeste* (< fast), *befri* (< fri), *beriktige* (< riktig), *berike* (< rik), *berolige* (< rolig), *bestyrke* (< sterk), *betrygge* (< trygg), *begunstige* (< gunstig); *befolke* (< folk)⁴², *befukte* (< fukt), *begrunne* (< grunn), *bekle* (< klær), *bemanne* (< mann), *beskatte* (< skatt) (up. Næs 1965: 368).

3.3.2.1.2 Kompozicija

Tvorba kauzativnih glagola slaganjem nije do sada bila tema norveških i skandinavskih udžbenika tvorbe reči. Tradicionalno se izdvajaju dva tipa verbalnih

---

⁴² Čini se da prefiks *be-* kod glagola izvedenih od imeničkih osnova izvodi pretežno ornativne glagole, iako ih norveški autori svrstavaju u istu grupu sa deadjektivalima. Talmi, govoreći o odnosu aspektualnosti i kauzativnosti, pominje i tip leksikalizacije značenja „uklanjanja iz kakvog stanja“ (Talmy 2000b: 87). Tako bi se u ovom kontekstu mogli razmatrati i prefiksi *de-* (*des-*, *dis-*) i partikula *av-* (*deaktivere*, *desillusjonere*, *diskreditere*, *avfolke*). Ova analiza svakako zavređuje detaljniju dalju analizu, koja zahteva i detaljnije rasvetljavanje odnosa između kauzativnih glagola s jedne strane, i ornativnih, odnosno privativnih glagola s druge strane.

složenica: (a) sa jezgrom koje je imenska reč, i (b) sa jezgrom koje je partikula (no. *partikkelverb*) (up. i Faarlund et al. 1997: 80). U prvoj grupi se pod produktivniji model mogu podvesti složenice gde je odredba pridev, a jezgro glagol *gjøre*. Ovako su nastali glagoli *anskueliggjøre* 'razjasniti, osvetliti', *bekjentgjøre* 'upoznati', *bevisstgjøre* 'osvestiti', *bløtgjøre* fig.'omekšati', *dyktiggjøre* 'pripremiti, osposobiti', *klargjøre* 'pojasniti', *kunngjøre* 'obznaniti', *latterliggjøre* 'ismejati', *mistenkeliggjøre* 'osumnjiti', *muliggjøre* 'omogućiti', *nødvendiggjøre* 'učiniti nužnim', *offentliggjøre* 'objaviti', *overflødiggjøre* 'učiniti suvišnim', *rengjøre* 'očistiti', *sannsynliggjøre* 'učiniti verovatnim', *tilintetgjøre* 'uništiti', *tydeliggjøre* 'pojasniti', *vanskeliggjøre* 'otežati', *virkeliggjøre* 'ostvariti'. U ovu grupu možemo uvrstiti i složenice u kojima je odredba imenska reč, a jezgro glagol *legge*: *grunnlegge* 'osnovati', *mørklegge* 'zatamniti', *planlegge* 'planirati', *røklegge* 'obaviti dimom', *sammenlegge* 'sklopiti', *skrinlegge* 'otkazati, staviti na stranu', *tilrettelegge* 'prilagoditi', *tåkelegge* 'obaviti maglom', *ødelegge* 'uništiti', i one se najčešće mogu parafrazirati kao sintagme: *legge grunnlaget til*, *legge i mørke*, *legge planer*, *legge sammen*, *legge til rette*, *legge øde* (up. i leksikalizovane sintagme u 3.3.1.2). Složenim kauzativima pripadaju i glagoli *blankpusse* 'uglancati', *hvitvaske* fig. 'oprati' i *svartmale* fig. 'ocrniti', čije je jezgro već kakav kauzativni glagol (*pusse*, *vaske*, *male*), a odredba označava rezultat. U grupi složenih glagola sa partikulom⁴³ ima malo pravih kauzativa (na primer, *blåse opp (ut)* 'naduvati', *flise opp* 'guliti', *utvide* 'proširiti', *utviske/viske ut* 'izbrisati', *innsnevre* 'suziti'). Neki glagoli se javljaju i sa partikulom i bez nje: *myke - myke opp* 'razmekšati', *flate - flate ut* 'izravnati', *friske - friske opp* 'osvežiti'. Mnogi glagoli koji bi se kao takvi u ovu grupu svrstali, vezuju se primarno za partikule *opp* i *ut* i njihovo značenje kompletivnosti, te se postavlja pitanje da li je reč o kauzativnosti ili profilisanju rezultata: *utmagre* 'izgladneti', *utpine* 'istrošiti', *uttære* 'ispostiti', *utlade* 'isprazniti/potrošiti (bateriju)', *utjevne* 'izjednačiti', *bruke opp* 'potrošiti', *brenne opp* 'spaliti', *rydde opp* 'raščistiti'.

⁴³ Valja imati na umu da se u skandinavistici složenim glagolom smatraju i oni koji se javljaju spojeno sa partikulom (tzv. *fast sammensetning*) i oni kod kojih je partikula odvojena i stoji iza glagola (tzv. *løs sammensetning*): *utgi - gi ut*, *nedlegge - legge ned*, *oppta - ta opp*. Postoje slučajevi kada se složeni glagol javlja samo sa spojenom partikulom (*avlyse*, *oppfatte*, *utelate*) ili samo sa odvojenom (*komme av*, *henge sammen*, *sette opp*). Kada se javlja u oba oblika, značenje može biti isto, slično (najčešće su u pitanju stilske varijacije) i potpuno različito.

3.3.2.2 *Leksički kauzativ*

Leksički kauzativ se može supkategorizovati kao vrsta sintetičkog kauzativa jer su predikacija uzroka i predikacija posledice iskazani na nivou jedne lekseme (up. i Moreno 1985: 172, Wolff 2003: 10), i istovremeno je naj sintetičniji tip kauzativa jer iz sinhronijske perspektive nema očigledan marker kauzativnosti u odnosu na svoj nekauzativni parnjak (up. termin *leksički inherentni kauzativi* u Wunderlich 1997: 58). Kako kauzativ i njegov korespondentni nekauzativ nisu izvodivi jedan od drugog, ovi glagoli ne formiraju predvidivi sistem novih pojava oblika, moraju se učiti individualno i tradicionalno se smatraju neproduktivnim tipom kauzativa (Shibatani & Pardeshi 2001: 161).

Leksički kauzativi se na osnovu formalne prirode odnosa sa odgovarajućim dekauzativom mogu svrstati u dve glavne grupe: (a) supletivna kauzativna opozicija, i (b) labilna kauzativna opozicija.

Pod *supletivnim kauzativnim parovima* podrazumevamo opoziciju u kojoj su članovi dve zasebne lekseme bez zajedničkih morfema koje bi bile osnov poređenja. Takvi parovi su *gi* 'dati' – *få* 'dobiti', *vise* 'pokazati' – *se* 'videti', *drepe* 'ubiti' – *dø* 'umreti', *mate* 'hraniti' – *spise* 'jesti', *minne om* 'podsetiti' – *huske* 'setiti se', *stille* 'staviti' – *stå* 'stajati/nalaziti se', *fjerne* 'ukloniti' – *forsvinne* 'nestati', *kalle* 'zvati' – *hete* 'zvati se', *lære* 'učiti' – *kunne* 'znati'.

Labilnim glagolima se u kauzativistici nazivaju glagoli čiji dekauzativni parnjak ima isti oblik, bez razlike u fleksiji, a u norveškoj gramatičkoj literaturi se dominantno nazivaju ergativnim glagolima (up. Faarlund et al. 1997: 668-669).⁴⁴ Ovde bi se moglo reći da je reč o jednoj glagolskoj leksemi sa dve upotrebe: prelaznom i neprelaznom (ambitransitivni), i ovi glagoli su veoma čest predmet proučavanja jer čine jezgro onoga što se u anglo-američkoj literaturi naziva kauzativno-inhoativnom alternacijom (up. Levin 1993). Njihov broj u norveškom jeziku nije zanemarljiv, mada sistem labilnih glagola nije homogen i teško je izdvojiti veće podsisteme semantičkih grupa. Ovi glagoli, ako se i

---

⁴⁴ Oba termina su opterećena. Termini *labilnost/labilni glagoli* potiče iz 1940-ih godina, kada se proučavao prvenstveno kao osobenost kavkaskih ergativnih jezika, a od 80-ih interesuje tipologe u širem smislu (up. Kulikov 2001: 887, Летучий 2006: 9-11). Termin *ergativan* u ovom smislu opravdava se time što je subjekat neprelaznog glagola jednak objektu prelaznog, a termin je zasnovan na činjenici da su u ergativnim jezicima subjekat neprelaznog glagola i objekt prelaznog u istom padežu (apsolutivu).

mogu semantički uopštiti, raspoređeni su u više manjih semantičkih polja i pre su karakteristike pojedinačnih glagolskih leksema nego celih grupa glagola. Takvi su, na primer, neki fazni glagoli (*begynne* 'početi', *slutte* 'završiti (se)', *stanse* 'zaustaviti (se)', *starte* 'započeti', *stenge* 'zatvoriti (se)', *stoppe* 'zaustaviti (se)', *åpne* 'otvoriti (se)'), neki frekventni glagoli promene stanja (*brekke* 'slomiti (se)', *gro* 'puštati (kosu)', *knuse* 'polomiti (se)', *koke* 'kuvati', *kondensere* 'kondenzovati (se)', *krympe* 'zgužvati (se)', *smelte* 'topiti (se)', *sulte* 'izgladnjivati', *øke* 'povećavati (se)'), kao i neki glagoli kretanja (*bremse* 'kočiti/usporiti (se)', *evakuere* 'evakuisati (se)', *løsne* 'odvojiti (se)', *marsjere* 'terati na marširanje', *riste* 'tresti (se)', *rulle* 'kotrljati (se)', *velte* 'prevrnuti (se)', *vike* 'pomeriti (se) u stranu').

3.4 Kontrastivna zabeleška: KK u srpskom i norveškom jeziku

Kontrastiranje KK u ova dva jezika pokazalo je nekoliko osnovnih pravaca formalne korespondentnosti, ali i neke značajne razlike u načinu formalnog kodiranja KS.

Na polju morfološkog izražavanje kauzativnosti, kako je prethodno konstatovano, i srpski jezik kao pripadnik slovenske grane, i norveški jezik kao germanski jezik, pripadaju grupi jezika sa sinhronijski neproduktivnom morfološkom kauzativizacijom; takvi su dijahronijski parovi tipa *piti – pojiti*, *tonuti – topiti*, *visiti – vešati*, *teći – točiti*, *bdeti – buditi*, *vreti – variti*, *mreti – moriti*. Ipak, zajednička im je relativna produktivnost u derivaciji KG od imenskih osnova, pri čemu se glagoli sa kauzativnom (faktitivnom) semantikom u srpskom jeziku mogu tvoriti sufiksacijom, prefiksacijom i prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom. U kontekstu KK najproduktivniji je svakako sufiks *-i(ti)*. Kao i u norveškom jeziku, semantičko jezgro kod denominalnih glagola ovog tipa nešto je razuđenije (uključuje i semantički srodne ornativne glagole, tipa *soliti*, *šećeriti*, *biberiti*, *bojiti*, *srebriti*), i kao kauzativni se ovde mogu prepoznati oni denominali sa značenjem pretvaranja nekoga u nešto/nekog: *đakoniti*, *vladičiti*, *devojtiti*, *turčiti*. Među deadjektivalima se ovim sufiksom dominantno izvode glagoli sa značenjem pridavanja kakve osobine. Takvi su, između ostalog, glagoli *dužiti*, *kratiti*, *sitniti*, *hladiti*, *kiseliti*, *sladiti*, *puniti*, *prazniti*, *sušiti*, *vlažiti*, *trezniti*, *hrabriti*, *labaviti*, a posebno se ističe podgrupa glagola izvedenih od pridevskih osnova koje označavaju nazive za boje (*beliti*,

crveniti, crniti, žutiti, plaviti, zeleniti i njima srodan *blediti*). Oni formiraju relativno regularne opozicije sa svojim dekauzativnim parnjacima, u značenju sticanje kakve osobine, i oni su derivirani pomoću sufiksa *-e(ti)*. Na taj način imamo kauzativno-dekauzativne parnjake tipa *beliti – beleti, crveniti – crveneti, crniti – crneti, žutiti – žuteti, plaviti – plaveti, zeleniti – zeleneti* i *blediti – bledeti*. Od sufiksa možemo izdvojiti i *-isati*, kao u glagolima *deformisati, koncentrisati, kultivisati, degenerisati, eliminisati*, a posebno kada je ekvivalent sufiksu *-izovati* (up. Клајн 2003: 341): *magnetisati, neutralizovati, kristalisati, sterilisati, popularisati*. Glagoli kauzativnog/faktitivnog značenja se mogu izvoditi i sufiksom *-ovati*: *kondenzovati, emancipovati, fabrikovati, redukovati*.

Brojni su kauzativni glagoli nastali prefiksacijom⁴⁵, mada se ni ovde ne može izdvoiti kakav nedvosmisleno kauzativni prefiks; reč je o tendencijama, a značenja prefiksa kojima se između ostalog mogu izraziti i kauzativnost/faktitivnost u vezi su sa značenjima ingresivnosti, kompletivnosti, sativnosti, te raznim prostornim značenjima. Prefiks *o-* u kauzativnom značenju tvori glagole poput *ojačati, oslabiti, osušiti, okrnjiti, osakatiti, oslepiti, olabaviti, ogaraviti; osloboditi, obogaljiti, omogućiti, ogoliti*, pri čemu se neki javljaju u derivaciono povezanim kauzativno-dekauzativnim parovima: *oslepiti-oslepeti, otupiti-otupeti*. Prefiksom *ob-* izvodi se daleko manji broj glagola, na primer, *obnoviti, objasniti, obnažiti, obdariti*. Veoma je frekventna upotreba prefiksa *po-*, kao, na primer, u glagolima *povećati, poboljšati*, a posebno sa imeničkim osnovama: *poturčiti, ponemčiti, pomađariti, poimeničiti, pozlatiti, posrebriti*. Izuzetno produktivan, naročito u prefiksarno-sufiksarnoj tvorbi je i prefiks *u-*, kako sa imeničkim tako i sa pridevskim osnovama: *usrećiti, unesrećiti, upokojiti, usmrtiti, unakaraditi, uobličiti; uprostiti, udvostručiti, utrostručiti, umanjiti, učvrstiti*. Prefiks *raz-* javlja se u kauzativnom značenju prvenstveno tvoreći glagole sa značenjem promene stanja materije: *rastopiti, rastvoriti, raskvasiti, razrediti, razblažiti, rasklimati, raspolutiti*.

Leksički kauzativi se takođe pojavljuju u dve svoje opozicije; supletivnima bi se, tako mogli smatrati glagoli *dati – dobiti, pokazati – videti, hraniti – jesti, paliti – goreti, ubiti – umreti, oboriti – pasti, baciti – leteti*, dok je broj labilnih, kako se čini, dosta manji nego u norveškom jeziku: takvi su, na primer, *početi, učiti, liti, kristalisati*. Za detaljniju

---

⁴⁵ Ovde ćemo skupno posmatrati kauzativne glagole nastale prefiksacijom i prefiksarno-sufiksarnom tvorbu, onako kako su definisane kod Клајна (Клајн 2002).

analizu up. poglavlje 6 o dekauzativima, gde smo analizirali, između ostalog, i 31 glagolski par koji je na materijalu 21 jezika analizirao Martin Haspelmat, gde se pokazuje jasno veći broj labilnih alternacija u norveškom jeziku, u odnosu na morfološke (antikauzativne) u srpskom jeziku (Haspelmath 1993: 97-104, 112-120).

Ono što je srpskom i norveškom jeziku na polju sintaksičkog izražavanja kauzativnosti zajedničko jeste mogućnost da se KS izrazi pomoću kakvog generičnog kauzativnog glagola (*dovesti (do)*, *izaz(i)vati*, *(pro)uzrokovati*, *stvoriti*, *(u)činiti*, *dati*, *zadati*, *naneti*; *forårsake*, *føre (til)*, *medføre*, *sørge (for)*, *volde*, *gjøre*, *gi*, *skape*) i nominalne sintagme ili (ređe u srpskom jeziku) zavisne (nominalne/izrične) rečenice uvedene veznikom *at/da*:

(24) a. *dovesti do* pobede/propasti, *izazivati* strah/zavist, *uzrokovati* rat/bolest, *činiti* štetu, *činiti* nešto blistavim, *stvoriti* nered/neprilike, *dati* mnogo jada/nečemu mrku boju, *zadati* brige, *naneti* štetu; *forårsake* sår ('prouzrokovati rane'), *føre til* helikopterstyrten ('dovesti do pada helikoptera'), *medføre* togstopp ('dovesti do zastoja vozova'), *sørge for* 3 viktige poeng ('postarati se za važna tri boda'), *skape* flytrøbbel ('stvarati zastoj u avio-saobraćaju'), *gi* bedre fysisk form ('dovoditi do bolje fizičke spremnosti'), *gjøre* noen interessant ('činiti koga zanimljivim')

b. *dovesti do* toga da računar prestane da radi, frizura koja *čini* da izgledamo starije; *forårsake* at det utvikler seg sår ('prouzrokovati da se stvaraju rane'), *føre til* at helikopteren styrter ('dovesti do toga da helikopter padne'), *medføre* at toget må stoppe ('dovesti do toga da voz stane'), *sørge for* at laget kaprer 3 viktige poeng ('postarati se da tim osvoji važna tri boda'), *gjøre* at noen går konkurs ('učiniti da neko bankrotira')

Ipak, srpski jezik nema razvijen analitički kauzativ onako kako je definisan u ovom radu, i kako se inače posmatra u germanistici, tj. nije došlo do gramatikalizacije konstrukcije, pri čemu bi analitičke KK morale činiti grupu šematizovanih, veoma

frekventnih i semantički širokih konstrukcija, u kojima je kauzacija semantički nespecificovana. Analitičke KK u srpskom jeziku slične su norveškim konstrukcijama sa generičnim kauzativnim glagolima sa punim leksičkim značenjem i njihova semantika je dominantno vezana za različite stepene ubeđivanja ili vršenja sile, kao što su, na primer, *naterati*, *prisiliti*, *primorati*, *navesti*, ili pseudokauzativni glagoli tipa *zamoliti*, *narediti*, *dozvoliti*, *sprečiti* ili *reći* (za detaljnu analizu interpersonalnih kauzativnih konstrukcija, koje zapravo čine okosnicu analitičkih KK u srpskom jeziku, v. Алановић 2011). U njih, dakle, ulaze glagoli sa očuvanim semantičkim sadržajem i ne mogu se svesti na ulogu pomoćnog kauzativnog glagola. Upravo zbog toga je u poglavlju 5.3 fokus analize na semantički nespecificovanoj kauzaciji iskazanoj norveškim analitičkim KK i njihovim ekvivalentima u srpskom jeziku.

I pored određenih srodnosti, kao što su nedostatak produktivne kauzativizacije, te dominacija dekauzativne derivacije (up. gl. 6), i na polju sintetičkog izražavanja kauzativnosti pokazuju se određena nepoklapanja. Uočavamo da je broj deriviranih kauzativnih i faktitivnih glagola u srpskom jeziku daleko brojniji, a derivacija se čini regularnijom, što se pokazuje prvenstveno na primerima u kojima se istim načinom tvorbe grade regularni antonimski parovi tipa *sušiti* – *vlažiti*, *dužiti* – *kratiti*, *puniti* – *prazniti*, *ljutiti/kiseliti* – *sladiti*, *tanjiti* – *debljati* ili *oštriti* – *tupiti*. Regularnim u ovom kontekstu smatramo i one antonimske parove nastale prefiksacijom različitim prefiksima⁴⁶, jer se radi o derivaciji od antonimskih pridevskih parova: *napuniti* – *isprazniti*, *osušiti* – *navlažiti*, *naoštriti* – *istupiti*, *nasmejati* – *rasplakati*, *ražalostiti* – *razveseliti*, *povećati* – *smanjiti*, *zgusnuti* – *razrediti*, *ukrutiti* – *olabaviti*, *zamrznuti* – *otopiti*. Takav je slučaj i sa regularnom derivacijom u manjim semantičkim potpoljima, kao što su, na primer, nazivi za boje (up. gore).

U norveškom jeziku se, posebno prilikom kontrastiranja, veoma jasno uočava veći broj jednoleksemskih lakuna. U nekim slučajevima antonimski par regularno tvori istim morfološkim sredstvima antonimski par KG: *tørre* 'sušiti' – *væte/fukte* 'kvasiti/vlažiti', *feste* 'učvrstiti' – *løse* 'razlabaviti', *tømme* 'isprazniti' – *fylle* 'napuniti', *svekke* 'oslabiti'

---

⁴⁶ Klajn govori o neprediktabilnosti spoja prefiksa i osnove ilustrujući jednu za ovaj rad relevantnu grupu. Reč je o glagolima izazivanja osećanja ili raspoloženja kod čoveka, pri čemu se u jednom semantičkom polju može javiti više različitih prefiksa, na primer, *usrećiti*, *nasmejati*, *rastužiti*, *preplašiti* (Клајн 2002: 248).

– *styrke* 'ojačati', *forlengje* 'produžiti' – *forkorte* 'skratiti', *forbedre/bedre* 'poboljšati' – *forverre/*verre* 'pogoršati', ali to najčešće nije slučaj, pri čemu je jedan član antonimskog para tipično kakav analitički(ji) oblik KK: *mørke/formørke* 'smračiti' – *gjøre lys(ere)* 'činiti svetlim/svetlijim', *glede* 'obradovati' – *gjøre trist* 'učiniti tužnim', *fortykke* 'zgnusnuti' – *tynne (ut)* 'učiniti retkim', *utvide* 'proširiti' – *gjøre trang* 'učiniti uskim'. Kod naziva za boje je regularniji sistem dekauzativa izvedenih inhoativnim sufiksom *-ne* (*hvitne* 'pobeleti', *svartne* 'pocrneti', *blekne* 'izbledeti', *gulne* 'požuteti', *rødme/rødne* 'pocrveneti'), nego što je sistem kauzativnih: samo *sverte* 'crniti', *bleke* 'blediti', *brune* 'činiti smeđim/sunčati/peći' i *hvitte* 'beliti', pri čemu dolazi do većih nepoklapanja i u sistemu odnosa kauzativ-dekauzativ: *sverte* – *svartne*, *hvitte* – *hvitne*, *bleke* – *blekne*, ali *brune* – *bli brun*, te *gjøre rød* – *rødme/rødne*, *gjøre gul* – *gulne*. Čini se da je ova razlika između srpskih i norveških morfoloških kauzativa motivisana potrebom kompenzacije, i da pokazuje zapravo veće sličnosti nego što na površini izgleda, samo što je reč o dve različite strategije gramatikalizacije: norveški jezik, sa manje razuđenom tvorbom, razvio je sistem analitičkih kauzativa sa pomoćnim glagolom, dok je srpski jezik isto na semianalitički način (polimorfemski) kompenzuje neproduktivnost tvorbe glagol > glagol.

U vezi sa ovom uočenom relativno većom produktivnošću sintetičkih KK u srpskom jeziku, te nesistematičnošću korespondentnih struktura u norveškom jeziku, ispitivali smo formalnu strukturu onih KK koje bi se u norveškom jeziku mogle javiti kao ekvivalenti srpskih konstrukcija, a slična problematika obrađivana je i u jednom istraživanju koje smo sprovedeli s jeseni 2012. godine (v. dole). Uočili smo sledeće tipove korespondencije, pri čemu srpskom morfološkom kauzativu odgovaraju:

(a) **morfološki kauzativ nastao sufiksacijom:** *naoštriti* – *spisse*, *izbeljivati* – *bleke*, *obogaljiti* – *lamme*, *isprljati* – *skitne*, *sušiti* – *tørre/tørke*, *vlažiti* – *fukte*, *ugrejati* – *varme*; *razmekšati* – *myke*, *izravnati* – *flate* (up. i tačku d); *zasladiti* – *søte*, *skratiti* – *korte*, *razrediti* – *tynne*, *udvostručiti* – *doble*, *poboljšati* – *bedre*, (v. i tačku c); *utišati/umiriti* – *stilne*, *povisiti* – *høyne*, *ublažiti* – *mildne*, *ukrutiti* – *stivne*, *razlabaviti* – *løsne*

(b) **morfološki kauzativ nastao sufiksacijom sa prevojem vokala:** *napuniti* – *fylle*, *isprazniti* – *tømme*, *stvrđnuti* – *herde*, *crniti* – *sverte*, *oštriti* – *skjerpe*, *pripitomiti* –

temme, obradovati – glede, učvrstiti – feste, rashladiti – kjøle (ned), postarati – elde (up. i tačku e)

(c) **morfološki kauzativ nastao prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom:** *produžiti – forlunge, skratiti – forkorte, obnoviti – fornye, ulepšati – forskjønne, zasladiti – forsøte, udvostručiti – fordoble, pogoršati – forverre, poboljšati – forbedre*

(d) **morfološki kauzativ nastao kompozicijom:** *skratiti/produžiti/suziti/proširiti (odevni predmet) – legge opp/legge ned/legge inn/legge ut, izmrviti – smuldre opp, proširiti – utvide, izravnati – flate ut, razmekšati – myke opp, raskvasiti – bløte opp, rastvoriti – løse opp, sklopiti – sammenlegge, uništiti – ødelegge/tilintetgjøre; osvestiti – bevisstgjøre, osumnjičiti – mistenkeliggjøre, omogućiiti – muliggjøre, ostvariti – virkeliggjøre, otežati – vanskeliggjøre, razmekšati – bløtgjøre*

(e) **analitički kauzativ sa objekatskim predikativom:** *istupiti – gjøre sløv, otrezniti – gjøre edru, oslepiti – gjøre blind (evt. blinde), postarati – gjøre eldre, unervoziti – gjøre nervøs, zagorčati – gjøre bitter, unesrećiti – gjøre ulykkelig/bringe i ulykke, rastužiti – gjøre trist, usrećiti – gjøre lykkelig, razveseliti – gjøre glad, razljutiti – gjøre sint/forbannet, umoriti – gjøre trøtt, deprimirati – gjøre deprimert, zaglupljivati – gjøre dum, ozlovoljiti – gjøre grinete, uspavaljivati (u značenju 'činiti pospanim') – gjøre søvnig, onesvestitit – gjøre bevisstløs (up. i tačku f); obnažiti – kle naken, napiti – drikke full*

(f) **analitički kauzativ sa infinitivskom sintagmom:** *pojiti – få til å drikke, nasmejati – få til å le, rasplakati – få til å gråte, posvađati – få til å krangle, zalediti (kome osmeh) – få (smilet) til å stivne, razbuktati (plamen) - få (ilden) til å flamme opp, uspavati – få til å sov(n)e, ućutkati - få til å tie, onesvestiti – få til å besvime*

(g) **leksički kauzativ:** *otopiti – smelte, smrznuti – fryse, raspolutiti – klyve, ublažiti (o bolovima) – lindre, uplašiti – skremme, unakaziti – skamfere*

U istraživanju o poznavanju i usvajanju KK u norveškom jeziku (Bilandžija 2012), koje smo s jeseni 2012. godine sprovedli na uzorku od 25 studenata Grupe za skandinavске jezike i književnosti Filološkog fakulteta u Beogradu, u prvom testu se pomoću metode vođenog prevoda utvrđivala zatečena kompetencija studenata⁴⁷, a u prvom delu testa se od studenata zahtevalo da prevedu na norveški jezik rečenice u kojima se polazilo od prefigiranog morfološkog kauzativa u srpskom jeziku, a koji je ciljano imao nekoliko formalnih ekvivalenata u norveškom: norveški sufigirani morfološki kauzativ (1 primer) / morfološki sa prevojem vokala osnove (2 primera) / morfološki kauzativ izveden prefiksacijom (2 primera) / analitički kauzativ sa glagolom *gjøre* (3 primera) / analitički kauzativ sa glagolom *få* (1 primer). Primeri su gradirani prema formalnoj analitičnosti norveških ekvivalenata, pri čemu se očekivao i proporcionalni porast grešaka u prevodu, indukovano prvenstveno suštinskim nepoznavanjem odgovarajućih konstrukcija (naročito kod studenata mlađih godina), semiproduktivnih morfoloških kauzativa, koji su na kontinuumu veoma bliski leksičkim kauzativima, i koji se upravo zbog svoje nepotpune prediktabilnosti moraju učiti kao posebne lekseme. I zaista, rezultati prvog testa pokazali su da studenti u velikoj meri ne poznaju lekseme koje su bile predviđene kao ekvivalenti morfološkim KK u srpskom jeziku, a studenti iz grupe završene prve godine studija su najčešće ostavljali prazna mesta umesto odgovora. Lekseme koje su u najvećoj meri prepoznate i pravilno upotrebljene u grupi studenata od završene druge do završene četvrte godine studija jesu *svekke*, *mildne* i *forstørre*, za koje znamo da su studentima poznate iz ranije obrađivanih nastavnih jedinica na drugoj godini studija i kao takve su već usvojene kao posebne lekseme.⁴⁸ Takođe je primećeno da su ispitanici dominantno pribegavali strategiji

---

⁴⁷ U udžbenicima norveškog kao stranog jezika i odgovarajućim gramatičkim vežbanjima problem kauzativnih konstrukcija se uglavnom ne obrađuje, osim sporadičnog pojavljivanja tradicionalnih *parverb*. Zato je jedan od ciljeva prvog testa bio dokumentovanje postojeće kompetencije studenta u vezi sa temom koja se, dakle, aktivno ne obrađuje u nastavi. Jedna od pretpostavki, zasnovana na dugogodišnjem radu u nastavi savremenog norveškog jezika na Filološkom fakultetu u Beogradu, bila je da studenti neće biti u stanju da imenuju jezički fenomen koji je predmet testiranja, iako su studenti filologije. Rezultat prvog testa je, na primer, potvrdio da se najveći broj ispitanika izjasnio kako su im konstrukcije poznate, ali da ne znaju kojim bi se zajedničkim imenom mogle nazvati. Samo jedan ispitanik je smatrao da prepozna je ispitaniku pojavu, uz dopisani odgovor „objekatski predikativ“.

⁴⁸ Varijable koje su se pokazale bitnom jesu poslednji položeni ispit iz savremenog jezika i prosečna ocena na položenim ispitima iz savremenog jezika. Studenti koji su za sobom imali veći broj položenih ispita su istovremeno i najduže bili izloženi norveškom jeziku, i imali su prilike da se susretnu sa određenim leksemama i da ih kao gotov proizvod tokom godina studija i usvoje. Studenti koji su pokazali bolji uspeh

parafraziranja, pri čemu se najkonsekventnije koristio analitički kauzativ sa objekatskim predikativom (*gjøre skarp* um. *skjerpe*, *gjøre større* um. *forstørre*, *gjøre svak* um. *svekke*), što je legitimna strategija, jer se često pored postojećeg morfološkog kauzativa u norveškom jeziku koristi i ova parafraza.⁴⁹ Pokazalo se i da se pojavio i određeni (manji) broj očekivanih grešaka u odabiru norveškog ekvivalenta u formi analitičke KK u primerima 6, 7 i 8; jedan deo studenata je pokušavao da prevede glagole *oslepiti*, *rastužiti*, *naljutiti* i *nasmejati* jednoleksemskim ekvivalentom. Tako smo, naročito umesto analitičkih KK *gjøre blind*, *få noen til å le*, *gjøre trist* i *gjøre sint* dobijali rešenja *blinde*, *smile* (postoji samo u značenju 'smešiti se') ili *triste*. To su grupe leksema koje označavaju 'uzrokovanje promene psihičkog ili fiziološkog stanja čoveka' ili 'uzrokovanje promene /ponašanja čoveka' (posebno one kod kojih postoji aktantska ekvivalencija 'čovek → čovek'), i one se u norveškom jeziku dominantno iskazuju nekim oblikom analitičkog kauzativa (up. i tačke *e/f* gore, te poglavlje 4.3.2).

3.5 Kontinuum kauzativnih konstrukcija

Iako u literaturi i dalje dominira tradicionalna podela na tri tipa KK⁵⁰, još odavno je uočeno da ovakva stroga tipološka klasifikacija nije dovoljna. S jedne strane, stroga podela sprečava svrishodnu kontrastivnu analizu, jer jezici ne moraju nužno isti kognitivni domen raščlaniti formalno na istovetni način. Osim toga, čak i na nivou strukture pojedinačnih jezika se pokazuje da se u svetlu prototipičnosti svaka konstrukcija

---

na ispitima su takođe pokazali da poznaju više leksema, a nisu imali problema ni sa analitičkom KK kao ekvivalentom.

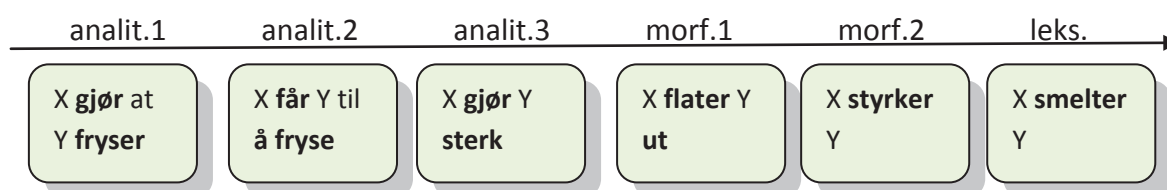
⁴⁹ Iako pri postavci testa ovakva strategija prvobitno nije očekivana, predstavljala je svojevrsno iznenađenje: iako, dakle, u poslednjoj rubrici skoro niko od studenata nije imenovao pojavu koja se na testu ispitivala, primećuje se da su ispitanici uočili suštinu problema, jer su uspeli da parafraziraju. Studenti iz grupe nakon završene prve godine studija su ostavljali dosta praznina, ali ne samo na mestima tražene KK, već svuda gde se zahtevala leksema koju ne poznaju (na primer, klimatska promena, kiselina). Ipak su konsekventno ispisivali perifrastrastivnu konstrukciju sa *gjøre*, uz ostavljanje praznine na mestu gde bi se našao odgovarajući pridev koji ne poznaju.

⁵⁰ Iako su u kauzativistici dominantne podele na tradicionalna tri tipa, postoje i drugi načini klasifikacije, manje ili više kompatibilni sa tradicionalnom podelom. Tako Šibatani liniju distinkcije povlači zapravo na nivou gramatikalizacije, te deli KK na morfološki regularne i produktivne (en. *productive causatives*) i morfološki nepravilne i neproduktivne forme (en. *lexical causatives*) (Shibatani 1976b: 2-3). Song (2001: 5-6) pravi ključnu distinkciju polazeći od toga da li je kauzativ izražen jednom ili dvema klauzama (tipovi AND i PURP prototipično imaju dve klauze, a COMPACT ima jednu).

može posmatrati kao kontinuum formalne kompleksnosti, a i svaka je gradirana, tj. čini novi kontinuum unutar sebe (up. Comrie 1989: 167, Shibatani & Pardeshi 2001: 153 i dalje). Raspoređenost KK na formalnom kontinuumu zavisi prvenstveno od sintetičnosti/analitičnosti forme i stepena gramatikalizacije konstrukcije.

Polazeći od već definisanih tipova KK, možemo uočiti da je se na jednom kraju skale nalazi najmanje kompaktna struktura, analitički kauzativ sa dva glagola u dve odvojene klauze. Nešto kompaktniji je prototip analitičkog kauzativa u germanskim jezicima – perifrastična konstrukcija sa složenim predikatom, nakon čega sledi morfološki kauzativ, u kome se razaznaju odeljeni elementi kojima se kodiraju S_1 i S_2 , na nivou manjem od lekseme, ali koji su fuzirali u jednu strukturu. Na samom kraju skale nalazi se leksički kauzativ, kod kog nema formanta koji bi na bilo koji način ukazao na kakav odeljeni element KS.

Dijagram 3. Kontinuum formalnih struktura verbalnih kauzativnih konstrukcija

Ipak, postoji niz slučajeva koji zahtevaju dodatnu eksplikaciju u vezi sa ovom podelom. Jedno od pitanja tiče se statusa KK sa dopunskim predikativom. One su, s jedne strane, analitične jer se S_1 i S_2 eksplicitno kodiraju odvojeno, što je najizraženije u slučajevima sa rezultativnim/faktivnim konstrukcijama tipa *kle noen/seg naken* ('skinuti nekog/se', doslovno: 'obući se/nekog golim'). S druge strane, činjenica da delovi konstrukcije čine jedan složeni predikat, da imaju svoje regularne dekauzative, te da se i semantički razlikuju od drugih analitičkih konstrukcija time što se na mestu direktnog objekta kodira uloga pacijensa, a ne kauzanta, čini ih nešto kompaktnijim oblikom analitičke KK, i time se na skali nalaze nešto bliže sintetičkim konstrukcijama. Sličnost sa morfološkim kauzativom ističu, između ostalog, Haspelmat (Haspelmath 1987: 4) i Plungjan (Плунгян 2011: 215). Haspelmat, razmatrajući odnos kauzativa i dekauzativa, slične konstrukcije smatra morfološkom ekvipolentnom opozicijom, u kojoj su oba člana para markirana, a ekvipolentnim smatra i parove koji sadrže različite pomoćne/generične

glagole. Iako Plungjan ovakve načine povećanja broja učesnika KS smatra analitičkim, ističe upotrebu pomoćnih glagola kao posledicu gramatikalizacije konstrukcije. Kauzativno značenje se tada obično izražava glagolima sa primarnom semantikom 'činiti' ili 'pustiti' i 'davati' (za permisiv). Neki drugi autori idu pravcem semantike datih konstrukcije i smatrajući da postoji visok stepen leksikalizacije, analiziraju ih kao pojave srodnije leksičkim kauzativima (up. termin *multiword verbs* u Greenall 2004: 31; Viberg 1983a: 8, 2006: 250). Osim toga, ako se ove konstrukcije posmatraju kao višečlane lekseme, uočava se da one vrlo često u drugim jezicima imaju jednoleksemske ekvivalente (*gjøre sint – naljutiti, gjøre myk – omekšati, gjøre rød – crveniti*), a i unutar jednog sistema popunjavaju leksičke lakune (*bleke, sverte, hvitte*, ali: *gjøre rød, gjøre gul*).

Druga glavna linija preklapanja tiče se nekad nejasne linije razdvajanja između morfološkog i leksičkog kauzativa u jezicima sa semiproduktivnom kauzativizacijom kakvu imaju srpski, i još u manjoj meri norveški jezik. Kada su skandinavski KG u pitanju, nailazimo na par nedoslednosti u literaturi: Gudrun Ravuns, prateći Šibatanijevu podelu na produktivne i neproduktivne tipove KK svrstava u leksičke i deo morfoloških, tj. one glagolske parove u kojima kauzativni i dekauzativni glagol imaju morfoloških sličnosti (tip *ligge – legge*), upravo zbog neproduktivnosti tvorbenog modela (Rawoens 2007: 31; Shibatani 1976b: 2). Rackevičiene (2005: 64-67) pak u morfološke ubraja i one glagole koji su u literaturi tradicionalno prepoznati kao leksički labilni glagolski parovi, i naziva ih morfološkim bez očiglednog formanta.

Na materijalu se moglo uočiti nekoliko problematičnih slučajeva. Prvi se tiču (ne)produktivnosti i prediktabilnosti tvorbenih modela. Postavlja se pitanje u kojoj meri se identifikovani slučajevi deriviranih KG u oba jezika mogu uvrstiti u prototipične morfološke kauzative ili su na osnovu kriterijuma nužne produktivnosti morfološkog kauzativa već na periferiji ove kategorije, bliže leksičkom kauzativu. U prilog tome, bez obzira na mogućnost identifikacije prisutne derivacione morfeme, idu nekolike činjenice. Čak ni faktitivi, iako brojni, nisu predvidivi, već se pre može govoriti o kauzativnom *tumačenju* zasnovanom na semantičkom sadržaju prideva/imenice u osnovi; ovde je reč o polisemičnosti prefiksa i sufiksa, koji nisu nužno kauzativni, te se najčešće ne mogu izdvojiti nedvosmislena značenjska jezgra (na primer, isti sufiks izvodi kauzative, stative,

ornative, sative itd.). Osim toga, kako smo na prethodnim primerima već ustanovili, često se događa da tvorbeni model nije dosledno sproveden u celoj značenjskoj grupi (up. gore odnos norveških kauzativnih i inhoativnih glagola deriviranih od naziva za boje) ili postulirana razlika jeste prisutna u sistemu, ali se ne smatra živom u jeziku (up. srpske kauzative i inhoative na *-iti/-eti*). I konvergiranje dvaju različitih osnova ka jednoj (deo norveških *parverb* tipa *brenne₁ – brenne₂*), te nerazlikovanje slabe i jake promene koja čini razliku između kauzativa i dekauzativa još su jedan primer morfoloških KK koje zbog neproduktivnosti procesa nalikuju leksičkim kauzativima.

Osim toga, neki slučajevi koji se formalno prema svim kriterijumima mogu identifikovati kao instance morfološkog kauzativa (kao, na primer, norveški *parverb*), sa semantičkog aspekta, posebno u norveškom jeziku, postavljaju pred nas izazov u vidu manjeg ili većeg stepena leksikalizovanosti: takav je slučaj sa glagolskim parom *falle – felle*, gde se kauzativni član para (*felle*) u toj meri semantički specijalizovao da više nema semantički sadržaj 'oboriti' → 'učiniti da nešto padne', već je spektar primene zbog toga ograničen na leksemu *tre* ('drvo') ili naziv kakve životinje (tada u značenju 'oboriti' = 'ubiti'). Specijalizaciju značenja uočavamo i na primerima *hvitte* ('beliti') u značenju 'krečiti', ili *brune* ('činiti smeđim') samo u značenju 'propržiti' ili o suncu kada čini kožu preplanulom. Jedan broj glagola tvori kauzativne glagole samo od sekundarnih, često apstraktnih značenja. Na primer, glagol *tette* (< *tett* 1. 'gust', 2. 'nepropustan/začepljen') se kao kauzativan javlja samo u značenju 'začepiti/zapušiti' (kakav otvor), ali ne i 'zgsnuti'. Od prideva *sur* ('kiseo') izvedeni su KG *syrne* ('ukiseliti'), koji kolocira samo sa leksemama *melk* ('mleko') i *fløte* ('slatka pavlaka') i KG *forsure* (doslovno 'zakiseliti'), koji je sinoniman glagolu *forbitre* ('zagorčati') – on je izveden od sekundarnog značenja prideva *sur* ('neprijatan/mučan/težak') i kolocira samo sa imenicom *liv* ('život'). Dakle, KG sa opštom semantikom 'činiti šta kiselim' u norveškom jeziku nema i nužna je parafraza 'gjøre sur'. Glagol *sløve* izveden je od prideva *sløv* ('tup'), ali ne kolocira sa imenicama koje označavaju oštre predmete (kao, na primer, *kniv* 'nož', *øks* 'sekira' ili *saks* 'makaze'), već samo sa onima koje onačavaju čoveka i njegove osobine, jer mu je značenje izvedeno od sekundarnog značenja ovog prideva ('glup'), pa su mu glagolske lekseme *tupiti/otupiti* samo parcijalni ekvivalenti.

Na kraju, s obzirom na to da se termin morfološki kauzativ primenjuje dominantno da označi morfološko markiranje odnosa između kauzativa i pripadajućeg mu dekauzativa, neki deadjektivali i denominali tipa *hraniti* < *hrana*, *kristalisati* < *kristal*; *sulte* < *sult*, *løsne* < *løs*, uprkos tome što bi se zbog očigledne afiksalne derivacije mogli ubrojiti u ovu vrstu KK, bliži su kategoriji leksičkih kauzativa zbog odnosa sa dekauzativnom leksemom, koja je ili supletivna (*hraniti* – *jesti*) ili labilna (*kristalisati*₁ – *kristalisati*₂, *sulte*₁ – *sulte*₂, *løsne*₁ – *løsne*₂).

4 UČESNICI KAUZATIVNE SITUACIJE

4.1. Uvodne napomene

Semantika kauzativnosti se u literaturi najčešće analizira iz perspektive različitih tipova kauzacije (na primer, faktitivna/permisivna, direktna/indirektna, benefaktivna, up. poglavlje 5). Okosnicu ovih odnosa čine karakterizacija i osobine učesnika, njihov međusobni odnos s obzirom na različit stepen umešanosti u KS i stepen zadržavanja kontrole, na primer, da li je agens jedini inicijator radnje, da li je uloga agensa da inicira radnju ili da je sprovede do ostvarenja rezultata, da li agens radnju obavlja samostalno ili je kauzacija posredna, da li je posrednik aficiran radnjom ili ne. U poglavlju 2.2.2.3 je prototipična tranzitivna/kauzativna situacija definisana na principu maksimalnog kontrasta, koji zahteva da su učesnici dva fizički i konceptualno maksimalno odeljena učesnika, tj. prototipični agens i prototipični pacijens (up. Hopper & Thompson 1980: 252; Næss 2006: 318; Næss 2007: 29). To znači da je agens svesno ljudsko biće, koje ima sposobnost da voljno i s namerom pokrene delovanje, i da pritom ne bude aficiran radnjom. Nasuprot njemu se nalazi pacijens, neživi i potpuno aficirani entitet sa čijom se promenom stanja okončava radnja. Ukoliko su učesnici manje prototipični učesnici, na primer, doživljavač ili beneficijens na mestu subjekta ili recipijens ili beneficijens na mestu objekta, dakle učesnici sa nekim agentivnim i nekim pacijentivnim svojstvima, njihova konceptualna odeljenost je manja, i samim tim je kauzativna situacija manje tipična.

4.2 Kauzator

Termin kauzator u radu koristimo veoma široko, da označimo bilo koji tip učesnika koji se kodira na kao primarni uzrok koji inicira aktivnost označenu KG i koji se može izjednačiti sa terminom proto-agensa (up. termin *first cause* u DeLancey 1991: 344), i koji bi obuhvatio tradicionalno shvaćene uloge agensa, uzroka (eng. Cause) i tradicionalno obično uže shvaćenog uzročnika/kauzatora (eng. Causer). U skladu sa teorijom prototipa (up. 4.2.1.1) nema prepreka u tome da sve instance uzroka koje u ovom

radu analiziramo nazovemo agensom, jer se kodiraju kao primarni uzročnik na poziciji subjekta, a agens potom može biti manje ili više prototipični predstavnik te kategorije (Dowty 1993: 572, Næss 2007: 32). Ovakvo šire shvatanje uloge agensa zastupa i Алановић (2005: 162 i dalje).

Pitanje definisanja uloge agensa je i danas jedan od kontroverznijih lingvističkih problema oko kog nema konsenzusa. Tradicionalno shvaćena uloga agensa podrazumeva da je reč o učesniku koji vrši uticaj nakog drugog učesnika svesno ili sa određenim ciljem (up. Paduceva 2000: 125). Čak i u definicijama autora poput Givona, koji ulogu agensa definišu u sistemu prototipičnosti, agens je shvaćen kao učesnik koji je "tipično animatan, deluje s namerom kako bi inicirao radnju, i na taj način za nju snosi odgovornost" (Givón 2001a: 107). Dakle, uloga agensa se praktično izjednačava sa taksonomskom klasom ljudskog bića, što predstavlja svojevrsno sužavanje opsega semantičke uloge umesto da služi generalizaciji klase entiteta koji u jeziku pokazuju slično ponašanje. Ovo pitanje postaje naročito aktuelno u opisu semantike KS jer se analizom pristupa različitih autora ispostavlja da obim uloge agens može biti i širi i uži od pojma uzroka/uzročnika.

Većina autora koristi usku definiciju agensa kao živog bića sa voljom i kontrolom koja upravlja nekim događajem, i zato postoji problem da se drugi tipovi uzročnika proglase agensom (Paduceva 2000: 125; Levin & Rappaport Hovav 2005: 39-40). Zato se tipično pribegava terminima kauzator/uzročnik il uzrok: tada je je u fokusu činjenica da referent na poziciji sintaksičkog subjekta svakako dovodi do promene/nastanka nove situacije, a njegove osobine više nisu bitne. Međutim, čini se da ovakvo traženje nove semantičke uloge pre doprinosi zamaglivanju problema, naročito što u kauzativističkoj literaturi nije uvek jasno definisan odnos među semantičkim ulogama agens – uzrok – uzročnik, a postoje i velika individualna odstupanja. Ukoliko se kaže da je uzročnik tipičan agens ili da može biti i agens, mi ništa nismo rekli o njihovom odnosu. Na primer, kada Paduceva kaže „... Pacijens je učesnik na koga deluju (agens ili neki drugi uzročnik – na primer, prirodna sila, ...“ (naša emfaza), ne preostaje ništa drugo osim da se agens shvati kao uloga uža od uloge uzročnika (Paduceva 2000: 125). Potom, za mnoge autore i agens i uzročnik mogu biti inicijatori KS, pri čemu je uloga agensa shvaćena tradicionalno, a uzročnik je praktično definisan negativno, kao uzrok na poziciji subjekta koji nije agens, i pod time autori tipično podrazumevaju prirodne sile (Genušiene 1987:

39, Alexiadou & Schäfer 2006: 43). Kod nekih autora, kao što je, na primer, Dauti, kauzativnost je jedna od četiri osobine prototipičnog agensa, što bi značilo da je uzročnik nužno uža definicija od agensa (Dowty 1991: 572-573). Za Genušiene (1987: 39) u KS na poziciji subjekta mogu da se kodiraju čak tri posebne uloge: agens (voljni uzročnik procesa ili stanja u KS u kojima učestvuje i pacijens), uzročnik (definisan preširoko kao glavna uloga u KS, i koja može da se smenjuje u istim konstrukcijama sa agensom) i podstrekivač (en. *instigator*, učesnik koji svojim zahtevom ili naredbom podstiče drugog učesnika na delovanje).

Postavlja se pitanje da li ulogu agensa treba posmatrati kao posebnu i jedinstvenu ulogu, ili joj se tradicionalno pripisuje premalo karakteristika, te je pre treba posmatrati kao neku makroulogu sa više podtipova, ili je čak deo neke opštije uloge, kao, na primer aktor⁵¹ (up. Frawley 1992: 235; Saeed 1997: 142). Posmatranje agensa u okviru opštije uloge ili nastojanje da se i agens proglasi kakvom makroulogom/hiperologom poput pacijensa čini se kao nastojanje da se pojavne instance „ukrupne“, a da se ipak dozvoli varijacija. Jedan od načina je da se uloge ne posmatraju kao okamenjene strukture sa uvek istim setom karakteristika (Næss 2007). Ona je i inače veoma kritična prema postupku pripisivanja dozvoljenih i nedozvoljenih osobina nekoj semantičkoj ulozi, jer se tada uloga posmatra kao nezavisni jezički fenomen, umesto da se tretira kao oruđe deskripcije koje je od strane lingvista osmišljeno radi boljeg razumevanja jezičkih fenomena (Næss 2007: 34). U ovom radu će se termin agens koristiti u širem smislu, kao proto-agens (Dowty 1991), analogno terminu inicijator, koji je Kroft predložio kako bi se neutralizovala komponenta voljnosti (Croft 1991: 166).

---

⁵¹ Aktor bi u tom slučaju bila opštija uloga od agensa – to je učesnik koji nije živo biće, samim tim nije voljno, ali jeste inicijator koji može da kontroliše i obavlja radnju označenu glagolom (up. i Levin & Rappaport Hovav 2005: 65-68). Postoji asimetričan odnos inkluzije, te bi tako svaki agens bio aktor, ali ne i obrnuto. Primeri bi bili *autobus* u rečenici *Autobus je oborio pešaka*, ili *sol* ('Sunce') u *Solen bleker gardiner og andre tekstiler* ('Sunce izbeljuje zavese i druge tkanine').

4.2.1 Agens u užem smislu

4.2.1.1 O prototipu agensa

Tipična određenja uloge agensa u lingvistici smatraju da nju karakterišu komponente voljne umešanosti i sposobnosti čulnog opažanja ili spoznaje situacije, te da je uzrok promene stanja drugog učesnika (Enger & Kristoffersen 2000: 197). Pa ipak, ove komponente se ne smatraju nužnim uslovima koji moraju biti zadovoljeni da bi neki učesnik bio proglašen agensom; ove komponente su *karakteristične* za ulogu agensa, ali se ne moraju istovremeno realizovati, što svedoči o tome da je njihov pristup u skladu sa teorijom prototipa. Osobine proto-agensa, kako ih definiše Dauti, jesu (a) voljna umešanost u događaj/stanje, (b) svesnost, (c) uzrokovanje događaja ili promene stanja drugog učesnika⁵², (d) kretanje (u odnosu na drugog učesnika), i (e) nezavisno postojanje u odnosu na situaciju označenu glagolom (Dowty 1991: 572). Učesnici koji imaju manje zadovoljenih osobina biće dalje od prototipa, ali im se neće uskratiti članstvo u klasi:

- (25) a. *Den tyske ubåtkapteinen senket rundt 150 allierte skip under første verdenskrig.* 'Kapetan nemačke podmornice je potopio oko 150 savezničkih brodova tokom Prvog svetskog rata'
- b. *Det var en nordkoreansk torpedo som senket det sørkoreanske marinefartøyet.* 'Severnokorejski torpedo je potopio južnokorejski ratni brod'
- c. *Et skip med 128 mennesker om bord har sunket utenfor kysten av Nigeria.* 'Brod sa 128 putnika je potonuo kraj nigerijske obale'

Veoma često se naglašava voljna *umešanost* agensa, ali valja naglasiti da prototipični agens nikada nije aficiran. Time što se maksimum opozicije između agensa i pacijensa obično definiše tako što je agens voljni prouzrokovalac, a pacijens aficirani

---

⁵² Neki autori, kao što su Dejvis i Kenig, smatraju čak da je komponenta kauzacije ono što prevazilazi i nadjačava sve druge Dautijeve komponente protoagensa po pitanju kodiranja na poziciji sintaksičkog subjekta, tj. ukoliko neki učesnik poseduje komponentu kazatora, on će biti kodiran kao subjekat (Davis & Koenig 2000: 75-76).

entitet ništa ne govori o tome da li je i kako agentivni učesnik pogođen samom radnjom (Næss 2006: 319). Aficiraniji agensi poput doživljavača manje su prototipični članovi klase (Алановић 2005: 159; Næss 2007: 51-52, 82). Prisustvo bilo kog od elemenata je dovoljno da se učesnik može kodirati na mestu sintaksičkog subjekta, ali dok se prototipični agensi-prouzrokovaci uvek iskazuju kao subjekti, druge manje tipične instance neposrednog uzroka mogu imati više formalnih realizacija, tj. ne moraju se nužno realizovati na mestu subjekta (Levin & Rappaport Hovav 2005: 40).

Agensom u užem smislu ili prototipom agensa smatraćemo one instance uloge agensa u kojima su realizovane sve komponente/većina komponenata. Prototip agensa je svakako čovek (v. i Алановић 2011: 37), mada i druga živa bića sposobna da deluju voljno mogu biti instance agensa (*Veverica se popela uz drvo*).

4.2.1.2 Semantički parametri uloge agens

U ovom pododeljku će se analizirati relevantnost u literaturi postuliranih semantičkih komponenata ili parametara koji odlikuju semantičku ulogu agensa: animatnost, voljnost, svesnost, namera, iniciranje događaja i kontrola (Cruse 1973; Dowty 1991; Dixon 2000; Næss 2007).

Animatnost iz aspekta kauzacije ne možemo posmatrati kao nedeljivu komponentu; za analizirani par jezika nije sama po sebi relevantna za analizu⁵³ jer ni u jednom ne postoji zahtev da na mestu subjekta bude živo biće⁵⁴, već su za analizu ključne komponente koje mogu činiti deo animatnosti, na primer, voljnost iz koje proističe namera i sposobnost kontrole/upravljanja radnjom.

Pod *svesnošću* (en. *sentience*) se podrazumeva sposobnost (čulne) percepcije i sposobnost svesnog razmišljanja. Agens koga odlikuje ova komponenta je onaj koji je svesno umešan u radnju ili stanje, što se donekle može izjednačiti sa pojmom voljnosti

---

⁵³ Na testu sa pitanjem sa glagolom 'uraditi' (up. 2.3.1) na mestu prouzrokovaca pojavljuju se i prirodne sile, neke mašine i aparati i neki neživi entiteti bez sopstvenog pogona, što se za Kruza kosi sa tvrdnjom da je animatnost *per se* bitan uslov agentivnosti (Cruse 1973:16).

⁵⁴ Na mestu subjekta KG se u oba jezika mogu javiti i ljudska bića i životinje, kao i neživi entiteti. Dixon smatra da ova komponenta ima svoju relevantnost na interjezičkom planu – on navodi primer jezika nivkh gde uzročnik mora biti živo biće. Ne može se, na primer, reći *Magla nas je primorala da ostanemo u selu*; takav neagentivni uzročnik može da se izrazi samo kakvom dopunom, kao u primeru *Ostali smo zbog magle* (Dixon 2000: 62).

agensa, koja nužno proističe iz svesnosti. Tek sa uključivanjem komponente svesnosti kao agensa možemo da definišemo čoveka; žive su i životinje i biljke, ali im se ne pripisujemo postojanje svesti. U okvirima svesnosti se ne mora opisivati samo uloga agensa; naprotiv, svesnost je komponenta koja kao dominantna odlikuje semantičku ulogu *doživljavača*. To je entitet koji prima čulne impulse, prihvata ih i doživljava, ali nema voljnost i kontrolu nad procesom, a Dauti smatra da ulogu doživljavača od uloge prototipičnog agensa razlikuju samo nedostatak komponenti voljnosti i kauzacije (Dowty 1991: 577).

Ova komponenta agentivnosti je ono što *može* da utiče na licenciranje određenog subjekta od strane glagola. Iako se sa mnogim glagolima tipično javlja agens, među KG relativno mali broj uslovljava svesnog agensa na poziciji subjekta (Talmy 2000a: 509-524; Wolff 2003: 15; Levin & Rappaport Hovav 2005: 27; Alexiadou 2010: 179). Takvi glagoli korespondiraju mahom sa KG koji realizuju komponentu intrumentalnosti, tj. specificuju način na koji agens sprovodi radnju, što je i tipično kad je agentivni referent čovek. Takvi su, na primer, već pominjani dvokomponentni glagoli (podvrsta instrumentalno-nerezultativnih) čija su najreprezentativnija grupa *verba dicendi*, ili pak trokomponentni glagoli. Glagol *drepe*, za koji smo utvrdili da se može smatrati hiperonimom u semantičkom polju glagola ubijanja, dopušta prototipičnog svesnog agensa ali ga ne zahteva:

- (26) a. *Boka handler om en TV-stjerne som kidnapper småjenter og dreper dem.* 'Knjiga govori o tv-zvezdi koja kidnapuje devojčice i ubija ih'
- b. *Hunden drepte en høne, og knakk vinger og rygg på to ender.* 'Pas je ubio kokošku, a dvema patkama slomio krila i leđa'
- c. *Bilen som drepte syklistene kjørte over fartsgrensen.* 'Automobil koji je ubio bicikliste, vozio je prekomernom brzinom'
- d. *Enkelte influensaer som har drept mange mennesker har stort sett drept de med godt immunforsvar.* 'Pojedine vrste gripa koje su ubile veliki broj ljudi, ubijale su uglavnom one sa dobrim imunitetom'
- e. *Trafikken dreper mange piggsvin.* 'Mnogo ježeva gine u saobraćaju', doslovno: 'Saobraćaj ubija mnogo ježeva'

f. *Ulykken drepte alle passasjerene ombord.* 'Svi putnici na brodu su poginuli u nesreći', doslovno: 'Nesreća je ubila sve putnike na brodu'

g. *Livsstilen dreper norske menn.* 'Norvežani umiru zbog životnog stila', doslovno: 'Stil života ubija Norvežane'

Uočavamo da se na mestu subjekta glagola *drepe* pojavljuju i manje tipični agensi, kao što su životinje (*hunden*), mašine (*bilen*), okolnosti (*trafikken*, *livsstilen*) i događaji (*ulykken*). O različitim tipovima drugih agenasa i razlika u način na koji se oni kodiraju u srpskom i norveškom jeziku up. 4.2.2.

Nasuprot ovom glagolu, trokomponentni glagoli iz datog semantičkog polja su daleko restriktivniji u pogledu licenciranja uloge na mestu subjekta. Za njih se može reći da su agentivni jer zahtevaju da na mestu subjekta bude prototipični agens:

(27) *Boka handler om en TV-stjerne som kidnapper småjenter og myrder dem.*

'Knjiga govori o tv-zvezdi koja kidnapuje devojčice i ubija ih'

Agentivni KG, poput *myrde*, ne bi se mogao upotrebiti u primeru (26 b-g), jer ima specifično značenje: u semantičkom sadržaju ovog glagola već je inkorporirana sema namere⁵⁵, koja podrazumeva delovanje svesnog bića; takvi su i glagoli sa inkorporiranom semom sredstva, koje može koristiti samo svesno biće: *stikke* ('izbosti'), *knivstikke* ('izbosti nožem'), *dolke* ('izbosti bodežom'), *skytte* ('upucati'). Alexiadou (2010: 179) razlikuje glagole ovog tipa, koje naziva agentivnima, od glagola poput *drepe*, koji su samo glagoli eksternog uzroka.

Komponenta **voljnosti** ili **htenja** u bliskoj je vezi kako sa svesnošću učesnika, tako i sa pojmovima namere uzrokovanja događaja, namere dovođenja do rezultata i sposobnosti učesnika da kontroliše iniciranu radnju. Zbog toga što svesnost tipično kao agensa profiliše ljudsko biće (Greenall 2004: 84), neki autori ih izjednačavaju ili iz definicija proističu da su komponente svesnosti i voljnosti sinonimne (Næss 2007).⁵⁶ Valja

⁵⁵ S ovim u vezi je i složena imenica *seriemorder* ('serijski ubica'), čije je jezgro izvedeno od glagola *myrde*, a ne od glagola *drepe*, iako postoji imenica *drapsmann*.

⁵⁶ Næss (2007: 41) definiše voljnost šire, kao htenje ili svesnost. Iako se prema njenim rečima u literaturi termin svesnosti češće koristi kao obuhvatniji pojam, za nju je to inherentnije svojstvo od volje, a za

razlikovati voljnost kao inherentnu kategoriju, tj. sposobnost voljnog delovanja, od voljnosti kao odnosne kategorije, tj. voljne umešanosti učesnika u radnju. Mogućnost voljne implikacije prvenstveno je u vezi sa tim da li vršilac glagolske radnje uopšte može imati sopstvenu volju (voljnost kao inherentno svojstvo): u rečenicama kao što su *Stormen drepte 300 000 mennesker* ('Oluja je ubila 300000 ljudi') ili *Havsaltet får isen til å smelte* ('Morska so topi led') ovu komponentu ne uzimamo u razmatranje, jer ovim entitetima ni ne pripisujemo opciju voljnosti.

U vezi sa htenjem je i komponenta *intencionalnosti*, jer jedino čovek može imati nameru i odluku da započne i izvrši određenu radnju. Prema Hoperu i Tompsonovoj voljnost je jedan od parametara tranzitivnosti i zapravo implicira nameru; za njih je efekat na pacijensa *očigledniji* kad agens nešto radi s namerom (Hopper & Thompson 1980: 252).⁵⁷ Pa ipak, ma koliko se intencionalnost i voljnost isticale kao bitne osobine ljudskog agensa i prototipične tranzitivnosti (a samim tim i prototipične kauzativnosti), postavlja se pitanje koliko je za semantiku KG ova komponenta odlučujuća. Većina jedno- i dvokomponentnih KG u tranzitivnim konstrukcijama dozvoljava *dve interpretacije*, namernu i slučajnu:

- (28) a. *Slomio je vazu. / Pokvarila je igračku. : Han knuste vasen. / Hun ødela leketøyet.*
b. *Slomila mu se vaza. / Pokvarila joj se igračka. : Han knuste vasen. / Hun ødela leketøyet.*
c. *Vaza se slomila. / Igračka se pokvarila. : Vasen ble knust. / Leketøyet ble ødelagt.*

---

problematiku tranzitivnosti (i kauzativnosti) je potrebno razmotriti sprovođenje volje u određenom kontekstu. Ona tako pod voljnost podvodi i učesnike tipa doživljavača (kod glagola percepcije i kognicije), jer da bi neko uopšte mogao da se pojavi kao doživljavač, njegovi kognitivni kapaciteti moraju da budu *u upotrebi*.

⁵⁷ Oshild Nes upućuje i na autore koji govore o pojmu agentivnosti kao pragmatičkoj implikaturi (Van Valin & Wilkins 1996, prema Næss 2007: 107-108). Za njih je po pitanju namere reč o kombinaciji uloge *efektora*, tj. dinamičkog učesnika koji obavlja radnju (o različitim shvatanjima uloge efektora v. i dalje u tekstu rada), i učesnika-ljudskog bića. Glagolska leksema se može supkategorizovati za ulogu efektora, ali ako svojstva učesnika u datoj situaciji pokazuju da učesnik deluje voljno, onda će se on *interpretirati* kao agens. Voljna agentivnost se pripisuje ljudskim efektorima u odsustvu dokaza da je suprotno.

Konstrukcije kao u primeru (28a) se samo *tipično* tumače pre kao sprovođenje radnje s namerom nego kao slučajno dešavanje. U vezi sa manjim značajem voljnog agensa koji deluje s namerom za kodiranje tranzitivne rečenice, Næss (2007: 39) navodi kako se i ti slučajevi mogu objasniti polazeći od prototipa: ako je agens univerzalna kategorija relevantna za kodiranje događaja sa dva učesnika, to znači da će se tranzitivna klauza koristiti *barem u onom slučaju* kada učesnik A deluje voljno.

Ove pojave se takođe mogu posmatrati na kontinuumu semantičke kauzativnosti: (1) voljni agens → (2) nevoljni agens → (3) aficirani agens → (4) pacijens. Tako se za srpski jezik može utvrditi da se za kanonski kauzativnu klauzu, tj. kodiranje namerne kauzacije sa voljnim agensom svakako koristi nominativno-akuzativna konstrukcija koja kodira voljno pokrenute događaje (primer 28a), dok se za kodiranje kanonski spontanog dešavanja u kom ne učestvuje nikakav agentivni učesnik koristi konstrukcija sa dekauzativnim glagolom (primer 28c). Međutim, slučajevi (2) i (3), u kojima učestvuje manje tipičan agens, mogu se formalno kodirati na nekoliko načina, i to nevoljni (i neaficirani) agens isto kao kauzativni prototip, a aficirani agens dativno-nominativnom konstrukcijom (28b). Ovakve konstrukcije sa dekauzativnim glagolom i nevoljnim kauzatorom u obliku dativa takođe mogu imati dvojaku interpretaciju: dativni učesnik može biti i nevoljni agens (slučajno je polomio vazu/pokvarila igračku) ili aficirani agens, u ovom slučaju beneficijens/maleficijens (vaza se polomila/igračka se pokvarila sama od sebe i to nepovoljno utiče na agensa). Ne moraju nužno svi KG imati sposobnost da obuhvate sve situacije, jer neki događaji imaju tendenciju da se kodiraju kao slučajni, sa defokusiranjem nevoljnog kauzatora (*Petru je zagoreo ručak*) ili samo kao spontani sa beneficijensom/maleficijensom (*Pokvarila su mi se kola*) (up. Kallulli 2004).

Način na koji se u norveškom jeziku kodira ovakav semantički kontinuum od prototipičnog agensa do prototipičnog pacijensa u znatnoj meri odstupa od srpskog modela, a ovakav kontrastivni zaključak nanovo ide u prilog ispravnosti tranzitivnog prototipa. Iako su centralni članovi kategorija veoma slični (28a, 28c), norveški jezik na raspolaganju nema formalnu mogućnost kodiranja pogođenog učesnika dativom. Za uzvrat, u norveškom jeziku je došlo do veće ekstenzije tranzitivnog prototipa⁵⁸, tako da se

---

⁵⁸ O ekstenziji tranzitivnog prototipa ne govori samo način kodiranja KS. Istorija jezika nam svedoči o pomeranju dativnih učesnika-doživljavača u nominativne, na primer, staronorveški *Mik dreymir*. ('Sanjam',

tačke (2) i (3) na kontinuumu mogu kodirati i tipično kanonskom kauzativnom konstrukcijom:

- (29) a. *Zagoreo mi je ručak : Jeg svidde middagen.* doslovno: 'Spalila sam ručak'
b. *Ispao mu je tanjir : Han mistet tallerkenen i bakken.* doslovno: 'Izgubila sam tanjir na pod'

U tome da htenje i namera nisu određeni semantičkim sadržajem glagola, već da je reč o voljnoj i purposivnoj *interpretaciji* slaže se veći broj autora (up. između ostalog Apresjan 1992: 195-196; Kristofferson, Simonsen & Sveen 2005: 334). U neutralnoj semantičkoj poziciji, odnosno odsustvu posebnih markera (ne)purposivnog značenja većina KG može se tumačiti obojako. O tome da je većina KG nemarkirana po pitanju voljnog učesnika svedoči i činjenica da neinstrumentalni KG dopuštaju modifikaciju priloškim odredbama *med vilje* ('namerno') i *tilfeldigvis* ('slučajno')/*ved et uhell* ('nesrećnim slučajem/slučajno'):

- (30) a. *Det var ikke noe uhell. Hun knuste tallerkenen med vilje.* 'To nije bio nesrećan slučaj. Namerno je razbio tanjir'
b. *Min 4 år gamle datter knuste ved et uhell en tallerken på restauranten.*
'Moja četvorogodišnja ćerka je slučajno razbila tanjir u restoranu'

Tek jedan manji broj glagolskih leksema ima strože zahteve supkategorizacije, tj. zahteva agensa sa komponentom voljnosti (i namere). To je tip glagolskih leksema koje su već navođene u odeljku o svesnosti, i to su one lekseme koje u svom semantičkom sadržaju imaju semu načina delovanja agensa (trokomponentni KG). Kod njih modifikacija purposivnim markerima dovodi do pleonastičnosti, a nepurposivnim do kontradikcije: **myrde (lynsje, henrette) noen med vilje* ili **myrde (lynsje, henrette) noen*

---

doslovno: 'Sanja mi se') → *Jeg drømmer* ('Sanjam'), stariji savremeni norveški *Meg synes* ('Čini mi se') → *Jeg synes* 'Mislim'. Ima i drugih primera u kojima se semantički subjekat u srpskom jeziku iskazuje dativskim oblikom (up. Пипер и др. 2005: 615), a u norveškom u obliku nominativa: *Meni se spava* → *Jeg er søvnig*, *Muka mi je* → *Jeg er kvalm*, *Vrti mi se u glavi* → *Jeg er svimmel*, *Zima mi je* → *Jeg fryser*, *Glava će mi pući* → *Hodet mitt sprekker*.

ved et uhell. Glagol *skytte*, koji je već pominjan u odeljku 2.3.2.2, danas kao načinski i nerezultativan dozvoljava modifikaciju: *Ektemannen skjöt henne ved et uhell*, samo u značenju 'Muž ju je slučajno pogodio [harpunom]'.

I komponenta **kontrole** je u nužnoj vezi sa komponentama htenja i namere. I ova komponenta se vezuje za prototipičnog agensa, jer proističe iz svesnosti (samo čovek ima sposobnost da upravlja procesom)⁵⁹ i može se definisati kao „...izraz težnje agensa da se sprovede ili pokrene radnja uz njegovu saglasnost o načinu i cilju realizacije.” (Алановић 2005: 160). Ova komponenta se može posmatrati kao saigra dva principijelno nezavisna obeležja htenja i iniciranja radnje, koja se potom kod prototipičnog agensa realizuju kao jedna komponenta (Næss 2007: 45). Odnos između agensa i pacijensa, te agensa i kauzanta se najčešće definiše u odnosima kontrole i aficiranosti jednog/oba učesnika (up. gl. 4.3 i 5.3).

4.2.1.3 Parafraziranje prototipičnog agensa

Kako se smatra da je KS jedan od tri tipa situacije kojima modelujemo složene događaje i podložna je semantičkom i pragmatičkom defokusiranju (up. 2.2.2.4), tranzitivni model kodiranja KS se može preoblikovati u intranzitivni, pri čemu se uzrok/uzročnik izmeštaju na periferiju ili u potpunosti ukidaju (up. 6.4.2.3). Kada u ovom odeljku govorimo o parafarazi agensa, pod tim podrazumevamo način transformacije KS u tip događaja u kom dolazi do defokusiranja agensa, i ispitujemo sredstva formalnog iskazivanja. Za razliku od defokusiranja manje prototipičnih agentivnih učesnika, kod prototipičnog agensa sintetičkih KK uočavamo nemogućnost defokusiranja u dekauzativnoj konstrukciji, već *samo u pasivnoj konstrukciji* uz agentivnu dopunu (za razlike i sličnosti između dekauzativa i pasiva, te nužnu deagentivaciju kao preduslov realizacije dekauzativa up. i 6.5.1):

---

⁵⁹ Ravuns povezuje komponentu kontrole sa namerom, i prema ova dva parametra razlikuje pojmove agentivan i agentativan (koji ima nameru i kontrolu). Tako, na primer, uzročnik koji je živo biće može i ne mora imati kontrolu, te na osnovu ovih parametara razdvaja ulogu *agensa* od uloge *auktora* (obe se odnose na čoveka/organizaciju) i ulogu *faktora* od uloge *fluktora* (odnose se na životinje) (Rawoens 2007: 72-73).

- (31) a. *Tyven drepte ham med kniv.* 'Lopov ga je ubio nožem' → *Han ble drept av tyven.* 'Ubijen je od strane lopova' (**Han døde av tyven.* 'Umro je od strane lopova')
- b. *Innbruddstyven vekket ekteparet.* 'Provalnik je probudio bračni par' → *Ekteparet ble vekket av innbruddstyven.* 'Bračni par je probuđen od strane provalnika' (**Ekteparet våknet av innbruddstyven.* 'Bračni par se probudio od provalnika')

Defokusiranje je ilustrovano dvokomponentnim KG *drepe* i *vekke*, čiji prouzrokovaci mogu biti i manje tipični agensi; u tim slučajevima se KS može parafrazirati i pomoću pasivne konstrukcije sa agentivnom dopunom i pomoću dekauzativne konstrukcije sa dopunom uzroka, pri čemu je uzrok najčešće konceptualizovan kao okolnost ili razlog:

- (32) a. *Stormen drepte 300 000 mennesker.* 'Oluja je ubila 300 000 ljudi' → *300 000 mennesker ble drept av stormen/døde i stormen.* '300 000 ljudi je ubijeno od strane oluje/poginulo u oluji'
- b. *Skarpe smell vekket meg* 'Probudili su me glasni zvuci' → *Jeg ble vekket av skarpe smell/Jeg våknet av skarpe smell.* 'Probuđen sam od strane glasnih zvukova/Probudio sam se od glasnih zvukova'

Na materijalu srpskog jezika se uočava veliki stepen restrikcije koji postavlja dopuna agentivnog uzroka 'od strane', kako po pitanju tipa uzroka/uzročnika koji se na ovaj način može vezati za određeni tip glagola (up. primer 32a), tako i po pitanju prirodnosti (up. primer 31a).

S druge strane, analitičke KK, kojima je drugi učesnik kauzant a ne pacijens, i koje se ne mogu pasivizovati, onemogućavaju defokusiranje agensa:

- (33) *Legen fikk meg til å ta avføringsprøve.* 'Lekar me je ubedio da dam stolicu na analizu' → *Jeg tok avføringsprøve fordi legen sa at jeg skulle/*av*

legen. 'Dao sam stolicu na analizu zato što mi je lekar rekao da treba/*od lekara'

4.2.2 Drugi agensi

Polazeći s jedne strane od prototipskog pristupa agensu, a sa druge od shvatanja da glagolske lekseme ne licenciraju celokupnost semantičke uloge već neke od njenih komponenata, nema nikakve smetnje tome da se i druge uzročnici podvedu pod semantičku ulogu agensa.⁶⁰ Ovi uzročnici ne dele sve osobine sa prototipom, pre svega svesnost i htenje, ali dele dovoljno zajedničkih osobina kako bi se mogli svrstati u tu grupu (Dowty 1991: 553-555).

Ovi prouzrokovaci se u kauzativistici najčešće podvode pod termine *neposredni uzrok* (Levin & Rappaport Hovav 2005: 39-40) i *uzročnik/kauzator* (Dixon 2000: 32; Paduceva 2003: 57). Ovi termini su širi od pojma tradicionalno shvaćenog agensa jer obuhvataju učesnike poput događaja, prirodnih sila, apstraktnih entiteta, a kod nekih autora i čoveka.⁶¹ Iako postoje autori koji i dalje zahtevaju dosledno razlikovanje uloge agensa od drugih prouzrokovaca, još je Kruz primetio da se i u najklasičnijoj Filmorovoj definiciji ostavlja prostor za postojanje neživog agensa (Fillmore 1968: 24; Cruse 1973: 11). Po mišljenju mnogih termin agens je semantički opterećen, i teško je uvideti zašto su mašine ili prirodne sile bilo šta drugo do agensi, a u literaturi se, pak, ne sreće zadovoljavajuće objašnjenje zašto im se odriče taj status (Cruse 1973: 11, 16; Schlesinger 1989: 193; DeLancey 1991: 344; Dowty 1991: 574; Алановић 2005: 161-162). Ovde je

---

⁶⁰ Forlund, Li i Vanebu u svojoj obimnoj gramatici ilustruju ulogu agensa i primerom *Raset knuste huset* ('Odrón je srušio kuću'). Autori smatraju da ukoliko glagol dodeljuje dve uloge, subjekat nužno mora biti ili agens ili recipijens, a ukoliko dodeljuje samo jednu ulogu, onda se na mestu subjekta može pojaviti i pacijens (Faarlund et al. 1997:688).

⁶¹ U uvodu odeljka 4.2 smo konstatovali kako je odnos između termina uzročnik i agens nedovoljno ekspliciran u literaturi, pri čemu je naša pozicija da bi termine kauzator ili uzročnik trebalo u kauzativistici posmatrati kao nadređeni termin tradicionalno shvaćenom terminu agens. Dikson (loc.cit.) smatra da čoveka treba smatrati podtipom uzročnika, dok Paduceva (loc.cit.) u kauzatore ubraja samo čoveka bez namere delovanja. Neki autori termin agens koriste da označe *bilo kog uzročnika* kod kog postoji poseban način vršenja radnje, kretanje ili namera, dok druge uzročnike, kod kojih nisu specificovane ove komponente agentivnosti, nazivaju *efektorom* (Beavers & Koontz-Garboden 2013: 201). Drugi smatraju da su uzročnik i agens dve različite uloge, a to ilustruju primerima pasiva koji dopušta agense, ali ne i uzročnike (Alexiadou & Schäfer 2006: 40). I Givon smatra da postoji razlika između agentivnih i neagentivnih prouzrokovaca, pa je za njega agens zapravo *agent-causer*, dok su drugi prouzrokovaci uzroci, tj. *patient-cause* (Givón 2001a: 130).

zapravo reč o razgraničenju uloge agensa od taksonomske klase *potenta*, što je termin kojima Genušiene (1987: 45-46) označava jedan semantički tip referenta koji poseduje svoju energiju ili unutrašnju snagu i time poseduje sposobnost da sprovode aktivnosti i uzrokuje promene, a sposobnost određene imenice da se pojavi kao agens zavisi od njenih semantičkih karakteristika kao *potenta*.⁶² Potenti mogu biti (a) animatni, i obuhvataju ljudska bića, životinje i niže stepene živih bića, i (b) neživi, i oni obuhvataju prirodne sile i nežive entitete koji imaju svoj pogon (mašine, aparati, motori, prevozna sredstva).

Problematika i semantička opterećenost termina agens bi se, barem u kauzativistici, mogla prevazići i upotrebom termina *autonomni uzrok*, od čega polazi i DeLenci kada određuje agensa kao primarni uzrok (en. *first cause*) (DeLancey 1991: 344; up. i termin). ključni kontributivni faktor (en. *crucial contributing factor/CCF*) u Neeleman & van de Koot 2012: 21-22). Ako se agens posmatra kao primarni uzrok, eliminišu se postojeći problemi poput statusa prirodnih sila, događaja i neživih entiteta na mestu subjekta. Osim toga, postavlja se i pitanje koliko je ključno tačno razgraničenje prototipičnog agensa od drugih, manje prototipičnih slučajeva, jer se i uloga agensa manifestovana referentom koji je ljudsko biće, takođe može smatrati nepotpunim modelom jer predstavlja semantičko i pragmatičko fokusiranje na onaj faktor koji govornik smatra odlučujućim u kauzalnom lancu:

- (34) a. *Den drapssiktete vekket naboene.* 'Osumnjičeni je probudio komšije'
b. *Det at den drapssiktete ringte på døra vekket naboene.* 'To što je osumnjičeni zvonio na vrata probudilo je komšije'

„Prototipični“ slučajevi u kojima je na mestu subjekta prototipični agens (primer 34a) zapravo se mogu smatrati i vrstom metonimijskog prenosa „osoba → aktivnost koju ta

---

⁶² Genušiene (1987: 46) ipak razlikuje semantičke uloge agensa, uzročnika i aktora. Ona smatra da postoji visok stepen korelacije između semantičkog tipa referenta i semantičke uloge koja mu se pripisuje: ljudi se tipično pojavljuju kao agensi/aktori/inicijatori/doživljivači i dativi, prirodne sile su obično uzročnici, a predmeti kao potenti su aktori.

osoba vrši“, pri čemu bi potpuna ekplikacija S₁ imala svoj izraz u primeru (34b) (up. i 4.2.2.3).

4.2.2.1 Sile kao agens

Na mestu sintaksičkog subjekta se u oba jezika mogu pojaviti manje prototipični agensi koje karakterišu komponente [-voljnost], [-aficiranost] i [+iniciranje radnje]. To su, dakle, učesnici koji za pokretanje i izvršavanje radnje označene glagolom koriste sopstvenu energiju, koja se često izjednačava sa kinetičkom, pa se još u starijoj literaturi prepoznaju kao *semiagentivne* (Givón 1976: 82). Od osobina koje Dauti (Dowty 1991) pripisuje prototipičnom agensu (up. gore 4.2.1.1) ostvaruju tri moguće: kretanje, uzrokovanje promene drugog entiteta i nezavisno postojanje, a pošto nisu živa bića, nemaju komponente voljne umešanosti i svesnosti. Za autore koji ulogu agensa posmatraju tradicionalno, prirodne sile su prototipični uzročnici i inherentno su eventivne u lingvistički relevantnom smislu (Alexiadou & Schäfer 2006: 43). Važno je napomenuti da prisustvo sile kao agensa isključuje mogućnost pripisivanja vršenja radnje nekom drugom, agentivnijem učesniku.

Tipično se kao sile prepoznaju *prirodne* i *meteorološke pojave* (na primer, *varme/toplota*, *kulde/hladnoća*; *sol/sunce*, *snø/sneg*, *regn*, *regnvær/kiša*, *tåke/magla*, *jordskjelv/zemljotres*, *flom/poplava*, *vind/vetar*, *storm/oluja*, *vær/vreme*), ali materijal pokazuje da se u sile mogu svrstati i drugi pokretački mehanizmi koji se konceptualizuju kao sposobni za samostalno delovanje, kao, na primer, *bolesti*, *telesni mehanizmi* i *supstance*:

- (35) a. *Jordskjelv fikk høyhus i Tokyo til å svinge.* 'Zemljotres je zaljuljao visoke zgrade u Tokiju'/'Visoke zgrade u Tokiju su se tresle od zemljotresa'
- b. *Varme/sola gjør meg svett.* 'Znojim se od toplote/na Suncu', doslovno: 'Toplota/Sunce me čini znojavim'
- c. *Et skred begravde mannen helt.* 'Lavina je u potpunosti zatrpala muškarca'

- d. *Jeg tror ikke det er blodtrykket som gjør meg svimmel.* 'Mislím da mi se ne vrti u glavi od visokog pritiska', doslovno: 'Mislím da nije visok pritisak taj koji čini da mi se vrti u glavi'
- e. *Sykdommen fikk meg til å bli hjemme.* 'Bolest me je naterala da ostanem kod kuće'
- f. *Jeg er klar over at salt får biler til å ruste.* 'Jasno mi je da kola rđaju zbog soli', doslovno: 'Jasno mi je da so tera kola da rđaju'
- g. *Mineraler fra spyttet forsteiner plakket.* 'Minerali iz pljuvačke kalcifikuju zubni plak'
- h. *Det finnes et protein i bjørnekroppen [...] som rett og slett setter bjørnekroppen i lavgir.* 'U telu medveda postoji protein [...] koji ga naprosto usporava'
- i. *Lymfesystemet øker sirkulasjonen under massasje.* 'Limfni sistem pojačava cirkulaciju tokom masaže'

Za razliku od prototipičnog agensa, gde se pokazuje visok stepen semantičke i formalne korespondencije između norveških i srpskih primera, očigledno je da kod manje prototipičnih agenasa postoji veći stepen odstupanja. Uočava se već na ovih nekoliko primera da u norveškom jeziku sile kao agensi mogu da se kodiraju na mestu sintaksičkog subjekta bez većih restrikcija, dok su ekvivalenti ovih rečenica na srpskom jeziku jednim delom kodirani sa uzrokom na periferiji (primeri 35 b, d, f; up. i 36c). Čini se da ova pojava nije toliko u vezi sa prirodom samog agensa, jer u oba jezika isti tip sila može da se kodira na mestu subjekta kao direktni prouzrokovač, već sa tipom KK i načinom kodiranja direktne i indirektno kauzacije. Norveški jezik, sa produktivnim analitičkim kauzativom može da kodira sile kao subjekte sa najrazličitijim tipovima glagolskih predikata, kako voljnim tako i nevoljnim (up. i gore *znojiti se, vrteti se u glavi, rđati*), a to se može uočiti i na sledećim primerima, gde se isti tip sila (*vind* 'vetar') može kodirati kao subjekat različitih tipova KK:

- (36) a. *Politiet fikk melding om at vinden hadde knust flere ruter på Holmenbrua.* 'Policija je dobila dojavu o tome da je vetar na mostu Holmenbrua razbio nekoliko prozora'
- b. *Det var mye god skyting selv om vinden gjorde forholdene vanskelig!* 'Dobro smo pucali iako je vetar otežavao situaciju'
- c. *Vinden fikk en buss full av håndballungdom til å skli av meget glatt vei.* 'Autobus pun mladih rukometaša je skliznuo s vrlo klizavog puta zbog vetra', doslovno: 'Vetar je naterao autobus (...) da sklizne sa vrlo klizavog puta'
- d. *Vinden fikk ilden til å flamme kraftig opp.* 'Vetar je razbuktao vatru'

U kauzativistici je primećeno da postoji veoma visok stepen restriktivnosti u pogledu uloge koja se mora kodirati na poziciji subjekta sintetičkih KK, a to je dominantno prototipični agens (Stefanowitsch 2001: 264), dok analitičke konstrukcije dozvoljavaju daleko širi spektar uloga. Ovo je, pak, u vezi sa korelacijom između sintetičkih kauzativa i ne-medijativnih KS koje oni iskazuju. Tako primećujemo da ni u srpskom jeziku nema smetnji da se sila kodira kao direktni prouzrokovač u onim situacijama koje se mogu opisati kao direktna fizička kauzacija (iskazana sintetičkim kauzativom), kao u primerima (35 a, c, g, h, i), ili (36 a, b, d).

Pojava sile kao agensa na mestu subjekta može se posmatrati kao svojevrsna *metafora*. Iako postoje mišljenja da je reč o metaforičnoj ekstenziji tranzitivnih glagola (Givón 2001a: 130), smatramo da metaforičnost ne potiče od glagolske lekseme, već od konceptualizacije sile kao entiteta koji raspolaže sopstvenom energijom, koji samostalno može vršiti radnju i koji se na taj način lako *personifikuje*.⁶³ Zato se, za razliku od mnogih neživih entiteta, sile kao agensi mogu pojavljivati i kao subjekti glagola koji zahtevaju učesnika koji je prototipičan agens (primer 37a) ili učesnika koji je aficirani agens (primer 37b):

---

⁶³ U okvirima kognitivne lingvistike se personifikacija shvata kao jedna vrsta ontološke metafore (Lakoff & Johnson 1980: 33), tj. jedan od načina da se događaji i aktivnosti konceptualizuju kao konkretni entiteti, a u slučaju personifikacije kao osobe.

- (37) a. *Vegsaltet trekker inn i betong, angriper armeringsjernet og gjør garasjeanleggene til livsfarlige feller for brukerne.* 'Putarska so ulazi u beton, napada armaturu i pretvara garaže u zamke koje korisnike mogu koštati života'
- b. *Salt spiser opp garasjeanlegg.* 'So jede garaže'

Pri defokusiranju ovog tipa agensa pokazuje se manja uniformnost u odnosu na parafraze prototipičnog agensa (up. 4.2.1.3), a uzrok se u norveškom jeziku iskazuje na periferiji uz pomoć predložkih sintagmi sa *av, i, under, etter* i *på grunn av*.

Predložka sintagma sa *av* se u norveškim gramatikama tretira dosledno kao agentivna dopuna ukoliko subjekat ima ulogu recipijensa ili pacijensa, bez obzira na to da li se njome iskazuje prototipični agens (Faarlund et al. 1997: 797), up. i razvoj uzroka-efektora preko kategorije agentivnosti (Kovačević 1988: 53-54):

- (38) a. *Flommen har ødelagt huset til Trond Teigen.* 'Poplava je uništila kuću Tronda Teigena' →
- aa. *Huset til Trond Teigen har blitt ødelagt av flommen.* doslovno: 'Kuća Tronda Teigena je uništena od (strane) poplave'
- b. *Vårsolen har smeltet snøen.* 'Prolećno sunce je istopilo sneg' →
- bb. *Endelig blir snøen smeltet av vårsolen.* doslovno: 'Sneg konačno biva istopljen od (strane) prolećnog sunca'
- c. *En eksplosjon i Kashmirs hovedstad har drept tre mennesker.* 'Eksplozija u glavnom gradu Kašmira ubila je troje ljudi' →
- cc. *Tre mennesker har blitt drept av en eksplosjon i Kashmirs hovedstad.* doslovno: 'Troje ljudi ubijeno je od (strane) eksplozije u glavnom gradu Kašmira'
- d. *Varmen gjør ham søvnig.* 'Vrućina ga čini pospanim' →
- dd. *Han blir søvnig av varmen.* 'Spava mu se od vrućine'

Kao u primerima (32a) i (32b), glagoli nespecificovanog uzroka kao u primerima (38 a-c), vrše defokusiranje pomoću pasivne konstrukcije sa agentivnom dopunom, mada

je agentivna dopuna sa predlogom *av* moguća i u parafrazi sa dekauzativnim predikatom, kako kod analitičkih KK (primer 38d) tako i kod sintetičkih KK (primer 32 b).

Može se uočiti svojevrsan kontinuum parafraza na čijem je jednom kraju pasivni predikat i agentivna dopuna sa predlogom *av*, potom pasivni predikat i dekauzativni predikat sa drugim tipom dopune (primarno sa predlogom *i*):

- (39) a. *Ekspløsjonen drepte åtte mennesker.* 'Eksplozija je ubila osmoro ljudi' →
b. *Åtte mennesker ble drept av en eksplosjon.* doslovno: 'Osmoro ljudi je ubijeno od strane eksplozije' →
c. *Åtte mennesker ble drept i en eksplosjon.* 'Osmoro ljudi je ubijeno u eksploziji' →
d. *Åtte mennesker omkom/døde i en eksplosjon.* 'Osmoro ljudi je poginulo u eksploziji'

Uzročna dopuna sa predlogom *i* je veoma frekventna i govori nam nešto o tome da se uzrok situacije konceptualizuje kao *okolnost*, i tipično se pojavljuje uz dekauzativne predikate⁶⁴:

- (40) a. *Huset til Trond Teigen har blitt ødelagt i flommen.* 'Kuća Tronda Teigena je uništena u poplavi'
b. *Snøen smelter i vårsolen.* 'Sneg se topi na prolećnom suncu'
c. *Tre mennesker har blitt drept i en eksplosjon i Kashmirs hovedstad.* 'Troje ljudi ubijeno je u eksploziji u glavnom gradu Kašmira'

---

⁶⁴ Činjenica da se i uz pasivni predikat može javiti dopuna okolnosti sa predlogom *i* (kao u primeru 39c), ne umanjuje validnost opaske da se ovakav tip dopune javlja primarno uz dekauzativne predikate. Naime, u norveškom jeziku postoji jedan manji broj glagola za koje smo tokom rada na disertaciji uočili da se tipično javljaju u obliku pasiva i onda kad su semantički ekvivalentni svom dekauzativnom parnjaku (*bli drept:omkomme* 'poginuti', *bli knust:knuse* 'razbiti se'), up. i *Tallerkenen bare faller, og blir knust* ('Tanjir samo padne i razbije se'). Glagoli poput *ødelegge* ('uništiti') i *forgifte* ('otrovati') nemaju svoje dekauzativne varijante i javljaju se u obliku pasiva čak i kada kodiraju slučajno ili spontano dešavanje, up. *Barna ble forgiftet av naboens plante* ('Deca su se otrovala susedovom biljkom'), pri čemu se biljci svakako ne može pripisati ni voljnost ni namera, a ne može se ni konstruisati kao aktivna rečenica **Naboens plante forgiftet barna* ('Susedova biljka je otrovala decu').

d. *Han blir søvning i varmen.* 'Spava mu se na/po vrućini'

Nešto ređe se uzrok može kodirati na periferiji i pomoću vremenskih predloških sintagmi sa predlozima *etter* ('nakon') i *under* ('tokom'):

(41) a. *Regnværet som har øst i det siste, har ødelagt grusveier.* 'Kiša koja je padala u poslednje vreme uništila je nasute puteve' →

aa. *Grusveier er ødelagt etter regnværet som har øst ned i det siste.*
'Nasuti putevi su uništeni nakon kiše koja je padala u poslednje vreme'

b. *Jordskjelvet ødela 85 prosent av alle skolene i Port-au-Prince.*
'Zemljotres je uništio 85% svih škola u Port-o-Prensu' →

bb. *85 prosent av alle skolene i Port-au-Prince ble ødelagt under jordskjelvet.* '85% svih škola u Port-o-Prensu uništeno je tokom zemljotresa'

U slučajevima kada je kauzativno kodiranje situacije moguće jedino pomoću analitičke KK sa glagolom *få*, uzrok se na periferiju izmešta pomoću višechlanog predloga *på grunn av* ('zbog'):

(42) *Salt får biler til å ruste.* doslovno: 'So tera automobile da rđaju' → *Biler rustet på grunn av salt.* 'Automobili rđaju zbog soli'

4.2.2.2 *Neživi entiteti kao agensi*

Uloga neživog entiteta kao agentivnog učesnika koji se može kodirati na mestu sintaksičkog subjekta jedna je od tema o kojoj se u lingvistici već duže vode rasprave, ali bez postignutog konsenzusa (Fillmore 1968; Cruse 1973; Schlesinger 1989; DeLancey 1991; Ivić 2002; Næss 2007; Алановић 2004, 2005; Alexiadou & Schäfer 2006). Fokus

ovih rasprava je tipično na supklasi neživih entiteta, odnosno instrumentima/sredstvima/oruđu kao agensima, a kao osnovna pretpostavka se uzima da entitet koji ima ulogu instrumenta u jednoj rečenici, zadržava ulogu instrumenta i kada se kodira kao subjekat druge rečenice:

- (43) a. *Jeg har fjernet såperester med Klorin.* 'Uklonila sam ostatke sapuna Domestosom'
b. *Klorin fjerner såperester.* 'Domestos uklanja ostatke sapuna'

Instrument ili oruđe se može definisati kao neživi entitet kojim prototipično manipuliše drugi učesnik (agens), kako bi izvršio kakvo dejstvo na trećeg učesnika (pacijensa), i kao takvog ga karakterišu komponente [-voljnost], [+iniciranje radnje], [+aficiranost], a od karakteristika prototipičnog agensa prema Dautiju kauzacija i eventualno kretanje, što ga čini najmanje tipičnim agensom (Dowty 1991: 577; Næss 2007: 96-97). Instrument je tako srodan agensu jer pokreće radnju, ali i pacijensu jer se njime manipuliše. Upravo komponenta aficiranosti uvek presuponira prisustvo agentivnog učesnika koji instrumentom manipuliše (Paducheva 1998: 355).

Tradicionalno polazište dugo je posmatralo odnos uloga agensa i instrumenta na nivou formalne strukture, čime se predmetima dugo odricao status agentivnog pokretača radnje. Pa ipak, i pre više od dve decenije bilo je autora koji su ovo smatrali primarno kognitivnim fenomenom koji odražava način na koji se kategorizuje učesnik situacije (Schlesinger 1989; DeLancey 1991). Po njihovom mišljenju, odbijanje da se instrumenti makar periferno uključe u klasu agentivnih učesnika jeste objektivistička greška onih lingvista koji govore o odnosima u vanjezičkoj stvarnosti, a ne o konceptualizaciji događaja, te smatraju da entitet koji ima ulogu instrumenta u jednoj rečenici mora nužno zadržati istu ulogu i rečenici u kojoj se pojavljuje kao sintaksički subjekat. Polazeći od sopstvenog znanja o svetu teško ih je konceptualizovati kao autonomne uzroke koji zauzimaju inicijalno mesto u kauzalnom lancu (DeLancey 1991: 348)⁶⁵. Alanović smatra

---

⁶⁵ Kruz razlikuje komponente *agentivnosti* (entiteti koji koriste sopstvenu energiju u vršenju radnje) i *efektivnosti* (entiteti koji vrše silu pozicijom ili kretanjem, a ne unutrašnjim izvorom energije) (Cruse 1973: 16). Tako *vetar* u rečenici *Vetar je razbio prozor* ima osobinu agentivnog učesnika, dok se *kamen* u rečenici *Džon je razbio prozor kamenom* može tumačiti samo instrumentalno. U rečenici *Kamen je polomio prozor*,

da je ovde reč o hijerarhizaciji agentivnih uloga i da se instrumenti mogu uključiti u grupu agentivnih učesnika, nazivajući ih *instrumentnim agensom*, te da se pojam odgovornosti mora shvatiti šire kada je u pitanju predmet, prvenstveno s obzirom na njihovu sprovedničku namenu i kvalitet radnje koji od toga zavisi (Алановић 2005: 168-169; up. i Dowty 1991: 574; Ивић 2002: 18-19).

Kodiranje instrumenta kao pokretača radnje može se posmatrati kao *metonimijski odnos* u kom se stvarni vršilac radnje zamenjuje sredstvom kojim manipuliše, što bi instrumente kao agense suštinski razlikovalo od sila, kod kojih vlada odnos metaforizacije (Taylor 1995: 214; Paducheva 1998: 357; Алановић 2005: 168). Proces metonimizacije se može povezati i sa pomeranjem pragmatičkog fokusa sa agensa na instrument kojim se agens služi (Schlesinger 1989: 191).

Neki entiteti koji se u anglo-američkoj literaturi dosledno nazivaju instrumentima, čine zapravo jednu sasvim drugu supklasu neživih entiteta, kod kojih ne postoji pretpostavka o eksternom vršiocu radnje. Upotrebu termina instrument u tom kontekstu smatramo preuskom, a njom se iz analize neretko isključuje cela podgrupa neživih entiteta koja se na kontinuumu samostalnog delovanja može smestiti između sila i instrumenata. Tradicionalna linija razgraničenja govori o tome da se instrumenti upravo implicitnim prisustvom agensa razlikuju od sila kao entiteta koji dovode do ostvarenja radnje pomoću svoje inherentne energije/snage, i koje je lako identifikovati kao primarni uzrok (Næss 2007: 96). Još je osamdesetih godina 20.v. primećeno da je jedan od uslova prirodnosti prema kojima je moguće ostvariti kodiranje instrumenta na poziciji sintaksičkog subjekta odsustvo prototipičnog agensa, a kao primere za to navode se imenice *rust* ('rđa'), koju smo mi svrstali u sile, i *clock* ('sat') (Schlesinger 1989: 190-191). Takvi neživi entiteti koji vrše radnju svojom snagom, i time imaju veću samostalnost koja ih na kontinuumu agentivnosti čini bližim silama⁶⁶, jesu različiti *mehanizmi, aparati, mašine, prevozna sredstva*.

---

kamen se može tumačiti dvojako: kao instrumentalni učesnik (neko je pomoću kamena razbio prozor) ili kao efektivni učesnik (svojom silom i kretanjem, nije bačen). On smatra da neživi entiteti mogu da „...steknu privremenu 'agentivnost' posedujući kinetičku (ili drugu) energiju.“ (Cruse 1973: 16).

⁶⁶ O nejasnosti granica (fuzzy edges) govori i to što mnogi autori pod jedan tip uloge podvode neke predmete i prirodne pojave/sile, na primer, Alanović koji ih skupno svrstava u akcidentne agense (Алановић 2005: 169-170), ili Kruz, za kog su agentivna živa bića, prirodne sile i određeni tipovi mašina (Cruse 1973: 16).

Dosadašnja mnogobrojna istraživanja različitih tipova neživih entiteta u ulozi agensa došla su do mnogobrojnih relevantnih opservacija. Na primer, uočeno je da za instrument koji presuponira prisustvo agensa fokus može da se izmesti na sam predmet ukoliko je reč o vršenju radnje koja je specifična i odgovara nameni predmeta⁶⁷ (Schlesinger 1989: 191, Ивић 2002: 18-19):

- (44) a. *Taj nož dobro seče.*
b. *Kluten tørker jevnt.* 'Ova krpa briše ravnomerno'

Osim toga, neživi entiteti sa perifernim članstvom u kategoriji agensa (= sprovodnički instrumenti) predviđeni su za vršenje određenih radnji, i ne mogu se naći na poziciji subjekta strogo agentivnih glagola, tj. onih koji zahtevaju komponente svesti i voljnosti, karakteristične za ljudsko biće, niti dopuniti odredbom koja presuponira svesnu aktivnost čoveka (up. *the deliberation constraint* u Schlesinger 1989: 195):

- (45) a. *Det var dette tredje skuddet som drepte/*myrdet John F. Kennedy.*
'Upravo ovaj treći metak je ubio/*ubio [s namerom] Džona F. Kenedija'
b. *Ova olovka piše blede/*čitko/*pismo.*

Na nekoliko mesta u literaturi se priroda sprovodničkog instrumenta ilustruje i čuvenim primerom sa viljuškom kojoj se ne može pripisati radnja jedenja (Levin & Rappaport Hovav 2005, Alexiadou & Schäfer 2006)⁶⁸, što prema našem mišljenju predstavlja jedan od lošije odabranih primera kojima se ovo želelo ilustrovati. Ovi primeri ne potvrđuju sekundarnost viljuške kao instrumenta u odnosu na nož, koji kod istih autora lako prolazi sve testove (poput primera 44a), već potvrđuju da se sprovodnički instrumenti ne nalaze na mestu subjekta agentivnih glagola koji imaju veće restrikcije po pitanju semantičke uloge na poziciji subjekta, kao što su ingestivni glagoli (*jesti, piti*) u

---

⁶⁷ Milka Ivić za srpski jezik ustanovljava pravilo da instrument mora biti odgovoran za kvalitet tako što je predodređen za tu sprovodničku funkciju (Ивић 2002: 19).

⁶⁸ *Shelly ate the sliced banana with a fork* → **The fork ate the sliced banana* (Levin & Rappaport Hovav 2005: 39) ili *Cathryn ate spaghetti with a fork* → **This fork ate spaghetti / Denis is drinking juice with a straw* → **This straw is drinking juice* (Alexiadou & Schäfer 2006: 44).

navedenim primerima, koji pritom na mestu subjekta zahtevaju aficiranog agensa tipa doživljavač.⁶⁹

Dalje, osim razlike u samostalnom vršenju radnje koja postoji između mašina kao potenata i instrumenata, Apresjan (1992: 128) ukazuje i na razliku između *instrumenta* i *sredstva*; pri korišćenju sredstva ono se progresivno smanjuje, up. *šiti iglom* : *šiti koncem*, *vaske med klut* ('prati krpom'): *vaske med vann* ('prati vodom'). Apresjan pretpostavlja po dva značenja za ove glagole, a ne dve interpretacije/perspektivizacije iste situacije: tako *seći nešto nožem* predstavlja kauzativ u odnosu na *nož seče*, a nastao je regularnom polisemijom glagola (tj. glagolskom metonimijom) prema modelu „radnja → uzrokovanje radnje“ (*saksen klipper* ('makaze seku') → *klippe med saks* ('seći makazama'), *četka riba* → *ribati četkom*).

Osim toga, neživi entiteti tipično ne mogu koristiti neki drugi entitet kao svoj instrument (up. *the mediation constraint* u Schlesinger 1989: 197):

- (46) **Denne pistolen skjøt ham med to skudd*. 'Ovaj pištolj ga je pogodio dvama mecima'

Ipak, od ovog pravila ima nekoliko izuzetaka:

- (47) a. *Denne tørketrommelen bruker lavere temperatur til å tørke klærne dine*.
'Ova mašina za sušenje veša koristi nižu temperaturu kako bi osušila vaš veš'
b. *Med en patentert skrue er det mulig å justere spenningen i bladene, slik at saksen klipper med hele bladet*. 'Uz pomoć patentiranog šrafa moguće je prilagoditi zategnutost sečiva tako da makaze seku celom oštricom'

---

⁶⁹ Ovde takođe valja primetiti da se ovi primeri razlikuju od primera koji Ivić (2002) navodi za holandski jezik, u značenju 'Ova kašika dobro jede'. Ovakva konstrukcija u srpskom (i u norveškom) jeziku ne ispunjava uslove da se kodira na mestu subjekta, jer kašika nije specifični sprovednik (može se jesti i prstima). Razlika je u tome što autori navedenih primera insistiraju na specifičnoj referenci i potpunoj tranzitivnoj konstrukciji s direktnim objektom (*jesti špagete/iseckanu bananu*), koja pak nije uobičajena kada se instrumenti nađu na poziciji subjekta, za razliku od medijalne (v. i kasnije).

Prvi (primer 47a) se tiče stepena agentivnosti mašina i aparata, koji potom imaju mogućnost da sekundarno koriste neki drugi entitet kao sredstvo za postizanje rezultata, a drugi (primer 47b) se odnosi na tzv. stepenovanu agentivnost (up. Schlesinger 1989: 198-199) pri kojoj je moguće da entitet koristi kao sekundarno sredstvo svoj integralni deo.

Valja pak primetiti da mogućnost ostvarenja instrumenta kao agensa ne znači istovremeno i mogućnost *ostvarenja instrumenta kao kauzativnog agensa*. Najveći broj primera kojima se u literaturi ilustruje gradabilna agentivnost neživih entiteta strukturno je veoma specifičan. Specifične okolnosti pod kojima se realizuju instrumenti kao agensi tipično podrazumevaju upotrebu tranzitivnog glagola bez objekatske dopune, ali sa obaveznom adverbijalnom dopunom kojom se najčešće ističe pogodnost i valjanost instrumenta za obavljanje radnje kojoj je namenjen (up. i primere 44a-b):

- (48) a. *Ova olovka piše blede.*
b. *Penselen maler persist.* 'Ova četkica precizno slika'

Osim toga, instrumenti se realizuju tipično uz glagol u obliku prezenta, te uz specijalnu emfazu sa demonstrativom⁷⁰, čak i kada je moguća objekatska dopuna. I objekat u zajedništvu sa specijalnom emfazom i prezentom možemo posmatrati kao isticanje onoga čemu je entitet namenjen:

- (49) a. *Ovaj ključ otvara sva vrata.*
aa. **Ovaj ključ otvara konzerve.* (< On ovim ključem otvara konzerve.)
b. *Salmiakk fjerner fett og flekker.* 'Salmijak uklanja masnoću i fleke'
bb. **Salmiakk vasker vinduer.* 'Salmijak pere prozore' (< Hun vasker vinduer med salmiakk. 'Ona pere prozore salmijakom')

---

⁷⁰ U norveškom jeziku to može biti demonstrativ ili posebna konstrukcija poznata kao *utbrytning* ('iščeljavanje'), u kojoj se vrši kontrastivna emfaza jednog rečeničnog konstituenta, koji se pozicionira kao predikativ rečenice sa iščeljavanjem uz bezlični subjekat *det*, dok se ostatak informacije iskazuje zavisnom rečenicom (odnosnom ako se fokusiraju ishodišni subjekat i objekat, ili nominalnom *at*-rečenicom ako se fokusira priloška odredba): *Det var denne nøkkelen som åpnet kassen* ('Ovaj ključ je taj koji je otvorio kasu').

U primeru (49aa) *ključ* nije primarno namenjen otvaranju konzervi, a *salmijak* kao sredstvo ne može prati prozore (primer 49bb).

Većina ovih konstrukcija je zapravo semantički bliža kakvom mediju, kojim se pripisuje specifično svojstvo nekom predmetu ili se, posebno u neprelaznim konstrukcijama, iznose subjektivne ocene govornika/propozicije koje imaju opštu važnost (*Ova knjiga se lako čita / Hun fotograferer bra*) (up. Keyser & Roeper 1984; Lemmens 1998; Летучий 2006 i potpoglavlje 6.5.2).

S obzirom na aspektualne zahteve koji se postavljaju prototipičnoj tranzitivnoj/kauzativnoj situaciji, radnja treba da bude telična i punktualna kako bi se celokupnost radnje i ostvarenog efekta bolje uočila na pacijensu (Hopper & Thompson 1980: 252). Primeri kojima se ilustruju instrumenti kao agensi tipično se ne realizuju u bilo kom prošlom vremenu, što ih opet čini bliskim mediju, koji ne opisuju konkretne događaje, up. i:

- (50) a. *Kyllingfiletene ble tørket med tørkepapir.* 'Pileći fileti su posušeni kuhinjskim ubrusom' → **Tørkepapiret tørket kyllingfiletene.* 'Kuhinjski ubrusi su posušili pileće filete'
b. *Tørkepapiret tørker meget effektivt.* 'Kuhinjski ubrusi brišu veoma efikasno'

Stoga kauzativno aktuelnim agensima smatramo prvenstveno one instrumente koji sprovode svršenu i zaokruženu radnju (jedinствен događaj), a periferno i one koji se pojavljuju u prezentu, ali sa obaveznim objektom. I u srpskom i u norveškom jeziku postoje znatno veće restrikcije u pogledu kodiranja instrumenata kao agenasa nego što je to slučaj sa engleskim jezikom, kome je u literaturi posvećeno najviše pažnje.

U materijalu se kao kauzativni instrumenti-agensi pojavljuju primarno instrumenti *posredničkog tipa*, dakle oni koji su konceptualizovani kao entiteti koji i samostalno mogu vršiti radnju (*mašina za veš, mašina za sušenje veša, aparat za kafu, automobili i druga prevozna sredstva i radne mašine, grejalica*), a potom i neki entiteti *sprovodničkog tipa*, naročito oni sa karakteristikom aparata (*motorna testera, fen, kosilica za travu; ključevi, alati, escajg, meci*). Najbolji kandidati za mesto subjekta su, kako se čini, oni

instrumenti koje Aleksijadu i Šefer porede sa drugim eventivnim uzročnicima, poput prirodnih sila (Alexiadou & Schäfer 2006: 42). Oni su konceptualizovani kao sposobni za samostalno delovanje kada ih agens jednom uvede ili primeni, i nisu pod njegovom stalnom kontrolom (na primer, kada se uključi električni aparat). Up. na primer, sledeće slučajeve, u kojima je fen bolji kandidat za mesto subjekta nego peškir:

- (51) a. *Jeg brukte to minutter på å tørke håret med hårføner.* 'Za dva minuta sam osušila kosu fenom →
aa. *Hårføneren tørket håret mitt på to minutter.* 'Fen mi je osušio kosu za dva minuta'
b. *Hun tørket håret med et håndkle.* 'Osušila je kosu peškirom' →
bb. **Håndkleet tørket håret hennes* 'Peškir joj je osušio kosu'

Osim toga, na materijalu se uočava jedna velika grupa neživih entiteta koja se vrlo frekventno realizuje na poziciji subjekta u svim tipovima KK, a to su različite vrste aktivnih supstanci poput *lekova*:

- (52) a. *Visse typer antibiotika helbreder sykdommen.* 'Određene vrste antibiotika leče ovu bolest'
b. *Allergitablettene gjør meg søvnlig.* 'Tablete protiv alergije me čine pospanim'
c. *Kortisonabletter får sykdommen til å gå tilbake.* 'Bolest se povlači od tableta kortizona', doslovno: 'Tablete kortizona teraju ovu bolest da se povuče'

Instrumenti u užem smislu mogu postati subjekti i ako su kontekstualno ili eksplicitno konstruisani kao autonomni *dogadaji*, najčešće kada im se uvede komponenta kretanja ili specifični način vršenja radnje⁷¹ (up. i 4.2.2.3):

---

⁷¹ Ovi slučajevi su zapravo vrlo srodni onome što Alanović primećuje u vezi s tim da u veoma velikom broju slučajeva instrument ostvaruje svoj kauzativno-agentivni potencijal u okvirima nepredviđenih i slučajnih okolnosti, i naziva ovakve entitete *akcidentnim agensom*: *Grejalica je zapalila zavesu / Drvo je oštetilo automobile* (Алановић 2004: 200, 2005: 163).

- (53) a. *I Ålesund har noen trær veltet og knust vinduer på Spjelkavik ungdomsskole.* 'U Olesundu se nekoliko stabala srušilo i polomilo prozore na školi Spjelkavik'
 b. *Duren fra gressklipperen vekket meg.* 'Probudio me je zvuk kosilice'

Uočava se takođe, barem kad je norveški jezik u pitanju, da se KS iskazane sintetičkim KK retko pripisuju instrumentu koji je stativan (up. i primer 57b), osim u naslovima. Tada se u naslovu situacija kodira sa instrumentom kao agensom, dok se u ostatku teksta češće eksplicira ili prototipični agens ili celokupnost događaja:

- (54) a. naslov: *Glass knuste glass.* 'Čaša slomila staklo'
 b. tekst članka: *Ruta på Ark bokhandel i Tromsø sentrum ble knust etter at en mann kastet et glass mot den.* 'Prozor knjižare *Ark* u centru Trumsea polomio se nakon što je čovek na njega bacio čašu'

Među agentivne instrumente neki autori uvrštavaju i delove tela (Miličević & Radojević 2011: 187):

- (55) *Njene ruke su vešto vezale pertle.*

Doduše, ako se delovi ljudskog tela (i osobine čoveka) posmatraju kao instrumenti vršenja radnje, primećuje se slična restriktivna tendencija kao i kod drugih manje ili više agentivnih instrumenata, a to je sprovednička svrha instrumenta (up. prilošku odredbu 'vešto' u primeru 55). U situaciji kao što je *Oborio je flašu laktom*, ovaj deo tela ne može lako da se konceptualizuje kao uzročnik radnje, jer to nije njegova sprovednička funkcija. U norveškom jeziku ima nešto manje restrikcija, što opet tumačimo produktivnošću analitičkih KK, koje dopuštaju veći broj različitih tipova uzročnika zbog indirektnosti kauzacije:

- (56) a. *Stemmen hennes får huden til å nuppe seg.* 'Od njenog glasa mi se ježi koža', doslovno: 'Njen glas tera kožu da se ježi'
 b. *Er hans penis for liten til å gjøre meg gravid?* doslovno: 'Da li je njegov penis premali da me učini trudnom?'

Postavlja se pitanje i u kojoj meri možemo govoriti o parafrazi instrumentnog agensa ukoliko se pođe od pretpostavke da se kod njih, za razliku od agentivni(ji)h sila, presuponira prisustvo kakvog agensa u ishodišnom obliku, te primarnost ima upravo oblik u kom je instrument kodiran na periferiji. Parafraza instrumenata se dešava i sa pasivnim i sa dekauzativnim predikatima, iako ove konstrukcije nisu ravnopravne. Prethodno je već ustanovljeno da pasivne konstrukcije dozvoljavaju agentivne dopune u obliku predloške sintagme sa predlogom *av*, pri čemu je u navedenim primerima u norveškom jeziku ovo jedina moguća konstrukcija (ne mogu se izraziti instrumentalnom dopunom sa predlogom *med* 'sa'):

- (57) a. *Den svarte katten ble drept av en bil.* 'Crnu mačku je pregazio auto', doslovno: 'Crna mačka je ubijena od strane automobila'
 b. *Flere biler er blitt knust av trær som har måttet gi tapt for de kraftige vindkastene.* 'Stabla koja su morala da popuste pred snažnim naletima vetra uništila su veći broj automobila', doslovno: 'Veći broj automobila uništen je od strane stabala koja su morala da popuste pred snažnim naletima vetra'
 c. *"El Blanco" ble det første krigsskipet som ble senket av en selvdrevet torpedo.* 'El Blanco je postao prvi ratni brod koga je potopio navodeni torpedo', doslovno: 'El Blanco je postao prvi ratni brod koji je potopljen od strane navodenog torpeda'

Upravo ovakve parafraze pokazuju kojim se entitetima u norveškom jeziku priprisuje veći stepen agentivnosti, a reč je primarno o entitetima koji se *mogu* konceptualizovati kao samostalno dejstvujući, bez presupozicije umešanosti agensa koji

njima upravlja (57a, c; 68b)⁷², a pri tome nedvosmisleno poseduju agentivnu komponentu samostalnog kretanja. U srpskom jeziku se ovakav tip samostalnog instrumentnog agensa kodira kao i prototipični agens, na mestu sintaksičkog subjekta: *Automobil je pregazio crnu mačku/Stabla koja su popustila pred snažnim naletima vetra, uništila su veći broj automobila/Ovo je prvi ratni brod kog je potopio navođeni torpedo.*

U slučajevima kada neživi entitet presuponira delovanje agensa, u pasivnim parafrazama je dopuna sa predlogom *av* rezervisana za učesnika većeg stepena agentivnosti (58a), dok se neživi entitet sprovodničkog tipa kodira instrumentalnom dopunom sa predlogom *med* (ili instrumentalom bez predloga u srpskom jeziku, 58aa). U ovim slučajevima se neživi entitet kodira samo na periferiji i tipično ne dospeva do pozicije sintaksičkog subjekta (58aaa):

- (58) a. *Tyven drepte ham med kniv.* 'Lopov ga je ubio nožem' → *Han ble drept av en tyv.* 'Ubijen je od strane lopova' →
- aa. *Han ble drept *av en kniv / med en kniv.* 'Ubijen je *od strane noža / nožem'
- aaa. **Kniven drepte ham.* 'Ubio ga je nož'

Ovi slučajevi se mogu uporediti sa primerima poput:

- (59) a. *Jegeren drepte bjørnen med et velrettet skudd.* 'Lovac je ubio medveda preciznim pogotkom' (doslovno: pucnjem) →
- aa. *Bjørnen ble drept med et velrettet skudd.* 'Medved je ubijen preciznim pogotkom'
- aaa. *Et velrettet skudd drepte bjørnen.* 'Precizan pogodak je ubio medveda'

---

⁷² Ovo naravno ne znači da se automobil ili torpedo uvek konceptualizuju kao samostalni entiteti iza kojih ne stoji nikakav agens sa većim stepenom kontrole, već da se očigledno *mogu* na ovaj način konceptualizovati. Up. na primer i implicitnog agensa u primeru *Siktete nekter for at han kjørte bilen som drepte 58-åringen* ('Osumnjičeni je negirao da je vozio automobil koji je ubio pedesetosmogodišnjaka'), ali i primer poput *Bilen som drepte syklistene kjørte over fartsgrensen da han braste inn i syklistene i dag morges* ('Automobil koji je pregazio bicikliste vozio je brzinom većom od dozvoljne kada je jutros naleteo na njih'), kojim se potvrđuje samostalnost kretanja automobila.

b. *Skuddet som drepte jegeren var et vådeskudd.* 'Pogodak koji je ubio lovca bio je zalutali metak'

bb. *Jegeren ble drept av vådeskudd.* doslovno: 'Lovac je ubijen od strane zalutalog metka'

bbb. *Jegeren døde av vådeskudd.* 'Lovac je umro od zalutalog metka'

Uočavamo da se primerima (59aaa) i (59b) imenica *skudd* pojavljuje na poziciji sintaksičkog subjekta sa glagolom *drepe*. Pa ipak, u sekvenci (59a) – (59aa) pogodak je konceptualizovan kao sredstvo kojim učesnik najvećeg stepena agentivnosti (lovac) utiče na promenu stanja pacijensa (medved): *med et velrettet skudd*, pri čemu se u pasivnoj parafrazi (59aa) pogodak ne može uvesti agentivnom dopunom, jer se pesuponira delovanje voljnog agensa (atributom *velrettet* 'precizan'). Nasuprot tome, imenica *skudd* je u sekvenci 59b – 59bbb pojmljena kao zalutali metak u složenici *vådeskudd*, čime se onemogućava konstrukcija paralelna onoj u 59a, sa voljim agensom na mestu prouzrokovača. Na taj način u pasivnoj parafrazi dolazi do izražaja samostalnost kretanja ovog entiteta i njegovo neplanirano dejstvo, te se u primeru (59b) on uvodi pomoću agentivne dopune, a omogućava se i parafraza pomoću dekauzativnog predikata; na taj način entiteti sa soptvenom energijom pokazuju veoma veliku srodnost sa silama.

Aktivne supstance poput lekova se često pojavljuju sa više predloga:

(60) a. *Antibiotika kurerer som regel bakterienfeksjoner.* 'Antibiotici obično (iz)leče bakterijske infekcije' →

aa. *Bakterieinfeksjoner blir som regel kurert av antibiotika / med antibiotika.* 'Bakterijske infekcije bivaju obično izlečene od strane antibiotika / antibioticima'

Ali, i kod ovakvih tipova sredstava postoje različiti modeli konceptualizacije u zavisnosti od toga da li se u sprezi sa drugim učesnicima KS konceptualizaciju kao samostalni vršioi radnje ili kao puko sredstvo, ukoliko postoji makar implicitna predstava voljnog prouzrokovača, up.:

- (61) a. *Bakteriene blir drept av antibiotika.* doslovno: 'Bakterije bivaju ubijene od strane antibiotika'
- b. *Noen av barna ble drept med medisiner.* 'Neka od dece ubijena su lekovima'

U primeru (61a) antibiotici su konceptualizovani kao aktivni učesnik koji samostalno ubija bakterije, i ne može se parafrazirati pomoću predloga *med*, dok se iz primera (61b), koji govori o nacističkim eutanazijama bolesne dece, iščitava implicitno prisustvo voljnog agensa. Primećuje se, takođe, da su pasivne parafraze ovog tipa u srpskom jeziku moguće samo ukoliko je reč o konceptualizaciji neživog entiteta kao sredstva, up. primere (59aa), (60aa) i (61b).

Kako se u norveškom jeziku neživi entiteti mogu pojaviti kao subjekti različitih tipova analitičkih i sintetičkih KK, postavlja se pitanje kako se oni mogu parafrazirati u konstrukcijama koje ne dopuštaju pasivizaciju. Uočava se dominacija uzročne dopune sa predlogom *av*, koja se može smatrati izrazom uzroka-efektora, onako kako ga shvata Kovačević (1988: 53-54). Reč je o tipu uzroka koji svojim spontanom delovanjem izaziva posledicu nesvesnog ili reakcijskog tipa, a razvijao se preko kategorije agentivnosti. Ovakva indirektna kauzacija nalazi svoj primarni izraz u analitičkim KK:

- (62) a. *Omega3-tabletter fikk meg til å rape fiskeolje.* doslovno. 'Omega-3 tablete me teraju da podrigujem riblje ulje' →
- aa. *Jeg raper fiskeolje av omega-3 tabletter.* 'Podrigujem riblje ulje od omega-3 tableta'
- b. *Allergitablettene gjør meg søvnig.* 'Tablete protiv alergije me čine pospanim' →
- bb. *Jeg blir søvnig av allergitablettene.* 'Spava mi se od tableta protiv alergije'

Na ovaj način se tipično parafraziraju i ostale nevoljne reakcije iskazane sintetičkim KK, pomoću njihovih parnjačkih dekauzativnih predikata:

- (63) a. *Søsteren hennes døde av medisinene.* 'Sestra joj je umrla od lekova'
b. *Jeg våknet av duren fra gressklipperen.*⁷³ 'Probudila sam se od zvuka kosilice'

Sasvim izuzetno se neživi entiteti mogu parafrazirati pomoću drugih predloga kao što su *i i ved*:

- (64) a. *Enkelte sorte plagg som blir ofte tørket i tørkemaskin blir en "støvmagnet" til slutt.* 'Pojedini crni komadi odeće koji se često suše u mašini za sušenje veša na kraju postaju pravi magneti za beličastu prašinu'
b. *Enkelte mennesker kan knuse glass ved å bare bruke stemmen sin.* 'Neki ljudi mogu da slome staklo koristeći svoj glas'

Prvi profilise entitet pre kao mesto vršenja radnje nego kao sredstvo, a drugi zahteva da se instrumentni agens konceptualizuje kao način na koji agens većeg stepena vrši radnje, a način je iskazan verbalnom infinitivskom dopunom.

4.2.2.3 Okolnosti i događaji kao agensi

Iako se tradicionalno polazi od toga da je KS makrosituacija sa dva poddogađaja, S₁ obično nije izražena u svojoj celokupnosti, kao kakav *događaj* koji dovodi do nastanka drugog događaja, već je tipično profilisana samo jedna konstanta: agentivni učesnik (up. 2.2.2.1):

- (65) a. *Politiet fikk dem til å dempe seg.* 'Policija ih je naterala da se utišaju'
b. *Pålegg fra politiet fikk dem til å dempe seg.* 'Naredba policije ih je naterala da se utišaju'

---

⁷³ U vezi sa prethodno analiziranim pasivnim parafrazama (primeri 59, 60, 61), valja primetiti da bi se pasivnom konstrukcijom izrazila situacija u kojoj je kao uzrok konceptualizovana kosilica u celosti: *Jeg ble vekket av gressklipperen* 'Probudjen sam od strane kosilice' (**Jeg våknet av gressklipperen* 'Probudio sam se od kosilice').

Uzročno stanje kao način delovanja agensa nije u prvom planu, već je semantički i pragmatički fokus obično na uzrokovanom stanju ili novonastalom rezultatu. Kodiranje individualnog umesto eventivnog uzroka na poziciji subjekta može se posmatrati kao svojevrsna metonimija, u kojoj agentivni učesnik, konceptualizovan kao primarni uzrok, zamenjuje čitav niz događaja koji vode ka rezultatu (Levin & Rappaport Hovav 1995: 84; Wolff 2007: 15, up. 2.2.2.2 i 4.2.2 – primer 34). Ontološki posmatrano, svaki uzrok jeste nekakav događaj/situacija i u jeziku se *može* iskazati u svojoj celokupnosti, mada podaci iz većeg broja jezika pokazuju da je daleko tipičnije kodiranje individualnog učesnika u ulozi prouzrokovača (Neeleman & van de Koot 2012: 24). Na taj način je moguće kauzaciju kodirati kao direktnu (dejstvo pojedinca na pojedinca ili pojedinca na događaj), jer se dejstvo događaja na događaj ili događaja na pojedinca nužno mora tumačiti kao vrsta indirektno kauzacije, pošto se bez obzira na tip učesnika događaj konceptualizuje kao inanimatni učesnik (up. 5.4.2).

Eventivne uzroke ovde posmatramo kao različite tipove aktivnosti, događaja i okolnosti koji se pojavljuju u ulozi prouzrokovača, pri čemu aktivnosti i događaji tipično imaju glagolsko jezgro, a okolnosti i neka delovanja agensa mogu da se iskažu imenskim rečima i sintagmama, u čijem je središtu, doduše, najčešće opet kakva glagolska imenica.

Agensova aktivnost, kako je ranije već navođeno, tipično profilise način njegovog delovanja i dominantno se kodira odvojeno od S_1 :

(66) *Man kan få is til å smelte ved å tilsette salt.* 'Možeš da otopiš led dodavanjem soli'

Takođe, veoma je frekventno kodiranje agensovog delovanja na taj način da se kao kauzativni agens može interpretirati drugi entitet (67a) ili pak pomoću dekauzativnog predikata kojim se iskazuje rezultat, pri čemu se situacija želi prikazati kao da je nastala bez kauzativnog delovanja agensa (67b):

- (67) a. *Kjell Alrich Schumann erkjente at det var han som avfyrte skuddet som drepte politimannen Arne Sigve Klungland.* 'Čel Alrik Šuman priznao je da je on ispalio metak koji je ubio policajca Arnea Sigvea Klunglanda'
- b. *Glasset satte hun fra seg så hardt at bunnen på glasset ble knust.* 'Tako je grubo odložila čašu da se dno čaše slomilo'

Pri tome se agens kodira kao agens aktivnosti pucanja ili odlaganja čaše, ali ne i kao primarni uzročnik rezultata, za razliku od pravih eventivnih uzroka.

Agensovo delovanje u mnogim slučajevim može biti srodno široko shvaćenim instrumentima (up. i Rawoens 2007: 74). S jedne strane, može biti reč o tipično apstraktnim entitetima, osobinama ili radnjama koje su u sferi čovekovog delovanja, a koje se upotrebljavaju kao kakvo sredstvo (68a), ili o neživim entitetima koji svojim kretanjem postaju samostalni učesnici većeg stepena agentivnosti (68b):

- (68) a. *De føler at deres masing og skriking som fikk foreldrene til å slutte å elske hverandre.* 'Oni misle da su uporno dosađivanje i dernjava naterali roditelje da prestanu da se vole'
- b. *Trær som veltet i stormen, gjorde 3000 kunder strømløse.* 'Drveće koje se srušilo tokom oluje, dovelo je do toga da 3000 klijenata ostane bez struje'

U materijalu je posvedočen niz drugih primera koji se mogu tumačiti kao način agensovog delovanja ili njegova osobina (up. primer 68a), a kodiraju se eventivno, na primer: *hennes ustoppelige gråting* ('njeno neprekidno plakanje'), *deres trusler* ('njihove pretnje'), *et spørsmål fra sønnen* ('sinovljevo pitanje'), *datidens behandling av syfilis* ('tadašnje lečenje sifilisa'), *et bevisst valg* ('svestan izbor'), *det å få e-post til å fungere* ('pokušaj da nateram mejl da proradi'), *å løfte troféet* ('podizanje trofeja'), *kaffedrikking* ('ispijanje kafe'), *arrogant ovenfra-og-ned-holdning* ('arogantno i nadmeno držanje'), *tålmodighet og mye ros* ('strpljenje i hvaljenje') ili *endret adferd* ('promena ponašanja'). Ovde ne mora biti reč samo o čoveku kao eksponentu agensa, već to može biti specifičan način postojanja ili aktivnost neživog entiteta: *duren fra gressklipperen* ('zvuk kosilice'),

klokken som ringer ('sat koji zvoni') ili *stein som kom med vinden under stormen* ('kamen koga je tokom oluje nosio vetar').

Srodne delovanju jesu i **okolnosti** i **dogadaji** pri kojima nastaje nekakva posledica u sferi pacijensa (up. i primer 26 e-g):

- (69) a. *Ulykken drepte alle passasjerene ombord.* 'Svi putnici na brodu su poginuli u nesreći', doslovno: 'Nesreća je ubila sve putnike na brodu'
b. *Det var en komponistkonkurransen som fikk ham til å sende noen lydfiler til kammermusikkfestivalen.* 'Upravo ga je takmičenje kompozitora nateralo da pošalje nekoliko zvučnih zapisa na festival kamernе muzike'
c. *Dårlige sanitære forhold, trange bo- og levestandard og mangelen på rent vann får sykdommen til å spres.* 'Loši sanitarni uslovi, bedni uslovi života i nedostatak čiste vode dovode do širenja bolesti'

Alanović objašnjava primarnu razliku između okolnosti i onoga što smo nazvali delovanjem, ilustrujući razliku primerima *Njegovo ga je ćutanje nateralo da još jednom razmisli o svemu* i *Njegova ju je bolest naterala da se vrati* (Алановић 2011:68). U prvom primeru je reč o svesnoj i usmerenoj aktivnosti (način agensovog delovanja), dok se u drugom primeru bolesti ne može pripisati bilo kakva intencionalnost, već je reč o kauzatoru situacionog tipa (up. i Viberg 2006: 252). Ovakvi kauzatori srodni su pojmu *uzroka-razloga*, semantički najšireg tipa uzroka, onako kako ga shvata Kovačević (1988: 140 i dalje).

Ponekad se događa da je razlog nastanka posledice kompleksnijeg tipa:

- (70) *Jeg har falt av en million ganger uten å skade meg, annet enn en styrt der hesten rullet over meg og brakk kragebenet mitt.* 'Pala sam [s konja] milion puta bez povreda, osim jednog pada kad se konj preturio preko mene i slomio mi ključnu kost'

U ovom slučaju je očigledno da je kao agens lomljenja ključne kosti konceptualizovan *konj*, ali ne može se kodirati kao direktni agens bez uključenja u

kontekst okolnosti (*pad*) i aktivnosti (*preturanje*), up. **Hesten brakk kragebeinet mitt* ('Konj mi je slomio ključnu kost'). U određenom broju slučajeva je tip situacije koji dovodi do posledice toliko složen da se ni ne može svesti na jednog učesnika/jednu situaciju, niti se formalno kodirati kakvom imenskom sintagmom ili sintagmom sa glagolom u infinitnom obliku:

- (71) a. *Hun evner å stille de gode spørsmålene på riktig sted, noe som fikk meg til å se selv den "umuligste situasjon" fra en ny vinkel.* 'Uspeva joj da na pravom mestu postavi pravo pitanje, što me tera da i „najbezizlazniju situaciju” sagledam iz novog ugla'
- b. *Det verste var faktisk når kommunen skulle bygge tunnel under blokka vår. Det knuste mange glass i skapene.* 'Zapravo je najgore bilo kad je opština odlučila da probije tunel ispod našeg stambenog bloka. To je polomilo mnoga stakla na vitrinama'

Takvu vrstu situativnog uzroka nazivaćemo **generalizovanim kauzatorom** na mestu subjekta, koji se u norveškom jeziku javlja ili u obliku determinativa *det/dette* ili *noe*, koji uvodi zavisnu relativnu rečenicu koja stoji kao apozitiv uz prethodnu (no. *ubunden relativsetning*). Obe vrste determinativa se pojavljuju u anaforičnoj funkciji i uopštavaju i sažimaju sadržaj prethodne rečenice. Česta je i emfaza u konstrukciji koju smo prethodno pominjali kao iščeljavanje (no. *utbrytning*), a generalizovani kauzator se tada može pojaviti i anaforično i kataforično:

- (72) a. *Dette var det som fikk meg til å forelske meg i staten: At du kan finne alt fra enorme fjell og skoger, til ørken med svære vindmølleparker.* 'Ovo je to što me je nateralo da se zaljubim u ovu zemlju: to što ima svega, od ogromnih planina i šuma, sve do pustinje sa poljima vetrenjača'
- b. *Tidligere trodde folk at labbene inneholdt en livgivende kraft, og at det var dette som fikk bjørnen til å overleve vinteren gjennom uten føde.* 'Ranije su ljudi verovali da je u šapama životna snaga i da je to ono što medvedu omogućava da preživi zimu bez hrane'

Kao što se uočava u primerima (71b) i (72b), situacioni uzrok može biti i deo još šireg konteksta, i nije ekspliciran čak ni u rečenici koja prethodi generalizovanom kauzatoru: u primeru (71b) reč je o podrhtavanju tla uzrokovanim kopanjem tunela, a u primeru (72b) radi se o tome da medved preživljava zimu ližući šape za koje se veruje da mu daju snagu.

Parafraziranje ovakvih semantički i strukturno složenih situacija vrši se u oba jezika dominantno drugačije nego parafraziranje drugih tipova kauzatora. Kovačević (1988: 141) ističe da je osnovni način iskazivanja razloga genitivna sintagma s predlozima *zbog* i *usled*, a osim nje i zavisne uzročne rečenice. U norveškom jeziku uočavamo takođe frekventnu upotrebu predloga *på grunn av* i veznika zavisnih uzročnih rečenica, up. na primer:

- (73) a. *Bolest se širi zbog loših sanitarnih uslova.* →
aa. *Bolest se širi zato što su sanitarni uslovi loši.*
b. *Biler ruster på grunn av veisaltning.* 'Automobili rđaju zbog posipanja puteva solju'
bb. *Biler ruster fordi veier blir saltet.* 'Automobili rđaju zato što se putevi posipaju solju'

S obzirom na to da je reč o situativnim tipovima uzroka, ne iznenađuju parafraze pomoću vremenskih predloga i veznika, kojima se najčešće iskazuje istovremenost:

- (74) a. *Massasje senker nivået av stresshormonet kortisol.* 'Masaža smanjuje nivo kortizola, hormona stresa' →
aa. *Nivået av stresshormonet kortisol synker under massasje.* 'Nivo kortizola, hormona stresa, opada tokom masaže'
b. *Det å gå opp trappa får meg til å hoste.* 'Penjanje uz stepenice me tera da kašljem' →
bb. *Jeg hoster når jeg går opp trappa.* 'Kašljem kad se penjem uz stepenice'

c. *Det var en ulykke, og ikke bosettere, som drepte den palestinske gutten.*

'Malog Palestinca nisu ubili stanovnici, već nesreća' →

cc. *Den palestinske gutten ble drept ved en ulykke, ikke av bosettere.* doslovno: 'Mali Palestinac je ubijen u nesreći, a ne od strane stanovnika'

4.2.2.4 *Stimulus kao agens*

Iako se može definisati jedna veća grupa glagola kauziranih psiholoških ili emotivnih stanja, stimulusi kao uzročnici nisu u primarnom fokusu istraživanja u okvirima kauzativistike. Razloga za to može biti nekoliko.

Stimulus, koji već postoji kao zasebna semantička uloga (entitet koji se percipira ili doživljava), nije homogena učesnička kategorija, i daleko je širi od pojma stimulusa-kauzatora o kom je ovde reč, a prototipične instance stimulusa imaju malo toga zajedničkog sa prototipičnim agensom. Kako ističe Nes, stimulusi se često mogu konstruisati kao *neutrals*, uloga koju u njenoj klasifikaciji odlikuju osobine [-voljnost], [-iniciranje događaja] i [-aficiranost]: up. stimuluse u rečenicama *Per frykter hunder* 'Per se plaši pasa' ili *Videla sam Petra* (Næss 2007: 190). Pa ipak, mogu se identifikovati i oni stimulusi kojima se može pripisati izvestan stepen uzročnosti, tako što se smatra da su oni izazivači ili razlozi nastanka/promene određenog mentalnog, psihološkog ili čak fiziološkog stanja drugog učesnika, odnosno doživljavača. I Nes (loc.cit.) smatra da postoje instance ove uloge koje bi se zbog komponente uzrokovanja ili iniciranja radnje mogle posmatrati kao sila, ili čak agens. Na taj način uloga stimulusa-uzročnika ima samo jednu komponentu prototipičnog agensa, a to je kauziranje događaja, čime se nalazi na periferiji agentivnih učesnika. U tom slučaju dolazi do stapanja ili konflacije dve semantičke uloge, pri čemu se na mestu sintaksičkog subjekta preklapaju agens i stimulus, a na mestu objekta se skupno kodiraju pacijens i doživljavač.

Osim toga, smatramo da je zasebno definisanje stimulusa kao agensa zasnovano na problematičnom kriterijumu definisanja ove uloge polazeći od nužne vezanosti za jedan tip glagolskih leksema koje označavaju situacije u kojima uzročnik izaziva kakvo

mentalno/psihološko/fiziološko stanje kod pacijensa ili čini da se pacijens nađe u takvom stanju:

- (75) a. *Dette maleriet fikk henne til å føle seg skikkelig voksen.* 'Zbog ove slike se osetila baš odraslom', doslovno: 'Ova slika ju je naterala da se oseti baš odraslom'
- b. *Tanken på å si det til legen får meg til å rødme.* 'Pocrvenim od same pomisli da ovo ispričam lekaru', doslovno: 'Pomisao da ovo ispričam lekaru me tera da pocrvenim'
- c. *Her er sangene som gjør meg glad.* 'Evo pesama koje me vesele'
- d. *Stemmen din gjør meg kvalm.* 'Muka mi je od tvog glasa', doslovno: 'Tvoj glas čini da mi je muka'

Ovi stimulusi-kauzatori bi se jednako mogli klasifikovati i kao drugi tipovi učesnika (prototipični agensi, sile, neživi entiteti, svojstva, događaji/aktivnosti, okolnosti, stimulus u užem smislu):

- (76) a. *Du gjorde meg så forbanna.* 'Tako si me razbesneo/la'
- b. *Kulden gav henne gåsehud.* 'Naježila se od hladnoće', doslovno: 'Hladnoća joj je dala naježenu kožu'
- c. *En godt krydret gulasj gjør meg svett i panna.* 'Čelo mi se oznoji od dobro začinjenog gulaša', doslovno: 'Dobro začinjen gulaš čini da se znojim po čelu'
- d. *De dumme vitsene til Anne irriterte meg.* 'Anini glupi vicevi su me nervirali'
- e. *Å se på bevegende gjenstander gjør meg svimmel.* 'Vrti mi se u glavi od gledanja predmeta koji se kreću', doslovno: 'Gledanje predmeta koji se kreću čini da mi se vrti u glavi'
- f. *Mørke utstillingsområder gjør meg søvnig.* 'Spava mi se od mračnih izložbenih prostora', doslovno: 'Mračni izložbeni prostori me čine pospanim'

g. *Lukten av kloroform gjør meg søvning*. 'Spava mi se od mirisa hloroforma', doslovno: 'Miris hloroforma me čini pospanim'

Ipak, podvedeni pod pojam stimulusa-kauzatora odnose se jednoznačno prema nevoljnom aspektu kauzacije. Time zapravo eksplanatorna snaga ovakvog načina klasifikacije stoji primarno u službi objašnjenja jednog tipa indirektno kauzacije u kojoj kauzator tipično nije voljno/svesno umešan u izazivanje posledice⁷⁴, i mogu se povezati sa pojmom *efektora* (Kovačević 1988). Upravo stoga postoje daleko veće restrikcije u pogledu toga koji referent može da se kodira na mestu pacijensa (tipično ljudsko biće ili životinja):

(77) *Hunden Hårek skremte bjørnen*. 'Pas Hogar je uplašio medveda'

Kodiranje agentivnog učesnika na mestu stimulusa-kauzatora se s aspekta voljne umešanosti i kontrole može tumačiti kao bilo koje prototipično kodiranje agensa-kauzatora, te tako može imati dve interpretacije, namernu i nenameravanu (Greenall 2004: 91, Næss 2007: 190), up. i primer *Anne skremte oss* ('Ane nas je uplašila'), gde bez dodatne eksplikacije načina ne možemo znati da li je uplašila učesnike situacije slučajno ili svesno i planirano.

Iako smo mišljenja da uvođenje stimulusa-kauzatora ne rasvetljava nužno samu problematiku stepenovanja agentivnosti učesnika na mestu sintaksičkog subjekta KG, analiza pokazuje da je u ovom kontrastivnom istraživanju ova distinkcija od značaja. Na primerima (76 b, c, e-g) uočavamo da postoje znatna interjezička odstupanja u pogledu mogućnosti kodiranja ovih učesnika na mestu sintaksičkog subjekta, pri čemu ih srpski jezik dominantno kodira na periferiji, pomoću predloške sintagme sa predlogom *od*.

---

⁷⁴ U odnosu na spektar KS koje izražavaju norveške analitičke KK sa pomoćnim KG *få* i *gjøre*, razlikovanje tipičnijih agentivnih kauzatora od onih koji više nalikuju stimulusu nije od jednake važnosti kao što je, na primer, u studijama koje se bave pomoćnim KG u engleskom jeziku, gde se pokazalo da postoje određene restrikcije u pogledu toga da li određeni pomoćni KG može da se kodira samo sa agentivnim učesnikom ili oba. Stefanović, na primer, konstatuje kako pomoćni KG *make* može imati na mestu subjekta i agensa-kauzatora i kauzatora tipa stimulus (*The police made the villagers dig the graves: The semi-nude picture made me shudder*), dok kauzativ sa *have* zahteva samo učesnike agentivnog tipa (*The police had him dig up the body: *The picture had me shudder*) (Stefanowitsch 2001:3).

4.3 Kauzant

4.3.1 O određenju termina kauzant

Kao oznaku za učesnika koji se u literaturi dominantno naziva *causee*, ponegde još i *manipulee* (Givón 2001a: 151) u ovom radu će se koristiti termin ***kauzant***.

Kauzant se u semantici KK posmatra prvenstveno kao jedan od neophodnih učesnika analitičkih KK (o kauzantu sintetičnih KK v. niže), pri čemu je kauzator subjekat celokupne konstrukcije, a kauzant se posmatra kao subjekat/agens uzrokovanog događaja (Ackerman & Moore 1999: 2, Stefanowitsch 2001: 36, Loewenthal 2003: 97, Mathieu-Reeves 2006: 95). Za sve ove pristupe je karakteristično da se kauzant tretira kao pravi agens subordinirane radnje, tj. učesnik koji bi se našao na poziciji subjekta da je S₂ iskazana nezavisnom rečenicom:

- (78) a. *Politiet fikk ham til å forlate hotellresepsjonen.* 'Policija ga je naterala da napusti recepciju hotela' → *Han forlot hotellresepsjonen.* 'Napustio je recepciju hotela'
- b. *Ubedili su nas da odustanemo.* → *Odustali smo.*

U mnogim definicijama se kauzantu tipično pridaju semantička svojstva kakvog agensa (up. Batistić 1978: 62).⁷⁵ I Alanović govori o kauzatoru i kauzantu kao o dva agentivna učesnika koja imaju različit status; reč je o situaciji u kojoj „...jedan učesnik u događaju preuzima ulogu inicijatora, a drugi je efektivno sprovodi od početka do kraja“ (Alanović 2004:194), pri čemu bi prema njegovoj terminologiji naš kauzant predstavljao tip *realizatora*, manje tipičnog agensa, za razliku od *efektora*, koji inicira radnju i samostalno je sprovodi do kraja (up. Алановић 2005: 158, 163). Pri tome kauzator (inicijator) vrši radnju iskazanu predikatom kauzacije, dok kauzant (realizator) izvršava radnju rezultata, pod uticajem/kontrolom kauzatora, i obično se smatra da ima smanjeni

---

⁷⁵ Pre nego što je u literaturi postao poznat pod imenom *causee*, mogao se za ovog učesnika koristiti i termin *agentivnog objekta* (suprotno neagentivnom objektu, tj. pacijensu), up. Cruse (1973:14).

stepen kontrole nad situacijom koju sprovodi. Važno je napomenuti da su u prototipičnoj posrednoj KS uzročnik i kauzant dva konceptualno, semantički i formalno odeljena učesnika, jer je prema Kaši Vali glavna odlika kauzanta u tome da je on određen/uposlen da obavi kakav posao (up. kasnije i benefaktivni kauzativ) (Wali 1981:303).⁷⁶

Formalnom kodiranju kauzanta posvećeni su mnogobrojni radovi iz oblasti jezičke tipologije (za reference up. Yeon 2007: 33), pri čemu su u središtu pažnje Komrijeva hijerarhija semantičkih uloga u kojoj kauzant zauzima prvu nezauzetu poziciju s leva, te markiranost kauzanta. I u norveškom i u srpskom jeziku je formalni status ovog učesnika relativno jednoznačan;⁷⁷ on se kodira kao direktni objekat, a u norveškim permisivnim i benefaktivno-kauzativnim konstrukcijama se može realizovati i kao agentivna dopuna sa predlogom *av*: *De lot huset bygges av polske arbeidere* (doslovno: 'Dali su da se kuća izgradi od strane poljskih radnika'). Kauzant se u norveškom jeziku kodira na mestu direktnog objekta, nezavisno od toga da li je subordinirani događaj prelazan ili neprelazan. Konstrukcije u kojima je kauzant jedini učesnik subordiniranog događaja Ferhagen i Kemerova u svojim uticajnim člancima nazivaju *neprelaznim kauzativom* (en. *intransitive causative*), up. primer (79a), a konstrukcije u kojima je kauzant primarni učesnik subordinirane situacije sa dva učesnika nazivaju *prelaznim kauzativom* (en. *transitive causative*), up. primer (79b) (Kemmer & Verhagen 1994: 63; Verhagen & Kemmer 1997: 62):

- (79) a. *Mari fikk voksne menn til å gråte.* 'Odrasli muškarci su plakali zbog Mari', doslovno: 'Mari je naterala odrasle muškarce da plaču'
b. *Hun fikk ham til å sende vekk sine barn.* 'Naterala ga je da pošalje svoju decu od kuće'

---

⁷⁶ Wali (1981:303) ilustruje na primerima engleskih pomoćnih kauzativnih glagola *make* i *have*, između ostalog, i restrikcije u tome da uzročnik uposli samog sebe za obavljanje kakve radnje: *I made myself clean the room* vs **I had myself clean the room*.

⁷⁷ Kemerova i Ferhagen navode kako je tipološki veoma važno da li je kauzativizovan događaj s jednim učesnikom ili događaj u koji su umešana dva učesnika (Kemmer & Verhagen 1994: 122). U mnogim jezicima (na primer, u korejskom) se formalno markira semantička razlika, i kauzant se gramatički relizuje u zavisnosti od toga da li je glagol ne-kauzativne konstrukcije prelazan (prema Yeon 2007: 2). Ackerman i Moore (1999: 1) nazivaju ovaj pristup „transitivity approach”, i zalažu se za primenu semantičkog pristupa, jer mnogi jezici ne prate ove hijerarhije, zavisne od toga da li je glagol prelazan ili ne. Ukazuju na to da i semantički i pragmatički faktori (kao, na primer, stepen aficiranosti kauzanta ili detopikalizacija) mogu motivisati način gramatičkog kodiranja kauzanta.

Ono na šta se u literaturi obraća manje pažnje, jeste činjenica da se semantička uloga kauzanta ne mora nužno realizovati samo u analitičkim KK, već i u manjem broju *sintetičkih KK* koje označavaju vršenje kakve aktivnosti nad drugim svesnim bićem⁷⁸:

- (80) a. *Klokken vekket meg kvart på ti.* 'Sat me je probudio u 9.45' → *Jeg våknet (av klokken som ringte) kvart på ti.* 'Probudila sam se (od sata koji je zvonio) u 9.45'
- b. *Moja drugarica je hranila dete supicom iz kesice* → *Dete je jelo supicu iz kesice*

Kako kauzant ne inicira radnju, pod kontrolom je inicijatora radnje, može biti manje ili više pogođen radnjom, te, konačno, može biti i neživ entitet, postavljamo pitanje da li se semantička uloga kauzanta može ograničiti na agentivnu komponentu.⁷⁹ Na osnovu analiziranog materijala, čini se da kauzant može biti i agentivnog i pacijentivnog karaktera, primarno s obzirom na stepen kontrole i/ili pogođenosti koji pokazuje. Kako naglašavaju Ferhagen i Kemerova, može se ustanoviti jedino to da je ovaj učesnik neposredni primalac energije kauzatora, ali semantika kauzanta u veoma velikoj meri zavisi od celokupne strukture događaja (na primer, zavisno od toga da li je kauzant prelaznog ili neprelaznog kauzativa) (up. Verhagen & Kemmer 1997: 63). Ispitaćemo ukratko nekolike parametre koji bliže određuju semantički status kauzanta.

---

⁷⁸ Kako će biti reči u poglavlju o odnosu između direktne i indirektne kauzacije, u literaturi postoji konsenzus oko toga da su sintetički kauzativi tipično jednoagentivni, i da prvenstveno označavaju fizičko delovanje kauzatora na fizički entitet. Vršenje aktivnosti jednog tipičnog agensa nad drugim agensom (svesnim bićem) obično se kodira analitičkom KK, jer pretpostavlja indirektnost kauzacije, na primer, usmenom instrukcijom.

⁷⁹ Pod ovim ne podrazumevamo kritiku Alanovićeovog agentivnog pristupa kauzantu, jer se on prvenstveno bavio manipulativnim glagolima, koji zaista imaju dva agentivna učesnika. On ovog učesnika, naposljetku, ni ne naziva kauzantom, već je svako izjednačavanje kauzanta s ulogom realizatora naše; pod kritikom pre svega podrazumevamo opštu sklonost lingvista da posrednog učesnika bilo kakve analitičke KK posmatraju kao manje ili više aficiranog *agensa*.

4.3.2 Semantički parametri uloge kauzanta

Iako smo u prethodnom poglavlju ustanovili da animatnost agensa *per se* nije njegova nužna, već prototipična karakteristika, u semantici kauzanta može odigrati značajniju ulogu, prvenstveno s aspekta interakcije sa primarnim uzročnikom KS. Animatnost bi se mogla povezati i sa komponentama kauzantove voljnosti, stepena kontrole, izbora i otpora koji pruža kauzatoru (up. i Stefanowitsch 2001: 87).

Norveški podaci pokazuju da se na mestu kauzanta kako prelaznih, tako i neprelaznih analitičnih KK mogu naći i živi i neživi entiteti, i da mogu biti u interakciji sa živim i neživim kauzatorima, dajući nam tako prema parametru animatnosti osam mogućih kombinacija.

(I) Neprelazni subordinirani događaj:

1. **Kauzator** [+anim] : kauzant [-anim]

(81) *Vi fikk fjernkontrollen til å fungere igjen på en eller annen merkelig grunn.* doslovno: 'Naterali smo daljinski upravljač da proradi na ovaj ili onaj način'

2. **Kauzator** [+anim] : kauzant [+anim]

(82) *Mitt pinligste øyeblikk var da **barnet** fikk meg til å rødme.* 'Moj najneprijatniji trenutak je bio kad me je dete nateralo da pocrvenim'

3. **Kauzator** [-anim] : kauzant [-anim]

(83) ***Saltet** [som blir strødd på veggene] får isen til å smelte.* 'So [koja se posipa po putevima] tera sneg da se topi'

4. **Kauzator** [-anim] : kauzant [+anim]

(84) ***Røyken** fikk meg til å hoste.* 'Dim me je naterao da kašljem'

(II) Prelazni subordinirani događaji:

1. **Kauzator** [+anim] : kauzant [-anim]

(85) *Hun fikk fjernkontrollen til å slå på tv.* doslovno: 'Naterala je daljinski upravljač da uključi tv'

2. **Kauzator** [+anim] : kauzant [+anim]

(86) *Etter at vi fikk foreldrene til å legge barna på ryggen, og ikke på magen, er andelen krybbedød nå nede i 40 prosent.* 'Nakon što smo naterali roditelje da stavljaju decu na stomak umesto na leđa, procenat iznenadne smrti novorođenčeta je opao na 40%'

3. **Kauzator** [-anim] : kauzant [-anim]

(87) *Den [magiske kassen] får epler til å eksplodere, den får bananer til å forsvinne, og den får kokosnøtter til å spise skilpadder!.* 'Ona [magična kutija] tera jabuke da eksplodiraju, banane da nestaju i kokosove orahe da jedu kornjače!'

4. **Kauzator** [-anim] : kauzant [+anim]

(88) *Barneboka 'Pappa er sjørøver' av Hans Sande fikk foreldrene til å sende et bekymringsbrev til Halvorsen i januar.* 'Knjiga Hansa Sandea Tata je gusar naterala je roditelje da Halvorsenu u januaru pošalju pismo u kom izražavaju svoju zabrinutost'

Parametar animatnosti kauzanta pokazuje se kao bitan faktor samo u prelaznim analitičkim KK, jer one podrazumevaju da kauzant u njima dalje vrši uticaj na pacijensa. Primeri sa niskom stopom frekventnosti, ali ipak posvedočeni, jesu primeri (85) i (87), koji pokazuju da se tranzitivno dejstvo može vršiti i preko neživog kauzanta. Ipak, te aktivnosti se tipično dešavaju ili u svetu fikcije (primer 87), gde se i neživim entitetima pripisuju agentivna svojstva; primer (85) je izuzetak jer je kauzant ovde samo medijator, koji se inače isključuje iz kauzalnog lanca (Wolff 2003: 24). Uočili smo i da se sa

kauzativnim predikatom *få ... til* ('navesti') mogu realizovati i živi i neživi kauzanti, dok se sa *få ... fra* ('odvratiti') mogu realizovati samo animatni kauzanti, jer predikat podrazumeva verbalnu instrukciju.

Pod *aficiranošću* kauzanta podrazumevamo to da li radnja pogađa kauzanta delimično ili u celosti, nezavisno od stepena njegove animatnosti, i ovo je jedan od tri glavna parametra koja Dikson predlaže za analizu semantike kauzanta (Dixon 2000: 62). Aficiranost kauzanta kao semantički kontrast naglašava se i kod drugih autora, pri čemu se podrazumeva da čin kauzacije direktno utiče na kauzanta ako je aficiran, a ako nije, onda nije pod direktnim uticajem kauzatora (Ackerman & Moore 1999: 4).

Voljnost kauzanta vezuje se primarno za one referente sa komponentom [+hum], tj. za svesne učesnike, jer samo oni imaju sposobnost da voljno ili nevoljno obave radnju koju je inicirao uzročnik. Osobine voljnosti i aficiranosti uz nedostatak komponente iniciranja aktivnosti čine voljnog kauzanta vrstom voljnog proživljavača (en. *Volitional Undergoer*, up. Næss 2007: 89), pri čemu ga upravo komponenta voljnosti razlikuje od pacijensa, iako je i proživljavač tip pacijentivnog učesnika: uključen je u radnju koja ga pogađa, ali dobrovoljno (up. primer (86)).⁸⁰

Aficiranost i voljnost se povezuju i sa *stepenom kontrole* i mogućnošću izbora koju kauzant zadržava s obzirom na to da nije inicijator radnje, već da dela pod tuđim uticajem: važno je napomenuti da stepen kontrole kauzanta nikada nije izolovana vrednost, već se tumači prvenstveno u saodnosu sa stepenom kontrole koju vrši kauzator. U tom slučaju se pretpostavlja da je stepen kontrole veći kod inicijatora radnje/kauzatora, nego kod učesnika koji pod njegovom kontrolom obavlja radnju: „Drugim rečima, govornik će upotrebiti ovaj tip konstrukcije samo ko on/ona veruje da je kauzant pod kontrolom kauzatora, ili igra minimalnu ulogu u kauzativnoj situaciji.” (Degand 2001: 176, prema Loewenthal 2003: 100). Ovo odgovara onome što Alanović naziva lancem kontrole, mada valja imati na umu da u konstrukcijama sa kauzantom uzročnik ima najveći stepen kontrole u slučajevima koercivne kauzacije (Алановић 2005: 167). U slučajevima permisivne ili prohibitivne kauzacije kauzant je zapravo inicijator radnje, a uloga nadređenog kauzatora je da dozvoli ili spreči nameravanu ili započetu radnju. Kako

---

⁸⁰ Šibatani smatra voljnost ključnom osobinom agentivnog kauzanta u tolikoj meri da kao primere navodi da ne možemo dovesti do toga da neko hoda ili čita, ukoliko taj učesnik nije voljan, te da uzročnik zapravo zavisi od volje kauzanta da nastavi svoju aktivnost (Shibatani 2001: 7).

posrednost uticaja, aficiranost kauzanta i odnos kontrole kauzatora i kauzanta čine srž tradicionalno prepoznate distinkcije između direktne i indirektno kauzacije, u narednom odeljku će se relativno sumarno izneti osnovne pretpostavke ovih karakteristika, dok za detaljnu analizu valja uporediti odeljak 5.4.2.

Smatrajući aficiranim onog učesnika „...koji delimitira događaj opisan glagolom tako što prolazi kroz promenu stanja koja označava vremenski kraj događaja.“ (Tenny 1994, prema Næss 2007: 55), zaključujemo da su aficiraniji oni kauzanti koji učestvuju u neprelaznim analitičkim KK, jer se sa njihovom promenom stanja završava protok energije koji potiče od kauzatora: neživi kauzanti su inertni, i prema aficiranosti i stepenu kontrole su pacijentivnog karaktera. Za razliku od njih, kauzanti prelaznih analitičkih KK su manje aficirani jer nastavljaju sa izvesnom samostalnošću da vrše radnju nad pacijensom, koji poslednji u temporalnom sledu prolazi kroz promenu stanja (on je najaficiraniji učesnik). Predikaciju rezultata u neprelaznim KK veoma često čine glagoli koji označavaju promenu stanja neživog entiteta (*smelte* 'topiti se', *koke* 'ključati', *bre seg* 'širiti se') ili nevoljne radnje čoveka (*gjespe* 'zevati', *gråte* 'plakati', *le* 'smejati se', *skjelve* 'drhtati', *blø* 'krvariti'): radnje koju kauzant „sprovodi“ zapravo su radnje konceptualizovane kao dešavanja, a ne aktivnosti. Shodno tome, i kauzanti ovih konstrukcija nemaju kontrolu nad procesom koji ih pogađa. Ovo je i u vezi s tim što kauzanti neprelaznih KK mogu biti i živa bića i neživi entiteti, dok su kauzanti prelaznih KK tipično živa bića za koje je karakteristična agentivnost, a aficiranost nije tipična karakteristika agensa. Ipak, veliku grupu kauzanata čine manje tipični agensi, čija je osobina aficiranost. Oni se rangiraju niže na skali agentivnosti upravo zbog svoje pogođenosti, a agentivni kauzanti se mogu posmatrati kao jedna njihova vrsta. U analizi KK i KS koje izražavaju, smatra se da se ovakvi slučajevi tipično kodiraju analitički, jer je reč o *manipulaciji* koja je moguća jedino pri aktantnoj ekvivalenciji (lice → lice) i čiji je cilj promena delovanja ili ponašanja drugog lica (Алановић 2011: 44-45).⁸¹

---

⁸¹ Za sada treba imati na umu da da norveški jezik, koji ima produktivni analitički kauzativ, interpersonalnu manipulaciju svakako tipično iskazuje ovom KK, i tu nema velike razlike u odnosu na srpski jezik. Ipak, kako je u norveškom jeziku reč o konstrukcijama sa delimično desamentizovanim pomoćnim kauzativnim glagolom *få*, na mestu kauzanta se u jednakoj meri mogu naći i neživi entiteti (lice → predmet), a to su situacije koje se u srpskom jeziku tipično kodiraju sintetično, a učesnik koji prolazi kroz promenu se smatra pacijensom. Up. *Varmen fikk isen til å smelte* (doslovno: 'Toplota je navela led da se otopi') : *Toplota je istopila led; Led se istopio na toploti/od toplote*. Ovoj formalnoj nekorespondenciji će u daljem radu biti

Međutim, aktantna ekvivalencija je, doduše ređe, prisutna i kod nekih sintetičnih KK, kod tzv. *dvopersonalnih kauzativa* (ru. *двухагентные каузативы*, up. Арутюнова 1976: 170). Oni mogu označavati subjektivno/psihičko stanje lica koje je stimulirano delovanjem drugog lica ili dva agentivna mehanička dejstva (Алановић 2011: 44). Sintetički dvopersonalni kauzativi se na našem materijalu javljaju u vezi sa *ingestivnim glagolima*, *glagolima smeštanja u prostoru* i nekim glagolima izazivanja *psiholoških/fizioloških reakcija* čoveka. Pod ingestivnim glagolima ovde podrazumevamo nešto širu definiciju glagola „...unošenje čega u telo ili um (doslovno ili figurativno)“ (Masica 1976: 46, prema Næss 2007: 52). Takvi su, na primer *spise/jesti*, *drikke/piti*, *beite/pâsti*, *die/sisati*, *lære/učiti*, koji i tipološki čine specifičnu semantičku grupu glagola koji i u nekauzativnoj varijanti imaju aficiranog agensa⁸², koji postaje još aficiraniji kada mu se pridruži i komponenta drugog prouzrokovača (*mate/hraniti*, *pojiti*, *beite^{Tr}/napasati*, *amme/dojti*, *lære^{Tr}/učiti^{Tr}*). Osim ove podgrupe glagola, dvopersonalnim sintetičkim glagolima možemo smatrati i glagole *sette/posesti*, *legge/poleći*, te *vekke/probuditi*, *nasmejati*, *rasplakati*. Primetno je da se u nekoliko primera navodi samo srpski glagol: razlog je u tome što nema odgovarajući jednoleksemski ekvivalent na norveškom, već se dati semantički sadržaj mora iskazati analitički (*pojiti:få til å drikke*, *nasmejati:få til å le*, *rasplakati:få til å gråte*), i time se ne razlikuju suštinski od pomenutih neprelaznih analitičkih KK sa agensom-licem. Iako je reč o sintetičnom kodiranju dve KS (kauzator daje hranu - kauzant jede, kauzator vrši radnju buđenja - kauzant se budi), ovi kauzanti imaju relativno nizak stepen kontrole nad situacijom koju sprovode, naročito kada je aktivnost iskazana sintetičnom KK (opet u vezi sa direktnošću/indirektnošću kauzacije): obično se podrazumeva kakav direktan fizički (ređe psihološki) uticaj. Kauzant je aficiraniji i ima manje kontrole kada ga neko *hrani*, nego kada mu neko *daje da jede*; up. konstrukcije *hraniti kašikom* (kauzator upravlja aktivnošću) i *dati nekome da jede kašikom* (kauzant samostalno upravlja aktivnošću). U norveškom jeziku je glagol *mate* još restriktivniji od srpskog *hraniti*; na materijalu je posvedočeno da je izbor kauzanata sveden samo na entitete koji su prvenstveno fizički slabiji u odnosu na kauzatora: *barnet*

---

posvećeno više pažnje, ali valja imati na umu zašto je u ovom segmentu rada reč prvenstveno o kauzantima koji su živa bića.

⁸² Agensa ovih aktivnosti karakterišu tipične agentivne karakteristike voljnosti i sposobnosti iniciranja radnje, ali je on istovremeno i aficiran čitavim događajem.

'dete', *ungene* 'mladunčad', *den syke* 'bolesnik', *fuglene* 'ptice' i niz drugih životinja. Posvedočen je i jedan primer gde odrasla osoba hrani drugu odraslu osobu, ali je reč isključivo o fizičkom činu prinošenja hrane. S druge strane, u srpskom jeziku glagol *hraniti* kolocira i sa i imenicom *gosti*, što u norveškom nije moguće (značenje spoja bi se moglo protumačiti isključivo kao konkretno fizičko hranjenje prisutnih osoba); ovde smatramo da je reč prvenstveno o jednom tipu socijalne kontrole koju kauzator može vršiti nad kauzantom. Osim toga, pošto je primarni učesnik nekauzativne glagolske lekseme već i sam agens, pridodavanje kauzativne komponente može dovesti do dvosmislenosti tumačenja u vezi s tim da li je kauzator uzrokovao celokupnost situacije ili kauzativna komponenta utiče samo na komponentu pacijentivnog kauzanta (Padučeva 1998: 359). Tako se rečenica *Nahranila sam decu* u srpskom jeziku može protumačiti dvojako: prema prvom kriterijumu sam uredila tako da deca jedu (up. i *Nahranili smo goste*), a prema drugom kriterijumu sama dajem deci da jedu. U norveškom pak kauzativizacija pogađa samo pacijentivnu komponentu, i otuda samo tumačenje fizičkog davanja hrane. Slično je i sa primerom *Stavite ga da spava u gostinsku sobu*.

U kauzativistici je tema kontrole kauzanta jedna od važnijih tema, prvenstveno s obzirom na to da je dominantno reč o analizi KK u engleskom jeziku, u kojima pojmovi kontrole i voljnosti imaju odlučujuću ulogu u izboru pomoćnog KG u analitičkim konstrukcijama (*make/have/get*). Za razliku od toga, u norveškom jeziku, čijim analitičkim KK dominira konstrukcija sa pomoćnim glagolom *få*, kontrola, aficiranost i voljnost kauzanta se ne markiraju eksplicitno, već se odnos agensa i kauzanta mora tumačiti na osnovu celokupnosti situacije (up. poglavlje 5.4.2). U srpskom jeziku, čije analitičke KK ne sadrže pomoćne KG, upotreba punoznačnog leksičkog KG govori o (ne)ravnoteži odnosa agensa i kauzanta. Alanović izdvaja nekoliko podvrsta *autoritativnog agensa*: *manipulativni agens* ima svu kontrolu jer kauzant (manipulisani) nije zainteresovan ni za sprovođenje ni za rezultat radnje (*naterati*); *motivacioni agens* poštuje samostalnu volju i nameru kauzata (*predložiti*), dok kauzant pod uticajem *kauzativnog agensa* ne mora imati svest o agensovom cilju (*navesti*) (Алановић 2005: 167-168).

4.4 Pacijens

Kako smo istakli u poglavlju 2.2.2.2, pacijens je drugi obavezni učesnik prototipične KS, onaj ka kome je usmerena aktivnost kauzativnog agensa i čija promena (fizičkog) stanja markira svršetak agensove radnje. Kao pacijens se tradicionalno određuje animatni ili neanimatni učesnik koji se nalazi u nekom stanju ili se na njemu primećuje promena stanja kao rezultat nekog događaja (Givón 2001a: 107). U kauzativistici se ponekad za pacijensa tranzitivnih analitičkih KK koristi i termin *aficijens* (*affectee*, up. Kemmer & Verhagen 1994: 63).

4.4.1 Prototipični pacijens i njegovi semantički parametri

Iz prethodno iznete definicije se uočava da je uloga pacijensa daleko šira od pacijensa kauzativne situacije, što se prvenstveno tiče stepena njegove aficiranosti. Ovako definisani pacijens prema Givonu (loc.cit.) može biti pacijens stanja, kodiran ili kao subjekat (*Per er kortvokst/Petar je nizak*) ili kao objekat (*Anne ser Per/Ana vidi Petra*), te pacijens promene, kodiran kao subjekat (*Vinduet knuste/Prozor se polomio*) ili objekat promene (*Per har knust vinduet/Petar je polomio prozor*). Za semantiku kauzativnosti aktuelna je primarno poslednja podvrsta pacijensa, tj. kauzalno aficirani pacijens, koji se može smatrati *prototipičnim pacijensom*. Za razliku od kauzatora, koji se tipično pojavljuje kao agens u užem smislu (prototipični agens), ali se može pojaviti i u svojim manje prototipičnim instancama, pacijentivnost finalnog učesnika KS je uvek bliža prototipu. Pod prototipičnim pacijensom posmatramo učesnika koji nije voljno umešan i ne učestvuje u pokretanju događaja (Næss 2006: 320), a karakterišu ga četiri osobine: prolazi kroz promenu stanja, kauzalno je aficiran, predstavlja inkrementnu temu⁸³ i

---

⁸³ Inkrementna tema je naziv za tip uloge, najčešće kodirane na mestu direktnog objekta, koja označava akumulaciju određenog efekta. U analizi inkrementnih tema ključno je shvatanje da postoji homomorfizam između teličnosti predikata i referenata njegovih semantičkih uloga, tj. aficirani ili eficirani delovi inkrementne teme u odnosu su homomorfizma sa delovima situacije u kojoj učestvuju. Ukoliko imenska sintagma na poziciji inkrementne teme označava (fizički) ograničeni (en. *bounded*) entitet, onda će i situacija biti telična, što se dominantno testira uvođenjem priloške odredbe za vreme: *Hun spiste et eple på tre minutter* ('Pojela je jabuku za tri minuta'). Za kauzativnost su inkrementne teme bitne u tom smislu što se pod njih mogu podvesti pacijensi koji nastaju ili nestaju delovanjem agensa (tradicionalni eficirani objekti), te pacijensi koji prolaze kroz konačnu promenu stanja (Dowty 1991: 568). Ova uloga je veoma

stativan je u odnosu na kretanje drugog učesnika (Dowty 1991: 572; Enger & Kristoffersen 2000: 198).

Pitanje *animatnosti* pacijensa u kauzativistici nije do sada posebno problematizovano. Proto-pacijensom pacijensom se obično smatra neživ entitet koji se prema kriterijumu hijerarhije animatnosti i kontrole gradira niže na skali od agensa, a njegova aficiranost je nedvosmislena budući da je njegova promena stanja vidljiva i uticaj agensa očigledniji. Na živa bića, a tu posebno mislimo na čoveka i više životinje, može se uticati i psihički, pri čemu uloga pacijensa koincidira sa ulogom doživljavača, što je posebno uočljivo kod glagola psiholoških stanja (na primer, *skremme/uplašiti*, *irritere/iznervirati* ili *glede/obradovati*). Animatnost nije kriterijsko obeležje uloge pacijens, iako postoje određene restrikcije u izboru taksonomske klase pacijensa koje nameće glagol. Tako glagoli izazivanja psiholoških stanja ili glagoli ubijanja zahtevaju da pacijens bude živo biće. Ove restrikcije se mogu uopštiti tako da uključe i ono što se u literaturi relativno slabo napominje, a to je činjenica da iako konceptualizovani kao eksterno uzrokovani glagoli (dovođenje do promene pod uticajem sile van pacijensa), pacijens KG prolazi kroz promenu stanja zato što je inherentno za nju podoban (Ивић 2002: 18), up. *knuse papir ('slomiti papir'). Pacijensi koji se mogu vezivati za glagol *knuse* imaju svojstva koja ga čine lomljivim; za razliku od glagola *brekke*, koji zahteva samo komponentu tvrdoće, pacijensi glagola *knuse* moraju biti i krhki, i zbog toga se mogu razbiti na sitne delove, u paramparčad: *knuse et vindu* ('prozor')/*ruter* ('okna')/*glass* ('staklo/čaše')/*flasker* ('flaše')/*tabletter* ('tablete').

Prolazak kroz promenu stanja čini se glavnim kriterijalnim semantičkim obeležjem uloge pacijens. Upravo na osnovu ovoga se uloga pacijensa može posmatrati i kao svojevrsna *hiperuloga* jer je glavno zajedničko svojstvo svih tipova pacijentivnih učesnika promena stanja (Paducheva 1998: 355), a ona je u nužnoj vezi sa *aficiranošću*, tj. svojstvom da je pacijens fizički ili psihički pogođen tokom odvijanja radnje (Næss 2007: 42, 87), a neretko se aficiranost i definiše pomoću promene stanja i akumuliranja skalarnog efekta (Lundquist & Ramchand 2012: 231). Iako je aficiranost pacijensa jedna od veoma često spominjanih osobina, relativno ređe se diskutuje o tome da je i osobina

---

važna za izučavanje slovenske aspektologije, jer kvantifikacija pacijentivnog učesnika utiče na aspektualnost situacije (up. i Paducheva 1998).

pogođenosti gradabilna kategorija čiji je stepen teško kvantifikovati, između ostalog i zato što je to subjektivna kategorija za čije je jezičko kodiranje relevantno u kojoj meri govornik smatra da je entitet pogođen (Næss 2007: 111). U klasičnim radovima posvećenim tranzitivnosti stepen aficiranosti korespondira sa stepenom tranzitivnosti (Hopper & Thompson 1980: 261).

Pacijentivni učesnik može prolaziti kroz različite tipove promene stanja i biti aficiran u različitoj meri, a KG se prema tipu promene mogu podeliti na tri veće podgrupe, koje smo u potpoglavlju 2.3.2.2 nazvali transformativnim, kauzativno-egzistencijalnim i transportativnim glagolima. Promena stanja veoma široko obuhvata a) promenu vidljivog svojstva (*rense/očistiti, male/okrečiti, knuse/slomiti, skrelle/oljuštiti*), b) promenu položaja (*flytte/pomeriti, skyve/gurnuti, kotrljati/rulle*), c) fizički dodir (*røre/dodirnuti, slå/udariti, sparke/šutnuti, skrubbe/trljati*), d) nestajanje (*viske (ut)/obrisati, spise (opp)/pojести, rive (ned)/srušiti*) i e) nastajanje (*bygge/sagraditi, lage/napraviti, skrive/napisati*). Za semantiku kauzativnosti su najmanje relevantni glagoli iz grupe c, jer podrazumevaju primarno fizički kontakt pri kom je pacijens neaficiran (*røre (ved)/dodirnuti*) ili je pogođen samo jedan njegov deo, na primer, površina (*skrubbe/trljati, skrape/izgrebati*) ili je promena stanja privremena (*klemme/stisnuti*). Ovi glagoli su izuzetno pogodni za analizu stepena aficiranosti pacijensa (na primer, kod glagola udaranja, čiji pacijens može biti pogođen u manjem ili većem stepenu), ali su manje relevantni za semantiku kauzativnosti jer pacijens KG prolazi kroz potpunu promenu i totalno je aficiran. Promene stanja kod transformativnih glagola mogu obuhvatiti uzrokovanje fizičke promene oblika i veličine (*legge opp/skratiti, legge ned/produžiti, bøye/saviti, vri/iskriviti, smule/izmrviti*), promene fizičkog stanja predmeta (*tørke/osušiti, væte/navlažiti, kjøle/hladiti, varme/ugrejati, myke (opp)/omekšati*), promenu fizičkih, psiholoških i fizioloških stanja čoveka (*blinde/oslepiti, gjøre döv/ogluviti; glede/obradovati, skremme/uplašiti, irritere/iznervirati; drikke noen full/napiti, gjøre edru/otrezni, elde/postarati*). Stanja u koja pacijens pritom dospeva mogu biti stalna i privremena, pri čemu ovde pod temporalno ograničenim efektom koji kauzator proizvodi zapravo podrazumevamo da je trajnost promene stanja jednaka prisustvu percipiranog kauzatora (*Osmeh ga je podmladio*). Ovakva razmatranja zahtevaju nužno preispitivanje nekih dosadašnjih pretpostavki koje su se u kauzativistici

utemeljile kao činjenice, a uključuju i zahtev za reanalizom uloge kauzatora transformativnih (i tipično sintetičkih kauzativa) za kog dominantno postoji pretpostavka da je jednak kauzatoru-efektoru, dakle tipu prouzrokovača koji sprovodi aktivnost koji od počeka do nameravanog efekta. Pa ipak, kod mnogih transformativnih glagola je reč o *supervizorskom agensu*, čija se delatnost završav time što pacijensa smešta u okruženje koje izaziva i ubrzava određeni proces, na primer, *sušiti veš (na suncu)*, *peći hleb (u rerni)* ili *otapati meso (na sobnoj temperaturi)*. Na ovaj način se zapravo prouzrokovač određenih veoma tipičnih KG mora posmatrati samo kao agens-inicijator (up. Мельникова 2002: 33; Летучий 2006: 120).

Iako se nastajanje tradicionalno podvodi pod promenu stanja (Dowty 1991: 573), status glagola iz grupa *d* i *e* (~ kauzativno-egzistencijalni glagoli) može delimično biti problematičan s aspekta njihove pripadnosti grupi KG, jer se njihovi objekti ne mogu smatrati aficiranim u prototipičnom smislu (Næss 2007: 113). Naime, s jedne strane glagoli poput *bygge/sagraditi* ne sadrže semu kauzacije u onom smislu da ona označava čin uticanja na pacijensa, jer glagoli sa eficiranim objektima ne označavaju delovanje na kuću kako bi se ona izgradila, već čin gradnje kuće. S druge strane, što se čini relevantnijim, izjednačavanje stepena pogodnosti sa totalitetom promene stanja dovodi do toga da se ne može ustanoviti promena stanja kod entiteta koji prethodno ne postoji. Za Oshild Nes (Næss loc.cit.) to predstavlja zamenu dva različita konceptualna nivoa, jer su eficirani objekti zapravo nereferentni. Osim toga, može se dovesti u pitanje i zaseban status *glagola nestajanja*, čije se instance mogu podvesti i pod transformativne glagole koji označavaju prestanak fizičkog integriteta entiteta, čime su slični, na primer, glagolima lomljenja ili ubijanja.

Odnos između potpunog prestanka fizičkog postojanja, transformativnosti i stepena aficiranosti pacijensa ilustrovaćemo glagolskim parom *brenne* ('paliti') – *brenne* ('goreti'). U analitičkim KK se *brenne* javlja kao dekauzativni predikat procesa kroz koji prolazi kauzant, a na poziciji kauzanta se mogu pojaviti različiti entiteti, kao što su *gress* ('trava'), *ved* ('drva'), *lys* ('sveće'), *avfall* ('otpad') ili *ild* ('vatra'). Isti entiteti se javljaju i kao subjekti intranzitivnih rečenica (primeri 89aa/89bb):

- (89) a. *Han hadde problemer med å få gresset til å brenne.* 'Imao je problema da zapali travu', doslovno: 'Imao je problema da natera travu da gori'
 aa. *Gresset brant.* 'Trava je gorela'
 b. *Luften kan få ilden til å brenne sterkere.* 'Vazduh može da rasplamsa vatru', doslovno: 'Vazduh može da natera vatru da gori jače'
 bb. *Ilden brant.* 'Vatra je gorela'

Nasuprot tome, sintetičke KK sa tranzitivnim glagolom *brenne* pokazuju daleko veće restrikcije po pitanju toga koji se entitet može javiti na poziciji subjekta, ali i po pitanju toga koji se entitet može javiti na poziciji objekta:

- (90) a. *Lava rant nedover fjellsiden og brente gresset.* 'Lava se slila niz padinu i spalila je travu'
 aa. **Lava brente ilden.*

Analitičke KK (kao u primerima 89a i 89b), u kojima se pojavljuju kauzanti pretežno pacijentivnog tipa (*gress*) i kauzanti pretežno agentivnog tipa (*ild*), ne mogu se preinačiti u sintetičke KK sa odgovarajućim tranzitivnim glagolom *brenne*. Razlog za to leži u činjenici da sintetičke KK na mestu objekta kodiraju pacijensa, a ne kauzanta i da se upravo tu očituje potpuna aficiranost pacijensa kao njegovo kriterijsko obeležje. Vegetacija, drva ili otpad prolaze kroz promenu pod dejstvom vatre, aficirani su i mogu se kodirati kao pacijensi, a glagol *brenne*^{Tr} označava proces sa krajnjim stadijumom. Značenje glagola *brenne*^{Tr} se u tom slučaju ne parafrazira kao 'učiniti da gori' ('upaliti'), već kao 'dovesti do nestanka/uništenja pomoću vatre' ('spaliti').⁸⁴ Nasuprot tome, vatra, benzin ili sveće ne mogu ulaziti u sintetičke KK na mestu pacijentivnog objekta, jer je gorenje način njihovog postojanja, oni su emiteri plamena, nisu pogođeni radnjom, a *brenne*^{Intr} izražava (potencijalno) nesvršeni proces.

⁸⁴ Valja primetiti da je i glagolska imenica *brenning* izvedena od tranzitivne varijante glagola *brenne*, i označava proces spaljivanja: *brenning av hageavfall* 'spaljivanje baštenskog otpada'.

4.4.2 O stanju i rezultatu

U ovom pododjeljku je fokus na semantičkim osobinama S_2 , odnosno rezultata do kog dovodi agensova aktivnost. Pojam rezultata se, naravno, ne poklapa u celosti sa opsegom uloge pacijens, već je nužno vezan i za pojmove distantne i kontaktne kauzacije (Stefanowitsch 2001: 88-89), ali su prototipični rezultati nužno vezani za pacijentivnog učesnika.

4.4.2.1 Rezultat i temporalna struktura događaja

Pod uzrokovanim rezultatom se podrazumeva dostignuta promena stanja, a rezultat može biti stativne ili dinamične prirode. Stativni rezultati označavaju promenu stanja pacijentivnog učesnika (*knuse* 'slomiti', *rense* 'očistiti', *gjøre ru* 'ogrubeti'), a dinamični rezultati su tipično situacije kroz koje prolazi kauzant (up. 4.3.2), i mogu biti aktivnosti (*mate* 'hraniti', *få noen til å le* 'nasmejati'), mentalni i psihološki procesi (*få noen til å føle noe* 'naterati koga da nešto oseća'), te voljni i nevoljni fizički procesi (*få noen til å rømme* 'naterati koga da pobjegne', *få noen til å skjelve* 'naterati koga da drhti').

Osim toga, rezultat radnje može se posmatrati i s aspekta temporalne strukture događaja, pri čemu se rezultat može interpretirati kao kontinuirana promena, najčešće sa akumulacijom efekta (*forlenge* 'produžiti', *utvide* 'proširiti', *fukte* 'navlažiti') ili biti rezultat punktualne promene, nastao u jednokratnoj tranziciji između dva stanja (*brekke* 'polomiti', *drepe* 'ubiti'). Ovi drugi, punktualni događaji su za semantiku kauzativnosti jednoznačni, jer entitet u celosti i u jedinstvenom trenutku prelazi, na primer, iz stanja celovitosti u stanje dezintegrisanosti, što je očigledna promena. Takvi događaji su telični (ograničeni) i dinamični (podrazumevaju promenu), ali neprocesualni (ne sastoje se od više poddogađaja) (šv. *punkthändelse*, SAG IV: 346). Prototipičnost i neproblematičnost kauzativne interpretacije punktualnih događaja u skladu je sa statusom KS kao prototipične tranzitivne situacije i zahtevima koji se iz perspektive prototipičnosti postavljaju ovakvoj situaciji s obzirom na njenu aspektualnost i punktualnost: tipična tranzitivna situacija je telična i punktualna (Hopper & Thompson 1980: 252). Među nepunktualne situacije koje podrazumevaju promenu stanja možemo uvrstiti i rezultativne

neograničene procese (šv. *oavgränsad process*) i ograničene procese (šv. *avgränsad process*), pri čemu samo ovi drugi mogu biti kauzativni. Takvi procesi su dinamični, telični i procesualni: *Bølger fylte båten med vann* ('Talasi su ispunili čamac vodom') ili *Trening øker forbrenning* ('Trening ubrzava sagorevanje masti'). Glagoli koji označavaju postepeno dovodenje u rezultativno stanje mogu s aspekta temporalnosti biti nešto veći izazov, što se posebno ogleda u jezicima kao što je srpski, gde se postavlja pitanje aspektualne prirode događaja i u kojoj meri se određeni nesvršeni glagol može smatrati kauzativnim ukoliko pacijens nije aficiran konačnošću i zaokruženošću rezultata. Zbog toga se u literaturi autori opredeljuju za jasne slučajeve, za koje se ispostavlja da su pretežno punktualni glagoli sa značenjima 'ubiti', 'iseći' ili 'razbiti' (up. Goldberg 2001). Postavlja se, na primer, pitanje da li se kao KG mogu tumačiti glagoli upotrebljeni u prezentu, jer njihov rezultat još nije vidljiv (*Hun vasker skjorta* 'Pere košulju'). Ista problematika se vezuje za distinkciju između glagola svršenog i nesvršenog vida, iz očiglednog razloga nezaokruženosti radnje. Da li je *suknja* u rečenici *Skraćivala sam suknju* jednako aficirana kao ona u rečenici *Skratila sam suknju*? Mi se na ovom mestu ne možemo baviti složenom problematikom slovenske aspektologije, niti možemo pretendovati na to da rešimo problematiku povezanosti aspektualnosti i teličnosti na primerima kauzativnih glagola, ali se vodimo za ruskom lingvistkinjom Padučevom u odabiru prototipičnih slučajeva u našim razmatranjima, odnosno u odabiru svršenih vidskih parnjaka na kojima je promena stanja pacijensa očiglednija⁸⁵, i time da svršenost korelira sa većim stepenom tranzitivnosti (Padučeva 2001: 53, Hopper & Thompson 1980: 252).

---

⁸⁵ Padučeva se u svom članku bavi samo dekauzativima nastalim od kauzativa svršenog vida iz tri razloga: a) nemogućnost pasivne interpretacije povratnih svršenih glagola, b) daleko veća jednoznačnost svršenog oblika na vidskom planu, c) osnovu dekauzativa čine glagoli promene stanja, kojima je semantička polazna forma svršena (Padučeva 2001: 53). Isto gledište se javlja i kasnije u njenim radovima, pri čemu je unekoliko zaoštrenije: za razliku od prvog članka, u kom tvrdi da se dekauzativnost lošije vidi u nesvršenom vidu, u kasnijem radu navodi kako se dato značenje manifestuje *isključivo* u svršenom vidu (Padučeva 2003: 175). Padučeva je inače veoma kritična prema stavu ruskih gramatičara, koji su po njenom mišljenju neopravdano pristrasni prema nesvršenom vidu.

4.4.2.2 Primarna i sekundarna stanja

Za pacijentivnog učesnika je, kako je već ustanovljeno, ključna promena stanja, koja presuponira postojanje ishodišnog stanja koje prestaje da postoji i usled agensove aktivnosti nastaje novo, finalno stanje. Stanja se primarno kodiraju pridevima ali i ponekim glagolima i imenicama (up. SAG IV: 348)⁸⁶. U dinamičkom sistemu stativ-kauzativ-inhoativ u norveškom jeziku se uočava relativno slaba zastupljenost glagola kao stativnih predikata; u odnose sa kauzativnim glagolima kao primarni stativi stupaju glagoli koji označavaju položaj u prostoru: *ligge – legge, sitte – sette* i *henge₁ – henge₂*.

Glavna problematika tiče se odnosa između prideva kojima se označava stanje i njihovih korespodentnih kauzativa, prvenstveno s obzirom na primarnost stativne ili kauzativne forme. Postaje vrlo očigledno da u dinamičkom sistemu stativ-kauzativ-inhoativ jedna rubrika za predikaciju stanja nije dovoljna, jer ukoliko je reč o promeni stanja, podrazumeva se postojanje inicijalnog stanja aficiranog entiteta i finalno/rezultantno stanje u kom se entitet nalazi posle procesa. Prvi tip stanja jesu stalna ili privremena *svojsva* entiteta, njegove karakteristične i inherentne karakteristike, a drugi tip stanja nazivamo *rezultantnim stanjima*, koje čine novonastala, često privremena stanja koja su rezultat prethodne aktivnosti.

*Primarna stanja*⁸⁷ se u jezicima tipično leksikalizuju kao pridevi (no. *egentlige adjektiver*, Faarlund et al. 1997: 346), i oni označavaju različite vrste permanentnih i privremenih kvaliteta ili stanja, poput dimenzija (*stor* 'velik', *liten* 'mali', *smal* 'uzan', *bred* 'širok', *lang* 'dugačak'), boja (*blå* 'plav', *svart* 'crn' ili *hvit* 'beo'), oblika (*rund* 'okrugao', *flat* 'ravan', *rett* 'prav', *krokete* 'kriv'), čulnih oseta (auditivnost, taktilnost, ukus: *høy* 'glasan', *stille* 'tih'; *myk* 'mekan', *hard* 'tvrđ', *ru* 'grub'; *søt* 'sladak', *sur* 'kiseo', *bitter* 'gorak'), temperature (*het* 'vreo', *varm* 'topao', *kald* 'hladan', *lunken* 'mlak') ili životnih i psihičkih stanja (*gammel* 'star', *ung* 'mlad', *ny* 'nov', *syk* 'bolestan', *sint* 'ljut', *trøtt* 'umoran', *redd* 'uplašen'). Za nas u ovom pogledu stalnost osobine može

⁸⁶ Osim toga, iako pridevi tipično izražavaju stanja, mogu kodirati različite tipove akcionalnosti, u zavisnosti od nadređenog glagola: *Anne er glad* (stanje), *Anne ble glad* (piktualni događaj), *Anne ble brunere* (neograničeni proces) i *Anne farget håret rødt* (ograničeni proces).

⁸⁷ Njih u kauzativistici, u opoziciji prema rezultantnim stanjima nazivaju još i *property concepts* (Dixon 1982: 50), *independent conditions* (Talmy 1985: 91) ili prosto *states* (Koontz Garboden & Levin 2005: 186).

po važnosti nadmašiti činjenica se ove karakteristike pripisuju entitetu kao statične osobine i ne moraju biti rezultat prethodnog procesa. Pridevi koji označavaju primarna stanja veoma su česta tvorbena osnova u derivaciji faktitivnih glagola (up. poglavlje 3.3.2.1.1.2), pri čemu deadjektivali najčešće označavaju promenu fizičkih karakteristika entiteta (takvi su, na primer, *krumme* 'iskriviti', *rette* 'ispraviti', *runde* 'zaokrugliti', *jevne* 'izravnati', *spisse* 'zašiljiti', *skjerpe* 'naoštriti'), boje (*bleke* 'blediti', *hvitte* 'beliti', *sverte* 'crniti') i temperature (*varme* 'zagrejati', *kjøle* 'ohladiti') (up. i Levin & Rappaport Hovav 1995: 95-96). Ovakvi kauzativni deadjektivali tipično označavaju *skalarnu* promenu stanja, dakle, postupene ili gradirane promene svojstva entiteta, u nekoj određenoj dimenziji (visina, temperatura, cena, boja, veličina...), i mogu se parafrazirati kao „činiti kakvim ili kakvim u većoj meri“: *kjøle* > *gjøre kald(ere)*, *herde* > *gjøre hard(ere)*, *tynne* > *gjøre tynn(ere)*. Poneki KG ovog tipa parafraziraju se samo u relativnom stepenu, kao pridavanje većeg stepena osobine, nikako konačnog: na primer, *utvide* > *gjøre større*, *bleke* > *gjøre hvitere/lysere*, *mildne* > *gjøre mildere*, *lette* > *gjøre lettere*, *tyngde* > *gjøre vanskeligere*, *styrke* > *gjøre sterkere*. Na kraju, neki se parafraziraju samo kao konačna veličina: *sverte* > *gjøre svart*, *hvitte* > *gjøre hvit*, *feste* > *gjøre fast*, *løse* > *gjøre løs*, *tørke/tørre* > *gjøre tørr*, *åpne* > *gjøre åpen*, *tette* > *gjøre tett*, *flate* > *gjøre flat*. Upravo ova skalarnost, te pitanje ograničenosti skale, korespondiraju s problematikom teličnosti i temporalne strukture događaja (up. 4.4.2.1).⁸⁸

Nasuprot njima, *rezultantna stanja*⁸⁹ se posmatraju kao novonastala stanja do kojih dovodi neki eksterni kauzator, mada se na materijalu uočava da se na veoma sličan način kodiraju i rezultatna stanja nastala kao posledica spontane promene stanja pacijensa, koja se u tom slučaju kodira kakvim neprelaznim glagolom (up. dole). Rezultantna stanja dakle, povezuje sa eksterno uzrokovanom ili spontanom promenom. Ukoliko su primarna stanja u korelaciji sa prostim pridevima, postavlja se

⁸⁸ Bet Levin i Malka Rapaport Hovav razlikuju više tipova skalarnih promena koje iskazuju KG. Nužno telične su punktualne i korespondiraju sa glagolima koji se mogu svrstati u postignuća, a njihovi atributi kodiraju prisustvo ili odsustvo nekog svojstva (*two-point scales*). Skale koje profilišu akumuliranje vrednosti na skali (*multiple-point scales*) nisu nužno telične, ali se dalje mogu podeliti na *zatvorene* (*closed scales*), kojima pripadaju glagoli tipa *tømme* 'prazniti', *fylle* 'puniti' ili *flate* 'ravnati', te *otvorene* (*open scales*), kojima pripadaju glagoli tipa *forlenge* 'produžavati', *kjøle* 'hladiti' (up. Levin & Rappaport Hovav 2010: 28-33).

⁸⁹ Ona se u kauzativistici nazivaju još i *result states* (Dixon 1982: 50), *dependent conditions* (Talmy 1985: 91) ili *resultant states* (Koontz Garboden & Levin 2005: 185ff).

pitanje da li su rezultatna stanja nužno i tvorbeno složenija od primarnih stanja, i ako jesu, kako se izražavaju formalno u norveškom jeziku, te kakav je odnos između primarnih i sekundarnih oblika.

Rezultatna stanja su tipično morfološki složenija i njihov kanonski oblik u norveškom jeziku je oblik participa perfekta u atributivnoj funkciji: pošto se novonastalo stanje posmatra kao rezultat aktivnosti, tipično je deriviran od glagola kojim se data aktivnost označava, na primer, *lamme* 'paralizovati' > *lammet* 'paralizovan', *bleke* 'blediti' > *bleket* 'izbeljen', *sverte* 'crniti' > *svertet* '(p)ocrnjen', *herde* 'stvrdnuti' > *herdet* 'stvrdnut', *feste* 'pričvrstiti' > *festet* 'pričvršćen', *tørke* 'osušiti' > *tørket* 'osušen', *åpne* 'otvoriti' > *åpnet* 'otvoren', *lukke* 'zatvoriti' > *lukket* 'zatvoren', *stenge* 'zatvoriti' > *stengt* 'zatvoren', *væte* 'pokvasiti' > *vætet* 'pokvašen', *tømme* 'isprazniti' > *tømt* 'ispraznjen'. Kada su u pitanju rezultatna stanja deadjektivnih KG, ona se mogu iskazati i participom perfekta i pridevom koji označava primarno stanje, ali se tada fokus premešta sa promene stanja na konačno svojstvo: *en åpen/åpnet dør* 'otvorena vrata', *en tom/tømt flaske* 'prazna/ispraznjena flaša', *en våt/vætet klut* 'mokra/pokvašena krpa', pri čemu se mora voditi računa o najmanje dve stvari. Prvo, u nespecificovanom kontekstu će pridev koji označava primarno stanje imati isključivo nerezultativnu interpretaciju. Drugo, postoje stanja koja su u norveškom konceptualizovana kao rezultatna i ne postoji odgovarajući pridev primarnog stanja; takvi participi perfekta iskazuju primarno stanja nakon punktualnih događaja u kojima entitet u potpunosti prestaje da postoji u svom prethodnom stanju: *brukket* 'slomljen', *knust* 'razbijen', *lukket* 'zatvoren', *stengt* 'zatvoren', *avskåret* 'odsečen', *smeltet* 'otopljen'.⁹⁰ Ovo možemo ilustrovati i razlikom u primerima (primarno stanje) *søt* 'sladak' > *søte* 'zasladiti' → (rezultatno stanje) *søt* 'sladak' / *søtet* 'zasladen', ali *sukre* 'zašećeriti' → *sukret* 'zašećeren' (samo sa rezultatnim stanjem), pošto entitet može biti i inherentno i rezultatno sladak, ali zašećeren može biti samo sekundarno, kao rezultat dodavanja šećera. Kod glagola psiholoških stanja su stanja

---

⁹⁰ Endru Kunc-Garboden i Bet Levin pokazuju kako lekseme koje označavaju uzrokovanu i neuzrokovanu promenu stanja imaju morfološke veze sa leksemama koje označavaju stanje, mada su odnosi različiti: za stanje slomljenosti (en. "brokeness") predikat stanja je sekundaran u odnosu na reč koja označava promenu (*break – broken*); za stanje "labavosti" (en. "looseness") je predikat stanja osnovna reč, dok su reči za promenu stanja izvedene od nje (*loose – to loosen*). To je paralelno razlici koju jezici prave u po pitanju pravca derivacije kauzativnih glagola (primarnost kauzativne ili dekauzativne forme), i podsećaju na Haspelmatovo povezivanje spontanosti sa preferencijom ka primarnoj leksikalizaciji zbivanja (antikauzativa), a ne kauzativa (Koontz-Garboden & Levin 2005: 185).

dominantno sekundarna (*skremme* 'uplašiti' > *skremt* 'uplašen', *irritere* 'iznervirati' > *irritert* 'iznerviran'), što se potvrđuje i time da ima veoma malo ovakvih glagola koji su izvedeni od pridevskih (primarnih) osnova, up. *glad* 'veseo' > *glede* 'razveseliti' (ukoliko je pridev osnovno stanje, u norveškom je dominantno iskazivanje aktivnosti uzrokovanja pomoću analitičke KK sa glagolom *gjøre*, up. poglavlje 5).

Da je kod rezultatnih stanja u participu perfekta primarno reč o izmeni stanja, govori i činjenica da i inhoativni glagoli na isti način grade predikat stanja: *blekne* 'izbledeti' > *bleknet* 'izbledeo', *gulne* 'požuteti' > *gulnet* 'požuteo', *falme* 'izbledeti' > *falmet* 'izbledeo', *visne* 'uvenuti' > *visnet* 'uveo', *størkne* 'skoreti se' > *størknet* 'skoreo', *levre (seg)* 'zgrušati se' > *levret* 'zgrušan'. Ipak, postoje slučajevi labilnih kauzativno-dekauzativnih opozicija u kojima oba glagola, budući da imaju isti oblik, grade svoja rezultatna stanja na istovetan način: *tykne* 'zgusnuti/zgusnuti se' > *tyknet* 'zgusnut', *tørke* 'sušiti/sušiti se' > *tørket* 'osušen', *løsne* 'olabaviti/olabaviti se' > *løsnet* 'olabavljen', *modne* 'zriti/činiti zreli' > *modnet* 'sazreo'). U tim slučajevima može biti nejasno da li je reč o spontanoj ili eksterno uzrokovanoj promeni stanja. Naš materijal je pokazao da ovi participi perfekta kolociraju sa imenicama pretežno u svom inhoativnom značenju: *en løsnet tann* ('labav zub' = zub koji se olabavio), *en modnet ost* ('zreo sir' = sir koji je sazreo), *en tyknet gele* ('stegnut žele' = žele koji se stegao/zgusnuo).

U vezi sa participom perfekta kao predikacijm rezultatnog stanja su i slučajevi koji se u norveškim gramatikama posmatraju kao pasiv stanja (no. *tilstandspassiv*). Pomoćni glagol pasiva stanja je uvek *være* ('biti'): *være brukket* ('biti polomljen/polomiti se'), *være knust* ('biti razbijen/razbiti se'), *være drept* ('biti ubijen/poginuti'), *være stjålet* ('biti ukraden'). Semantičke karakteristike pasiva stanja su stativnost i fokusiranje na rezultat, za razliku od perifrastičnog pasiva sa pomoćnim glagolom *bli*, koji je dinamičan i označava proces (up. i poglavlje 6.5.1.2). Pa ipak, norveške gramatike ne prave uvek jasnu razliku između pasiva stanja i pridevsko-rezultativne konstrukcije koja se pojavljuje kao obavezni subjekatski predikativ, već se tipično konstatuje da je teško napraviti razliku (Golden et al. 2008: 70). Ukoliko je reč o pasivu stanja od glagola koji označavaju promenu stanja, smatramo da ga sa semantičkog aspekta posmatrati kao sintagmu rezultantskog stanja: *Døra var lukket* 'Vrata su bila zatvorena', jer se ovom rečenicom ne fokusira proces (neko je zatvorio vrata), već stanje u kom se u trenutku govora vrata

nalaze (up. i konstrukciju *De kom inn og fant døra lukket* 'Ušli su i zatekli vrata zatvorena').

5 SEMANTIČKI TIPOVI KAUZATIVNIH ODNOSA

Analiza semantike KK ne bi bila potpuna bez analize semantičkih tipova kauzacije, što je jedan od najčešćih pristupa u literaturi (up. između ostalog Недялков & Сильницкий 1969a; Givón 1976; Shibatani 1976b; Verhagen & Kemmer 1997; Talmy 2000b; Stefanowitsch 2001; Loewenthal 2003; Rawoens 2007; Алановић 2011).⁹¹ Kako puko prisustvo učesnika neke KS, kao što su, na primer, agens, kauzant ili pacijens, ne može u potpunosti odrediti semantiku date KK, u ovoj glavi je fokus analize na različitim tipovima interakcija ili odnosa u koje su učesnici KS umešani. Tipovi kauzacije se dominantno klasifikuju prema kriterijumima kao što su priroda inicijatora, stepen uključenosti učesnika, stepen uticaja učesnika A na učesnika B (namera, kontrola, aficiranost) i stepen vremenske i prostorne bliskosti između učesnika A i B/stepen vremenske i prostorne bliskosti između S_1 i S_2 . Analiza različitih tipova kauzacije koje različite KK izražavaju doprinosi zauzvrat daljoj elaboraciji semantike učesnika KS. Naš fokus je ovde dvojak: bavimo se *deskriptivnim* nivoom pri analizi toga koja KK kodira koji tip događaja, i *teorijskim* nivoom, kada objašnjavamo slučajeve kada jedna KK kodira više kauzativnih događaja (up. Stefanowitsch 2001: 3).

5.1 Eksterna i interna kauzacija

Pod eksternom kauzacijom posmatramo one KS koje se jezički kodiraju kao događaji koji se odvijaju zato što do njih dovodi spoljni kauzator, up. en. termine *externally caused event* (Levin & Rappaport Hovav 2005: 11) ili *externally caused change-of-state verbs* (McKoon & Macfarland 2000: 833). Ovakvi glagoli se kodiraju kao tranzitivni/imaju tranzitivnu upotrebu i uzročnik se nalazi na poziciji sintaksičkog subjekta. Za razliku od ovih KS, postoje i slučajeve interne kauzacije, tj. one kod koje

---

⁹¹ Iako je ovo dominantan pristup u literaturi, valja primetiti da je Vježbicka protiv ovakvih „gotovih etiketa“ jer smatra da nemaju veliku eksplanatornu ili prediktivnu snagu, i da jezici najčešće imaju kauzativne konstrukcije koje su jedinstvene u pogledu značenja koje izražavaju – ne mogu se opisati sve instance kauzativnosti u nekom jeziku pomoću već *a priori* opisanih tipova ove vrste koji se potom identifikuju u različitim jezicima (Wierzbicka 1998: 117).

entitet prolazi kroz promenu stanja zbog nekih inherentnih osobina, a promena stanja se jezički kodira kao suštinski nekauzativna jer nema eksternog prouzrokača, up. en. termine *internally caused event* (Levin & Rappaport Hovav 2005: 11) ili *internally caused change-of-state verbs* (McKoon & Macfarland 2000: 833).

U grupu glagola koji izražavaju eksternu kauzaciju mogu se svrstati do sada analizirani kauzativi kao što su, na primer, *knuse/slomiti*, *ødelegge/uništiti*, *skjerpe/naoštriti*, *forstørre/uvećati*, *gjøre sint/razljutiti*, *åpne/otvoriti*, a u grupu glagola koji izražavaju internu kauzaciju svrstavamo glagole tipa *skjelve/drhtati*, *gjespe/zevati*, *blomstre/cvetati*, *modne/zreti*, *glimre/sijati*, *råtne/truliti*, *ruste/rđati*, *visne/venuti*, *elde(s)/stariti*.

Glagoli interne kauzacije imaju jaku restrikciju argumenata pošto proces zavisi od inherentnih osobina entiteta i pod njegovom je kontrolom, ako kod njih uopšte može biti reči o kontroli (up. Korponay & Nagy 2013: 234). Iako se pod ove glagole obično podvode neagentivni glagoli koji označavaju zbivanja, iz aspekta kauzacije su im slični i tzv. *glagoli autoagentivne kauzacije* (Talmy 1985: 79), pod kojima podrazumevamo prvenstveno glagole čovečijeg samoindukovanog kretanja, te neki *glagoli prostorne konfiguracije* (Levin & Rappaport Hovav 1995: 97), up. i *autokauzative* kod Plungjana (Плунгян 2011: 218). Bez obzira na to što i kod eksterno uzrokovanih glagola entitet mora biti sposoban za prolazak kroz promenu (zatvoren da bi se mogao otvoriti, lomljiv da bi se mogao polomiti), te tako uzrokovanje stanja zavisi i od inherentnih osobina samog pacijensa, nas prvenstveno zanimaju situacije koje se jezički kodiraju kao spoljno uzrokovane: prozor koji se lomi zbog spoljne sile, a ne sam od sebe ili vrata koja neko otvara, a ne otvaraju se sama od sebe. Kako je primećeno u analizi agenasa ovih glagola, većina njih nema restrikciju spoljnog argumenta (up. Levin & Rappaport-Hovav 1995: 94 ili Alexiadou 2010: 179, koja razdvaja agentivne glagole od glagola eksternog uzrokovanja).

U literaturi o kauzativnosti dominira shvatanje da se glagoli internog uzrokovanja ne mogu dodatno kauzativizovati (za kritiku ovoga v. Alexiadou 2010: 199): **gjespe noen* (*zevati nekoga) u značenju 'učiniti da neko zeva' ili **uvenuti cveće* (*visne

blomstene) u značenju 'učiniti da cveće uvene'.⁹² Ipak, u jezicima poput norveškog, koji ima produktivni analitički kauzativ, ovi glagoli mogu da tvore perifrastične KK:

- (91) a. *Frukt og planter produserer hormonet etylen som får frukt til å modne og blomster til å visne.* 'Voće i biljke proizvode hormon etilen, zbog kog voće zri i cveće vene', doslovno: 'Voće i biljke proizvode hormon etilen, koji tera voće da zri i cveće da vene'
- b. *I august er det mer fuktighet i lufta. Det får maten til å råtne og mugne fortere.* 'U avgustu ima više vlage u vazduhu. Zbog toga hrana brže truli i buđa (se)', doslovno: ' (...) To tera hranu da truli i da brže buđa'
- c. *Hvordan får jeg et gammelt hus til å råtne?* doslovno: 'Kako da nateram staru kuću da istruli?'

U ovim primerima vidimo da je zapravo reč o neprelaznim analitičkim KK, za koje smo prethodno konstatovali da u njima kauzant sam sprovodi/doživljava aktivnost označenu glagolom, koji i dalje ostaje neprelazan. Ekvivalenti ovih konstrukcija na srpskom jeziku su ili izrične rečenice sa veznikom *da* (*Toplota vazduha dovodi do toga da hrana brže truli*) ili neprelazne glagolske konstrukcije sa perifernim uzrokom (*Hrana brže truli zbog vlažnog vazduha*), up. i *zevati od dosade, zriti na suncu, drhtati od hladnoće*. Znatno ređe se u norveškom jeziku javljaju analitičke KK sa animatnim uzročnikom, kao u primeru (91c), ali su potencijalno ostvarive; kuća o kojoj je reč već prolazi kroz proces, a agens-inicijator nije stvarni inicijator, već se može shvatiti kao kakav akcelerator postojećeg procesa (up. pojam supervizorskog agensa u 4.4.1).

Druga mogućnost, doduše znatno ređa, jesu sintetične KK kada im je eksterni argument neki drugi uzročnik osim prototipičnog agensa:

- (92) *Varmen har modnet eplene.* 'Toplota je sazrela jabuke', doslovno: 'Jabuke su sazrele na toploti'

---

⁹² Ovakvi slučajevi nisu retki u dečijem govoru, gde se pojavljuje veći broj okazionalnih kauzativa: *Jeg misunner deg med isen min* (doslovno: Zavidim te svojim sladoledom), u značenju 'Činim da mi zavidiš jer imam sladoled' ili slučaj socijativnog okazionalnog kauzativa sa glagolom kretanja: *Tetka, potrči me!*, u značenju 'Tetka, pojuri me'.

Valja imati na umu da je glagol *modne* dokumentovan u rečniku kao glagol i sa prelaznim i sa neprelaznim značenjem; za ostale norveške glagole interno uzokovanog stanja nismo našli posvedočene primere prelazne upotrebe sa agentivnim uzročnikom. Sa glagolom *modne* imamo i posvedočen primer u pasivu sa agentivnom dopunom:

- (93) *Frukten høstes i umoden tilstand og må modnes frem under distribusjon.*
doslovno: 'Ovo voće se bere u nezrelom stanju i mora se dozreti tokom distribucije'

U fokusu naše analize nisu interno uzrokovani događaji, jer je internost njihovog samoprouzrokovanja predmet drugih nauka; jezički se kodiraju kao neuzrokovani, i kao takvi su neprelazni. Ipak, razlikovanje glagola eksterne i interne kauzacije ima svoju relevantnost u proučavanju dekauzativnih konstrukcija (v. detaljnije glavu 6).

5.2 Faktitivna i permisivna/prohibitivna kauzacija

Terminološka opozicija između faktitivne i permisivne/prohibitivne kauzacije potiče iz Lenjingradske tipološke škole, i ove termine u ovom radu upotrebljavamo analogno Nedjalkovu i Siljnickom (Недьялков & Сильницкий 1969b: 28). Njihovo razlikovanje ova dva tipa kauzacije veoma rano je skrenulo pažnju na to da se i dopuštanje i zabrana mogu posmatrati kao vidovi kauzacije, iako je u zapadnoj lingvistici još skoro dve decenije fokus bio na faktitivnoj kauzaciji. Tek noviji pristupi smeštaju pojam kauzacije u porodicu konceptualno srodnih modela, kao što su dopuštanje (en. letting), sprečavanje (en. hindering), omogućavanje (en. helping) (up. Wolff, Song & Driscoll 2002). Termin 'faktitivan', koji koriste Nedjalkov i Siljnicki ima i jednu prednost i jednu manu. Prednost je u tome što za razliku od termina *kauzacija u užem smislu/prava kauzacija* (en. *causation proper*) ne pretpostavlja hijerarhizaciju u kojoj se dopuštanje/zabrana posmatraju kao slične, ali ipak neprave instance kauzacije. Kao terminološki nedostatak vidimo činjenicu da u lingvistici već postoji termin faktitivni glagol, koji se vezuje za tip denominalnog kauzativnog glagola (up. gl. 3.3.2.1.1.2). Za

termin faktitivna kauzacija možemo koristiti i termin *koercivna kauzacija* (za termine *causative proper* i *coercive causative* up. i Kulikov 2001: 892).

Ključnim faktorom koji razlikuje faktitivnu kauzaciju od permisivne/prohibitivne smatra se aktivnost kauzatora (Недялков & Сильницкий 1969b: 28). Kod faktitivne kauzacije se primarnim uzrokom smatra jedini/prvi agens celokupne KS i on je jedini izvor promene, bilo da je reč o sintetičkim ili analitičkim KK:

- (94) a. *Jeg har lukket døra.* : *Zatvorila sam vrata.*
b. *Vi bad ham komme.* : *Zamolili smo ih da dođu.*

U odgovarajućem kontekstu se i određeni nekauzativni glagoli mogu smatrati faktitivnim, na primer, *si/reći* ili *kazati*.

Za razliku od ovoga, kod permisivne/prohibitivne kauzacije je inicijator kauzacije zapravo kauzant, a uloga kauzatora je da o(ne)mogućava vršenje započete radnje:

- (95) a. *Vi lot dem gå:* *Pustili smo ih da odu/Dozvolili smo im da odu.*
b. *Vi fikk dem fra å reise:* *Nagovorili smo ih da ne putuju/Odgovorili smo ih od putovanja.*

Dok faktitivna kauzacija pokriva širok spektar aktivnosti, od fizičkog dovođenja u kakvo stanje do interpersonalne manipulacije, permisivna/prohibitivna kauzacija je tipično dvoagentivna.

Razliku između faktitivnih i permisivno-prohibitivnih KK ne treba mešati sa *implikativnošću*, koja se tipično vezuje za KK i tipična je za sintetičke kauzative.⁹³

- (96) a. *Jegeren drepte bjørnen.* 'Lovac je ubio medveda' → *Bjørnen døde/er død.* 'Medved je umro/je mrtav.'
b. *Jeg brakk snøbrettet.* 'Slomila sam snoubord' → *Snøbrettet er brukket.* 'Snoubord je slomljen'

---

⁹³ Za sintetičke kauzative je tipično i to da izražavaju samo faktitivnu kauzaciju.

Direktivni glagoli, bez obzira na to da li su faktitivni ili permisivno-prohibitivni, mogu biti i implikativni (primer 97) i neimplikativni (primer 98):

- (97) a. *Sjefen tvang ham til å spise svinekjøtt.* 'Šef ga je prisilio da jede svinjetinu'
b. *Vi fikk dem til å smake på nye grønnsaker.* 'Ubedili smo ih da probaju novu vrstu povrća'
c. *Bussjåføren nektet oss å ta hunden inn i bussen.* 'Vozač autobusa nam nije dozvolio da uvedemo psa u autobus'
- (98) a. *Myndighetene påla oss å stoppe utbyggingen.* 'Vlasti su nam naredile da prekinemo izgradnju'
b. *Flyvertinnen ba oss om å ikke ta flere bilder.* 'Stjuardesa nas je zamolila da više ne slikamo foto-aparatom'
c. *Politiet forbød ham å jobbe med barn.* 'Policija mu je zabranila da radi sa decom'

Implikativni su glagoli uspešne manipulacije i uspešne prevencije, a neimplikativni glagoli su glagoli pokušane manipulacije i prevencije (up. Givón 1976: 77, Givón 2001a: 152-153), te se tako situacije označene glagolom u primeru (98) mogu negirati rečenicom uvedenom adverzativnim veznikom, za razliku od implikativnih situacija u primeru (97): up. *Myndighetene påla oss å stoppe utbyggingen, men vi fortsatte* ('Vlasti su nam naredile da prekinemo izgradnju, ali smo mi nastavili'). Kako bi razmatranje svih ovih tipova daleko prevazišlo obime jedne disertacije, u uvodu smo se ograničili samo na kauzaciju u užem smislu, koja se i u literaturi smatra prototipičnom (up. Kulikov 2001: 893). Za detaljnu analizu između ostalog obligatnosti i permisivnosti i u kauzativno-manipulativnim okvirima v. Алановић (2011).

5.3 Direktna i indirektna kauzacija

5.3.1 Određenje termina

Termini direktna i indirektna kauzacija (Frawley 1992; Shibatani & Pardeshi 2001; Loewenthal 2003; Stefanowitsch 2001) čine srž svih semantičkih istraživanja kauzativnosti. Oni u tesnoj vezi sa terminima *manipulativne* i *direktivne kauzacije* (Shibatani 1976b: 31-38)⁹⁴, *direktne* i *posredne kauzacije* (Givón 1975: 65-68), te *kontaktne* i *distantne kauzacije* (Недялков & Сильницкий 1969b: 28), koji svi profilišu različite aspekte koji bi mogli konstituisati pojmove (in)direktnosti uticaja uzročnika na drugog učesnika situacije.

Prototip direktne kauzacije se obično povezuje sa direktnom fizičkom manipulacijom, i tradicionalno se smatra prototipičnim kauzativnim modelom (Kovačević 1989: 53; Lakoff & Johnson 1981: 70, 72; Rawoens 2007: 88). Pod ***direktnom kauzacijom*** podrazumevamo takvu kauzativnu situaciju u kojoj agentivni uzročnik kao jedini izvor energije vrši kakvu aktivnost nad drugim, pacijentivnim učesnikom i uzrokuje promenu njegovog stanja, pri čemu izvršenje aktivnosti u potpunosti zavisi od uzročnika, i najčešće podrazumeva vremensko i prostorno preklapanje uzročne aktivnosti i uzrokovanog događaja. Pod ***indirektnom kauzacijom*** podrazumevamo takvu kauzativnu situaciju u kojoj uzročnik ne sprovodi događaj (direktno) od početka do kraja, već se uzrokovani događaj sprovodi preko nekog drugog entiteta ili procesa, koji je neposredni izvor energije u postizanju rezultata (up. i Kemmer & Verhagen 1994: 120; Verhagen & Kemmer 1997: 67; Shibatani & Pardeshi 2001: 139-140; Stefanowitsch 2001: 263; Wolff 2003: 4; Rawoens 2007: 88-89).⁹⁵

Zahtev da izvršenje aktivnosti u potpunosti zavisi od uzročnika podrazumeva da uzročnika direktne kauzacije izjednačimo sa pojmom *efektora* (Алановић 2005: 162), agensa koji i inicira i sprovodi celokupnu radnju. Ovako shvaćena uloga uzročnika

---

⁹⁴ Termini *manipulativan* i *direktivan* se u ovom radu koriste analogno Šibataniju, a ne analogno Alanoviću, kod koga je tradicionalna direktivna kauzacija određena kao manipulativna.

⁹⁵ Volf u ovom radu o direktnoj kauzaciji daje tabelarni pregled citata koji nam govore o tome kako su u lingvističkoj literaturi tokom poslednjih tridesetak godina glasili predlozi parametara koji bi mogli konstituisati pojam direktne kauzacije, pri čemu se kao dominantni izdvajaju direktna kontrola, neuplitanje drugog agensa i neposrednost delovanja, postojanje fizičkog kontakta i fizičke manipulacije, te namera agensa.

podrazumeva da u vršenju aktivnosti nema posrednika, te pojam direktne kauzacije možemo povezati i sa Givonovim razlikovanjem *direktne* i *posredne kauzacije* (en. *mediated causation*): on direktnu kauzaciju definiše upravo preko nepostojanja posrednika (Givón 1975: 65-68). Autori veoma često prototipičnu indirektnu kauzaciju izjednačavaju sa situacijom u kojoj učestvuju dva agentivna učesnika (Shibatani & Pardeshi 2001: 89-90), pri čemu bi se uzročnik celokupne kauzativne makrosituacije mogao izjednačiti sa agensom-inicijatorom, i on radnju sprovodi posredno, preko drugog agentivnog učesnika (kauzanta), koji može imati određeni stepen autonomije i tako pružati otpor uzročniku.⁹⁶ I ovom posrednošću se potencijalno umanjuje celokupnost kontrole koju agens-inicijator ima nad ostvarenjem i završetkom uzrokovane radnje. Filip Volf je predložio novi pristup direktnoj kauzaciji, razmatrajući slučajeve KS kod kojih uprkos postojanju posrednika situacija može da se kodira kao direktna⁹⁷, i taj princip je nazvao *hipotezom nemedijativnog uzroka* (en. *no-intervening-cause hypothesis*) (Wolff 2003: 4-5). Na ovaj način je u jeziku moguće kodirati KS sa posrednikom kao direktnu kauzaciju, a Volf je ustanovio da je ovo moguće ukoliko između prvog i poslednjeg učesnika nema drugih učesnika na istom nivou granularnosti, što bi podrazumevalo da kauzalni lanac po pitanju direktnosti može da prekine samo drugi učesnik agentivnog tipa, koji na taj način postaje najneposredniji izvor energije u ostvarenju S₂ (up. i Verhagen & Kemmer 1997: 67).⁹⁸ Eventualni drugi posrednici u kauzalnom lancu takođe moraju biti konceptualizovani samo kao omogućivači, kao što je, na primer, dugme lifta (kauzalni lanac s instrumentom).

---

⁹⁶ Šibatani postavlja pitanje uloge kauzanta kao posrednika u analitičkim konstrukcijama koje kodiraju posrednu kauzaciju, jer problematizuje posredničku ulogu deteta u en. konstrukciji 'I made the child laugh' u poređenju sa standardnim primerom 'I made the child break the mirror' (Shibatani 2001: 12).

⁹⁷ U ovom radu i kasnije (up. Song & Wolff 2005) Volf sprovodi niz eksperimenata u kojima se od ispitanika zahtevalo da opišu 12 animiranih scena u kojima animatni uzročnik namerno ili slučajno, ali uvek posredno dovodi do rezultata. Scene su, između ostalog, obuhvatale uključivanje televizora (žena koristi daljinski upravljač/slučajno seda na daljinski upravljač), otvaranje prozora (žena štapom udari o prozor/izvuče štap koji podupire prozor) ili pucanje balona (devojčica ga probuši olovkom/ustane, a balon pukne dodirnuvši vrelo luster).

⁹⁸ Uprkos tome što u literaturi postoji već uvreženo shvatanje da leksički kauzativi tipično koreliraju sa pojmom direktne, a analitički kauzativi sa pojmom indirektno kauzacije, postoje autori koji smatraju da analitički kauzativi mogu iskazivati i direktnu i indirektnu kauzaciju (Loewenthal 2003: 97-98; Verhagen & Kemmer 1997: 71). Kao osnovni kriterijum ovi lingvisti izdavaju činjenicu da je odvijanje S₁ dovoljan preduslov ostvarenja S₂, tj. S₂ je neizbežna posledica dejstva inicijalnog agensa, koji je na taj način nedvosmisleno jedini izvor energije u celokupnosti KS.

Kako smo već naglasili, temporalna zavisnost S_2 od S_1 ključan je faktor u shvatanju nekog događaja kao kauzativnog. Srodan termin *kontaktne kauzacije* (Недялков & Сильницкий 1969b: 28) vezan je za drugi ključan aspekt direktnosti, a to je spacio-temporalna koreferentnost S_1 i S_2 . Kontaktne kauzacije podrazumeva neposrednost delovanja i jedinstvo mesta i vremena. Indirektnost kauzacije, povezana sa prisustvom medijativnog elementa, u vezi je sa pojmom *distantne kauzacije*, jer se posrednost može očitovati kao vremenski interval ili distanca, a Šibatani i Pardeši upravo prostornu i vremensku konfiguraciju, a ne prirodu kauzanta, smatraju ključnom osobinom koja profiliše direktnost ili indirektnost kauzativnog odnosa (Shibatani & Pardeshi 2001: 90). Temporalni odnosi mogu podrazumevati i simultanost i sekvencijalnost događaja. Pod simultanošću podrazumevamo da se radnja kauzacije i radnja rezultata odvijaju istovremeno (to su procesi poput *brenne, felle, vise*), dok sekvencijalnost podrazumeva da radnja rezultata označava stanje nakon izvršenja radnje kauzacije (*ligge, sitte, henge, stå*). Prema Nedjalkovu i Siljnickom faktitivna kauzacija može biti i kontaktne i distantne, pri čemu je distantna tipična kada je drugi učesnik agentivan (Недялков & Сильницкий 1969b: 28). Permisivna kauzacija je po datoj definiciji posredna i distantna, jer kako navode Ferhagen i Kemmerova, "...inicijator ima moć da spreči odvijanje subordiniranog događaja, a to ne čini, čime ostavlja drugoj sili (prirodnoj ili ljudskoj) da učestvuje u sprovođenju događaja." (Verhagen & Kemmer 1997: 69).

Odnos direktne i indirektno kauzacije sa pojmovima *manipulativne* i *direktivne* kauzacije nešto su složeniji. Pod manipulativnom kauzacijom ovde podrazumevamo zapravo *fizičku* manipulaciju nevoljnim pacijensom od strane uzročnika (Shibatani 1976b: 31), i ona se često izjednačava sa direktnom kauzacijom, jer se smatra da direktne fizičke manipulacije predstavljaju prototip kauzativnog odnosa. Termin *direktivna kauzacija* Šibatani u ovom radu koristi zapravo za prototipične slučajeve posredne kauzacije sa dva agentivna učesnika, u kojoj se uzrokovana radnja ostvaruje delovanjem kauzanta na osnovu uputstava uzročnika (Shibatani 1976b: 32). Ova dva tipa se mogu povezati i sa pojmovima fizičke i socijalne kauzacije, pri čemu se neretko ističe i kognitivna bazičnost fizičke kauzacije u odnosu na ne-fizičku (socijalnu i psihološku). Volf navodi kako su ove pretpostavke potvrđene istraživanjima koja pokazuju da se sposobnost percepcije fizičke

kauzacije razvija ranije (oko 3-4 meseca života), a percepcija socijalne kauzacije tek oko 6-8 meseca života (Wolff 2007: 13, up. i Cohen et al. 1998).

Izjednačavanje direktne sa fizičkom kauzacijom predstavljalo bi ipak svojevrsno zanemarivanje složenosti mogućih kombinacija; ona može činiti prototip direktne kauzacije, ali fizička/nefizička kauzaciju i direktna/posredna kauzacija mogu se posmatrati kao dva odvojena parametra, koja u kombinaciji mogu odrediti razliku između različitih KS (Kemmer & Verhagen 1994: 120). *Direktna fizička kauzacija* tako obuhvata one situacije kada uzročnik deluje na kauzanta bez entiteta koji se meša u taj odnos, dok se *indirektna fizička kauzacija* odnosi na KS u kojima uzročnik dovodi do uzrokovanog poddogađaja putem posrednog fizičkog procesa, iako se ovi tipovi kauzacije kodiraju daleo ređe, dominantno putem analitičkih KK uz obavenu eksplikaciju načina vršenja radnje. Pošto analitičke KK s jedne strane ne specificuju način vršenja uzročne radnje, fizički aspekt kauzacije koji one mogu iskazivati je najčešće jasan tek na osnovu šireg konteksta:

- (99) a. *Det er viktig å få pasienten til å hoste.* 'Važno je naterati pacijenta da se nakašlje'
- b. *Få pasienten til å hoste ved å slå ham fem ganger på ryggen.* 'Naterajte pacijenta da se nakašlje tako što ćete ga udariti pet puta po leđima'
- c. *Er pasienten våken må du få ham til å hoste. Hjelper ikke dette, slår du fem ganger på ryggen.* 'Ako je pacijent budan, morate ga naterati da se nakašlje. Ako to ne pomaže, udarite ga pet puta po leđima'

Ova problematika se posebno aktualizuje kada se uzme u obzir i frekventnost i nemarkiranost norveškog glagola *få* kao KG, koji samim tim može iskazati veoma širok spektar kauzativne semantike. U primeru (99a) je bez šireg konteksta nemoguće odrediti precizno da li je reč o fizičkoj ili direktivnoj kauzaciji, ali tek u specifičnim semantičkim pozicijama postaje jasno da je u primeru (99b) reč o fizičkoj kauzaciji, a u primeru (99c) o direktivnoj.

Treći slučaj koji izdvajaju Kemmerova i Ferhagen je *induktivna kauzacija*, zapravo indirektna nefizička kauzacija, koja se u velikoj meri preklapa sa pojmom direktivne

kauzacije: "...kauzant je agentivni entitet čije je delovanje prouzrokovano kakvim nefizičkim načinom, tipično putem kakvog verbalnog stimulusa koji proizvodi kauzator." (Kemmer & Verhagen 1994: 120).

Dakle, da zaključimo: direktna kauzacija tipično obuhvata spaciotemporalnu bliskost učesnika i određeni stepen fizičke koercivnosti ili manipulacije silom; indirektna kauzacija tipično predstavlja odsustvo direktnog (fizičkog) kontakta među učesnicima, i može se realizovati kao (eksplicitna) verbalna ili direktivna kauzacija, ili kao postojanje okolnosti koje provociraju automatski odgovor kauzanta, izazvan zakonima fizike ili biologije.

5.3.2 (In)direktnost kauzacije i njeno kodiranje

Prisustvo medijativnog elementa, te vremenska i prostorna bliskost kao ključne linije razdvajanja direktne i indirektno kauzacije, predmet su višedecenijskih rasprava u literaturi o kauzativnosti. Diskusija se tiče primarno odnosa između semantike (in)direktno kauzativnosti i načina njihovog formalnog kodiranja, tj. da li se može utvrditi određeni stepen ikoničnosti kauzativnih konstrukcija prema tome da li postoji korelacija između kodiranja složenijih KS sa više učesnika putem analitičkih KK, i kodiranja neposrednih i spacio-temporalno kompaktnih KS putem leksičkih kauzativa. Kako je naglašeno u uvodu, u generativističkim razmatranjima s kraja 60-ih godina bilo je zastupljeno shvatanje da leksičke i perifrastične KK izražavaju dve različite reprezentacije iste dubinske strukture, zasnivajući se na apstraktnom operatoru CAUSE.

Uočeno je da postoji korelacija između sintetičnosti/analitičnosti KK i stepena direktnosti kauzacije, tj. korelacija između jezičke forme i konceptualne strukture, te se već tradicionalno smatra da je eksplikacija izraza u korelaciji sa direktnošću odnosa između S_1 i S_2 : kauzacija je tipično indirektna kada je njen izraz perifrastičan ili polimorfemski, a tipično je direktna kad je njen izraz monomorfemski ili leksički (up. Shibatani 1976b: 31-33; Frawley 1992: 164; Shibatani & Pardeshi 2001: 91ff). Tako bi se analitičkim kauzativom tipično kodirala indirektna kauzacija, shvaćena kao složeni kauzalni lanac sa većom konceptualnom udaljenošću između uzroka i posledice, a leksičkim kauzativom bi se tipično kodirala situacija direktne kauzacije, tj. jedinstvena

makrosituacija čiji su poddogađaji temporalno toliko bliski da se konceptualizuju kao jedinstven događaj⁹⁹ (up. način na koji Komri ukazuje na korespondenciju između formalnog i semantičkog kontinuuma u Comrie (1989: 173)). Time kolika je maksimalna struktura događaja koja može da se leksikalizuje putem jedne glagolske lekseme bavili su se mnogi autori (up. između ostalog i Shibatani 2001; Wolff 2003; Song & Wolff 2005; Goldberg 2010). Prema Šibataniju se kao kauzativ obično ne leksikalizuju događaji koji imaju dva agentivna učesnika; kao izuzetak bismo mogli navesti dvopersonalne leksičke kauzative (up. 4.3.2), poput *hraniti/mate*, koji čine upravo ovo (Shibatani 2001: 3).¹⁰⁰ Uočava se, dakle, da prototipična korelacija između spatiotemporalnog jedinstva, direktne kauzacije i leksičkog kodiranja, te korelacija između spatiotemporalne udaljenosti, indirektno kauzacije i analitičkog kodiranja čine krajnje tačke na skali, između kojih postoje prelazi koji čine formalni i semantički kontinuum (up. i Shibatani & Pardeshi 2001: 147).

5.4 Glagoli *få* i *gjøre* u analitičkim KK u norveškom jeziku

U ovom poglavlju se bavimo analizom tipova kauzacije izraženim norveškim analitičkim KK sa glagolima *få* i *gjøre*, i njihovim ekvivalentima u srpskom jeziku. *Få* i *gjøre* su sa jedne strane najfrekventniji KG u norveškim analitičkim KK, pri čemu posebno glagol *få* pokazuje visok stepen desemantizovanosti i nemarkiranosti. Na poziciji subjekta njihovih rečenica se kodiraju raznoobrazni agentivni učesnici, a ova dva glagola

---

⁹⁹ Givon ističe kako je ko-temporalnost "...glavni kognitivni preduslov da bi se aktivnosti dva ili više učesnika konceptualizovala kao jedinstven događaj." (Givón 2001b: 44-45). Ukoliko se semantički sadržaj sintetičkih i analitičkih KK želi modifikovati kakvim adverbijalom, uočava se da kod sintetičkih oni modifikuju sadržaj cele rečenice, dok se kod analitičkih S₁ i S₂ mogu modifikovati zasebno s obzirom na vremenske i prostorne restrikcije. Rečenica *Jeg knuste vasen i går* ('Juče sam razbila vaz'u) podrazumeva da su se i agensova aktivnost i proces pucanja čaše odvijali juče, gotovo u istom trenutku, i aktivnost agensa se ne može pripisati nekom drugom trenutku. Kod prototipičnih analitičkih kauzativa sa *få* vremenski adverbijal priključen S₁ modifikuje celokupnost iskaza: *Mandag fikk jeg veterinæren til å vaksinere hunden min* ('U ponedeljak sam ubedio veterinara da mi vakciniše psa'), pri čemu su se i ubedivanje veterinara i vakcinacija psa dogodili u toku ponedeljka. Adverbijal pridružen S₂ modifikuje samo predikaciju rezultata: *Jeg fikk veterinæren til å vaksinere hunden min mandag* ('Ubedio sam veterinara da mi u ponedeljak vakciniše psa'), pri čemu se dogovor sa veterinarom mogao odvijati u bilo kom trenutku koji prethodi ponedeljku.

¹⁰⁰ Šibatani pominje primere engleskih glagolskih leksema koje bi mogle kodirati KS sa dva agentivna učesnika (*walk, jump, march*), ali ih zapravo smatra slučajevima kodiranja indirektno kauzacije kao da je direktna, jer je u njima agentivni kauzant pod potpunom kontrolom uzročnika (Shibatani 2001: 20).

izražavaju veoma visok stepen 'neutralne' kauzacije, tj. kauzacije nespecificovane po pitanju načina na koji S_1 dovodi do nastanka S_2 . S druge strane, upravo ovakav nedostatak semantičkih restrikcija pretpostavlja relativno visok stepen nekorespondentnosti sa semantički ekvivalentnim izrazima u srpskom jeziku, u kom ne postoji u ovoj meri gramatikalizovana analitička KK i u kom će se odabirom KG koji uvodi perifrastičnu KK zahtevati detaljnija specifikacija načina kauzacije.

5.4.1. Semantički sadržaj glagola *få* i *gjøre van* KK

5.4.1.1 Glagol *få*

Glagol *få* u norveškom jeziku ima razuđenu polisemantičku strukturu, a iz gramatičke perspektive može se upotrebljavati i kao glavni i kao pomoćni glagol, pri čemu obe upotrebe ostavljaju mesta za više različitih tumačenja.

Kao **glavni glagol**, *få* se pojavljuje u nekoliko semantičkih realizacija. U svojoj primarnoj realizaciji se ostvaruje kao tranzitivni glagol u značenju 'primiti' ili 'dobiti': *Jeg har fått et brev* ('Dobila sam pismo'), *Han fikk Nobels fredspris* ('Dobio je Nobelovu nagradu za mir') ili *Vi har ennå ikke fått lønn* ('Još uvek nismo primili platu'). Srodne ovom značenju su i realizacije sa metaforičnim prenosom konkretno → apstraktno, u kojima se različiti tipovi doživljavanja, trpljenja ili izloženosti uticaju mogu konceptualizovati kao primanje ili dobijanje: *Hun har fått feber* ('Dobila je temperaturu'), *De har nettopp fått et barn* ('Upravo su dobili dete') ili *Vi fikk nydelig vær på turen* ('Ušetnji nas je poslužilo divno vreme'), pri čemu se nužnost trpljenja kazne realizuje bez dopune u vidu objekta: *Hun skal få for den utallelsen* ('Dobiće ona svoje zbog te izjave') ili *De fikk som fortjent* ('Dobili su po zasluži').

Kao druga glavna semantička realizacija glagola *få* obično se navodi značenje postignuća: *Alle i klassen fikk gode karakterer* ('Svi u razredu su dobili dobre ocene'), *Filmen fikk dårlige anmeldelser* ('Film je dobio loše kritike') ili *De fikk tre mål* ('Dali su tri gola'). Upravo iz ovog značenja se izvodi značenje u kom je *få* upotrebljeno u analitičkim KK, gde se uprkos velikom stepenu opštosti značenja može konceptualizovati

kao svojevrsno postignuće ili uspeh u postizanju rezultata: *Klovnen fikk alle til å le* ('Klovn nas/ih je sve nasmejao').

Kao pomoćni glagol se *få* realizuje u modalnim i aspektualnima značenjima, što ni iz perspektive drugih jezika nije neuobičajeno za glagole sa osnovnim značenjem posedovanja ili primanja. Prva realizacija *få* kao **modalnog glagola** jeste značenje *obligatnosti* i *nužnosti*: *Nå får du ta deg sammen!* ('Sad moraš malo da se pribereš'), *Det får være grenser* ('Moraju postojati određene granice') ili *Dere får vente* ('Moraćete da sačekate'). Druga realizacija je značenje *dozvole*: *Får jeg sette meg her?* ('Smem li da sednem ovde'), *Du får beholde bøkene* ('Smeš da zadržiš knjige'). U ovom značenju je značenje glagola *få* blisko značenju glagola *kunne*, ali je fokus na na ličnoj normi, odnosno dozvoli koju daje govornik ili drugo lice (Faarlund et al. 1997: 624). Sasvim retko se *få* pojavljuje kao izraz *dinamičke modalnosti* u rečenicama sa negacijom, i tada je prvenstveno u vezi sa fizičkim stanjem učesnika na poziciji subjekta: *Jeg får ikke puste* ('Ne mogu da dišem'), *Jeg får ikke røre meg* ('Ne mogu da se pomerim').

U **aspektualnim značenjima** glagol *få* se može pojaviti i u ingresivnim i u rezultativnim aspektualnim konstrukcijama. On označava primarno iznenadnu ili slučajnu ingresivnost, i to najčešće u kombinaciji sa kakvim glagolom kognicije ili čulne percepcije kao glavnim: *Vi fikk vite det av læreren* ('Saznali smo to od nastavnika') ili *Ved en tilfeldighet fikk hun høre om bryllupet* ('Sasvim slučajno je čula za svadbu'). U rezultativnim konstrukcijama se značenje glagola *få* kao pomoćnog vezuje za značenje postignuća, i on se tada pojavljuje u konstrukcijama sa participom perfekta: *Jeg fikk sendt pakken* ('Uspeo sam da pošaljem paket') ili *Jeg fikk truffet henne før hun gikk* ('Uspeo sam da se sretnem s njom pre nego što je otišla').

5.4.1.2 Glagol gjøre

Primarno značenje glagola *gjøre* je 'praviti' i u značenju konkretne proizvodnje (činjenja da fizički entitet nastane) u savremenom norveškom jeziku je potisnut od strane drugih glagola, na primer, *lage* 'praviti' ili *skape* 'stvarati'. Najširu primenu kao glagol punoznačne semantike *gjøre* ima u značenju kakve opšte delatnosti, u značenju 'činiti', 'delati': *Gjør som jeg sier!* ('Uradi šta ti govorim'). Zbog širokog semantičkog opsega

bilo kakvog činjenja, on se koristi i kao glagol u funkcionalnim glagolskim spojevima, na primer, *gjøre en tjeneste* ('učiniti uslugu'), *gjøre et godt inntrykk* ('ostaviti dobar utisak'), *gjøre forskjell* ('praviti razliku'), a norveški leksikografski izvori kauzativno značenje glagola *gjøre* izvode i iz značenja 'praviti' (BMO) ili iz značenja opšte delatnosti (NO). Viberg (2006: 244-245) na osnovu formalnih kriterijuma dopune švedskom glagolu *göra* izdvaja tri tipa kauzacije, koja se mogu na isti način primeniti na norveške instance:

- (a) IS + G + I_{apstr}: *Hun gjorde en bevegelse*. 'Načinila je pokret'
- (b) IS + G + IS + PS: *Dette gjør meg trist*. 'To me rastužuje', i
- (c) IS + G + *at*-rečenica: *Den kraftige vinden gjorde at to heiser ble stengt*. 'Jak vetar je doveo do toga da se zatvore dva ski-lifta'

Poslednje leksičko značenje glagola *gjøre* je 'raditi' ili 'obavljati kakav posao': *Vi har mye å gjøre* ('Imamo puno posla'), *Det lar seg ikke gjøre* ('To se ne može uraditi') ili *Jeg har gjort mitt beste* ('Dala sam sve od sebe').

U svim skandinavskim jezicima je veoma frekventna upotreba glagola *gjøre* kao pro-glagola (no. *proverb*), tj. glagola koji nema stalnu referenciju, već mu je značenje kontekstualno uslovljeno. Ovakvo eksplikativno *gjøre* u norveškom jeziku uvek ima anaforičnu referencu, i vezuje se za tri slučaja: (a) kao zamenska reč za glagol punoznačne semantike u kratkim odgovorima uvedenim zamenicom *det*: *Forstår du? –Ja, det gjør jeg* ('Razumeš li? –Da, razumem'), (b) kao „držač mesta“ (en. *placeholder*): *Han lekte, og det gjorde hans bror også* ('Igrao se, a to je činio i njegov brat'), i (c) kao držač mesta pri topikalizaciji glagolske sintagme u pretpolju, pri čemu se glavni glagol javlja i u finitnom obliku i u infinitivu: *Drar på tur gjør hun ofte* ('Često ide u šetnju'), *Krangle gjør de stadig* ('Svađaju se stalno').

5.4.2 Tipovi kauzacije izraženi norveškim analitičkim kauzativima

Iako se autori u okvirima kauzativistike slažu oko toga da se tipovi kauzacije mogu primarno podeliti na direktnu i indirektnu kauzaciju, nema jedinstvenog shvatanja kako se može izvršiti dalja supkategorizacija ovih tipova. Najčešći pristupi

podrazumevaju razlikovanje različitih podtipova polazeći od animatnosti učesnika i prirode njihovog odnosa, te odnosa snaga/stepena kontrole koji zadržavaju uzročnik i kauzant.

Tako fon Waldenfels izdvaja tri glavna tipa kauzacije, a to su *manipulativna*, u kojoj samo uzročnik ima kontrolu nad situacijom, *interpersonalna*, u kojoj i uzročnik i kauzant poseduju varijabilni stepen kontrole, te *impersonalna kauzaciju*, u kojoj uzročnik nema kontrolu nad situacijom jer nije živo biće (Waldenfels 2004: 11-12). Dalje se svaki od ova tri glavna tipa može supkategorizovati na *permissivne instance*, u kojima uzročnik ne sprečava razvoj radnje koji leži u sferi kauzanta, te na *direktne i indirektne faktitivne*, u kojima uzročnik namerno/slučajno inicira radnju koju kauzant sprovodi.

Tipologizacija zasnovana primarno na kriterijumu karakterizacije uzročnog događaja ili S_1 u vezi sa semantikom same glagolske lekseme pojavljuje se u nekoliko uticajnih kauzativističkih radova (Kemmer & Verhagen 1994, Verhagen & Kemmer 1997, Talmy 2000b). Talmi izdvaja nekoliko tipova kauzacije, koji se stavljaju u korelaciju sa drugim instancama tranzitivnih realizacija datog glagola, kao što su, na primer, nekauzativna značenja autonomnog događaja (en. *The vase broke*) ili situacija sa subjektom doživljavačem (en. *I broke my arm when I fell*). Kao kauzativne situacije se izdvajaju sledeće: kauzacija sa fokusiranim rezultatom (en. *The vase broke from a ball's rolling into it*), kauzacija sa fokusiranim uzročnim događajem (en. *A ball's rolling into it broke the vase*), instrumentalna kauzacija (en. *A ball broke the vase*), autorska, tj. neplanirana kauzacija (en. *I broke the vase in rolling a ball into it*), agentivna kauzacija, tj. nameravana kauzacija (en. *I broke the vase by rolling a ball into it*), autoagentivna kauzacija (en. *I walked to the store*) i induktivna kauzacija (en. *I sent him to the store*) (Talmy 2000b: 69-70).

Jedna od najuticajnijih podela u kauzativistici je ona koju je izvršio Kroft, polazeći od jednog starijeg pristupa Leonarda Talmija, a na ovaj pristup se i dalje nadovezuju različiti autori (Croft 1991: 167-168). Kroft izdvaja četiri glavna podtipa, a to su (a) *fizička kauzacija*, u kojoj dolazi do interakcije dva neanimatna, fizička entiteta, (b) *volitivna kauzacija*, u kojoj voljni, animatni uzročnik deluje na fizički entitet, (c) *afektivna kauzacija*, pri kojoj dolazi do interakcije fizičkog entiteta na poziciji uzročnika i animatnog učesnika, i (d) *induktivna kauzacija*, koja podrazumeva delovanje voljnog

uzročnika na animatnog kauzanta. Animatni kauzatori u okvirima volitivne i induktivne kauzacije imaju mogućnost da delaju kao fizički entiteti i kao mentalno sposobne individue, pri čemu se u interakciji sa animatnim kauzatorom tipično podrazumeva nefizičko dejstvo autoritetom ili verbalnom instrukcijom.

U razmatranju tipova kauzacije izraženih analitičkim KK u norveškom jeziku pošli smo široko od pristupa koji zastupa Vježbicka, čije smo podtipove razmotrili i preimenovali, prilagodili tipovima kauzacije u norveškom jeziku, i kojoj smo pridodali još dva podtipa kauzacije (Wierzbicka 1998). Ova klasifikacija se činila dobrim polazištem u određivanju podtipova ostvarenih u norveškim analitičkim KK, za razliku od mnogih drugih klasifikacija koje su primarno vezane za distinkcije u sistemu pomoćnih KG i njihovih konstrukcija u engleskom jeziku. Norveški pomoćni glagoli *få* i *gjøre*, koji iskazuju veoma širok spektar kauzativnih odnosa nisu osetljivi na semantičke restrikcije na koje možda jesu osetljivi engleski pomoćni KG koji su specijalizovani za određene aspekte semantičkog polja kauzativnosti (*make, have, get, cause*).¹⁰¹ U ovom radu se kao primarni diferencijalni kriterijum klasifikacije uzima tip rezultata ostvaren u predikaciji S₂, i izdvajamo pet glavnih tipova kauzacije: (1) efektivnu, (2) induktivnu, (3) afektivnu, (4) evaluativnu i (5) intrapersonalnu kauzaciju.

5.4.2.1 Efektivna kauzacija

Pod efektivnom kauzacijom podrazumevamo onaj tip kauzacije u kojoj predikacija rezultata podrazumeva dešavanje ili stanje konceptualizovano kao spontanu posledicu, i može se predstaviti formulom:

---

¹⁰¹ Tako Stefanović u svojoj doktorskoj disertaciji dolazi do zaključka da je glagol *make* semantički najgeneričniji (Stefanowitsch 2001: 96-97). Vježbicka analizira razlike između konstrukcija sa pomoćnim glagolima *have, get* i *make* s aspekta voljnosti kauzanta, te zaključuje da u konstrukcijama sa *have* cilj uzročnika nije da manipuliše kauzantom, već je njegovo delanje usmereno kao ostvarivanju cilja i svoju volju kauzantu može da saopšti. U skladu s tim je i nemogućnost pasivizacije ovih konstrukcija, i njihova upotreba u konstrukcijama bez kauzanta (up. poglavlje 5.4.3). Nasuprot tome, u konstrukcijama sa glagolom *make* kauzant deluje protiv svoje volje, a tip kauzacije je kompatibilan sa idejom kazne ili (namerne) okrutnosti. Konstrukcije sa pomoćnim glagolom *get* se javljaju tipično u interpersonalnoj kauzaciji, u slučajevima kada uzročnik navodi učesnika sa izvesnim stepenom samostalnosti (čovek/životinja/mašina) da prevaziđe inicijalnu neodlučnost i na kraju svojevoljno izvrši aktivnost (Wierzbicka 1998). Ovakvih restrikcija u norveškom jeziku s obzirom na izbor pomoćnog glagola nema.

IS₁ [+/-Anim] CAUS IS₂ [+/-Anim] GS_{Inf}/PS [Dogadaj]

Zajedničko svim podtipovima je činjenica da je u pitanju posledica spontanog tipa, te da kauzant nevoljno prolazi kroz aktivnost ili se nalazi u stanju koje nije u okvirima njegove sopstvene kontrole. Stoga su ovakvi kauzanti pretežno pacijentivnog tipa, jer pokazuju manjak kontrole nad procesom kojim su aficirani i to bez obzira na stepen kontrole uzročnika, koja je u ovom tipu kauzacije defokusirana.

Predikacija S₂ se u ovom tipu kauzacije može konceptualizovati ili kao proces ili stanje:

- (100) a. *Saltet får isen til å smelte.* 'Led se topi zbog soli'
b. *Allergitablettene gjør meg søvnløs.* 'Spava mi se od tableta protiv alergije'

Procesi se realizuju dominantno kao infinitivske sintagme koje uz glagol *få* (primer 100a), dok se kao stanja tipično realizuju pridevski objektski predikativi uz glagol *gjøre* (primer 100b), iako svakako ima i slučajeva kada glagol u infinitivskoj sintagmi označava kakvo stanje:

- (101) a. *Hvordan fikk de dem [pommes fritesen] til å smake akkurat som Gripos?* 'Kako su postigli da [pomfrit] ima isti ukus kao Gripos [čips]'
b. *Hvis alle husstander i Norge hadde fått PC-en sin til å vare ett år lenger, ville man spart mye mer energi.* 'Kada bi svim domaćinstvima u Norveškoj kompjuter trajao godinu dana duže, uštedelo bi se mnogo više energije'

Prema kriterijumu animatnosti učesnika možemo izdvojiti četiri podtipa efektivne kauzacije: efektivna interpersonalna, efektivna volitivna, efektivna nevolitivna i efektivna impersonalna kauzacija.

5.4.2.1.1 Efektivna interpersonalna kauzacija

Efektivna interpersonalna kauzacija je instanca manje prototipične interakcije dva animatna učesnika i može se predstaviti formulom:

IS₁ [+Anim] CAUS IS₂ [+Anim] GS_{Inf}/PS [Dogadjaj]

Animatni učesnik u ulozi kauzatora, dominantno ljudsko biće, u ovom tipu kauzacije ne deluje voljno i sa namerom, već je tipično konceptualizovan kao učesnik kakve okolnosti koji *slučajno* dovodi do nastanka posledice. Uzročnik ovog kauzativnog tipa se dominantno može okarakterisati kao kauzativni stimulus u sferi izazivača fiziološke reakcije drugog animatnog učesnika. On se pre može tumačiti kao situacija, okolnost ili svojstvo koje pukim prisustvom izaziva promenu stanja čiji je potencijal za realizaciju u sferi samog pacijensa-doživljavača (za uže i šire određenje termina kauzativni stimulus up. 4.2.2.4).

- (102) a. *Gervais fikk kjendisene til å gispe.* 'Žerve uspavao svetske zvezde',
doslovno: 'Žerve naterao zvezde na zevanje'
- b. *Ronaldo fikk tilskuer til å blø neseblod.* 'Ronaldo raskrvario nos gledaocu',
doslovno: 'Ronaldo naterao gledaoca da krvari krv iz nosa'
- c. *Kun når eier lå i samme rom fikk hunden til å sove i lengre perioder.*
'Pas je duže spavao samo kada bi vlasnik ležao u istoj prostoriji',
doslovno: 'Samo kada je vlasnik ležao u istoj prostoriji teralo je psa da duže vreme spava'
- d. *Er det noe jeg trenger for å få god karakter i matte, er det ikke en gammel og kjedelig mattelærer som gjør meg søvnig.* 'Ako mi je nešto potrebno za dobru ocenu iz matematike, onda to nije star i dosadan nastavnik koji me uspava',
doslovno: '...koji me čini pospanim'

e. *Har begynt på pollenmedisinen, noe som gjør meg søvning av en annen verden.* 'Počela sam da uzimam lek protiv polenske alergije, što me čini pospanom van svake mere'

U primerima (102a), (102b) i (102d) nikako uzročniku ne možemo pripisati voljno planiranje i sprovođenje događaja, već upravo suprotno, uočavamo da se kauzirana situacija odvija suprotno namerama ili prirodi kauzatora: komičar Riki Žerve koji ne uspeva da zabavi gledaoce kao voditelj dodele nagrada, fudbaler Ronaldo koji svojim slučajnim izbacivanjem lopte pogodi gledaoca i raskrvari mu nos ili profesor matematike čije prisustvo način izlaganja bivaju percipirani kao izazivači dosade. Uočava se na materijalu da se instance kauzativnog stimulusa u ovom tipu kauzacije realizuju kao manje prototipični agensi tipa nevolitivni agens (primeri 102a, b, d), eventivni kauzator tipa 'agensova aktivnost' (primer 102c, up. i primer 82) ili generalizovani kauzator (primer 102e). Uzročnik ovog tipa najrodniji je pojmovima uzroka efektora i uzroka razloga u Kovačević (1988).

Kauzant ovih konstrukcija je pacijentivnog tipa (u konstrukcijama sa glagolom *få*) ili pacijens (u konstrukcijama sa glagolom *gjøre*). To nije slučajnost, jer iako je ljudsko biće, kauzant ovih konstrukcija je svakako agentivni učesnik najnižeg stepena agentivnosti budući da je u potpunosti nevoljan, bez kontrole nad procesom kroz koji prolazi i u potpunosti je aficiran. Ovaj učesnik je poslednji učesnik kauzativne situacije i on markira svršetak događaja, a u analitičkim KK sa glagolom *få* se instance efektivne kauzacije ostvaruju samo sa neprelaznim subordiniranim događajem (up. 4.3.2). Na materijalu se uočava da predikaciju rezultata čine dominantno nevoljne radnje i svojstva čoveka:

- (103) a. *få noen til å rødme/skjelve/rape/tisse/sove/falle/hoste/gjespe/blø* ('terati nekoga da pocrveni/drhti/podrigne/mokri/spava/padne/kašlje/zeva/krvari')
- b. *gjøre noen svett/søvning/gravid/sliten/kvalm/mo i knærne* ('činiti koga znojavim/pospanim/trudnim/umornim/da je kome muka/da kome klecaju kolena')

Izuzetno veliki broj primera iz ove grupe ima svoje ekvivalente u srpskom jeziku u različitim benefaktivnim konstrukcijama, a naročito oni koji označavaju procese koji se obuhvataju delove tela kauzanta (primer 104b-d):

- (104) a. *Stemmen din gjør meg kvalm.* 'Muka mi je od tvog glasa'
b. *Kjendiser gjør meg svett i hendene.* 'Od poznatih mi se znoje ruke',
doslovno: 'Poznati me čine znojavi po rukama'
c. *Stemmen hennes får huden til å nuppe seg.* 'Od njenog glasa mi se ježi koža', doslovno: 'Njen glas tera kožu da se ježi'
d. *Demba Ba fikk Hodgsons smil til å stivne.* 'Hodžsonu se zaledio osmeh zbog (gola koji je dao) Demba Ba', doslovno: 'Demba Ba je naterao Hodžsonov osmeh da se zaledi'

Uzrok može biti i u sferi istog lica, pri čemu reakcija nastaje spontano za vreme vršenja agensove aktivnosti:

- (105) *Det å gå opp trappa får meg til å hoste.* 'Kašlje mi se kad se penjem uz stepenice', doslovno: 'Hodanje uz stepenice me tera da kašljem'

5.4.2.1.2 Efektivna nevolitivna kauzacija

Prethodnom tipu kauzacije je po svim parametrima veoma slična *efektivna nevolitivna kauzacija*, koja podrazumeva uzrokovanje procesa ili stanja animatnog učesnika od strane neživog entiteta, i koja se može predstaviti formulom:

IS₁ [-Anim] CAUS IS₂ [+Anim] GS_{Inf}/PS [Dogadjaj]

Neanimatnom učesniku se svakako ne mogu pripisati ni svest, ni voljni ni motorni program kojim bi se ostvarilo dejstvo na kauzanta, što ga čini manje tipičnim agentivnim

učesnikom iz klase sila (*kulde* 'hadnoća', *varme* 'toplota', *hete* 'vrelina', *sol* 'Sunce', *smerte* 'bol'), neživih entiteta (*røyk* 'dim', *alergitabletter* 'tablete protiv alergije', *en kule i ryggraden* 'metak u kičmi'), eventivnih učesnika tipa 'okolnost' i 'agensova aktivnost' (*aerobic*, *yoga*, *en time på sykkelen* 'sat vremena na biciklu', *samleie* 'snošaj', *all den utspioneringen og snakkingen om fiendene* 'svo to špijunranje i pričanje o neprijateljima', *det å få e-post* 'dobijanje elektronske pošte') ili klase stimulusa (*lukten av kloroform* 'miris hloroforma', *aroma*). Među kauzatorima se izdvaja relativno stabilna grupa prouzrokovaca koji su sferi istog lica, bilo kao delovi tela, telesni mehanizmi ili drugi tipovi procesa koji se odvijaju interno u agensu:

- (106) a. *Jeg tror ikke det er blodtrykket som gjør meg svimmel.* 'Mislim da mi se ne vrti u glavi zbog krvnog pritiska', doslovno: 'Mislim da nije krvni pritisak ono što čini da mi se vrti u glavi'
- b. *Et hormon som ble sprøytet inn fikk sauen til å miste all ulla.* 'Ovci je otpala sva vuna zbog hormona koji joj je ubrizgan', doslovno: 'Hormon koji je ubrizgan naterao je ovcu da izgubi svo krzno'
- c. *Sekretet som renner til svelget, kan få barnet til å hoste.* 'Dete može da se zakašlje od sekreta koji se sliva u ždrelo', doslovno: 'Sekret koji se sliva u ždrelo može da tera dete da kašlje'
- d. *Lungene mine får meg til å hoste opp gørr og drit.* 'Iskašljam svakakve bljuvotine zbog (bolesti) pluća', doslovno: 'Pluća me teraju da iskašljam svakakve bljuvotine'

I ovi neanimatni kauzatori su izazivači različitih spontanih procesa, fizioloških reakcija i stanja kauzanta:

- (107) a. *få noen til å rape/hoste/hoste opp/rynke øyenbrynene/rødme/skjelve* ('naterati koga da podriguje/kašlje/iskašljava/mršti obrve/pocrveni/drhti')
- b. *gjøre noen sliten/svett/andpusten/trett/lam/syk/svimmel/varm* ('činiti koga iscrpljenim/oznojanim/zadihanim/umornim/paralizovanim/bolesnim/da se kome vrti u glavi/zagrejati koga')

5.4.2.1.3 Efektivna volitivna kauzacija

Efektivna volitivna kauzacija odnosi se na slučajeve u kojima animatni kauzator dovodi do promena neanimatnog kauzanta pacijentivnog tipa, i može joj se pripisati formula:

IS₁ [+Anim] CAUS IS₂ [-Anim] GS_{Inf} [Dogadjaj]

Primeri koji ilustruju ovaj tip kauzacije su relativno malobrojni, što je i očekivano. Naime, tip kauzacije u kojoj animatni učesnik deluje na pacijensa ili drugog učesnika koji je aficiran u veoma velikom stepenu predstavlja prototipičnu manipulativnu kauzaciju koja se tipično kodira kao direktna, i to putem sintetičkog kauzativa. Instance efektivne volitivne kauzacije odnose se prvenstveno na slučajeve u kojima čovek kao uzročnik utiče na kakvog kauzanta sa određenim stepenom samostalnosti, najčešće na mašine i druge nežive entitete koji raspolažu svojom energijom:

- (108) a. *Ivrige bokkjøpere fikk a-ha-nettsiden til å krasje.* 'Revnosni kupci oborili internet stranicu grupe A-ha', doslovno: 'Revnosni kupci naterali internet stranicu grupe A-ha da padne'
- b. *Vi fikk fjernkontrollen til å fungere igjen på en eller annen merkelig grunn.* 'Daljinski upravljač nam je proradio na neki čudan način', doslovno: 'Naterali smo daljinski upravljač da proradi na neki čudan način'
- c. *Slik får du vaskemaskinen til å vare lengst mulig.* 'Ovako će ti mašina za veš trajati duže', doslovno: 'Na ovaj način ćeš naterati mašinu za veš da traje što duže'

Uočavamo na primerima da je ovde reč najčešće o navođenju entiteta da obavi kakav posao ili da se nađe u stanju koje pogoduje uzročniku kao beneficijensu, a kauzacija može biti i nameravana (108c) i slučajna (108a).

5.4.2.1.4 Efektivna impersonalna kauzacija

Prethodno navedenim slučajevima je srodan i četvrti podtip efektivne kauzacije, a to je *efektivna impersonalna kauzacija* koja se ostvaruje prema modelu:

IS₁ [-Anim] CAUS IS₂ [-Anim] GS_{Inf} [Dogadjaj]

Ovaj podtip efektivne kauzacije ilustrovan je veoma velikim brojem primera, a predstavlja tip kauzacije u kojoj neanimatni kauzator dovodi do promene stanja ili nastanka procesa kroz koji prolazi drugi neanimatni učesnik.

Kao kauzatori se pojavljuju svi manje prototipični agensi neanimatnog tipa, kao što su sile (primer 109a), svi tipovi neživih učesnika poput predmeta, mašina ili lekova (primeri 109b, c; up. i 52c), kao i okolnosti (primer 109d) i generalizovani kauzatori (up. primer 91b):

- (109) a. *Bølgen fikk båten til å kandre.* 'Čamac se nagnuo zbog talasa', doslovno: 'Talas je naterao čamac da se nagne'
b. *Persiennen fikk ruten til å sprekke.* 'Prozor je pukao zbog venecijanera', doslovno: 'Venecijaneri naterali prozor da pukne'
c. *Et kjøleanlegg som holder syv-åtte minusgrader får isen til å fryse ekstra fort.* 'Led se zamrzne veoma brzo u rashladnom uređaju koji održava sedam-osam stepeni ispod nule', doslovno: 'Rashladni uređaj koji održava sedam-osam stepeni ispod nule veoma brzo zamrzne led'
d. *Det bleke måneskinnet fikk elva til å glitre.* 'Reka se presijava na bleđoj mesečini', doslovno: 'Bleđa mesečina tera reku da se presijava'

Kauzanti ovih konstrukcija su pretežno pacijentivnog tipa i nemaju kontrolu nad procesom/stanjem kroz koje prolaze. Materijal pokazuje da se u ovim konstrukcijama predikacija rezultata javlja pretežno u konstrukcijama sa infinitivskom glagolskom sintagmom, i to u neprelaznim analitičkim KK. Iz semantičke perspektive se u ovom podtipu javljaju neki dekauzativni glagoli (*sprekke* 'pući', *fryse* 'zamrznuti se', *spres* 'širiti se, koke 'vreti'), ali dominantno tipični neprelazni glagoli poput glagola interne kauzacije (*råtne* 'truliti', *mugne* 'ubuđati se', *visne* 'venuti'), glagola kretanja (*kantr*e 'nagnuti se', *forsvinne* 'nestati', *gå tilbake* 'povući se', *vibrere* 'vibrirati', *skli* 'skliznuti', *slå/banke* 'udarati (o srcu)', *stige* 'porasti', *riste* 'tresti se') i glagola emitovanja zvuka/svetlosti/mirisa/ukusa (*glitre* 'sijati se', *stråle* 'zračiti', *smake* 'imati ukus', *lukte* 'mirisati', *smelle* 'odjeknuti').

5.4.2.2 Induktivna kauzacija

Induktivnom kauzacijom u ovom radu nazivamo tip kauzacije koji nužno podrazumeva animatnog učesnika kao kauzanta, a predikacija rezultata je uvek nekakva kauzantova aktivnost. Ovaj tip kauzacije se generalno može ilustrovati modelom:

IS₁ [+/-Hum] CAUS IS₂ [+Anim] GS_{Inf} [Aktivnost]

Model se dodatno može interpretirati na sledeći način: živi uzročnik X sa namerom deluje na kauzanta Y kako bi na njega izvršio uticaj tako da Y izvrši aktivnost Z koja je pod kontrolom učesnika Y. Kako je rezultat aktivnost koju do kraja sprovodi kauzant, predikacija rezultata je, kako se uočava i na modelu, uvek kakva glagolska leksema i na materijalu nisu posvedočeni primeri koji sadrže pridevsku sintagmu.

Pod aktivnošću kauzanta u ovom kontekstu posmatramo njegovo delovanje kako bi se uzrokovana radnja obavila, bez obzira na njegov stepen kontrole nad događajem koji sprovodi. Kauzant tipično, kako će dalja analiza pokazati, poseduje manji stepen kontrole u odnosu na (humanog) kauzatora, ali za razliku od efektivne kauzacije, u kojoj kauzant

pacijentivnog tipa trpi radnju koja mu se dešava, u slučajevima induktivne kauzacije je upravo kauzant odgovoran za sprovođenje radnje označene glagolskom leksemom. On učestvuje u aktivnosti svesno i samostalno, iako možda učestvuje bez sopstvene namere, up.:

(110) a. *Hun lot ham komme til patten, og hun slikket ham og fikk ham til å tisse.*

'Ona [kuja] ga je pustila da dođe do sise, olizala ga je i tako ga naterala da piški'

aa. *Et annet tips for en toåring er jo å prøve å få ham til å tisse på potta før han legger seg.* 'Drugi savet po pitanju dvogodišnjaka je da pokušaš da ga nateráš da piški u nošu pre nego što legne'

b. *Vannet jeg hadde svelget fikk meg til å hoste.* 'Voda koju sam progutala me je naterala da kašljem'

bb. *Dagen etter ble jeg undersøkt av lege (kjente på magen min, fikk meg til å hoste).* 'Narednog dana me je pregledao lekar (opipao mi je stomak, naterao me da se nakašljem)'

U ova četiri primera je radnja S₂ označena dvema glagolskim leksemama, *tisse* ('piškiti') i *hoste* ('kašljati'), pri čemu primere (110a) i (110b) smatramo instancama efektivne kauzacije sa nevoljnim kauzantom pacijentivnog tipa, a slučajeve (110aa) i (110bb) instancama induktivne kauzacije sa svesnim kauzantom agentivnog tipa, u kojima kauzant samostalno sprovodi radnju nakon instrukcije od strane kauzatora.

Otuda se ovaj tip kauzacije može supkategorizovati na samo dva podtipa, jer se slučajevi prisustva neanimatnog kauzanta pri ovakvoj definiciji kauzativnog tipa moraju nužno podvesti pod neki tip efektivne kauzacije (efektivna volitivna i/ili efektivna impersonalna kauzacija), jer se neživom kauzantu ne može pripisati ni svest ni odgovornost za izvršenje radnje.¹⁰²

---

¹⁰² Podvođenje instanci sa neanimatnim kauzantom pod slučajeve efektivne kauzacije svakako je dominantno inspirisano navedenim razmišljanjem o tome da su neanimatni učesnici primarno pacijentivnog tipa. Primera o kojima bi valjalo dodatno razmisliti ima veoma malo, ali bi se neki slučajevi sa neanimatnim učesnikom mogli podvesti pod akcionu semantiku (up. stav o inicijativnim glagolima koji označavaju kauziranu radnju akcionog tipa, kakvi mogu biti i neki transformativni, u Алановић 2011: 149). Up. primer

Kao glavne podtipove induktivne kauzacije izdvajamo *manipulativnu* i *motivacionu kauzaciju*.

5.4.2.2.1 Manipulativna kauzacija

Pod *manipulativnom kauzacijom* podrazumevamo induktivnu interpersonalnu kauzaciju koja se ostvaruje prema modelu:

IS₁ [+Hum] CAUS IS₂ [+Anim (Hum)] GS_{Inf} [Aktivnost]

Kao što model pokazuje, uzročnik je nužno ljudsko biće, dok se na mestu kauzanta javlja animatni učesnik, tipično čovek. Instance manipulativne kauzacije su zasnovane na neravnoteži kontrole, pri čemu je stepen kontrole kauzatora uvek nadređen stepenu kontrole kauzanta. Kauzator je svesni inicijator aktivnosti, dok je stepen kontrole kauzanta varijabilan i može se gradirati od minimalnog (prisila) ka maksimalnom (verbalna instrukcija). U svim slučajevima je kauzacija implikativna, tj. rezultat je ostvaren i ne može se modifikovati adverbativnim dopunama (...*men Y sa nei* 'ali je Y odbio'). Najveći broj primera KS na materijalu norveškog jezika ilustruje različite podvrste manipulativne kauzacije, koji se mogu klasifikovati kako prema odnosu kontrole kauzatora i kauzanta, tako i prema tipu agensovog delovanja.

5.4.2.2.1.1 Manipulativna koercivna kauzacija

Prvi podtip je *manipulativna koercivna kauzacija*, koja podrazumeva izvršenje aktivnosti od strane kauzanta pod prisilom kauzatora, i istovremeno veliki stepen protivljenja izvršenju, ali nizak stepen stvarne kontrole. Norveški glagol *få* je od svih

---

Fuktighet og varme får sykdommen til å blusse opp ('Vlaga i toplota dovode do toga da se bolest rasplamsa').

instanci indirektne kauzacije najmanje glagol potpune kontrole, što nam pokazuje relativno mali broj primera u materijalu koji se mogu *interpretirati* kao koercivna kauzacija. Slučajevi koercivne kauzacije se kao takvi interpretiraju primarno na osnovu koercivnog potencijala kauzatora (primeri 111a, b) ili na osnovu modifikacije agensove aktivnosti, kojom se pokazuje kako je došlo do ostvarenja kauzacije (primer 111c). Kauzator svoj koercivni potencijal može ostvarivati na različite načine, bilo da je reč o verbalnoj instrukciji/naredbi ili autoritetom:

- (111) a. *Politiet fikk ham til å ta promillekontroll på stedet.* 'Policija ga je naterala da na licu mesta uradi alkotest'
- b. *Samme ettermiddag fikk voldsmannen ham til å gå i banken og ta ut 10000 kroner.* 'Istog popodneva ga je kriminalac naterao da ode u banku i podigne 10 000 kruna'
- c. *Andre som var til stede fikk bjørnen til å slippe taket da de slo på den med kjepper og kastet stein på den.* 'Ostali prisutni su naterali medveda da pusti [dete] udarajući ga motkama i gađajući ga kamenjem'

U svim slučajevima je agentivni potencijal kauzanta minimalan tako što ga u hijerarhiji u potpunosti nadjačava kontrola kauzatora nad sprovođenjem procesa, što se u primeru (111c) može konceptualizovati čak i kao instanca direktne kauzacije shvaćene kao kauzacija u kojoj je za ostvarenje celokupnog uzrokovanog događaja dovoljan input kauzatora (up. Loewenthal 2003: 97-98), tj. samostalna uloga agentivnog tipa kauzanta je minimizirana.

Nedvosmislene instance koercivne kauzacije u norveškom jeziku imamo samo u slučajevima kada se na mestu KG upotrebi generični kauzativni glagol *tvinge* ('prisiliti'). Konstrukcije sa glagolom *få* se, kako je navedeno, mogu bez dovoljnog konteksta *interpretirati* kao koercivne, ali nisu nedvosmisleno takve (o interpretaciji nekih norveških konstrukcija kao koercivnih od strane studenata skandinavistike up. kontrastivnu zabelešku u 5.4.2.6). Slučajevi poput (112a) i (112b) mogu se tumačiti dvojako:

- (112) a. *Hun fikk ham til å sende vekk sine barn.* 'Naterala ga je/nagovorila ga je da pošalje svoju decu od kuće'
- b. *Jeg fikk henne til å smake på smalahove.* 'Nagovorila sam je/naterala sam je da proba kuvanu ovčiju glavu'

U primeru (112a) je čovek mogao da pošalje decu od kuće zato što ga je supruga ubedila/nagovorila, ili zato što mu je nečim pretila ili ga ucenila, a u primeru (112b) je kauzator mogao kauzanta navesti da proba kašu govoreći joj kako je ukusna ili, na primer, nekakvom pretnjom.

5.4.2.2.1.2 Manipulativna stimulatívna kauzacija

Bez dodatne eksplikacije konteksta primeri (112a) i (112b) se mogu tumačiti i kao uzrokovanje prisilom i kao nagovaranje. Ipak, u ovakvim nemarkiranim slučajevima se ove konstrukcije tipično ne tumače koercívno, već pre kao slučajevi **manipulativne stimulatívne kauzacije**, pod koju podvodimo daleko najveći broj primera induktivne kauzacije. Pod manipulativnom stimulatívnom kauzacijom podrazumevamo onaj tip induktivne kauzacije kod koje kauzator podstiče kauzanta na obavljanje kauzirane radnje, pri čemu je stepen kauzantove kontrole nešto viši u odnosu na koercívnu kauzaciju. Uočavamo da je kod stimulatívne kauzacije prvenstveno reč o tome da kauzator želi da podstakne kauzanta na *vršenje kakve nove aktivnosti* ili izvrši *izmenu ranijeg ponašanja* ili uobičajene aktivnosti kauzatora:

- (113) a. *Det var Sven Lundestad som fikk meg til å spille bass.* 'Upravo me je Sven Lundestad nagovorio/podstakao da sviram bas'
- b. *Riktignok kan hun minnes at hun fikk foreldrene til å stemme SV i 1974.* 'Doduše, seća se kako je nagovorila roditelje da 1974. g. glasaju za Partiju socijalističke levice'
- c. *Og da legen fikk meg til å slutte på p-pille også, merket jeg nok en tydelig forskjell!* 'A kada me lekar nagovorio da prekinem i sa kontraceptivnim pilulama, primetila sam znatnu razliku'

Stimulativnom kauzacijom se mogu smatrati i ranije navođeni primeri (86) i (99c).

Kod stimulativne kauzacije je tipično reč o verbalnoj delatnosti agensa, iako se mogu stimulisati i sasvim nevoljna bića:

- (114) *Det er enklere å få en fire uker gammel baby til å begynne med tran enn en trassig treåring.* 'Lakše je naterati četvoromesečnu bebu da pije riblje ulje nego prkosnog trogodišnjaka'

Iako u instancama stimulativne kauzacije postoji tendencija da se delatnost agensa-inicijatora tumači primarno kao verbalna i instruktivna (nagovaranje, ubeđivanje, uveravanje), ona se kao takva veoma često eksplicira:

- (115) a. *Jeg ringte ham øyeblikkelig og fikk ham til å sende meg en mms med bilde av pleddet.* 'Odmah sam ga pozvao i rekao mu da mi pošalje mms sa slikom prekrivača'
b. *Oftest må jeg mase for å få ham til å kle på seg.* 'Najčešće moram da zvocam kako bih ga naterala da se obuče'

Up. i nastavak primera (113a), koji oblikuje kontekst na osnovu kog postaje jasno da je kauzant počeo da svira bas na nagovor datog muzičara, a ne prisilom: *Jeg spilte sammen med ham i gruppene Reaction og Factory of Music og han sa: Det er bass du skal spille!* ('Svirao sam s njim u grupama Reaction i Factory of Music i rekao mi je: Treba da sviraš bas!').

Tumačenje konstrukcije kao radije stimulativne nego koercivne zavisi i od šireg kulturološkog konteksta, te se sve instance kauzacije u kojima se kao kauzanti javljaju ljudska bića sa uobičajeno nižim stepenom socijalne kontrole (na primer deca, učenici, zaposlenici niži u hijerarhiji) u norveškom jeziku tumače kao stimulativne, a ne prisilne. Roditelji, profesori i šefovi u ovim slučajevima ubeđuju i podstiču petogodišnjaka, đaka ili sekretaricu da obave kakav posao.

Posebnim tipom manipulativne stimulativne kauzacije bi se mogli smatrati i daleko malobrojniji slučajevi *stimulativno-benefaktivne kauzacije* i *stimulativno-*

inicijativne kauzacije. Prvi su slučajevi u kojima se inicira kauzantova aktivnost koja bi bila na korist uzročnika:

- (116) a. *Vi forhørte oss hos en velrenommert fliseforhandler og fikk "hans" mann til å ta jobben.* 'Raspitali smo se kod renomiranog prodavca pločica i uspeli da nagovorimo „njegovog” čoveka da prihvati posao'
- b. *De fikk Kurt til å synge i bryllupet.* 'Doveli su Kurta da im peva na svadbi'
- c. *Så tok vi med ark hjem og fikk foreldrene til å hjelpe oss å finne kjente steder som sluttet på de ulike ordene.* 'Potom smo poneli papir kući i ubedili roditelje da da nam pomognu da pronađemo poznata mesta čiji se nazivi završavaju tim rečima'

Ovde je najčešće reč o unajmljivanju kakvog profesionalca, mada nekoliko primera koje smo svrstali u ovu podgrupu pokazuju da to može biti bilo koji slučaj verbalnog privoljavanja kauzanta od čije aktivnosti kauzator ima koristi.

Slučajevi stimulativno-inicijativne kauzacije su specifični po tome što aktivnost kauzatora pogađa kauzanta koji *nije svestan* namere kauzatora, a komponenta benefektivnosti može biti prisutna u manjem ili većem stepenu. To mogu biti slučajevi svesnog obmanjivanja od strane kauzatora, ili češće, usmeravanje kauzanta bez ikakvog stepena kontrole ka aktivnosti bliskoj dešavanju reaktivnog tipa:

- (117) a. *Hun fikk publikum til å røpe sexlivet.* 'Navela je publiku da otkrije svoj seksualni život'
- b. *Omviseren dro frem gitaren og fikk barna til å synge med.* 'Vodič je izvadio gitaru i podstakao decu da pevaju za njim'

5.4.2.2.1.3 Manipulativno-performativna kauzacija

Sasvim retko se pojavljuju primeri koji ilustruju druge moguće tipove interpersonalne induktivne kauzacije. Jedna od takvih je **manipulativno-performativna**

kauzacija, koja je u našem materijalu posvedočena sa svega dva primera. To je tip kauzacije u kojoj kauzator ne samo da inicira obavljanje radnje, već se ponaša kao efektivni sprovodnik kauzacije tako što umesto kauzanta obavlja kakvu neimenovanu aktivnost:

- (118) a. *Han [bestefar] fikk meg til å begynne med turn.* 'Zbog njega [dede] sam počeo da se bavim gimnastikom'
b. *Kvinnen drepte Holter for å få henne til å være stille.* 'Žena je ubila Holterovu kako bi je naterala da učuti'

Za primer (118a) tek na osnovu konteksta postaje jasno da ga deda nije prislio (koercivna), niti ga je nagovorio (stimulativna), već je kauzanta upisao na kurs gimnastike i tako doveo do njegovog bavljenja tim sportom.

5.4.2.2 Motivaciona kauzacija

Tip kauzacije koji nazivamo **motivacionom kauzacijom** jeste tip induktivne nevolitivne kauzacije u kojoj je uzročnik nužno neživi entitet, i koja se može predstaviti putem modela:

IS₁ [-Anim] CAUS IS₂ [+Anim (Hum)] GS_{Inf} [Aktivnost]

Najvažnija karakteristika motivacione kauzacije je voljni aspekt delovanja kauzanta. Za razliku od manipulativne kauzacije, u kojoj je kauzant u lancu kontrole nedvosmisleno na nižem stepenu skale od kauzatora, te svih tipova efektivne kauzacije, kod kojih je aktivnost/stanje kauzanta reakcijskog tipa, kod motivacione kauzacije posledica je *svesnog tipa* jer postoji jasna *voljna odluka* kauzanta da započne sprovođenje aktivnosti.

Kauzator motivacionog tipa kauzacije nije živo biće *per se*, ali se u nekim instancama podrazumeva implicitna umešanost agentivnog učesnika u užem smislu. To

zapravo znači da se kauzator motivacione kauzacije konceptualizuje primarno kao *događaj* X koji kauzant Y pojmi i odluči da dela vršeći aktivost Z koja je pod njegovom kontrolom. Na svojevrsan način su i S₁ i S₂ događaji, čineći motivacionu kauzaciju tipom koji zadovoljava najstrože zahteve za tim da oba poddogađaja budu realizovana kao situacije. Valja napomenuti da je eventivni kauzator motivacione kauzacije u skoro svim slučajevima spoljašnji stimulator, dakle, veoma retko je u sferi istog lica, up. naredne primere:

- (119) a. *Det var ikke et bevisst valg som fikk henne til å flytte til Portugal, men hun reiste på familiebesøk, og ble værende.* 'Nije je svesni izbor naterao da se preseli u Portugaliju, već je otputovala u porodičnu posetu i ostala'
- b. *Interessen for herbalisme fikk ham til å sende tyrkiske tulipaner til en venn i Nederlandene.* 'Zanimanje za herbalizam ga je navelo da pošalje turske lale prijatelju u Holandiju'

Na mestu kauzatora se, dakle, mogu javiti oni kauzatori koji su prethodno obrađivani kao manje prototipični agensi tipa *događaj/okolnost/agensova aktivnost* (up. 4.2.2.3):

- (120) a. *»Skatteraid«* fikk Fredriksen til å flytte. 'Poreska racija je naterala [milijardera] Fredriksena da se odseli'
- b. *Mange eksperter mente akkurat det at han var ute på jakt var det som fikk bjørnen til å angripe.* 'Mnogi stručnjaci su smatrali da je upravo činjenica da je bio u lovu naterala medveda da [ga] napadne'
- c. *Gråten fikk foreldrene til å gå inn på barneværelset.* 'Plač [deteta] naterao je roditelje da uđu u sobu'

Osim navedenih očigledih instanci događaja, i određeni neživi entiteti se mogu pojaviti kao kauzatori, prvenstveno zbog toga što su na datoj poziciji konceptualizovani kao događaji u kojima agens učestvuje, pri čemu *kauzantov doživljaj entiteta* postaje događaj ili okolnost koji podstiče kauzanta da izvrši aktivnost, up.:

- (121) a. *Fargen får oss til å kaste klærne.* 'Zbog boje bacamo odeću', doslovno:
'Boja nas tera da bacamo odeću'
- b. *Den hvite sendeknappen fikk meg til å dobbelsjekke om jeg hadde fylt inn all info.* 'Belo dugme za slanje poruke me je nateralo da još jednom proverim da li sam upisao sve podatke'
- c. *Motorpsycho fikk meg til å flytte fra Nederland til Trondheim!* 'Zbog [grupe] Motorpsycho sam se preselio iz Holandije u Trondhejm'

U ovakvim primerima je samo formalna struktura naizgled jednostavna tako što se jedan neživ entitet kodira na mestu subjekta, ali iza tog entiteta se, kao u navedenim primerima, neretko krije najsloženiji lanac kauzalnih događaja. Očigledno je da bacamo odeću zbog toga što nam se boja ne dopada ili više nije moderna, da je kauzant razmislio još jednom videvši dugme za slanje poruke i ne želeći da pošalje manjkavu prijavu za posao, te da grupa nije nagovarala kauzanta da se preseli, već da je on doneo takvu odluku zato što kao obožavalac sluša njihovu muziku i želi da živi u istom gradu kao i oni.

Osim toga, valja razjasniti i status kauzanta. Kao u svim instancama induktivne kauzacije, u ulozi kauzanta se kao taksonomska klasa prototipično javlja čovek, kao tipični agens koji može da donese odluku, usprotivi se volji kauzatora i pruži mu otpor, i koji je u stanju da primi verbalnu instrukciju kao način sprovođenja volje agensa-kauzatora. Ipak, čak i u slučaju motivacione kauzacije koja podrazumeva da je i *iniciranje događaja* odgovornost kauzanta, a ne kauzatora, i pretpostavlja donošenje odluke o vršenju radnje (svesni učesnik), u ulozi kauzanta se pojavljuju i druge taksonomske klase osim čoveka. Na materijalu smo uočili da se kao kauzanti motivacionih konstrukcija javljaju i životinje, i to dominantno pas i medved, a ređe i druge domaće i divlje životinje. Druge životinje, poput ptica ili insekata se ne pojavljuju u ovakvim konstrukcijama, što znači da se samo prvom tipu pripisuje određeni stepen prototipične agentivnosti i sposobnost planiranja i iniciranja radnje.

Primerima motivacione kauzacije se mogu smatrati i ranije navođeni primeri (88) i (69b).

5.4.2.3 Afektivna kauzacija

Afektivnom kauzacijom nazivamo više modela kauzacije koji se odnose na izazivanje psiholoških, mentalnih i emotivnih reakcija ili stanja kod kauzanta. Učesnici afektivne kauzacije su najmanje prototipični učesnici KS jer se kao kauzator realizuje stimulus, a kao kauzant doživljavač. Afektivna kauzacija u jezicima sveta pokazuje veliku varijantnost kada je u pitanju formalno kodiranje izazivača (mentalnog, psihološkog, emotivnog) stanja i učesnika koji kroz promenu stanja prolazi (up. Croft 1991: 169). I u norveškom i u srpskom jeziku se afektivna kauzacija može iskazati i leksičkim sredstvima, tj. na nivou jedne glagolske lekseme (na primer, *skremme/uplašiti, glede/obradovati, oppmuntre/bodriti, ydmyke/poniziti*). Ipak, naše istraživanje pokazuje da se afektivna kauzacija u norveškom dominantno iskazuje analitičkim KK koje mogu imati svoje jednoleksemske ekvivalente u srpskom jeziku (up. kontrastivnu zabeležku 5.4.2.6).

Možemo izdvojiti četiri tipa afektivne kauzacije, a to su *afektivna emotivna, afektivna mentalna, afektivna volitivna* i *afektivna reaktivna kauzacija*. Za sva četiri tipa afektivne kauzacije je važno naglasiti da se u ulozi kauzanta mora pojaviti učesnik koji ispunjava nužne karakteristike entiteta koji ima sposobnost da misli, oseća ili želi. Na mestu kauzanta se tako dominantno pojavljuje čovek kao taksonomska klasa, mada se ne isključuju ni određene domaće i divlje životinje, koje su sasvim očigledno konceptualizovane kao svesna bića.

5.4.2.3.1 Afektivna emotivna kauzacija

Afektivna emotivna kauzacija čini najbrojniju grupu među afektivnim podtipovima, i odnosi se na izazivanje emotivne reakcije kauzanta, i nose značenje 'izazivati emotivno stanje kod kauzanta' ili 'učiniti da se kauzant nađe u kakvom emotivnom stanju'. Afektivna emotivna kauzacija može se predstaviti sledećim modelom:

IS₁ [+/-Anim] CAUS IS₂ [+Anim] GS_{Inf}/PS [Osećati]

Ovo je istovremeno i jedini podtip afektivne kauzacije u kojoj se predikacija rezultata formalno ostvaruje ili kao infinitivska ili kao pridevska sintagma, što govori o tome da se S₂ može konceptualizovati i kao stanje, a ne samo aktivnost, što je tipično za ostala tri tipa afektivne kauzacije.

Kod analitičkog kodiranja afektivne emotivne kauzacije je kodiranje učesnika jednoznačno, za razliku od leksičkih glagola psiholoških stanja, kod kojih može postojati znatna formalna i semantička varijantnost s obzirom na valentnost glagola, te da li se doživljavač kodira kao subjekt ili objekat rečenice (up. *Per frykter hunder/Petar se boji pasa:Hunden skremte Per/Pas je uplašio Petra*). Analitički izrazi afektivne emotivne kauzacije su po semantičkim karakteristikama srodni semantičkoj strukturi glagola kauziranih emotivnih stanja, po tome što su prisutni kauzator emocije, emocionalni sadržaj i nosilac emocije (Štrbac 2006: 80).

Na mestu kauzatora emocije se svakako pojavljuje učesnik stimulus, za koga smo prehodno već utvrdili da je klasifikaciono problematična uloga s aspekta *kauzativnog stimulusa*, te da se ovaj tip uloge stimulus definiše nužno polazeći od tipa rezultata koji izaziva (v. 4.2.2.4). Kako materijal pokazuje, a u skladu sa zaključcima prethodne diskusije o kauzativnom stimulusu, kao kauzatori emocije se javljaju svi tipovi prototipičnih i manje prototipičnih agenasa (čovjek, životinja, agensova aktivnost, događaj, okolnost, neživi entitet)¹⁰³:

- (122) a. *Du gjorde meg så forbanna.* 'Tako si me razbesneo', doslovno: 'Učinio si me tako besnom'

¹⁰³ Grinol se osvrće na činjenicu da se i kod sintetičkih kauzativnih glagola psiholoških stanja na mestu prouzrokovala mogu pojaviti najrazličitiji tipovi entiteta, a to posebno naglašava primerom *Gulrøttene gjorde Kim trist* ('Šargarepe su rastužile Kima'). Njegovo objašnjenje leži u tome da je ovde reč o konceptu, koji predstavlja konceptualizaciju nečega noseći na sebi pečat doživljavača (Greenall 2004: 169-170). Kriterijska obeležja bi, dakle, bila kod kauzanta, koji mora ispuniti uslove za semantičku ulogu doživljavača, a tip promene zavisi od osobina kauzanta a ne od tipa kauzatora.

b. *Denne hunden fikk meg til å forelske meg helt i rasen.* 'Zbog ovog psa sam se potpuno zaljubila u tu rasu', doslovno: 'Ovaj pas me je naterao da se potpuno zaljubim u tu rasu'

c. *En sånn holdning får meg til å se rødt.* 'Od takvog stava mi padne mrak na oči', doslovno: 'Takav stav me tera da vidim crveno'

d. *Jobben jeg er i i dag gjør meg veldig deprimert.* 'Posao koji sad radim me deprimira', dolsovno: 'Posao koji sad radim me čini depresivnom'

e. *Dette maleriet fikk henne til å føle seg skikkelig voksen.* 'Zbog ove slike se osetila baš odraslom', doslovno: 'Ova slika ju je naterala da se oseti baš odraslom'

U principu se može smatrati da su stimulusi ovog tipa kauzacije eventivnog tipa, čak i kada se kao kauzator emocije pojavljuje jedan odeljeni učesnik poput prototipičnog agensa, jer je tu zapravo reč o kakvoj konkretnoj fizičkoj ili verbalnoj aktivnosti kauzatora. Agentivni kauzator ovog tipa kauzacije se ne razlikuje mnogo od drugih tipova stimulusa jer nije osetljiv na semantičku karakteristiku namere, tako da se primeri mogu tumačiti i kao namerna i kao slučajna kauzacija. Kauzator tipično ne čini ništa da bi izazvao emotivno stanje kauzanta, već i njegovo puko prisustvo ili neplanirana aktivnost mogu biti izazivač određene promene koja je i inače u sferi samog kauzanta.

Uočava se na materijalu da se kao predikacija rezultata mogu javiti pridevi i pridevske sintagme kao dopuna glagolu *gjøre*:

(123) *gjøre noen glad/gal/sint/forbannet/irritert/deprimert/nervøs/trist/trygg /dum/svak/ydmyk/kvalm* ('činiti koga veselim/ludim/ljutim/besnim/iznerviranim/depresivnim/nervoznim/tužnim/sigurnim/slabim/poniznim/gadljivim')

Uz glagol *få* je dominantno ekspliciranje emotivnog stanja upotrebom generičnog glagola emotivnih stanja *føle/føle seg* ('osećati/osećati se'), koji se potom može dopuniti različitim tipovima dopuna:

(a) povratni oblik glagola *føle* zahteva dominantno predikativnu dopunu u vidu prideva ili pridevske sintagme, ređe u vidu predikativne pridevske poredbene sintagme sa *som*:

(124) a. *Det var den eneste spilleren som fikk meg til å føle meg mindreverdig.*

'To je bio jedini igrač zbog kog sam se osećao manje vrednim', doslovno:

'To je jedini igrač koji me je terao da se osetim manje vrednim'

b. *Legen får meg til å føle meg enda dummere.* 'Zbog lekara se osećam još gluplje', doslovno: 'Lekar me tera da se osetim još gluplje'

c. *Han har liksom en sånn nedlatende holdning, får meg til å føle meg som en idiot bare jeg åpner munnen.* 'On ima tako prezriv stav, i zbog njega se osećam kao idiot čim otvorim usta', doslovno: 'On ima tako prezriv stav, i tera me da se osetim kao idiot čim otvorim usta'

(b) nerefleksivni oblik zahteva dopunu u obliku nominalne *at*-rečenice:

(125) a. *Legen fikk meg til å føle at jeg var lat og ute etter å få sykemelding for å skaffe meg noen fridager.*

'Zbog lekara sam se osećao kao lenjivac koji traži bolovanje kako bi dobio nekoliko slobodnih dana', doslovno: 'Lekar me je naterao da osetim da sam lenj i da tražim bolovanje kako bih dobio nekoliko slobodnih dana'

b. *Legen får meg til å føle at jeg er hypokonder.* 'Zbog lekara se osećam kao hipohondar', doslovno: 'Lekar me tera da osetim da sam hipohondar'

c. *Bildene fikk meg til å føle at jeg var med på hesteryggen.* 'Zbog slika sam se ponovo osetio kao da jašem', doslovno: 'Slike su me naterale da osetim da sam na konju'

Osim ovih slučajeva, kao predikacija rezultata se mog javiti i drugi leksički glagoli emotivnih stanja, kao što su, na primer, *lengte* ('čeznuti'), *se rødt* ('pobesneti'), *forelske seg* ('zaljubiti se') ili *tenne* ('razbesneti se').

5.4.2.3.2 *Drugi tipovi afektivne kauzacije*

U ovom potpoglavlju ćemo skupno predstaviti preostala tri tipa afektivne kauzacije. Njihova kauzativna semantika se dominantno preklapa sa osnovnim semantičkim karakteristikama emotivne kauzacije, a to su neprototipični sklop učesnika (nevoljni prouzrokovatelj i kauzant-doživljivač), nužna karakteristika kauzanta kao svesnog bića, faktička inicijacija događaja u unutrašnjoj sferi kauzanta koji zbog svoje prirode prolazi kroz proces.

Afektivna mentalna kauzacija se može prikazati pomoću modela:

IS₁ [+/-Anim] CAUS IS₂ [+Anim] GS_{Inf} [Misliti]

i predstavlja tip kauzacije u kom kauzator inicira proces razmišljanja kod kauzanta.

Afektivna volitivna kauzacija čini najmanju grupu afektivnih tipova kauzacije i ostvaruje se prema modelu:

IS₁ [+/-Anim] CAUS IS₂ [+Anim] GS_{Inf} [Želiti]

Ona označava da kauzator svojim svesnim ili nesvesnim delovanjem nagoni kauzanta da nešto poželi.

Afektivna reaktivna kauzacija označava dovodenje kauzanta u takvo stanje koje kod njega izaziva nevoljnu emotivnu reakciju, i može se predstaviti putem modela:

IS₁ [+/-Anim] CAUS IS₂ [+Anim] GS_{Inf} [Reagovati]

Svim ovim podtipovima afektivne kauzacije zajedničko je to što se S₂ dominantno konceptualizuje kao kauzantova *aktivnost*, a ne promena stanja, te se i površinski realizuje skoro isključivo kakvim verbalnim elementom. Na materijalu je posvedočen samo jedan

primer u kom se rezultat u norveškom jeziku predstavlja kao promena kauzantovog stanja, i to na primeru afektivne mentalne kauzacije:

- (126) *En leser gjorde oss oppmerksom på reklamen.* 'Čitalac nam je skrenuo pažnju na ovu reklamu', doslovno: 'Čitalac nas je učinio koncentrisanima na ovu reklamu'

Kako naglašava i Vježbicka, semantička paralelnost ovih podtipova afektivne kauzacije je nedvosmislena, ali izlistavanje mogućih modela ima svoju vrednost u tome što iscrpljuje mogući domen uzrokovanih psiholoških stanja, i pokazuje zapravo koji modeli *ne postoje* u datom jeziku (Wierzbicka 1998: 133). Za norveški jezik, na primer, važi isto pravilo koje je Vježbicka (loc.cit.) ustanovila za engleski jezik, a to je da se ovim konstrukcijama može iskazati uzrokovanje razmišljanja, ali pak ne može uzrokovanje znanja (**Hun fikk meg til å kunne dette* 'Naterala me je da to znam' u značenju 'naučila me je tome').

Afektivna mentalna kauzacija označava primarno situacije u kojima kauzator svojom aktivnošću, prisustvom ili osobinama podstiče kauzanta na razmišljanje, a kauzatorovo dejstvo (kod tipova uzročnika koji imaju sposobnost svesnog planiranja i voljnog sprovođenja) može biti i nameravano i nenameravano:

- (127) a. *Fremdeles kjenner jeg galskapen som grep meg da legen fikk meg til å forstå at barnet mitt var dødt.* 'Još uvek osećam ludilo koje me je obuzelo kada me je lekar naterao da shvatim da mi je dete umrlo'
- b. *Det var nettopp hans raske raid over fotballbanen som fikk foreldrene til å undres om det var et friidrettstalent i genene.* 'Upravo je njegov brzi napad na fudbalskom terenu naterao roditelje da se zapitaju da li mu je u genima sportski talenat'
- c. *Hunden fikk meg til å huske hva som virkelig betyr noe her i livet.* 'Zbog psa sam se setio šta je zaista bitno u životu', doslovno: 'Pas me je naterao da se setim šta je zaista bitno u životu'

d. *Reklame-board fikk velger til å skifte mening.* 'Birač je promenio mišljenje zbog reklamnog bilborda', doslovno: 'Reklamni bilbord je naterao birača da promeni mišljenje'

Uočavamo, dakle, da se aktivnost i uticaj kauzatora mogu gradirati od svesnog i sprovedenog (lekar koji svojim rečima ubeduje majku) ka neplaniranim radnjama i osobinama kauzatora koje izazivaju reakciju kauzanta i on zapravo sam prolazi kroze celokupnu aktivnost (dečak koji igra fudbal, pas i njegova privrženost, bilbord i sadržaj reklame na njemu). Sve instance mentalne kauzacije podrazumevaju neki perceptualni susret sa kauzatorom, tako što kauzant tipično vidi, čuje ili pročita sadržaj koji na njega utiče – kauzator proizvodi stimuluse koje kauzant interpretira kao razlog voljnog sprovođenja aktivnosti. Glagoli i glagolske sintagme kojima se u materijalu označavaju mentalni procesi jesu, na primer, *tenke* ('misliti/razmišljati'), *fatte (poeng)* ('shvatiti (poentu)'), *tro* ('verovati'), *tro på seg selv* ('verovati u sebe'), *ha tro på noe* ('imati vere u nešto'), *se verdi* ('uočiti vrednost'), *undres* ('pitati se'), *skifte mening* ('promeniti mišljenje'), *bli enig* ('složiti se'), *savne* ('nedostajati'), *huske* ('setiti se/pamtiti') i *glemme* ('zaboraviti').

Ovaj tip afektivne kauzacije ostvaruje se i u podtipu *mentalne reminiscentne kauzacije*, u kojoj putem svojevrzne metaforizacije neko svojstvo kauzatora podseća kauzanta na drugi entitet:

- (128) a. *Kullsyra fikk meg til å tenke på champagne.* 'Mehurići su me podsetili na šampanjac', doslovno: 'Mehurići su me naterali da mislim na šampanjac'
b. *Tåken får meg til å tenke på bomull.* 'Magla me podseća na pamuk', doslovno: 'Magla me tera da mislim na pamuk'

U ovim slučajevima entiteti o kojima kazant razmišlja (belo vino, magla) ne podstiču na razmišljanje, već se pre mogu shvatiti kao slučajevi percepcije. Isto tako, i slučajevi u kojima se kao kauzator pojavljuje čovek se mogu interpretirati kao mentalna reminiscentna kauzacija, ali je u tim instancama dominantno reč o interpretaciji, up.:

(129) *Psykiateren fikk meg til å tenke på min far.*

Kako norveški glagol *få* nije osjetljiv na karakteristiku kauzantove kontrole, ova konstrukcija dozvoljava s jedne strane reminiscentno (perceptivno) tumačenje po kom razmišljanje nije pod kontrolom kauzanta ('Psihijatar me je podsetio na oca'), gde kauzanta psihijatrov izgled ili njegovi postupci podsećaju na oca. S druge strane, razmišljanje se u ovoj konstrukciji može konceptualizovati i kao svesna aktivnost ('Psihijatar me je podstakao da razmišljam o ocu'), gde se kauzant pokazuje nameru razmišljanja, tako što prati savet koji je dobio u komunikaciji sa psihijatrom.¹⁰⁴

Slučajevi *afektivne volitivne kauzacije* označavaju situacije u kojima postoji kakav spoljašnji stimulus koji u kauzantu budi želju za nečim, a u norveškom jeziku se pojavljuje tipično sa modalnim glagolom *ville* ('želeti'), glagolom *ønske* ('želeti') i glagolskom sintagmom *ha lyst på/ha lyst til å* ('imati želju za nečim'):

- (130) a. *Du fikk meg til å få lyst til å lese Kierkegaards tekster.* 'Zbog tebe sam poželela da čitam Kjerkegorove tekstove', doslovno: 'Ti si me naveo/la da poželim da čitam Kjerkegorove tekstove'
- b. *Pappa mente det var psykologen som fikk meg til å ville bo mer hos mamma.* 'Tata je mislio da zbog psihologa želim da više budem kod mame', doslovno: 'Tata je mislio da je psiholog taj koji me je naveo da poželim da više budem kod mame'
- c. *Jeg fortjener ikke å presse i meg mat som får meg til å ville kaste opp når en annen person kunne hatt så mye mer glede av den.* 'Ne zaslužujem da guram u sebe hranu zbog koje želim da povratim, kada bi joj se neko drugi mnogo više obradovao', doslovno: 'Ne zaslužujem da guram u sebe hranu koja me tera da želim da povratim (...)'

---

¹⁰⁴ U drugim jezicima izbor pomoćnog KG može svedočiti o njihovoj osjetljivosti na razliku u posedovanju kontrole nad procesom koji se sprovodi. Tako holandski autori govore o izboru pomoćnog glagola *doen* u konstrukcijama koje se koristi za želje, osećanja i neke aspekte mišljenja koji se konceptualizuju kao da se nalaze van kontrole kauzanta (*De psychiater deed mij aan mijn moeder denken*), za razliku od permissivno-koercivnog glagola *laten*, koji dominantno prepušta kontrolu kauzantu (*De psychiater liett mij aan mijn moeder denken*) (Verhagen & Kemmer 1997: 73).

d. *Det var noe med det skjerfet som fikk meg til å ville ha det.* 'Bilo je nečega u vezi s tom maramom zbog čega sam htela da je imam', doslovno: 'Bilo je nečega u vezi s tom maramom što me je teralo da poželim da je imam'

e. *Jeg tror det var dette som fikk meg til å ønske å bli lege.* 'Mislim da sam baš zbog ovoga poželega da budem lekar', doslovno: 'Mislim da me je upravo ovo nateralo da poželim da budem lekar'

Kako se htenje kao i mišljenje može okarakterisati i kao vrsta (internog) činjenja, u primerima (130a) i (130b) je volitivna kauzacija konceptualizovana skoro kao vrsta induktivne stimulativne kauzacije u kojoj kauzator verbalnom stimulacijom podstiče kauzanta na aktivnost (ne primer, tokom zanimljive diskusije ili psihijatar koji tokom razgovora nagovara dete na promenu želje).

Instance *afektivne reaktivne kauzacije* predstavljaju kauzatorovo izazivanje nevoljne emotivne reakcije, i čine svojevrsnu paralelu instancama efektivne interpersonalne i nevolitivne kauzacije, u tom smislu što kauzator-stimulus izaziva vrstu nevoljne reakcije, pri čemu je kod efektivne kauzacije reč o fiziološkim reakcijama. Vježbicka, doduše, smatra da je ključna razlika u tome što se plakanje i smejanje mogu konceptualizovati kao činjenje: u skladu sa reduktivnim parafrazama prirodnog semantičkog metajezika koje koristi u svom pristupu, Vježbicka navodi kako indukovanje smeha i plača podrazumeva da je osoba X nešto uradila, da je zbog toga osoba Y nešto pomisla i potom nešto osetila, i napokon izvršila radnju Z (Wierzbicka 1998: 134-135). Za razliku od ovoga, izazivanja fizioloških reakcija se mogu podvesti pod efektivnu kauzaciju u kojoj je reakcija konceptualizovana kao nešto što se kauzantu događa.

Afektivna reaktivna kauzacija prvenstveno podrazumeva navođenje kauzanta na smeh i plač, a na materijalu je uočljivo da se nijedna instanca animatnog kauzatora ne može tumačiti kao individualna, već samo eventivna:

(131) a. *600 fikk politiet til å ta til tårene.* 'Šeststo [ljudi] nateralo policiju u plač'

b. *Petter Carlsen fikk Unni Wilhelmsen til å gråte.* 'Peter Karlsen rasplakao Uni Vilhelmsen'

Važno je uočiti da je u primerima (131a), (131b), kao i primeru (79a) reč o *novinskim naslovima*, te ne čudi što je zbog njihove informativnosti i konciznosti bilo nužno komprimovanje događaja na nivo individualnog učesnika putem metonimijskog procesa (up. 4.2.2.3). Dalje u tekstu sva tri novinska članka se eksplicira način na koji su kauzanti dovedeni u stanje plača:

- (132) a. *600 personer som høyltyt gav sin tilslutning til Ungdomsrådet [...], fikk politimann Finn-Arild Bystrøm til å ta til tårene.* 'Šeststo ljudi koji su davali glasnu podršku Omladinskom savetu nateralo je policajca Fin-Arilda Bistrema da brizne u plač'
- b. *Musikken hans hadde fått henne til å gråte.* 'Rasplakala ju je njegova muzika', doslovno: 'Njegova muzika ju je naterala da plače'
- c. *...da Mari Eiriksmoen viste frem sin stemmeprakt under nyttårskonserten i Stavanger.* '...kada je Mari Ejriksmuen pokazala svoj raskošni glas na novogodišnjem koncertu u Stavangeru'

U svim ostalim nemarkiranim kontekstima, dakle van novinskih naslova, konstrukcija afektivne reaktivne kauzacije zahteva da u ulozi kauzanta bude eksplicirana eventivna priroda kauzatora:

- (133) a. *Samtalen med legen får meg til å trekke litt på smilebåndet.* 'Malčice sam se nasmešio posle razgovora sa lekarom', doslovno: 'Razgovor sa lekarom me je naterao da se malčice nasmešim'
- b. *Bush sin tale i Fords begravelse fikk meg til å le.* 'Bušov govor na Fordovoj sahrani me je nasmejao'

Kao predikacija S₂ javlja se izuzetno mali broj bliskoznačnih leksema i sintagmi: *smile* ('nasmešiti se'), *le* ('smejati se'), *trekke på smilebåndet* (frazologizam u značenju

'osmehnuti se', doslovno: 'povući mišić za osmeh'); *gråte* ('plakati'), *grine* ('cmizdriti'), *hyle* ('derati se'), *ta til tårene* ('briznuti u plač').

5.4.2.4 Evaluativna kauzacija

Evaluativnom kauzacijom nazivamo u ovom radu jedan tip kauzacije kom u literaturi do sada nije posvećena veća pažnja, a može se odrediti i kao *kauzativnost subjektivne ocene*. Model prema kom se ostvaruje evaluativna kauzacija je:

IS₁ [+/- Hum] CAUS IS₂ [+/-Hum] GS_{Inf}/PS [Delovati]

Na mestu predikacije rezultata se mogu javiti i pridevi/pridevske sintagme, kao i glagolske sintagme u kojima se realizuje svega nekoliko glagolskih leksema sa značenjem 'izgledati': *virke* ('delovati'), *se ut* ('izgledati') i *høre(s) ut* ('zvučati'):

- (134) a. *Hjemmetesting gjør friske folk syke*. 'Zbog kućnih testova ljudi misle da su bolesni', doslovno: 'Kućni testovi čine ljude bolesnima'
b. *Politiet fikk dem til å virke kriminelle*. 'Zbog policije su delovali kao kriminalci', doslovno: 'Policija ih je naterala da izgledaju kao kriminalci'
c. *Jeg ble klippet kort fordi jeg hadde tynt hår, og det fikk meg til å se ut som en gutt*. 'Ošišala sam se kratko jer imam slabu kosu, ali sam zbog toga izgledala kao dečak', doslovno: 'Ošišala sam se kratko jer imam slabu kosu, ali me je to nateralo da izgledam kao dečak'
d. *Dere får sykdommen til å høre verre ut enn den er*. 'Zbog vas bolest zvuči gore nego što jeste', doslovno: 'Vi terate bolest da zvuči gore nego što jeste'

Ključni faktor ovog tipa kauzacije je činjenica da se S₂ vrednosno ocenjuje. S jedne strane, kauzator tipično ne čini aktivno ništa da bi se kauzantu dogodila S₂, a sa

druge, za razliku od ostalih tipova kauzacije, u kojima kauzant i faktički sprovodi aktivnost čije iniciranje može i ne mora zavisiti od prirode samog kauzanta, rezultat evaluativne kauzacije je subjektivizovan jer kauzant objektivno ne mora imati pripisane osobine. Instance evaluativne kauzacije blisko su povezane sa afektivnom emotivnom i afektivnom mentalnom kauzacijom, jer prisustvo kauzatora ili neka njegova aktivnost izazivaju kod kauzanta određena razmišljanja koja su neophodna za evaluaciju, te najčešće kakvo negativno osećanje koje se za nu vezuje. Up. i objašnjenje naslova koji se pojavljuje u primeru (134a):

- (135) *Men det kan også få friske til å tro de er syke.* 'Ali zbog toga i zdravi mogu da pomisle da su bolesni', doslovno: 'Ali to takođe može i zdrave da navede da pomisle da su bolesni'

Ukoliko je reč o konstrukcijama sa KG *få*, glagoli *se ut* i *høres ut* u njihovim infinitivskim sintagmama zahtevaju predikativnu dopunu u vidu poredbene imenske sintagme sa *som*, dok glagol *virke* to čini samo ako je u pitanju imenica ili imenička sintagma:

- (136) a. *Den siste setninga fikk meg til å høres ut som pappa.* 'Zbog poslednje rečenice sam zvučao kao tata', doslovno: 'Poslednja rečenica me je naterala da zvučim kao tata'
- b. *Jeg kom meg som alltid avgårde på jobb, ikledd en lekker skjorte som fikk meg til å se ut som en vaktmester som var billig i drift.* 'Krenuo sam kao i uvek na posao u lepoj košulji zbog koje sam izgledao kao jeftin domar', doslovno: '...noseći lepu košulju koja me je terala da izgledam kao domar koji jeftino radi'
- c. *Hun var frekk, kald og fikk meg til å virke som en idiot.* 'Bila je bezobrazna i hladna, i zbog nje sam izgledao kao idiot', doslovno: 'Bila je bezobrazna i hladna, i naterala me je da delujem kao idiot'

Poređenja se vrše u odnosu na entitete za koje kauzant smatra da subjektivno podseća, iako poređenje nije realno (dečak nije otac, radnik nije jeftin domar i klijent nije idiot). Ovaj tip kauzacije najčešće govori o *privremenoj promeni fizičkog izgleda čoveka*, up.:

- (137) a. *Junk food gjør meg tykk*. 'Gojim se od brze hrane', doslovno: 'Brza hrana me čini debelom'
- aa. *Disse buksene gjør meg tykk*. 'Izgledam debelo u ovim pantalonama', doslovno: 'Ove pantalone me čine debelom'
- b. *Mat uten proteiner gjør deg slank*. 'Smršaćeš od hrane bez proteina', doslovno: 'Hrana bez proteina te čini vitkom'
- bb. *Svart gjør deg slank*. 'Izgledaćeš vitko u crnom', doslovno: 'Crno te čini vitkom'

Iako je u oba primera reč o istom tipu kauzanta (osoba) i istoj konstrukciji sa istim pridevom (*gjøre noen tykk/gjøre noen slank*), tip posledice je bitno drugačiji. Dok je primerima (137a) i (137b) reč o stvarnom uticaju kauzatora kojim se vrši akumulacija efekta, tako da na kraju procesa kauzant postaje deblji/debeo ili mršaviji/mršav, u primerima (137aa) i (137bb), koji ilustruju evaluativnu kauzaciju, reč je o subjektivnoj promeni izgleda, a privremenost se ogleda u tome što stanje traje koliko i istovremeno dejstvo kauzatora/samo dok je prisutan kauzator. Važno je primetiti i da se ove konstrukcije ne mogu parafrazirati kao dekauzative situacije bez uzročnika, za razliku od efektivnih:

- (138) a. *Junk food gjør meg tykk*. 'Brza hrana me goji' → *Jeg blir tykk (av junk food)*. 'Gojim se (od brze hrane)', doslovno: 'Postajem debela (od brze hrane)'
- aa. *Disse buksene gjør meg tykk*. 'Ove pantalone me čine debelom' → **Jeg blir tykk (av disse buksene)*. 'Postajem debela od ovih pantalona'

b. *Mat uten proteiner gjør deg slank.* 'Hrana bez proteina te čini vitkom'
→ *Du blir slank (av mat uten proteiner).* 'Bićeš vitka (od hrane bez proteina)'

bb. *Svart gjør deg slank.* 'Crno te čini vitkom' → **Du blir slank (av svart).* 'Postaćeš vitka (od crnog)'

5.4.2.5 Intrapersonalna kauzacija

U materijalu je zabeležen i određeni broj primera čija se semantika može okarakterisati kao *intrapersonalna kauzacija*:

IS₁ [+Hum] CAUS IS₁ [+Hum] GS_{Inf} [Aktivnost/Mišljenje]

Intrapersonalna kauzacija je jedini tip kauzacije gde se i semantički i formalno markira *kauzacija u sferi istog lica*. I mnoge instance afektivne kauzacije bi se sa našim saznanjem o svetu mogle posmatrati kao svojevrsna interna kauzacija, jer kauzantova percepcija događaja dovodi do unutrašnjih mentalnih ili emotivnih promena. Pa ipak, jedino intrapersonalna kauzacija podrazumeva koreferencijalnost kauzatora i kauzanta. Na materijalu je uočeno da se koreferencijalnost tiče prvenstveno prvog i trećeg lica jednine, i daleko ređe zahvata druga lica. Formalno je kauzator kodiran ili kao zamenica (nužno kod prvog lica jednine) ili kao kakav proprijum/apelativ. Kauzant je uvek kodiran kao *povratna zamenica* za odgovarajuće lice:

(139) a. *Det var først nå at jeg fikk meg til å gjøre det.* 'Tek sad sam se naterala da to uradim'

b. *Pasienten var så paranoid at han ikke fikk seg til å ta tabletter.* 'Pacijent je bio toliko paranoičan da nije uspevao da se natera da popije tablete'

Činjenica da su i kauzator i kauzant koreferentni automatski svrstava ovaj tip kauzacije na samu periferiju polja kauzativnosti, pošto prototipični model pretpostavlja da

su učesnici KS *dva odeljena učesnika* sa maksimalno različitim osobinama prema parametrima animatnosti, kontrole i aficiranosti.

U kauzativistici nema mnogo autora koji se bave ovim tipom psihodinamike (up. Gilquin 2007), a dominantno se postavlja pitanje o tome kako je moguća kauzativna konceptualizacija u kojoj se indukuje kakva aktivnost u sferi jedne psihe. Ona upućuje na kognitivistička istraživanja koja govore o tome da se u jeziku čovekov um konceptualizuje kao podeljeno sopstvo (up. termine *the divided self* u Talmy 2000a: 431, i *Subject/Self* u Lee 2001: 110). O tome da se čovečiji um može konceptualizovati kao složena jedinica govore mnoge jezičke realizacije, na primer, *Nisam mogla da se zaustavim* ili *Udržala sam se od odgovora*.

Primeri intrapersonalnih kauzativa na norveškom materijalu govore nam o tome da se ljudsko biće u njima mora nužno posmatrati kao podeljeni disharmonični entitet, pri čemu kauzant (kao eksponent komponente *Self*, koja je u interakciji sa svetom) *teži mirovanju*, odnosno očuvanju kakvog stanja.¹⁰⁵ U intrapersonalnoj kauzaciji je *pokretačka snaga na kauzatoru*, koji u skladu sa osnovnim konceptom kauzativnosti ostaje jedini inicijator radnje. Na materijalu engleskog jezika je uočeno da se uticaj kauzatora na kauzanta može ostvariti i kao prisila (snaga kauzatora > snaga kauzanta) i kao omogućavanje, u kom kauzator ne vrši uticaj na kauzanta, već kauzant uspeva da se otrgne kontroli (snaga kauzatora < snaga kauzanta) (Gilquin 2007: 42-43). Na norveškom materijalu smo uočili samo prvi tip kauzacije, sa nekoliko zanimljivih pravaca semantičkog razvoja, čime intrapersonalna kauzacija u norveškom jeziku čini relativno razvijen kontinuum manje ili više stimulativnih značenja, u kojima kauzator uspeva da prevlada svoju inicijalnu statičnost.

Najočiglednija instanca je *prototipična stimulativna intrapersonalna kauzacija* i srodna je manipulativno-koercivnoj kauzaciji, u tom smislu što je S₂ konceptualizovana kao radnja koju kauzant vrednuje kao *nepoželjnu* (neprijatnu, komplikovanu, neuobičajenu). Ovo je u korelaciji sa tim da kauzant teži očuvanju poznatog ili prijatnog

---

¹⁰⁵ Ovo je slučaj sa intrapersonalnim kauzativima, dok pominjani primeri *Udržala sam se od odgovora/Nisam mogla da se zaustavim* pokazuju suprotnu dinamiku, u kojoj Self teži kao ostvarenju radnje (želi da odgovori/želi nešto da kaže ili uradi). Prema terminologiji Talmijeve teorije *Force Dynamics*, Self bi ovde zapravo bio antagonist, koji u prvom slučaju ne uspeva da nadjača snagu agoniste (sprečavanje), a u drugom realizuje svoju dinamičku težnju (Talmy 2000a).

stanja u kom se nalazi u trenutku iniciranja radnje. Ovaj tip kauzacije se dominantno realizuje kad se intrapersonalna kauzacija ostvaruje u sferi govornika date situacije:

- (140) a. *Det tok litt tid før jeg fikk meg til å spise „vanlige“ mengder mat igjen.*
'Prošlo je dosta vremena pre nego što sam uspela da se nateram da jedem „normalne“ količine hrane'
- b. *Det gikk en stund før jeg fikk meg til å tro at det var sant.* 'Prošlo je neko vreme pre nego što sam uspela da se ubedim u to da je to istina', doslovno: 'Prošlo je neko vreme pre nego što sam uspela da se nateram da poverujem da je to istina'
- c. *Tanken var alt for skremmende til at jeg fikk meg til å gjøre det.*
'Pomisao na to je bila toliko zastrašujuća da nisam mogla da se nateram da to uradim', doslovno: 'Pomisao na to je bila previše zastrašujuća da bih se naterala da to uradim'
- d. *Det var så vidt han [kelneren] fikk seg til å ta av denne skjeen og erstatte med ny.* 'Kelner jedva da se udostojio da skloni ovu kašiku i zameni je novom', doslovno: 'Kelner se jedva naterao da skloni ovu kašiku i zameni je novom'

O težnji kauzanta ka očuvanju stanja govori i činjenica da je ovo jedini tip kauzacije u kom je očigledna i frekventna upotreba priloških odredaba za vreme koje govore o dužini perioda koji je bio potreban da bi se kauzant privoleo na ostvarenje radnje (*litt tid* 'dosta vremena', *en stund* 'neko vreme', *endelig* 'konačno'). Ovo je takođe tip kauzacije u kom se frekventno *negira ostvarenje rezultata* (up. primer 140c, u kom je pomisao na to da neće više jahati odvrtila devojkju od operacije).

Ukoliko je reč o drugim učesnicima koji se ne mogu izjednačiti sa govornikom, dominiraju druge semantičke konfiguracije intrapersonalne kauzacije. Druga instanca stimulativnosti koju smo uočili je konfiguracija *uspešnog ostvarenja* ili *postignuća*:

- (141) a. *Se hva denne fyren fikk seg til å male.* 'Pogledaj(te) šta je ovaj tip uspeo da naslika', doslovno: ' 'Pogledaj(te) šta je ovaj tip uspeo da se natera da naslika'
- b. *Hvordan fikk mennesker seg til å bostte seg på de mest ugjestmilde strøk?* 'Kako su ljudi uspeli da se nastane na na najnegostoljubivijim mestima', doslovno: 'Kako su ljudi uspeli da se nateraju da se nasele na najnegostoljubivijim mestima'
- c. *Jeg fikk meg til å lage en deilig fruktsalat.* 'Uspela sam da napravim divnu voćnu salatu'
- d. *Og det var ikke småtterer hva han fikk seg til å gjøre.* 'A to što je uspevao da uradi nisu sitnice'
- e. *Men før han fikk seg til å slå nummeret, ringte Stabell ham.* 'Ali pre nego što je uspeo da okrene broj, Stabel je nazvao njega'

Za razliku od prethodnog tipa, gde je takođe reč o konačnom postignuću uprkos nevoljnosti kauzanta, u ovom podtipu kauzant ne pruža otpor svom internom kauzatoru. Reč je uspešnom postignuću *uprkos spoljnim faktorima* koji subjektivno ili objektivno sprečavaju/mogu sprečavati ostvaranje radnje. U primeru (141a) reč je o običnom čoveku sa malog ostrva koji ima talenat, ali nema formalno slikarsko obrazovanje (ali uspešno slika), u primeru (141b) je reč o neprohodnom geografskom terenu (ali ljudi na njemu ipak žive), u primeru (141c) tinejdžerka nema iskustva u spremanju hrane (ali uspeva da napravi voćnu salatu) itd.

U vezi sa ovim podtipom je i konfiguracija koju bismo mogli parafrazirati kao "pasti na pamet". Tu je reč takođe o nepovoljnim spoljnim okolnostima po kauzanta, ali je postignuće rezultata negativno vrednovano kao ideja; govornik smatra da je kauzatorova težnja ka prevladavanju kauzantove inhibiranosti proces koji nije trebalo započinjati:

- (142) a. *Bare at de fikk seg til å søke sier jo mer enn nok om egoet til disse tullingene.* 'Sama činjenica da su uopšte podneli zahtev govori više nego

dovoljno o egu ovih budala’, doslovno: ’Samo to što su se naterali da ponesu zahtev...’

b. *Hvem fikk seg til å spørre en astmatiker om fyr?* ’Kome padne na pamet da pita astmatičara da li ima upaljač’

U vezi sa glagolima koji označavaju komunikativne situacije, ostvaruje se dominantno treća konfiguracija, koja označava *negativno vrednovanu* govornu situaciju s obzirom na sadržaj poruke:

- (143) a. *Han ble såret over de tingene jeg fikk meg til å si.* ’Povredile su ga reči koje sam izgovorila’, doslovno: ’Bio je povređen rečima koje sam uspela da izgovorim’
- b. *Jeg ble veldig såret, ikke fordi jeg tok meg nær av de ordene han sa, men fordi han fikk seg til å si det.* ’Bila sam veoma povređena, ne zato što su me povredile njegove reči, već što je to uopšte rekao’
- c. *Han fikk seg til å si de mest utenkelige ting til sine ansatte.* ’Obasuo je svoje zaposlene najgrubljim rečima, doslovno: ’Uspeo je da izgovori nezamislive stvari svojim zaposlenima’
- d. *Han [Carl Bildt] fikk seg til å si for åpen mikrofon at det var fred i Sudan.* ’On [Karl Bilt] je pred svima izjavio glupost da je u Sudanu sada mir’

Na ovakav način se upotrebljavaju mnogi drugi glagoli poput *hevde* (’tvrđiti’), *påstå* (’tvrđiti’), *innrømme* (’priznati’), *skrive* (’napisati’), *fortelle* (’ispričati) ili *spørre* (’pitati’). Sadržaj poruke koju kauzant prenosi je najčešće netačna (primer 143d) ili uvredljiva (primer 143a-c). Iako na prvi pogled deluje da ovu konfiguraciju treba posmatrati kao tip permisivne kauzacije u kojoj kauzant želi nešto da kaže (težnja ka dinamičnosti) a kauzator ga ne sprečava (statičnost), u norveškom jeziku se i ona očigledno konceptualizuje kao postignuće. Kauzant savladava svoju prirodu (biti dobar i pristojan čovek) ili očekivanja (javna ličnost treba da da pouzdanu informaciju). Ovoga

puta situacija nije nepoželjna ni negativno vrednovana od strane kauzanta (up. instance skoro koercivne intrapersonalne kauzacije), već od strane govornika.

5.4.2.6 Indirektna kauzacija – kontrastivna zabeleška

Postavlja se pitanje u kom stepenu situacije kodirane kao kauzativne i izražene norveškim analitičkim kauzativom imaju svoje kauzativne parnjake u srpskom jeziku. Primećuje se da je stepen formalne ekvivalentnosti nizak, a da stepen semantičke ekvivalentnosti može varirati.

Pod *formalnom ekvivalentnošću* porazumevamo korespodentnost konstrukcija na planu njihove formalne strukture, odnosno da li analitičke KK norveškog jezika imaju svoje odgovarajuće analitičke izraze u srpskom jeziku. S obzirom na to da je u poglavlju 3 analitičkom KK proglašena konstrukcija u kojoj se predikacija uzroka kodira u vidu kakvog pomoćnog KG, sasvim je očekivano da tako visokog stepena formalne ekvivalencije između norveškog i srpskog jezika neće biti. Pa ipak, srpski jezik na raspolaganju ima čitav niz punoznačnih leksičkih glagola kojima se može iskazati predikacija uzroka, sa tom posledicom da će i semantički tip kauzacije u takvim konstrukcijama biti ekspliciraniji. Osim toga, možemo govoriti i o niskim stepenovima formalne korespodentnosti kada su ekvivalenti norveških analitičkih KK bilo koje druge KK koje srpski jezik ima na raspolaganju (sintetički tipovi verbalnih KK, kao i druge vrste neverbalnih KK). Ovde se mora napomenuti i to da o formalnoj ekvivalenciji možemo govoriti samo u slučajevima da postoji i semantička (konceptualna) podudarnost.

Pod *semantičkom ekvivalentnošću* podrazumevamo dva nivoa tumačenja. Prvi nivo obuhvata konceptualno-semantičko preklapanje, odnosno pojavu da se određena KS u norveškom jeziku *konceptualizuje* kao kauzativna i u srpskom jeziku, sa nužnom posledicom da se potom i kodira kao kauzativna (bilo kojim formalnim elementom). Drugi nivo pretpostavlja ekvivalentnost prvog nivoa, a semantička ekvivalentnost se tumači na nivou konstrukcije, gde se očekuje viši stepen eksplikacije kauzativnog tipa s obzirom na činjenicu da su KG u norveškim analitičkim kauzativima veoma široke semantike ili sa visokim stepenom desemantizacije.

Na nivou osnovnih tipova korespondencije mogu se ustanoviti sledeći odnosi.

Ukoliko se situacija konceptualizuje kao kauzativna i u norveškom i u srpskom jeziku (*konceptualna podudarnost*), norveške analitičke KK u srpskom jeziku imaju svoje ekvivalente kao analitički kauzativ (na primer, *gjøre noen søvniig – činiti koga pospanim, få noen til å gå i banken – naterati koga da ode u banku* ili *få noen til å spille gitar – nagovoriti koga da svira gitaru*) i sintetički kauzativ (*gjøre noen sint – naljutiti koga, gjøre noen trist – rastužiti koga, få noe til å smelte – istopiti nešto, få noen til å tenke på noe – podsetiti koga na nešto, få noen til å gråte – rasplakati koga*). Kod ekvivalenata u vidu sintetičkih kauzativa se KS u srpskom jeziku kodira kao direktnija od norveškog parnjaka, te neretko dolazi do značajnijih semantičkih preoblikovanja, kao što su različite metonimijske promene fokusa: *få noen til å gispe – uspavati koga* ('izazivati zevanje') ili *få noen til å blø neseblod – raskrvariti* (kome nos), sa promenom semantičkog fokusa sa gledaoca (norveški) na nos (srpski).

Ukoliko postoji *konceptualna nepodudarnost*, ona se najčešće tiče situacije u kojoj KS u norveškom jeziku odgovara kakva *dekauzativna situacija* u srpskom jeziku. U tim slučajevima konstrukcija dozvoljava iskazivanje uzroka na periferiji (up. poglavlje 6.4.2.3), mada je suštinski nekauzativna bez uzročne dopune. Ovakvi slučajevi dominiraju u nekim semantičkim tipovima kauzacije (v. dole), a uzrok se tada dominantno iskazuje *uzročnim predložko-padežnim sintagmama*: *X gjør noen kvalm – nekome je muka od X, X får sauen til å miste all ulla – ovca gubi krzno zbog X, X får ruter til å sprekke – prozori pucaju zbog X*. Osim toga, uzrok se na periferiji može iskazati i kao predložko-padežna sintagma koja funkcioniše kao priloška dopuna za mesto: *kjøleanlegg får isen til å fryse – led se zamrzne u rashladnom uređaju, måneskinnet får elva til å glitre - reka se presijava na mesečini*. Uzrok se može iskazati i kakvim nesegmentalnim formalnim sredstvom, kao što su zavisne rečenice: *kašljem kad se penjem uz stepenice, roditelji ulaze u sobu zato što se dete rasplakalo*. Najniži stepen ekvivalentnosti imamo u slučajevima kada je situacija u norveškom konceptualizovana kao kauzativna, a u srpskom jeziku kao nekauzativna, bez mogućnosti dodavanja uzroka: *X får maskinen til å vare lenge – mašina traje dugo (X-u), X får fjernkontrollen til å fungere – daljinski upravljač (X-u) ponovo radi*.

Postavlja se pitanje da li postoji određeni stepen preklapanja između tipa formalne (ne)ekvivalencije i semantičkog tipa kauzacije, odnosno da li se može utvrditi tendencija u načinu iskazivanja određenih tipova kauzacije.

Ne čudi što je najviši stepen formalnog i semantičkog preklapanja između norveškog i srpskog jezika u sferi *induktivne manipulativne kauzacije* jer upravo interpersonalna kauzacija, u kojoj kauzant deluje svesno i faktički je sprovednik radnje, nalazi svoj tipični iskaz u analitičkoj KK. Shodno formalnim sredstvima koja su datom jeziku na raspolaganju, odgovarajući ekvivalenti u srpskom jeziku zahtevaju veći stepen eksplikacije semantičkog podtipa kauzacije. Za razliku od norveškog jezika, za koji smo ustanovili da desemantizovanost pomoćnog KG *få* može u nekim slučajevima dovesti do dve različite interpretacije (up. primer 112), odgovarajuće KS u srpskom jeziku jasno se mogu supkategorizovati na osnovu izbora autosemantičnog glagola kojim se iskazuje predikacija uzroka. Tako se manipulativno-koercivna kauzacija iskazuje opšteprinudnim glagolima tipa *naterati*, *prisiliti*, *prinuditi*, *primorati*, koji bi se svi mogli upotrebiti u ekvivalentnim strukturama u srpskom jeziku (up. Алановић 2011: 64-65). Ipak, treba voditi računa o tome da je koercivni aspekt značenja najslabije izražen kod glagola *få*, čija se semantika u kontekstu induktivne kauzacije pre može tumačiti kao stimulatívna (koercivnost je markirana). Upravo zbog toga se može dogoditi da se srpske KK sa opšteprinudnim glagolima ne mogu svesti na norveške analitičke KK sa pomoćnim glagolom *få*, već se kao ekvivalent nameće punoznačni opšteprinudni glagol *tvinge*, up. primer koji navodi Alanović (Алановић 2011: 65):

(144) *Šef nas je naterao da potpišemo aneks ugovora.*

Ukoliko bi se data KK prenela na norveški jezik kao *Sjefen fikk oss til å undertegne et avtalevedlegg*, nužno bi se tumačila kao stimulatívna u značenju 'Šef nas je podstakao da potpišemo aneks ugovora/Šef nam je dao da potpišemo aneks ugovora'. Prisila, koja je u ovom primeru zasnovana na društvenom autoritetu, uočljiva je samo ukoliko se upotrebi koercivni glagol *tvinge*: *Sjefen tvang oss til å undertegne et avtalevedlegg*. Isto i sa primerom *Naterali su ga jede svinjetinu*. Rečenica *De fikk ham til å spise svinekjøtt* može imati opštestimulatívno značenje ('Ubedili su ga da proba

svinjetinu') ili stimulatивно-inicijativno ('Prevarili su ga da proba svinjetinu'). Koercivno tumačenje je jedino moguće u rečenici *De tvang ham til å spise svinekjøtt*, bez obzira na to da li je reč o fizičkoj ili autoritativnoj prisili. Razlika se ogleda i u nekauzativnim parafrazama, pri čemu se koercivni tipovi mogu parafrazirati kao modalne rečenice tipa *Morali smo da potpišemo aneks ugovora* ili *Morao je da jede svinjetinu* (o modalnom određenju obligatne kauzativnosti v. Алановић 2011: 69-70). U norveškom jeziku su preformulacije odgovarajućih KK sa glagolom *få* tipično modalno neodređene (*Vi har underskrevet et avtalevedlegg* 'Potpisali smo aneks ugovora'), dok se samo konstrukcije sa glagolom *tvinge* semantički mogu modalno preoblikovati (*Vi måtte undertegne et avtalevedlegg* 'Morali smo da potpišemo aneks ugovora').

U istraživanju o poznavanju i usvajanju KK u norveškom jeziku (Bilandžija 2012) u drugom delu prvog testa (Test 1B), u kom smo ispitivali analitičke KK u norveškom jeziku, oblikovali smo i četiri rečenice koje predstavljaju različite tipove kauzacije, ali imaju istog kauzatora. U ulozi kauzatora se pojavila leksema *lærer* ('nastavnik/profesor'), i jedna od hipoteza je bila da će studenti vršenje uticaja autoritetom nužno shvatiti kao primoravanje. Tri rečenice sa nastavnikom-kauzatorom bile su tipične instance (a) stimulatивne kauzacije (*Læreren merket at noe var galt med den unge jenta, og han fikk henne til å fortelle hele historien* 'Nastavnik je primetio da sa devojčicom nešto nije u redu, i ubedio ju je da ispriča celu priču'), (b) afektivne mentalne kauzacije (*Læreren fikk meg til å tenke utradisjonelt* 'Nastavnik me je podstakao da razmišljam netradicionalno/Zbog nastavnika razmišljam drugačije') i (c) afektivne emotivne kauzacije (*Jeg likte matte, men læreren fikk meg til å hate faget* 'Volela sam matematiku, ali sam zbog profesora zamrzela taj predmet'). Ispitanici su mahom veoma uspešno prepoznali da se u ovim instancama ne radi o koercivnosti, osim jednog ispitanika koji je konsekventno upotrebljavao samo glagol *naterati* kao ekvivalent. Ipak, prva rečenica segmenta sa nastavnikom, *Læreren fikk meg til å stå foran klassen og fortelle om Norge selv om jeg ikke ville det*, jednoznačno je od strane ispitanika prepoznata kao koercivna kauzacija, iako to nije. Rečenica je s namerom oblikovana tako da podrazumeva situaciju koja se kulturološki prepoznaje kao neprijatna (izvođenje pred tablu), a pritom je dopunjena i dopusnom rečenicom *selv om jeg ikke ville det* ('iako to nisam htela'). Kao tipični prevodni ekvivalent se javljala rečenica *Nastavnik me je naterao da izađem pred*

tablu i pričam o Norveškoj iako nisam htela, sa varijantama Nastavnik me je primorao/prisilio... i jednim kodiranjem situacije kao direktne kauzacije: *Nastavnik me je izveo pred tablu i naterao da pričam o Norveškoj*. Ipak, ova rečenica u norveškom jeziku ilustruje prototipičnu stimulativnu kauzaciju, u kojoj nastavnik svojim pedagoškim sposobnostima uspeva da nadvlada inicijalnu neodlučnost i nelagodu učenika. Iz perspektive govornika (učenik) nastavnikova aktivnost je vredna hvale, a konačni rezultat situacije vrednosno ocenjen kao pozitivan, što znači da ispitanici nisu prepoznali stimulativni karakter ove konstrukcije.

Druge instance manipulativne kauzacije, pre svega stimulativna, takođe imaju svoje analitičke kauzativne ekvivalente u srpskom, samo ovog puta su ekvivalentni glagoli iz sfere stimulativnih (Алановић 2011: 141, 145), kao što su *nagovoriti, navesti, inspirisati, ubediti, uveriti, podstaći*.

Poslednji tip kauzacije koji u srpskom jeziku ima kauzativne korelate, jesu *afektivna emotivna* i *afektivna reaktivna kauzacija*, čiji su izrazi tipično u obliku sintetičkih kauzativa poput *zabrinuti, razveseliti, (ra)žalostiti, rastužiti, rasplakati, nasmejati, začuditi, razbesneti, razdražiti, postideti, onespokojiti*.

Ostali tipovi kauzacije dominantno pokazuju konceptualnu nepodudarnost, pri čemu je najčešći primer ekvivalentnosti *nekauzativna situacija sa uzrokom na periferiji*. Ovakva konstelacija nije neočekivana s obzirom na to da produktivni analitički kauzativ dozvoljava da se kao kauzator konceptualizuje praktično bilo šta, od tipičnog agensa do okolnosti.

Neke instance kauzacije, koje su nešto manje prototipične s aspekta konfiguracije učesnika (na primer, situacioni kauzator i agentivni kauzant u slučaju *motivacione kauzacije*) u srpskom jeziku se ponekad mogu kodirati i kao analitičke, prvenstveno pomoću glagola *naterati*, koji se može upotrebljavati i uz kauzatore situacionog tipa. Tako se, na primer, semantika iskazana u primeru (120c) može realizovati i kao kauzativna: *Plać je naterao roditelje da uđu u sobu*, ali i kao verbalno nekauzativna sa uzročnom dopunom: *Roditelji su ušli u sobu zato što je dete plakalo*. To je sasvim u skladu s onim što Alanović govori o ukidanju samo komponente manipulativnosti u ovakvim konstrukcijama, pri čemu „... sam koncept uzročno-posledične obligatnosti nije

narušen” (Алановић 2011:68). I ostale instance motivacione kauzacije u norveškom jeziku mogu se u srpskom jeziku realizovati kao manje ili više kauzativni ekvivalenti.

Drugi tipovi kauzacije, tj. *efektivna, afektivna volitivna* i instance *afektivne emotivne* sa ekspliciranom verbalnom komponentom osećanja, te *evaluativna kauzacija* tipično nemaju ekvivalente istog nivoa u srpskom jeziku. U ovim tipovima kauzacije je ekvivalentna konstrukcija dominantno iskazana kao nekauzativna ili dekauzativna situacija sa uzrokom na periferiji, pri čemu je veoma frekventno priključenje komponente benefektivnosti. Za analizu faktora koji utiču na ovakav način kodiranja od presudne su važnosti *voljnost kauzanta* i *priroda kauzatorovog uticaja*, koja se može blisko vezati za stepen svesnosti kauzanta koji sprovodi radnju. Ovo su tipovi kauzacije u kojima je S₂ dominantno konceptualizovana kao posledica reakcijskog tipa, čime se njihov kauzator može u najvećoj meri izjednačiti sa uzrokom tipa *efektora* (Kovačević 1988: 54). Kovačević smatra da efektor „automatski”, sam po sebi, svojim prisustvom u datim okolnostima dovodi do nastanka S₂, što je kompatibilno sa našim zaključkom da se u ovim tipovima kauzacije javljaju prouzrokovali eventivnog tipa (okolnost, događaj), neživi entiteti i agensi bez ciljno-usmerenog delovanja. Doduše, Kovačevićev efektor je nužno uzrok tipa ne-lice, ali se u našoj analizi pokazalo da i pojava ljudskog bića kao referenta uloge kauzator može da dovede do posledica ovakvog tipa, prvenstveno jer je reč o njegovoj aktivnosti koja spontano i nenameravano dovodi do reakcije kauzanta i nastanka posledice.

Na ovaj način se situacija može kodirati kao nekauzativna: *Spava mi se; Muka mi je; Pocrvenela sam; Krvarim; Znojim se; Čamac se nagnuo; Hrana truli; Reka se presijava; Osećam se depresivno; Želim da živim s mamom; Izgledam kao dečak; Stolica smrdi*. Uzrok se može priključiti konstrukciji na periferiji (v. i poglavlje 6), i to najčešće pomoću predložko-padežnih sintagmi sa predlozima *od* i *zbog*:

- (145) a. *Selve navnet får det til å skjelve i ham.* → *Drhtim od pominjanja tog imena.*
b. *Bare tanken på det får meg til å rødme.* → *Pocrvenim od same pomisli na to.*

c. Den brennende platen fikk bjørnen til å stå på to bein. → *Medved se uspravio zbog vrele gvozdene ploče.*

Takvi su i primeri: *Smerten fikk ham til å falle gjentatte ganger* → *Padao je od bolova; Tablettene får meg til å rape* → *Podrigujem od tableta; Fuktighet og varme får sykdommen til å blusse opp* → *Bolest je buknula od/zbog vlage i toplote; Legen får meg til å føle at jeg er hypokonder* → *Zbog lekara se osećam kao hipohondar; Lyset får dem til å virke lite attraktive* → *Zbog osvetljenja (u kabini) deluju manje privlačno.* Na isti način se mogu kodirati i ekvivalenti KK sa glagolom *gjøre*:

- (146) a. Din stemme gjør meg kvalm. → *Muka mi je od tvog glasa.*
b. Bølgeskulpene gjør meg søvnlig. → *Spava mi se od ljuljuškanja talasa.*
c. Suksessen gjør ham blasert. → *Postao je blaziran od (prevelikog) uspeha.*

Takvi su i primeri: *Tanken på det gjør meg svimmel* → *Vrti mi se u glavi od same pomisli na to; Varme gjør meg svett* → *Znojim se od toplote ili Sulten gjør meg ør* → *Zuji mi u ušima od gladi.*

Kovačevićevom tipu efektorskog uzroka odgovaraju i slučajevi izloženosti kauzanta određenim (atmosferskim) prilikama i dominantno se izražavaju predložko-padežnim sintagmama sa predlogom *na*:

- (147) a. Novemberkulda får isen til å legge seg på vannene. → *Na novembarskoj hladnoći se led nakuplja po površini jezera.*
b. Vinden fikk flagget til å flagre. → *Zastava se vijorila na vetru.*
c. Sola gjør meg svett. → *Znojim se na suncu.*

Na isti način se realizuju i primeri efektivne kauzacije u kojima postoji veza sa Kovačevićevim podtipom spoljašnjeg efektorer koje naziva efektorom "vonja" (Kovačević 1988: 99), mada se ovaj efektorski uzrok može proširiti tako da obuhvati celokupnu semantičku grupu glagola *čulne (olfaktorner, gustatorner, auditivne i vizuelne) percepcije*:

- (148) a. *Mugg og sopp fikk stolen til å lukte helt jævli.* → *Stolica je užasno smrdela na buđ i gljivice (zbog buđi i gljivica).*
- b. *Søt musserende [vin] bare får bærene til å smake surt.* → *Zbog slatkog penušavog vina bobice su imale kiseo ukus.*
- c. *Blå belysning fikk isen til å stråle.* → *Led se sijao pod plavim osvetljenjem.*
- d. *Benken fikk lyden til å smelle.* → *Zvuk je odjeknuo zbog klupe [na kojoj sam sedeo].*

U okviru kauzativnog izražavanja vizuelne percepcije se mogu podvesti i instance evaluativne kauzacije, iako je rezultat podložan subjektivnoj oceni:

- (149) *Denne kjolen gjør meg tykk.* → *Debela sam/Izgledam debelo u ovoj haljini.*

5.4.3 Benefaktivni kauzativ

Problematika **benefaktivnog kauzativa** nije šire razmatrana u lingvističkoj literaturi. Ovaj termin preuzet je iz rada Lenarda Babija, i pod njim podrazumevamo slučajeve kodiranja KS u kojoj je inicijator radnje istovremeno nužno i beneficijens¹⁰⁶, ali ne i izvršilac date radnje (Babby 1993: 343ff). U našem paru kontrastiranih jezika se termin benefaktivnog kauzativa prvenstveno može primeniti na tumačenja nekih

¹⁰⁶ Radnja se ne mora nužno odvijati u korist agensa; ukoliko se odvija na štetu agensa, tako da je on zapravo maleficijens radnje, takvu konstrukciju možemo nazivati **adverzivnim kauzativom**, po analogiji sa terminom adverzivni pasiv (en. *adversity passive*), up. Pylkkänen (2000) za termin adverzivni kauzativ i Babby (1993) i Toyota (2007) za adverzivni pasiv. Za potrebe ovog rada smatramo da je dovoljno koristiti termin benefaktivni kauzativ kao širi pojam. Kao prvo, sama konstrukcija u kontrastiranom paru jezika ne pokazuje da li je učesnik pozitivno ili negativno pogođen, već to zavisi od semantike glagolske lekseme ili, pak, od šireg diskursnog konteksta. Kao drugo, tipološke studije (up. Radetzky & Smith 2010: 98) ukazuju na to da IE jezici iz semantičke perspektive kodiraju i benefaktivna i malefaktivna značenja u okvirima jedne superkonstrukcije (en. *the affectedness construction*), koja između ostalog može da obuhvati i dativne i aplikativne konstrukcije.

regularnih tranzitivnih konstrukcija u srpskom jeziku i na norveške konstrukcije poznate pod nazivom 'få-pasiv'.

5.4.3.1 Kontekstualno kodiranje benefaktivnog kauzativa

U srpskom jeziku rečenica *Ana je sašila novu haljinu* može imati dva tumačenja. Prvo tumačenje je (prosto) kauzativno i u tom slučaju je *Ana* agens celokupne radnje šivenja haljine (inicijator i efektor). Pri tome benefaktivna komponenta nije markirana; *Ana* je haljinu mogla sašiti sebi ili nekom drugom. U drugom, hibridnom tumačenju, *Ana* je agens-inicijator radnje koju je neki drugi učesnik (krojačica) obavio za nju/u njenu korist (up. i konstrukciju: *Ana je dala da joj se sašije nova haljina*).

Hibridnost se ogleda u tome što se situacija sa dva učesnika kodira formalno kao situacija sa jednim učesnikom, i ovakvi tipovi KK se u literaturi nazivaju **kontekstualnim kauzativima**. Kontekstualnim kauzativima se tradicionalno nazivaju tranzitivne konstrukcije za koje se smatra da ne sadrže ni formalne ni leksičke pokazatelje kauzativnosti, a zavisno od konteksta se mogu tumačiti i tranzitivno i kauzativno (Toops 1987: 595; Алановић 2011: 47). Smatramo, ipak, da je ovakvo određenje preusko, jer se u navedenim konstrukcijama dominantno pojavljuju glagoli koji iskazuju transformativno ili kauzativno-egzistencijalno značenje, čime je sama konstrukcija već i tranzitivna i kauzativna (*sašiti haljinu, popraviti bicikl, krečiti stan, zidati kuću*), te neki pokazatelji kauzativnosti u ovakvim konstrukcijama *de facto* postoje. Ono što većini autora u ovom kontekstu promiče jeste to da u kontekstualnom kodiranju kauzativnosti može biti reč o dva nivoa interakcije semantike i forme:

- (1) iskazivanje semantički direktne kauzacije sintetičkim kauzativom
- (2) iskazivanje semantički indirektne posredne kauzacije sintetičkim kauzativom

Zato se kontekstualnost kodiranja u ovom slučaju mora tumačiti kao nemogućnost tačnog određenja *koji je tip kauzacije iskazan* tranzitivnim oblikom, a ne da li je reč o KS ili ne. Tumačenja ovakvih tranzitivnih konstrukcija se takođe mogu smestiti na kontinuum interpretacija, pri čemu se neke benefaktivno-kauzativne konstrukcije mogu

tumačiti obojako, kao na primeru glagola (*sa*)šiti haljinu/popraviti automobil/lepiti pločice, dok se druge tipično tumače samo benefaktivno kauzativno: *pregledati oči/operisati koleno/sahraniti muža*.¹⁰⁷

Iako se i u norveškom jeziku tranzitivne konstrukcije takođe mogu dvojako tumačiti, kao na primer: *sjekke øynene* ('proveriti oči')/*reparere bilen* ('popraviti auto')/*gi ut en bok* ('izdati knjigu'), materijal pokazuje da su daleko frekventnije kauzativne parafraze tradicionalno poznate pod nazivom 'få-pasiv': *få sjekket øynene/få reparert bilen/få boka utgitt*. U najvećem broju slučajeva tranzitivna konstrukcija u srpskom jeziku nema svoj tranzitivni ekvivalent u norveškom jeziku, već na raspolaganju imamo samo parafrazu sa 'få-pasivom'. Norveški materijal pokazuje, na primer, da se rečenice:

- (150) a. *Jeg sydde kjolen for anledningen*. 'Sašila sam haljinu za tu priliku'
b. *Når jeg skiftet olje på mitt styresystem, var vi to som gjorde jobben*.
'Kada sam menjao ulje na sistemu za upravljanje, bilo nas je dvojica'

mogu tumačiti samo (prosto) kauzativno, dok se za benefaktivnu kauzativnu situaciju tipično moraju upotrebiti konstrukcije sa glagolom *få*:

- (151) a. *Jeg fikk sydd inn en dress*. 'Dao sam da mi se suzi odelo'
b. *Jeg var oppe på NAF her i Oslo og fikk skiftet olje på bilen*. 'Bio sam u auto-moto savezu ovde u Oslu i promenio ulje na kolima'

U oba jezika postoji mogućnost benefaktivno-kauzativnog tumačenja ukoliko se uz tranzitivnu konstrukciju javlja dopuna koja označava vršioca radnje ili mesto vršenja radnje:

---

¹⁰⁷ Babi smatra da ovakve konstrukcije nisu systemske i da zavise od semantičkih osobina samog glagola (Babby 1993: 343). Na nivou sintaksičko-semantičkog interfejsa ove konstrukcije zaista jesu problematične u tom smislu da se značenje ne može predvideti na osnovu sintaksičke strukture ili morfologije. Postavlja se pitanje koliko semantički sadržaj glagolskih leksema sam po sebi pretpostavlja opciju oba/jednog od tumačenja: u norveškom jeziku, na primer, glagoli *reparere* i *skifte* u frejmu rada na automobilu kolociraju u tranzitivnoj konstrukciji sa imenicama *bil*, odnosno *olje* ('popraviti auto' i 'menjati ulje'). Na koji način u tom slučaju semantički sadržaj glagola *reparere* dozvoljava i benefaktivno i ne-benefaktivno tumačenje, a sadržaj glagola *skifte* dopušta samo kauzativno (lično obavljen posao).

- (152) a. *Da jeg skiftet olje hos Mazda-forhandleren fikk jeg bekreftet to ganger at de skulle ringe med en gang de var ferdige.* 'Kada sam menjao ulje u Mazdinom servisu, dvaput su mi potvrdili da će nazvati čim budu završili'
- b. *Da vi la fliser på kjøkkenet, forhørte vi oss hos en velrenommert fliseforhandler og fikk "hans" mann til å ta jobben.* 'Kad smo lepili pločice u kuhinji, raspitali smo se kod renomiranog prodavca pločica i unajmili smo njegovog „čoveka“ da obavi posao'

Up. sa konstrukcijama *Sašila je haljinu kod krojačice/Sašila je haljinu u novom salonu* ili *Popravio sam auto kod majstora Zorana/Otišao sam u servis da promenim filtere za klimu.*

Osim ovog tipa konstrukcija, benefaktivna kauzacija se u oba jezika, u norveškom daleko ređe, može izraziti i konstrukcijom koja je u literaturi poznatija pod imenom *refleksivni kauzativ* (up. Genušiene 1987: 280-282), kao u primerima *Juče sam se šišala; Oni se leče u privatnoj klinici* ili *Operisala se prošle godine*. Up. norveške primere u poglavlju 6.5.

5.4.3.2 Konstrukcije sa glagolom *få*

5.4.3.2.1 O *få*-pasivu

Takozvani '*få*-pasiv' je verbalni kompleks koji se sastoji od glagola *få* u ličnom glagolskom obliku i participa perfekta glavnog glagola (otuda i strukturna povezanost sa perifraističnom pasivnom konstrukcijom)¹⁰⁸:

- (153) *Jeg fikk sterilisert hunkatten min på lørdag.* 'Sterilisao/la sam mačku u subotu'

¹⁰⁸ Up. i Givona, koji razmatrajući dugogodišnju evoluciju engleskog *get*-pasiva, oblike tipa *She got him fired* naziva kauzativom sa pasivnom dopunom (Givón 2001b: 132).

Ova konstrukcija semantički nije jednoznačna, i na osnovu Faarlund et al. (1997: 848-849) možemo izdvojiti četiri glavne interpretacije:

- (154) a. *Vi fikk ordnet telefonen.* 'Sredili smo telefon/Uspeli smo da sredimo telefon'
b. *Vi fikk ikke nådd deg på telefonen.* 'Nismo uspeli da te dobijemo na telefon'
c. *Jeg fikk brevet oversendt.* 'Poslato mi je pismo'
d. *Hun fikk innvilget lånet / Hun fikk lånet innvilget.* 'Odobren joj je kredit'
e. *De fire store fikk alle utgitt bøkene sine i Danmark.* 'Sva četvorica velikana su izdavala svoje knjige u Danskoj'
f. *Min kone og jeg skal få lagt fliser på kjøkken og gang.* 'Žena i ja ćemo stavljati pločice u kuhinji i hodniku'
g. *Familien fikk alt ødelagt av flommen.* 'Porodici je sve uništeno u poplavi'
h. *Han fikk slått inn skallen.* 'Razbili su mu glavu'

U primerima (154a) i (154b) konstrukcija nam se javlja kao *rezultativna aspekatska konstrukcija* (Faarlund et al. 1997: 658).¹⁰⁹ U fokusu je rezultat radnje označene glavnim glagolom, tako što se izražava radnja koju je učesnik na poziciji subjekta uspeo da dovrši ili obavi. Za razliku od preostale tri grupe, rezultativno *få* može da se koristi uz neprelazne glagole: *De fikk arbeidet godt den dagen* ('Uspeli su dosta toga da odrade tog dana') ili *Ungene fikk lekt mye* ('Deca su se lepo izigrala').

Primere (154c) i (154d) nazivamo *recipijentskom konstrukcijom* sa glagolom *få*, koju možemo posmatrati kao najbližu recipijentskom pasivu¹¹⁰, a učesnik na mestu

---

¹⁰⁹ Norveški sintaksičar Helge Ledrup ovo naziva *aktivnim få*, jer je subjekat ovih rečenica agens celokupne radnje, dok bi na preostale tri grupe mogao da se primeni njegov termin *pasivnog få*. On u navedenom članku iznosi niz gledišta zašto bi ova dva slučaja trebalo posmatrati kao dve različite instance glagola *få*: priroda subjekata koje licenciraju (agentivni:benefaktivni), mogućnost imperativa, te činjenica da aktivno *få* dozvoljava neprelazni glagol, dok pasivno *få* ima obligatorno tranzitivne glagole (Lødrup 1996:76).

¹¹⁰ U norveškim gramatikama se termin recipijentski pasiv slabije upotrebljava, ali su prepoznati slučajevi kada se na mestu subjekta pasivne rečenice nalazi izvorni indirektni objekat: *De serverte hjemmebrent til oss* → *Vi ble servert hjemmebrent*. Doduše, Vinje (1968: 41) primećuje da je izmeštanje indirektnog objekta na mesto subjekta pasivne rečenice dosta dugo u norveškim preskriptivnim gramatikama smatrano jezičkom greškom, ali da su do vremena nastanka ove njegove monografije ovakvi izrazi postali frekventni i više ne vređaju uho maternjih govornika („...at de ikke lenger virker støtende“).

subjekta se u nemarkiranoj pasivnoj parafrazi može pojaviti u obliku predložke sintagme: *Boka ble sendt til oss* ('Knjiga je poslata nama').¹¹¹

Primeri (154e/f) i (154g/h) su u Faarlund et al. (1997: 849) kvalifikovani kao dve semantički različite konstrukcije na osnovu toga koji je učesnik situacije kodiran na mestu subjekta: smatraju da je u primerima (154g) i (154h) reč o posesivnom konstituentu, dok je u primerima (154e) i (154f) na mestu subjekta agens. Kako će dalja semantička analiza pokazati, ove dve konstrukcije su na semantičkom kontinuumu bliske, jer oba učesnika na poziciji subjekta realizuju benefaktivnu komponentu; konstrukcije kao u primerima (154e/f) ćemo u daljem tekstu nazivati *benefaktivnim kauzativom/benefaktivno-kauzativnom konstrukcijom* (u daljem tekstu: BKK), a konstrukcije kao u primerima (154g/h) *benefaktivnom konstrukcijom* (u daljem tekstu: BK).

Na primeru (154a-h) uočava se određeni stepen kako formalnog, tako i semantičkog preklapanja. Strukturno se objekatski konstituent može naći i pre i posle participa perfekta, što neretko igra ulogu u tumačenju značenja iskaza. Konstrukcije sa vezanim finitnim i infinitnim oblikom uvek možemo tumačiti kao rezultativnu konstrukciju, i u njoj particip i objekat ne mogu menjati mesto: *Vi fikk sendt boka* ('Uspeli smo da pošaljemo knjigu') ili *Han fikk reparert bilen* ('Uspeo je da popravi auto'). Ipak, činjenica da su u rezultativnim konstrukcijama finitni i infinitni deo predikata nerazdvojivi, ne podrazumeva da ih ne možemo tumačiti i drugačije. S jedne strane se konstrukcije s odvojenim finitnim i infinitnim oblikom neće nikada tumačiti kao rezultativne¹¹², pa u rečenici *Vi fikk boka sendt* ('Poslata nam je knjiga') nailazimo na recipijentsku konstrukciju, u rečenici *Han fikk bilen reparert* ('Popravio je auto/Dao je auto na popravku') se ostvaruje benefaktivno-kauzativna. S druge strane, postoji veliki broj slučajeva značenjski dvosmislenih konstrukcija:

---

¹¹¹ Neki autori smatraju da u ovim konstrukcijama nije nužno tumačiti *få* kao pomoćni glagol, jer on i kao glavni glagol svom subjektu dodeljuje ulogu recipijensa: *De fikk mat* ('Dobili su hranu') (Faarlund et al. (1997: 849). Up. i diskusiju o tome da li pasivno *få* treba tumačiti kao pomoćni glagol (Lødrup 1996: 80-81).

¹¹² Forlund, Li i Vanebu ovakve konstrukcije formalno tumače konsekventno kao odnos objekta i stalnog objekatskog predikativa (no. *fast objektpredikativ*), analogno primerima *Han fekk golvet reint* ('Očistio je pod'), *Han fekk kroken laus* ('Olabavio je kukicu') (Faarlund et al. 1997: 848). Odnos objekta i njegovog predikativa se uvek može iskazati rečenicom sa kopolativnim glagolom i subjekatskim predikativom, gde je subjekat objekat ishodišne rečenice: *Dette gjorde meg sint* → *Jeg ble sint* / *Han fikk gulvet rent* → *Gulvet er rent* / *Han fikk bilen reparert* → *Bilen ble reparert*. U slučajevima transformisanih konstrukcija sa *få*-pasivom vezu subjekatskog predikativa i kopolativnog glagola možemo tumačiti i kao regularnu pasivnu konstrukciju (up. i *Lånet ble innvilget*).

(a) aspektualno + benefaktivno tumačenje: *Han fikk reparert bilen.*

(1) 'Uspeo je da popravi auto'

(2) 'Dao je auto na popravku'

(b) benefaktivno-kauzativno + recipijentsko tumačenje: *Jeg fikk brevet oversendt.*

(1) 'Dao sam da se pošalje pismo'

(2) 'Poslato mi je pismo'

(c) benefaktivno-kauzativno + benefaktivno tumačenje: *Han fikk huset ødelagt.*

(1) 'Dao je da se poruši kuća'

(2) 'Uništena mu je kuća'

5.4.3.2.2 Opšte semantičke karakteristike *få*-pasiva kao benefaktivnog kauzativa

Iz definicije benefaktivnog kauzativa proizilazi da se agens (agens-inicijator) i kauzant (agens-realizator) u ovim konstrukcijama razdvajaju, što nije neuobičajeno za analitičke kauzativne konstrukcije u kojima se agens i kauzant svakako kodiraju odvojeno. Ono što razdvaja ostale analitičke konstrukcije od benefaktivnog kauzativa jesu nerealizovanost kauzanta na formalnom planu i pridruženje komponente benefaktivnosti inicijatoru radnje.

Benefaktivno-kauzativne konstrukcije jesu semantički analitičke iako kauzant kao učesnik koji zapravo ostvaruje radnju nije ekspliciran formalno, te se pretpostavlja i njegova semantička perifernost (up. i termin *causeless constructions* kod Loewenthal 2003: 97ff). Tako je u primerima:

(155) a. *Ser fram til å få klippet håret mitt i morgen.* 'Radujem se što ću se sutra šišati', doslovno: 'Radujem se što ću sutra dati da mi se ošiša kosa'

b. *Det er Verdens synsdag - få sjekket synet ditt!* 'Danas je svetski dan vida – proverite svoj vid', doslovno: 'Danas je svetski dan vida – dajte da proverite vaš vid'

c. *I dag fikk vi vaksinert og chippet valpene.* 'Danas smo vakcinisali i čipovali štence', doslovno: 'Danas smo dali da se štenci vakcinišu i čipuju'

očigledno da učesnik na mestu subjekta nije samostalno izvršio radnju šišanja, provere vida, vakcinisanja i čipovanja, već su to za njega obavili neki drugi učesnici – frizer, oftalmolog ili veterinar. Izostavljanje kauzanta se najčešće tumači kao zavisno od semantike glagolske lekseme, odnosno interpretacija kauzanta je „...*iscrpljena* informacijama koje daje predikat subordiniranog događaja...“ (Verhagen & Kemmer 1997: 63), te se uz glagol čipovati pretpostavlja kauzant-veterinar, uz glagol šišati kauzant-frizer itd. Pošto se tip učesnika podrazumeva, izostavljanje kauzanta kao pravog sprovodnika radnje se može tumačiti i kao konceptualno defokusiranje, čime kauzant postaje i kauzalno transparentan. Uočavamo, dakle, da se u onoj meri u kojoj se uopšte i pojavljuje u literaturi, izostavljanje kauzanta u ovim slučajevima tumači kao izostavljanje konceptualno suvišne i na osnovu semantike glagola i šireg pragmatičkog diskursa predvidive komponente. Valjalo bi, smatramo, razmisliti i o sledećim faktorima koji mogu ovo objasniti: kauzante ovih konstrukcija možemo svrstati u agentivniji tip kauzanta jer nije pogođen radnjom. U regularnoj analitičkoj KK je glavni uzročnik neaficirani agens, te semantički i formalno nadjačava kauzanta koji mu je podređen i barem delimično aficiran: up. KK *Jeg fikk veterinæren til å chippe valpene*, gde se očituju i prisustvo i identitet kauzanta, pokazujući rast pažnje koja se pridaje posrednom agensu. Rast pažnje se (analogno Talmy 2000a: 275) može ilustrovati sledećim primerima:

- (156) a. *Jeg vaksinerte hunden min i dag.* 'Danas sam vakcinisao psa'
b. *Jeg fikk hunden vaksinert i dag.* 'Dao sam da se pas danas vakciniše'
c. *Jeg fikk veterinæren til å vaksinere hunden (min) i dag.* 'Veterinar mi je danas vakcinisao psa', doslovno: 'Naterao sam veterinara da mi danas vakciniše psa'

U prvom primeru je situacija konceptualizovana samo sa agensom, bez posrednog učesnika; u drugom primeru je posredni učesnik prisutan semantički, ali ne i

identifikovan; u trećem primeru je posredni učesnik prisutan i identifikovan i formalno i značenjski (up. srpski ekvivalent za primer *c*, u kom je stvarni agens-realizator u fokusu i zauzima mesto subjekta). U benefaktivnoj kauzativnoj konstrukciji imamo i pasivnu dopunu u obliku participa perfekta, čime se redosled pažnje fokusira na pacijensa koji trpi radnju (kosa, vid, štenci)¹¹³ i on se kodira na mestu direktnog objekta. Ako se pretpostavi da je agensu-inicijatoru pridružena komponenta benefaktivnosti, to ga čini aficiranim agensom, i postavlja se pitanje gde u hijerarhiji uloga u konstrukciji sa slabim agensom i fokusiranim pacijensom ima mesta za neki drugi tip agensa¹¹⁴ (o analitičkim kauzativnim konstrukcijama i indirektnom objektu v. Kemmer & Verhagen 1994: 122). Moguć odgovor se nalazi u tome što se kauzant i u recipijentskim i u benefaktivnim tumačenjima 'få-pasiva' može naći u obliku agentivne dopune sa predlogom *av* ('od strane...'), dakle, na samom formalnom i semantičkom kraju hijerarhije, što još jednom potvrđuje njegovo defokusiranje (up. i poglavlje 6.5.1)¹¹⁵:

recipijentska konstrukcija¹¹⁶:

(157) *Bildet av denne stuen var et av fotografiene hun fikk oversendt av svindleren på epost.* 'Slika ove sobe bila je jedna od fotografija koju joj je na mejl poslao prevarant', doslovno: 'Slika ove sobe bila je jedna od fotografija koju je na mejl dobila poslatu od strane prevaranta'

---

¹¹³ Valja podsetiti na to da se u regularnim analitičkim konstrukcijama (tranzitivni tip) pacijens nalazi najniže u hijerarhiji, iza agensa na mestu subjekta i kauzanta na mestu direktnog objekta (up. *Han fikk meg til å legge barnet* 'Ubedio me je da stavim dete na spavanje'). Up. i ninošk, gde particip perfekta kongruira sa objektom u rodu i broju, poput svakog regularnog predikativa: *Han fekk blomane tilsende* 'Poslato mu je cveće'.

¹¹⁴ Ovo bi bilo delimično u skladu sa Dautijevim Principom selekcije argumenata (*Argument Selection Principle*) u vezi s kojim iznosi mišljenje da argument sa najviše proto-pacijentivnih svojstava teži da bude kodiran kao DO; u rečenicama gde je predikat subordiniranog događaja neprelazan, taj argument je kauzant (Dowty 1991: 562). U rečenicama gde je predikat subordiniranog događaja prelazan, kauzant manje liči na proto-pacijensa od već prisutnog pacijensa subordinirane radnje, i prema njemu se tipično ne realizuje kao DO. Drugi autori napominju da jezici sveta kauzantu tipično ostavljaju poslednju nezauzetu poziciju u hijerarhiji, što se u norveškom jeziku ne očituje. Ipak, u ovim konstrukcijama, koje prema njima formalno i kognitivno nalikuju na regularne ditranzitivne rečenice sa IO u dativu ili instrumentalu, kauzant se kodira prema njihovom principu kao i IO – na periferiji, u ovom slučaju kao dopuna (Kemmer & Verhagen 1994: 122).

¹¹⁵ Ledrup, polazeći od forme, objašnjava da se logički subjekat subordiniranog događaja ne pojavljuje *zato* što je glagol u pasivu, ali je upravo zbog toga moguća agentivna dopuna (Lødrup 1996: 86).

¹¹⁶ Recipijentska konstrukcija dozvoljava i dopunu sa *fra* ('od'): *Statens helsetilsyn fikk saken oversendt fra Fylkesmannen i Rogaland* 'Državnom organu za zdravstveni nadzor je ovaj slučaj poslala kancelarija guvernera iz Rogalanda'.

benefaktivno-kauzativna konstrukcija:

- (158) a. *En venninne av meg tegnet brudekjolen selv, kjøpte stoffet selv og fikk kjolen sydd av elever ved sømlinja på Sogn vgs i Oslo.* 'Jedna moja prijateljica je sama dizajnirala venčanicu, sama je kupila materijal i dala da joj haljinu sašiju učenici krojačkog smera u srednjoj školi Sogn u Oslu', doslovno: '(...) i dala je da joj se haljina sašije od strane učenika krojačkog smera (...)'
- b. *18-åring fikk operert inn silikonpupper av pappa.* 'Osamnaestogodišnjakinji otac ugradio silikonske grudi', doslovno: 'Osamnaestogodišnjakinji ugrađene silikonske grudi od strane oca'

benefaktivna konstrukcija:

- (159) *Hun fikk ødelagt ansiktet av en sjimpanse.* 'Šimpanza joj je unakazio lice'

5.4.3.2.3 Pridruženje komponente benefaktivnosti učesniku na poziciji subjekta

U prethodnom segmentu smo tvrdili da je učesnik na mestu subjekta benefaktivno-kauzativne konstrukcije aficirani agens, time što mu je pridružena komponenta benefaktivnosti. Kako naša analiza pokazuje, upravo je pogodnost učenika na poziciji subjekta ono što čini semantičku okosnicu strukture pod nazivom 'fa-pasiv' (up. i Lødrup 1996: 77).

Uloga beneficijensa (i maleficijensa) smatraju se aficiranim ulogama, jer je cilj benefaktivnih konstrukcija da ukažu na učesnika koji je povoljno ili nepovoljno pogođen radnjom. Neki autori smatraju da se obe ove uloge mogu posmatrati kao deo jedne makrouloge koju bismo mogli nazvati *aficijens* (en. *affectee*, up. Kittilä & Zúñiga 2010: 4). Ovom gledištu je srodna su i razmatranja Pole Radecki i Tomoko Smit, koje upravo zbog aficiranosti učesnika posmatraju beneficijensa kao argument tipa proživljavača (en.

undergoer), i to voljnih proživljavača, pod koje možemo podvesti uloge recipijensa, doživljavača i beneficijensa (Radetzky & Smith 2010: 98; Næss 2007: 90-91).¹¹⁷

Tipološki podaci pokazuju da beneficijens najčešće nije ni agens ni primarni cilj događaja iz kog izvlači korist¹¹⁸, i za razliku od srodne uloge recipijensa tipično je periferan učesnik; stoga se obično kodira drugačije nego pacijens, i to veoma često kao odredba, na primer: *Han bakte en kake for meg*¹¹⁹ ('Ispekao mi je kolač', doslovno: 'Ispekao je kolač za mene').

Nakon analize primera koji ilustruju norveški 'få-pasiv' uočavamo da zajednička semantička komponenta učesnika na poziciji subjekta nije voljnost, već aficiranost. Odnos konstrukcija koje smo nazvali *benefaktivnom* i *benefaktivno-kauzativnom konstrukcijom* pokazuje da je aficiranost (ovde protumačena kao benefaktivnost) konstantna komponenta, pri čemu se nanovo može ustanoviti kontinuum interpretacija od najmanje do najviše aficiranog učesnika, sa obrnuto proporcionalnim stepenom agentivnog učešća.

5.4.3.2.3.1 Potpuno aficirani učesnik na poziciji subjekta

Najaficiraniji učesnik se javlja u BK, jer je na poziciji subjekta rečenice aficirani učesnik sa komponentom benefaktivnosti kao jedinom komponentom. On nije inicijator radnje, niti je odvijanje radnje pod njegovom kontrolom:

---

¹¹⁷ Oshild Nes kao semantičke komponente ovog tipa učesnika izdvaja [+voljnost], [+aficiranost], [-iniciranje radnje], a po njenom mišljenju iz aspekta voljnosti je prototipična interpretacija proživljavača upravo beneficijens: to je učesnik koji voljno/svesno dozvoljava da bude pogođen radnjom, i njegova motivacija za to što prolazi kroz radnju označenu glagolom je upravo to što želi da izvuče neku korist od nje (Næss 2007: 185).

¹¹⁸ Autori napominju da benefaktivne konstrukcije opisuju heterogene događaje, pri čemu beneficijens obično profitira od toga što ne mora sam da izvrši događaj, a da neki jezici ne dozvoljavaju da agens bude beneficijens u istoj rečenici (Kittilä & Zúñiga 2010: 4).

¹¹⁹ Konceptualna srodnost recipijensa i beneficijensa se odražava i na formalnom planu – u mnogim jezicima se ova dva učesnika kodiraju isto ili veoma slično (up. i Coleman 2010: 219), kao što je slučaj sa dativom u srpskom jeziku (*Dao mi je knjigu: Ispekao mi je kolač*). U norveškom jeziku se mogu iskazati u obliku indirektnog objekta (*Han gav meg boka: Han bakte meg en kake*) ili periferno, u obliku predloške fraze (*Han gav boka til meg: Han bakte en kake for meg*). Norveški jezik frekventnije od srpskog kodira u vidu indirektnog objekta ličnu korist koju agens ima od radnje, pomoću povratnog determinativa: *De har skaffet seg ny bil* ('Nabavili su nov auto'), *Jeg har kjøpt meg en jakke* ('Kupila sam jaknu') ili *Jeg spiser meg en brødslike* ('Poješću sendvič').

- (160) a. *Politibetjenten som i mai ble brutalt overfalt og fikk knust hjerneskillen har latt seg intervjuet.* 'Policajac koji je u maju divljački napadnut i kome je slomljena lobanja u prilici je da da intervju'
- b. *Gjestene fikk ødelagt klær som ble levert til vask.* 'Gostima je uništena odeća koju su odneli na pranje'

Činjenica da se radnja konceptualizuje kao *dogadaj* van kontrole subjekta podrazumeva da se ovako kodiraju i slučajni događaji, i tada je okolnost koja je dovela do toga tipično eksplicirana u obliku zavisne vremenske rečenice:

- (161) a. *En 23 år gammel maskinfører fikk knust kneskåla da han gled på beltet på gravemaskinen.* 'Dvadesettrogodišnji vozač je polomio koleno kada se okliznuo na gusenicu bagera'
- b. *Min datter fikk ødelagt sin nye, fine, rosa og etterlengtede mobil da hun mistet den i do for noen dager siden.* 'Moja ćerka je uništila svoj novi, lepi i dugo iščekivani roze mobilni telefon kada joj je pre nekoliko dana ispaao u ve-ce šolju'

Situacija se kodira kao da se *dešava* učesniku na mestu subjekta, i on može biti i beneficijens (primer 162a) i maleficijens radnje (primer 162b)¹²⁰:

- (162) a. *Hun er en av Norges første som får tettet hullene i tennene med laser.* 'Ona je jedna od prvih Norvežanki kojoj će se karijes popraviti laserom'
- b. *En alvorlig syk trondheimskvinne krever erstatning av naturmedisiner, etter at hun fikk ødelagt nyrene sine.* 'Ozbiljno bolesna stanovnica Trondhejma zahteva odštetu od lekara prirodne medicine, pošto su joj stradali bubrezi'

---

¹²⁰ Benefaktivno ili malefaktivno tumačenje efekta nije posebno kodirano, i zavisi od semantičkog sadržaja glavnog glagola.

Pošto učesnik na poziciji subjekta ne inicira i ne kontroliše radnju, ne realizuje se komponenta animatnosti, i u našem materijalu su veoma frekventni slučajevi kada radnju trpi neprototipični agentivni učesnik (životinja ili neživ entitet):

- (163) a. *Politets hunder skal nå få trukket ut alle tenner.* 'Poličijskim psima će sada biti izvađeni svi zubi'
b. *To biler har fått knust vinduer.* 'Dvama automobilima su polomljeni prozori'

Uočeno je da se BK u velikoj meri preklapaju sa onim slučajevima koje Forlund, Li i Vanebu nazivaju posesivom na mestu subjekta (no. *possessivledd*, Faarlund et al. 1997: 849). Uticaj na beneficijensa se vrši putem odnosa deo-celina¹²¹, tako što radnja zahvata delove (tela) beneficijensa ili neki njegov posed (up. i dalje u analizi):

- (164) a. *Han fikk ødelagt et øye i en arbeidsulykke.* 'U nesreći na radu mu je stradalo oko'
b. *Trailersjåfør fikk ødelagt synet av laser.* 'Vozaču kamiona s prikolicom je laser uništio vid'
c. *"BT" fikk knust dekket av bølge!* '[Jedriličiji] "BT" je talas smrskao palubu'
d. *Condelica fikk hele bakeriet ødelagt i regnværet.* 'Kiša je uništila celu pekaru [poslastičarskog lanca] Kondelika'
e. *En bileier fikk knust ruta.* 'Vlasniku automobila je razbijen prozor'
f. *De fikk hytta knust av stormen.* 'Oluja im je srušila vikendicu'

Za razliku od BKK, gde je agentivna dopuna moguća ali nije frekventna, u BK se uzročnik veoma često specifikuje u vidu klasične agentivne dopune sa predlogom *av*. Na toj poziciji se registruje čitav spektar manje ili više tipičnih agentivnih učesnika, koje ćemo ovde ilustrovati konstrukcijama sa glagolima *knuse* ('razbiti') i *ødelegge* ('uništiti').

---

¹²¹ Ledrup u svom članku posvećuje dosta pažnje diskusiji o tome da li je ovde reč o partitivnosti ili posesivnosti (Ledrup 2009).

To su prototipični agens (165a), prirodna sila (165b), druga sila poput bolesti (165c), događaj (165d), sredstvo ili instrument (165e, f):

- (165) a. *Han fikk ødelagt bilen av en sint mann.* 'Besan čovek mu je uništio auto', doslovno: 'Auto mu je uništen od strane besnog čoveka'
- b. *Han fikk ødelagt båthavnen sin av stormen "Sandy".* 'Oluja Sendi mu je uništila marinu'
- c. *Hun fikk livet ødelagt av utmattelsessyndromet.* 'Sindrom hronične iscrpljenosti joj je uništio život'
- d. *Han fikk ødelagt nattesøvnen av festingen.* 'Proslava mu je uništila san'
- e. *Hun fikk ansiktet ødelagt av syre.* 'Kiselina joj je uništila lice'
- f. *Han fikk kjeven knust av sjampanjeflaske.* 'Vilica mu je razbijena flašom šampanjca'

Za druge uzročnike up. i primere (159) i (164b).

5.4.3.2.3.2 Aficirani i agentivni učesnik na poziciji subjekta

U BKK se na poziciji subjekta javlja učesnik koji istovremeno kodira i agentivnost i benefaktivnost. Tumačenje nekih primera kontekstualno je uslovljeno, pa neretko nailazimo na dvosmislene rečenice. U rečenici *Per fikk bilen reparert* se Per tradicionalno tumači kao agens i beneficijens: on je agens radnje odvoženja kola na popravku/izdavanja naloga, ali su kola popravljena u njegovu korist od strane nerealizovanog kauzanta, uz mogućnost agentivne dopune '*av en mekaniker*' ili priloške odredbe za mesto '*på et lokalt verksted*' (i mehaničar i lokalni servis pretpostavljaju prisustvo nemarkiranog kauzanta). S druge strane se ova ista rečenica može protumačiti i kao BK, gde je Per samo beneficijens izvršene radnje, bez njenog iniciranja: neko je bez njegovog znanja popravio kola u njegovu korist; tada, na primer, uz mogućnost agentivne dopune '*av sin kone*' ('od strane žene'). Agentivne dopune su daleko frekventnije ukoliko je subjekat rečenice samo beneficijens, jer ne postoji koreferentnost između agensa i

beneficijensa; up. paralelu koja postoji u sledećim rečenicama: *Ana je sašila haljinu* (nemarkiran beneficijens, agens je ili Ana sama ili neki nemarkirani učesnik - krojačica) i *Ani je haljinu sašila Petra* (markirani beneficijens u dativu, markiran drugi ne-koreferentni učesnik – agens).

Iako Forlund, Li i Vanebu izdvajaju posesivne odnose kao ključne za razlikovanje tipova subjekata u konstrukciji sa *'få'*-pasivom', uočavamo da se, iako semantički bitni, javljaju u više konstelacija (Faarlund et al. 1997: 849). Posesivni odnosi se javljaju i u BKK, i to prvenstveno konceptualizovani kao deo čovečijeg tela ili čovekovo vlasništvo:

- (166) a. *Jeg fikk trukket ut en tann.* 'Izvadio sam zub', doslovno: 'Dao sam da mi se izvadi zub'
b. *Hun fikk undersøkt øynene.* 'Pregledala je oči'
c. *Hva koster det å få rensset en brudekjole?* 'Koliko košta hemijsko čišćenje venčаницe?'

Na mestu subjekta se, tako, javljaju samo prototipični agensi (za razliku od BK), jer samo oni mogu imati nameru da se radnja sprovede, i tako je iniciraju (up. primer 163a, u kom se policijski psi svakako ne mogu tumačiti kao inicijator radnje). Postoje, doduše, neke glagolske lekseme koje izgleda presuponiraju da agens radnju obavlja sam u celini, te se, dakle, pojavljuje kao efektor celokupne radnje a ne samo kao njen inicijator. U takvim slučajevima se pod uobičajenim okolnostima ne ostavlja konceptualni prostor za nekog drugog učesnika koji bi bio vršilac radnje, i takve konstrukcije se tumače pre kao rezultativni *'få'*-pasiv' nego kao BKK. Ispitali smo slučajeve na leksemama *føde* ('roditi') i *mate* ('hraniti'), koje tumačimo kao slučajeve dvopersonalnih kauzativa. Materijal je pokazao da se u skoro svim slučajevima veze „fikk født“ i „fikk matet“ moraju tumačiti kao postignuće: uspela je da rodi, stigla je da rodi, imala je prilike da hrani. Jedan jedini slučaj sa konstrukcijom „fikk født“ se može protumačiti kao BKK:

- (167) *Saken om kvinnen som fikk født to guttebarn for snart ett år siden har utviklet seg til å bli et mareritt.* 'Slučaj žene kojoj su pre skoro godinu dana rođena dva dečaka postao je prava noćna mora'

Rečenica se tumači kao BKK na osnovu konteksta u kom je eksplicirano da je reč o surogat majci koja je navedenoj ženi rodila blizance: (...) *ved hjelp av surrogatmor fra India* 'uz pomoć surogat majke iz Indije'.

5.4.3.2.3.3 Agentivni i neaficirani/parcijalno aficirani učesnik na poziciji subjekta

Treći tip čine konstrukcije u kojima se takođe pojavljuje učesnik isključivo agentivnog tipa. Za razliku od BKK, postoje slučajevi kada se u sličnoj konstrukciji na mestu subjekta rečenice javlja agentivni učesnik koji nije pogođen radnjom, ili je samo delimično pogođen. Pod prvu kategoriju podvodimo slučajeve rezultativne upotrebe 'få-pasiva' (up i termin 'aktivno få' u Lødrup 1996), a u drugu kategoriju spadaju neke od instanci BKK, primarno one slučajeve koji se mogu protumačiti kao parcijalna aficiranost putem posesivnog odnosa. To su slučajevi koji se takođe mogu protumačiti posesivno (pacijens se može protumačiti kao vlasništvo učesnika na poziciji subjekta), ali je efekat na agensa samo posredan i ne može se sa sigurnošću postulirati:

- (168) a. *I dag fikk jeg trukket den siste hjørnetannen på sheltien min*¹²² 'Danas sam svom šetlandskom ovčaru izvadila poslednji kutnjak'
b. *Hva betaler du for å få klippet håret til barnet ditt?* 'Koliko plaćate za šišanje deteta?', doslovno: 'Koliko plaćate da ošišaju kosu vašeg deteta?'

Sličnost sa BKK je u tome što konstrukcija kodira i agensa i beneficijensa, koji se može konceptualizovati kao vlasništvo agensa ili makar kao entitet koji od njega zavisi (up. poseive *sheltien min, barnet ditt*). Ipak, ovde je reč o *dvostepenom posesivnom odnosu*, pri kom radnja zapravo pogađa deo tela beneficijensa, koji *nije koreferentan* s kauzatorom.

---

¹²² U norveškom jeziku se posesivnost može iskazati na više načina: genitivom (*Lines hode, Line sitt hode*), posesivnim determinativom (*hennes hode, hodet hennes*), te predloškom frazom (*hodet til Line*). Osim toga, za delove tela je tipična konstrukcija sa predlogom *på* ('na') kojom se detaljno bavi Lødrup (2009): *hodet på henne*. Tako i ovde: *hjørnetannen på sheltien*.

6 SEMANTIKA KAUZATIVA I DEKAUZATIVA

6.1 Uvodne napomene

U kauzativistici je odavno primećeno da sintetički kauzativi mogu imati svoje glagolske parnjake koji situaciju predstavljaju kao semantički nekauzativnu. To je svakako princip koji je najuočljiviji na primerima morfoloških kauzativa, pri čemu je očevidna tvorbena veza između dva glagola koja dele istu osnovu, a pravac formalne derivacije može se odvijati u dva smera. Jedan smer je *kauzativizacija*, u kojoj se derivira morfološki kompleksniji glagol kauzativnog značenja, a drugi smer je *antikauzativizacija*, pri kojoj dolazi do divergencije između semantičke i formalne derivacije. U ovakvoj usmerenoj opoziciji je formalno markiran nekauzativni član para, što ne odgovara pretpostavljenoj složenosti kauzativne situacije u kojoj se nizu događaja pridodaje još jedan učesnik (kauzator). Kako je ranije već napominjano (up. 3.3.2.1), osim određenog broja glagola kod kojih se može utvrditi nasleđena kauzativna derivacija iz starijeg jezičkog stanja, i norveški i srpski jezik pripadaju jezicima kod kojih je aktuelan proces antikauzativizacije:

- (169) a. *Vinden har åpnet døra : Vetar je otvorio vrata*
b. *Døra har åpnet seg : Vrata su se otvorila*

Ova problematika već nekoliko decenija godina izaziva veliku pažnju lingvista, kako sa tipološkog stanovišta tako i u pojedinačnim jezicima (up. Paducheva 2003, koja daje pregled literature o antikauzativima od 1985. godine). Termin antikauzativ nije u literaturi etabliran poput termina kauzativ. On potiče iz Lenjingradske tipološke škole (up. Haspelmath 1987: 10; Kulikov 2001: 888), ali počinje da se etablira tek nakon što je Martin Haspelmat objavio svoj rad o tranzitivnim alternacijama antikauzativnog tipa (Haspelmath 1987). O neetabliranosti termina svedoči i činjenica da je u opisima pojedinačnih jezika ova pojava očigledno imenovana u duhu trenutka, te je i nakon više decenija ne samo u lingvistici generalno, već i u samoj kauzativistici, u opticaju nekoliko

termina, između ostalog, antikauzativ, dekauzativ, inhoativ, medij i mediopasiv. Neki od njih se koriste i u užem i u širem smislu (antikauzativ), dok su drugi pak u lingvistici prisutni i u drugim oblastima istraživanja, što ih čini terminološki nejednoznačnim (inhoativ, medij, mediopasiv). Stoga se u ostatku ovog potpoglavlja, dok se adekvatno ne odredi terminološki, koristi neutralni termin nekauzativ/nekauzativni član opozicije. Više o određenju termina v. 6.2.

Pred nekauzative se postavljaju različiti formalni i semantički kriterijumi određenja, pri čemu se najčešće ističu:

(1) Nužno postojanje kauzativno-nekauzativnog *para*, a odnos među članovima se može nazvati alternacijom (Haspelmath 1993: 89).

(2) *Formalna markiranost* nekauzativnog člana para (Haspelmath 1987: 3; Haspelmath 1993: 91).

(3) *Intranzitivnost* nekauzativnog člana para, pri čemu se antikauzativizacija dominantno posmatra kao jedan od načina detranzitivizacije kao šireg pojma (Moreno 1985: 173; Kulikov 1998:139; Paducheva 2003: 173).

(4) *Neagentivni učesnik* na mestu subjekta, koji se dominantno imenuje kao pacijens, ređe kauzant.

(5) Učesnik na mestu subjekta prolazi kroz *spontanu promenu stanja* (Shibatani 1985: 827). Pošto nije prisutan agentivni uzročnik na mestu subjekta, ovakve konstrukcije po pravilu ne mogu sadržati glagol koji označava delovanje spoljašnje sile na promenu stanja, a promena stanja koju označavaju dekauzativni predikati se u kauzativističkoj literaturi posmatra kao spontana promena/promena koja se konceptualizuje kao spontana/promena koja može biti spontana. U skladu s ovim se pokušavalo odrediti *skala spontanosti odvijanja događaja*, kako bi se uočila korelacija između percipirane spontanosti odvijanja događaja i načina formalnog kodiranja (Haspelmath 1993: 103-106). Pri tome literatura više puta ostaje nedorečena po pitanju odnosa nekauzativa i kakvog glagola interno prouzrokovane promene stanja, pri čemu se oba mogu izražavati formalno markiranim i nemarkiranim konstrukcijama.

(6) Kako je reč o odnosu nužne uslovljenosti između kauzativne i nekauzativne konstrukcije, kako po pitanju forme, tako i po pitanju semantike, učesnik na poziciji subjekta nekauzativne konstrukcije mora imati *istu ulogu* kao objekat odgovarajuće kauzativne konstrukcije. Ovo je zahtev koji proizilazi iz zahteva za formalnom i semantičkom *opozicijom*, te iz zahteva da se na mestu subjekta nekauzativne konstrukcije kodira pacijentivni učesnik koji prolazi kroz promenu stanja. Tada se, pak, mora odrediti odnos između ove i pasivne konstrukcije, koje se u mnogim jezicima mogu izražavati formalno istim/sličnim markerima.

Naše istraživanje i dostupna literatura pokazuju da se ovi stavovi, iako dominantni, moraju preispitati, pri čemu će se pokazati da neki nisu održivi, dok je druge nužno dopuniti i redefinisati.

6.2 Određenje termina

Termini *antikauzativ* i *inchoativ* su najrasprostranjeniji u kauzativistici, ovaj drugi zahvaljujući anglo-američkoj literaturi i dominaciji termina kauzativno-inchoativna alternacija. U ovom pododeljku ćemo ukratko razmotriti sadržaj najrasprostranjenijih termina s ciljem da se ustanovi stepen preklapanja i različitosti, s obzirom na to da se mora postaviti pitanje istovetnosti sadržaja različitih termina, odnosno, da li autori upotrebom različitih termina zaista pokazuju samo terminološku divergentnost, ili je reč i o sadržinskom nepoklapanju.

Termin *antikauzativ* je relativno rasprostranjen u literaturi, i to posebno u tipološkoj literaturi (Падучева 2001: 54). Termin, kako je navedeno, potiče iz Lenjingradske tipološke škole i smatra se da su ga prvi uveli Nedjalkov i Siljnicki, koji su termin uveli kako bi označili jedan podtip usmerene ili derivacione opozicije kojim se formalno može iskazati odnos semantičke derivacije između kauzativnog i nekauzativnog glagola (Недялков & Сильницкий 1969b: 20; up. i Haspelmath 1987: 8; Kulikov 2001: 888). Ovaj termin se i danas pretežno upotrebljava u užem smislu, i podrazumeva postojanje alternacije, antikauzativnog sadržaja i morfosintaksičku markiranost (up. Haspelmath 1987: 5; Dixon & Aikhenvald 2000: 8). Ovakav pristup isključuje iz razmatranja druge tipove glagola i konstrukcija koji ispunjavaju semantičke kriterijume

antikauzativnosti, ali, na primer, ne ispunjavaju druge kriterijume kao što su formalna markiranost ili suprotstavljenost kauzativnom glagolu. Tako bi, prema strožem kriterijumu, u antikauzative mogli da se ubroje glagoli *utvide seg* ('širiti se'), *åpne seg* ('otvoriti se'), *blekne* ('bledeti') ili *hvitne* ('beleti'), ali ne i *bukte seg* ('uvijati se') ili *gulne* ('žuteti'), koji su formalno markirani ali nemaju svoje kauzativne parnjake, ili, pak, *smuldre* ('mrviti'/'mrviti se') ili *smelte* ('topiti'/'topiti se') zato što pravac derivacije ostaje nerazjašnjen time što su oba člana para nemarkirana.

Uprkos dominaciji užeg shvatanja, u novije vreme se primećuje da autori sve više koriste i termin antikauzativ polazeći od percipiranih semantičkih srodnosti (označavanje promene stanja bez prisustva eksternog kauzatora) da označe i markirane i nemarkirane glagolske lekseme (Schäfer 2008: 1; Alexiadou 2010: 177).

Termin *dekauzativ* nije u literaturi u toj meri rasprostranjen kao termin antikauzativ, ali je od njega svakako manje opterećen. On se prvenstveno odnosi na semantički aspekt ove problematike, jer je paralelan terminu *dekauzativizacija*, kojim se označava uklanjanje ili periferizacija semantičke kauzativne komponente iz značenja korespodentnog kauzativa. Neki autori, poput Padučeve, nisu skloni terminu *antikauzativ* upravo iz perspektive semantičke transparentnosti termina, jer ona polazi od toga da se u procesu semantičke derivacije ovog tipa kauzativna komponenta ne uklanja, već se samo pomera u drugi plan¹²³ (Padučeva 2003: 188). U ovom radu će se koristiti termin *dekauzativ*, i kao semantički i kao formalni opozit kauzativnom glagolu, i kao takav zahteva dodatnu specifikaciju i po pitanju formalnog statusa odnosa između KG i njegovog *dekauzativa*, i po pitanju svog semantičkog statusa.

Termin *inhoativ* izuzetno frekventan u kauzativističkoj literaturi s obzirom na to da dominira u označavanju glagola *dekauzativne* semantike u anglo-američkoj literaturi, i prisutan je u skandinavistici. Uz činjenicu da različiti autori veoma usko definišu termine antikauzativ i *dekauzativ*, te da postoje formalno slični oblici sa *dekauzativnom* semantikom, koji pritom nemaju svoje kauzativne parnjake, čini da termin *inhoativ* može biti veoma aktuelan u ovoj upotrebi, kao glagol koji označava prelazak u stanje (onako

---

¹²³ U skladu sa ovim shvatanjem, Padučeva koristeći ove termine pod njima podrazumeva dve bitno drugačije semantike: pod *dekauzativima* posmatra glagole derivirane od onih kauzativa koji dozvoljavaju neagentivni subjekat, a pod *antikauzativima* tradicionalno shvaćeno one glagole koji označavaju spontano odvijanje događaja. Nužno antikauzativno tumačenje *dekauzativa* prema njoj nije moguće, jer spontanost odvijanja događaja nije obavezna komponenta *dekauzativa* (Padučeva 2003: 187).

kako smo ga mi do sada koristili u ovom radu). Iako postoji visok stepen preklapanja između prelaska entiteta u stanje i početka kakvog stanja, termin inhoativ se u ovom smislu može pokazati kao višeznačan (iako se, doduše, za početak stanja ili procesa mogu upotrebljavati i termini ingresiv i inceptiv).

Osim ovih termina, u literaturi se često glagoli dekauzativnog značenja nazivaju *medijem* (eng. *middles*, *middle voice*), *mediopasivom*, *pseudopasivom* ili *pseudorefleksivom* (up. i Shibatani 1985: 827; Kulikov 2001: 888; Haspelmath 2010: 224), a termini medijalna konstrukcija i medijalno značenje (šv. *medial konstruktion*, *medial betydelse*) skoro da su jedini u švedskoj literaturi (Sundman 1983: 138 i dalje; Lyngfelt 2007: 93; SAG I: 197; SAG II: 555). Ovakvo povezivanje srodnih, ali ipak neekvivalentnih pojava motivisano je, kako se čini, prvenstveno činjenicom da su dekauzativna značenja u mnogim jezicima (pa i u srpskom i u norveškom jeziku) dominantno izražena polifunkcionalnim formalnim markerima, koji pored dekauzativnih izražavaju i refleksivna, pasivna i medijalna značenja. Zbog toga je ponekad teško razlikovati dekauzativ i od pasivnih, a posebno od medijalnih značenja sa kojima dekauzativ deli veoma važnu semantičku karakteristiku primarnog učesnika radnje koji je pacijentivnog karaktera, i koji je pogođen radnjom bez delovanja eksternog agensa .

6.3 Pravac derivacije

Činjenica da je pravac formalne derivacije u antikauzativnim jezicima poput srpskog i norveškog (dodavanje formanta) obrnuto proporcionalan smeru semantičke derivacije (brisanje učesnika), još uvek je važna i nedovoljno razjašnjena tema u kauzativistici. Formalni pravac derivacije se najčešće ne problematizuje, jer je jednostavno utvrditi morfološku primarnost jednog člana para (osim kod labilnih glagola, v. 6.4.2.3). Tipologizacija se dominantno vrši na osnovu celokupnosti kauzativne opozicije, i ona se najčešće definiše kao *semantička derivacija*, u kojoj je kauzativ uvek semantički složeniji i deriviran dodavanjem komponente kauzacije ishodišnoj semantici inhoativnog glagola, pri čemu se uvodi i novi učesnik situacije (Недялков & Сильницкий 1969b: 20). U takvom tradicionalnom viđenju je neprekidno prisutan problem antikauzativne formalne derivacije, jer se očigledno postavlja zahtev nužne

formalne markiranosti semantički kompleksnije strukture – na primerima antikauzativne derivacije ne može se zadovoljavajuće objasniti morfološka kompleksnost glagola koji bi teorijski morao biti jednostavnije semantičke strukture (Schäfer 2008: 11-12). Plungjan predlaže rešenje koje se suprotstavlja tradicionalnom kada kaže da dodatni formant u slučaju antikauzativizacije ne markira otklanjanje učesnika iz semantičke strukture već zapravo daje informaciju o *promeni* aktantske strukture, što je u skladu sa tipično nemarkiranim kauzativima u našem paru jezika, pri čemu tada nužno mora da se markira uklanjanje aktanta iz situacije (ПЛУНГЯН 2011: 217).

Autori su pokušavali da objasne korelaciju između forme i značenja proučavajući odnos između stepena spontanosti odvijanja događaja označenog glagolom i njegovog prototipičnog načina kodiranja u jezicima sveta, pri čemu se došlo do zaključka da semantički ekvivalenti eksterno kauziranog glagola sa značenjem 'lomiti' uglavnom pokazuju morfološku primarnost, dok je dekauzativna verzija ovakvog glagola ili formalno identična kauzativu ili je od njega derivirana. Nasuprot tome, ukoliko je prototipična situacija izazvana sama od sebe, obično je morfološki bazičan neprelazan glagol (Levin & Rappaport Hovav 1995: 86 i dalje). Pa ipak, mora se voditi računa o tome da se u uspostavljanju korelacija između formalne strukture i semantičkih karakteristika glagola ne smemo rukovoditi objektivnim ontološkim karakteristikama situacije koju glagol označava i da su skale spontanosti odvijanja događaja kontinuumi zasnovani na prototipičnosti ostvarenja situacije u jezicima sveta. Odnos između kauzativa i dekauzativa treba pre posmatrati kao odnos *konceptualne markiranosti*, pri kojoj su kategorije koje su kognitivno markirane obično i strukturno markirane, a ova konceptualizacija se svakako razlikuje od jezika do jezika. Kako primećuje Talmy, različite semantičke kategorije (kao što je, na primer, kauzativnost) u različitim jezicima bivaju različito leksikalizovane, a ni u okvirima jednog te istog jezika se ne može primerniti apsolutno pravilo da će isti proces zahvatiti sva semantička polja koja pokazuju dinamičke kategorije stativ-inhoativ-kauzativ (Talmy 2000b: 79). Tako se u norveškom jeziku kod nekih glagola zauzimanja prostora može utvrditi primarnost stativnog glagola (*ligge, sitte*), iz kog se kasnije može izvesti primarno kauzativni glagol (*legge, sette*), dok

se inhoativni član sistema izvodi tek od kauzativnog glagola dodavanjem reflektivnog markera *seg* (*legge seg, sette seg*).¹²⁴

6.4 Supkategorizacija formalnih sredstava izražavanja dekauzativnih značenja

U vezi sa nepoklapanjem pravca semantičke i formalne derivacije za analizu dekauzativa ostaje problematično unutarjezičko, a ne tipološko pitanje nužne markiranosti, te ostaje nerazjašnjeno da li je ovde reč o dekauzativnom *glagolu*, dakle leksikalizaciji značenja u posebnoj leksemi, ili je reč o dekauzativnom *obliku glagola*, dakle, o gramatikalizaciji, čime dekauzativ postaje deo glagolske paradigme. To se posebno aktualizuje kod markiranih oblika, i to posebno onih oblika kod kojih različita značenja bivaju iskazana istim formantom, kao što su instance dekauzativa i pasiva. Čini se da je ova problematika posebno aktualizovana kad autori žele da izbegnu nedoslednost time što će jedne oblike kategorizovati kao paradigmu glagola (pasiv) a druge, pak, kao posebne glagolske lekseme (dekauzativ).

I nemarkirani parovi, poput ambitranzitivnih glagola tipa *smelte* ('topiti') – *smelte* ('topiti se'), mogu biti kamen spoticanja jer se kod njih nužno polazi od semantičke derivacije, budući da nema formalnog markera koji bi ukazao na primarnost jednog oblika u odnosu na drugi; up. i mišljenje Bet Levin i Malke Rapaport Hovav, koje govore u prilog kauzativnom tumačenju, pri čemu su glagoli tipa 'lomiti' primarni, dok je dekauzativ prema njihovom tumačenju sekundaran (Levin & Rappaport Hovav 1995: 86). Ovakvi parovi se u leksikografskoj praksi norveškog jezika ne obrađuju sasvim dosledno. Mogu se lematizovati odvojeno, što je slučaj sa već tradicionalno etabliranim parovima kanonskih kauzativa (*brenne*₁ – *brenne*₂, *henge*₁ – *henge*₂), ali se veoma često dešava da se jednakovredni labilni kauzativno-dekauzativni par lematizuje skupno, a dekauzativ se tretira kao sekundarno značenje. To bi značilo da se u nekim slučajevima dekauzativizacija tretira kao derivacija, a u drugim slučajevima kao semantička

---

¹²⁴ Talmi navodi kako je u japanskom jeziku primarno leksikalizovan glagol koji označava prelazak u prostornu poziciju (inohativ), od koga se potom izvode stativ i kauzativ, dok je za odgovarajuće semantičko polje u španskom tipično primarno leksikalizovano kao kauzativni glagol (*acostar*), od koga se potom može derivirati inhoativna varijanta (*acostarse*) i na samom kraju stativ, koji je izražen participskom konstrukcijom sa glagolom biti (*estar acostado*) (Talmy 2000b: 79-80).

transformacija kojom nastaju sekundarne dekauzativne semantičke realizacije nastale metonimijom.

6.4.1 Usmerena opozicija

Pod *usmerenom opozicijom* posmatramo onaj odnos u kom je gde je jedan član formalno obrazovan od drugog pomoću nekog formalnog markera, najčešće afiksa (Недялков & Сильницкий 1969b: 20). Ova opozicija može biti kauzativna ($V^{\text{nekauz}} \rightarrow V^{\text{kauz}}$) i antikauzativna ($V^{\text{kauz}} \rightarrow V^{\text{nekauz}}$), a Haspelmat ih posmatra kao dve odvojene alternacije (Haspelmath 1993: 91) ili u ranijim radovima kao privativnu opoziciju, u kojoj je markiran jedan član para (Haspelmath 1987: 4). Neki primeri na materijalu norveškog jezika sa sinhronog stanovišta prevazilaze granice usmerene opozicije. To su primeri glagola *brenne* ili *henge*, koji sada imaju isti oblik infinitiva, ali različite paradigme (jedan član para je slab, a drugi jak). To bi ih prema ovoj podeli činilo članovima neusmerene opozicije, podtip konverzivne opozicije (paradigmatski tip), iako istorijski pripadaju grupi *parverb*. Izjednačavanje osnova je slučajan proces, a njihove paradigme pokazuju potpuno poklapanje sa ponašanjem ostalih glagolskih parova: tranzitivni/kauzativni član para je slab, a dekauzativni član para ima jaku promenu.

6.4.1.1 Kauzativna derivacija/opozicija

Kao što je već istaknuto u poglavlju 3.3.2.1.1.1, ovaj tip morfološke derivacije kauzativnih glagola od drugih glagolskih osnova je relativno retka, i u skandinavistici se odnosi na jedan manji broj utvrđenih parova tranzitivnih i intranzitivnih glagola, koji više ne čine produktivni način tvorbe i nasleđe su iz starijeg perioda istorije jezika. To znači da više nema systemske alternacije između dekauzativne i kauzativne konstrukcije, te da je ovo malobrojna grupa koja više nema sposobnost proširenja i uključivanja novih članova.

O tome da je ovo neproduktivna grupa, govori i veliki broj grešaka koje čak i obrazovaniji govornici norveškog prave pri njihovoj upotrebi:

- (170) a. *De laget opptøyer og brant det portugisiske flagget.* 'Protestovali su i spalili portugalsku zastavu'
b. *Jeg knakk lesekodeen fem år gammel.* 'Savladao sam čitanje sa pet godina'
c. *En kvinnelig selvmordsbomber i Israel sprang en minibuss i lufta.* 'Žena bombaš-samoubica je u Izraelu digla u vazduh minibus'

Na ovim i drugim primerima posvedočenim u materijalu se uočava jednoznačna tendencija govornika ka jakoj paradigmi (*brant, knakk, sprang*) umesto ka slaboj promeni prelaznog kauzativnog glagola (*brente, knekket, sprengte*).

6.4.1.2 Antikauzativna opozicija

Antikauzativna opozicija je tip produktivne usmerene opozicije u kojoj se kakvim formantom markira dekauzativni član kauzativno-dekauzativnog para.

6.4.1.2.1 Inhoativi na *-ne*

Derivacija glagola od imenskih osnova putem sufiksa *-ne* prepoznata je u skandinavističkoj derivatologiji kao dominantan način tvorbe glagola sa jasnim inhoativnim značenjem (Thorell 1981: 144, Söderbergh 1971: 168-169). U staronorveškom, kada je ovaj način tvorbe još uvek bio produktivan, ovaj sufiks je jasno označavao glagole dekauzativnog značenja što ih i formalno i semantički izdvaja od ostalih načina iskazivanja dekauzativnosti u tom periodu jezičkog razvoja (oblici na *-sk*, labilni glagoli i konstrukcije sa subjektom u kosim padežima, up. Sandal 2011). U to vreme su još uvek najčešće stajali u jasnom odnosu sa kakvim tranzitivnim jakim glagolom (tip *rive-revne*), iako je u mnogim slučajevima sa sinhronog aspekta teško pronaći verbalni korelat (no. *savne/sakne* < stno. *saka*), up. Annerholm (1956: 159-172).

U savremenom norveškom jeziku se dominantno prepoznaje kao način izvođenja inhoativnih (dekauzativnih) glagola od imenskih osnova (up. 3.3.2.1.1.2).

Na materijalu se uočava određeni broj glagola sa sufiksom -ne koji se mogu smatrati labilnima, jer imaju i tranzitivno i intranzitivno značenje (tip: *isne*), ali se sreće i jedan određeni broj tranzitivnih okazionalizama, za koje se pre može reći da ispunjavaju određene leksičke lakune u jeziku (*mykne opp* kao tranzitivni glagol u značenju 'omekšati' ili *gulne* 'žutiti') i oni u jednojezičnim rečnicima norveškog jezika nisu leksikalizovani kao prelazni glagoli. Sekundarna tranzitivizacija ovih ishodišno nepravilnih glagola je poznat fenomen, i smatra se da je počela u 16. veku, ali predstavlja neproduktivan proces koji zahvata pojedinačne lekseme (Annerholm 1956: 183).

6.4.1.2.2 Refleksivni marker

Označavanje dekauzativnosti pomoću refleksivnog markera je poznat i izuzetno produktivan način markiranja dekauzativa kako u slovenskim, tako i u nekim germanskim jezicima. Kako je utvrdila Genušiene, dekauzativna upotreba refleksivnih markera zajednička je svim IE jezicima koje je ispitala (Genušiene 1987: 257 i dalje, up. i ПЛУНГЯН 2011: 216). Dok srpski jezik koristi povratnu zamenicu *se*, skandinavski jezici upotrebljavaju po dva polifunkcionalna refleksivna markera, postfiks -s i povratnu zamenicu *seg*. U skandinavističkim gramatikama i teorijskim radovima se, uprkos svesti koja postoji o dijahronoj povezanosti ova dva markera, oni obrađuju odvojeno, najčešće i pod različitim nazivima, up. šv. termine *s-form* i *reflexiv form* (Wessén 1965b: 167, 173) ili *deponenskonstruktion*, odn. *reflexivkonstruktion* (Lyngfelt 2007: 100, 111).

Oba dekauzativna markera su povezana sa ishodišnom refleksivnom konstrukcijom u staronorveškom jeziku, odn. sa konstrukcijama sa povratnom zamenicom. Afiks -s je relikat povratne zamenice *sik*, i nekada je izražavao povratno značenje, koje je danas praktično izgubljeno, ali je zadržao niz drugih funkcija karakterističnih za refleksivne markere (up. poglavlje 6.5). Glagoli na -s, ili *s-verb*, kako se u skandinavistici tipično nazivaju, nastali su enklizom tako što je povratna zamenica

sik srasla sa glagolom¹²⁵ (*Hon setr sik* > *Hon sezsk*), pri čemu se nenaglašenost zamenice smatra osnovnim preduslovom srastanja u doba sinkope (Wessén 1965b: 173). U najvećem broju slučajeva u staronorveškom jeziku je značenje još uvek povratno, ali je i tada bilo naznaka polifunkcionalnosti ove morfeme, tako da su posvedočena recipročna, inhoativna i (u učenom registru) pasivna upotreba¹²⁶ (Hanssen et al. 1975: 153-154; Spurkland 1989: 163). Danas je u vezi sa iskazivanjem dekauzativnih značenja dominantna upotreba pune refleksivne forme sa zamenicom *seg*, dok su oblici na *-s* nešto manje zastupljeni i vezani primarno za pasivnu formu (Lyngfelt 2007: 118). Vesen iznosi pretpostavku o slabijoj zastupljenosti skraćene refleksivne verzije, koja leži u tome da su ovi oblici veoma rano počeli da razvijaju i druga značenja, čime su razvili polifunkcionalnost i izgubili prvobitnu motivisanost, te se danas refleksivna značenja u skandinavskim jezicima ponovo skoro jednoznačno iskazuju samo punim povratnim oblikom (Wessén 1965b: 175).¹²⁷

Iako je reč o veoma zastupljenom tipu formalnog izražavanja dekauzativne semantike i parovi glagola u ovom tipu opozicije pokazuju izvestan stepen semantičke koherentnosti, oni su daleko od uniformnosti. Među dekauzativnim članovima opozicije su najregularniji *faktivni glagoli*, kao što su *utvide seg* ('raširiti se'), *forbedre seg* ('poboljšati se'), *flate seg ut* ('izravnati se'), *avklare seg* ('razjasniti se'), *bue seg* ('savijati se'), *åpne seg* ('otvoriti se'), *fordele seg* ('podeliti se'), *forgrene seg* ('razgranati

¹²⁵ U „klasičnom“ staronorveškom je posvedočena još i forma prvog lica jednine na *-mk* (<mik): *Ek kalla mik* > *Ek kollumk*. Redukovana forma na *-s*, koja je, dakle, potekla od zamenice za treće lice, mogla je još u starijem periodu staronorveškog da se prenese i na prvo i drugo lice: na primer, *bú setr þik* > *bú sezsk*; *vér/vit setjum oss/okkr* > *vér/vit setjumsk*, pa čak i uz glagole čija je rekcija u dativu ili genitivu, a ne samo u akuzativu: *hon skammar sín* → *hon skammask* (Torp 1982: 30).

¹²⁶ Mnogi autori navode da je u staronorveškom jeziku upotreba flektivnog pasiva relativno retka, ali da se sreće u učesnom stilu, u tekstovima koji su prevodi sa latinskog jezika, u kojima se *s*-pasiv koristi kao ekvivalent latinskog flektivnog pasiva. U staronorveškom su se pasivni oblici dominantno gradili perifrastičnim konstrukcijama sa glagolom *vera* ('biti') (Hanssen et al. 1975: 150; Spurkland 1989: 163).

¹²⁷ Genušiene (1987: 260) smatra da se evolucija dekauzativne funkcije refleksivnih markera dominantno razvija ili sekundarnom dekauzativizacijom semantičkih refleksiva ili preko autokauzativnih refleksiva, sa kojima se inače semantički veoma bliski budući da ih razlikuje samo u semantički tip subjekta. Ona smatra da podaci govore o tome da dekauzativna funkcija nastaje u ranim stadijumima razvoja, možda i paralelno sa autokauzativnom (koja je, pak, vrlo bliska refleksivnoj), i preživljava duže od refleksivne funkcije (up. skandinavsko *-s*). Ona takođe navodi da karakteristike dekauzativnih povratnih glagola zavise od drugih sredstava koja jezik ima na raspolaganju za izražavanje inhoativnih (i stativnih) značenja. Ako jezik, kao na primer norveški ima više sredstava izražavanja dekauzativnosti (*-ne*, labilni glagoli) onda će dekauzativni povratni glagoli biti ograničeniji u odnosu na neki jezik, na primer, srpski, gde je refleksivni marker jedini/glavni marker dekauzativizacije.

se'), *forandre seg* ('promeniti se'), *endre seg* ('promeniti se'), *flise seg* ('guliti se'), *filte seg* ('ućeitati se'), *frynse seg* ('isfronclati se'), *kroke seg* ('kriviti se'), iako postoji i određeni broj refleksivnih dekauzativa od 'neizvedenih' glagola, kao što su *bøye seg* ('savijati se'), *flytte seg* ('pomeriti se'), *grunne seg* ('zasnivati se'), *bre seg* ('širiti se'), *spre seg* ('širiti se'), *danne seg* ('formirati se'), *lukke seg* (zatvoriti se'), *heve seg* ('dizati se', 'rasti').

6.4.2 Leksička opozicija

Pod leksičkom opozicijom ovde posmatramo one slučajeve koji najšire gledano odgovaraju *neusmerenost* i *supletivnost* opoziciji (Недялков & Сильницкий 1969b: 21-23), iako je po Haspelmatu supletivna opozicija tek jedan od oblika neusmerene (Haspelmath 1993: 92). Opozicija se u navedenim radovima smatra neusmerenom uprkos postojanju semantičke povezanosti, jer se ne može sa sigurnošću dokazati smer derivacije, odnosno (formalno) preimućstvo jednog glagola nad drugim, a to se ne može učiniti ni kod supletivne, jer je tu reć o različitim osnovama. Našoj grupi leksičkih odgovara i odnos (leksičke) ekvipolentnosti¹²⁸: mi ćemo u ovaj odnos uvrstiti (leksikalizovane) sintagme obrazovane pomoću glagola *gjøre* i *bli* (*gjøre syk-bli syk*, *gjøre nervøs-bli nervøs*).

6.4.2.1 Supletivna opozicija

O supletivnoj opoziciji kauzativnog i dekauzativnog glagola već je bilo reći u odeljku o klasifikaciji kauzativnih glagola. Oni pripadaju istom semantičkom okviru, ali se formalno obrazuju od različitih osnova. Ovo je izuzetno neproduktivan tip opozicije, i dominantno markira slučajeve kada oba člana para oznaćavaju situacije sa dva animatna

---

¹²⁸ Ekvipolentnost je u ovom kontekstu termin preuzet iz Haspelmath (1987: 4), gde je ovo naziv podvrste morfološke opozicije; ekvipolentnost podrazumeva istovremenu markiranost ili oba člana ili, pak, njihovu istovremenu nemarkiranost. U našem materijalu nema takvih slućajeva, ali se termin ekvipolentan može upotrebiti u istom znaćenju, samo će na našim primerima oznaćavati leksićku markiranost (up. i činjenicu da Haspelmath na istom mestu u odnos morfološke ekvipolentnosti ubraja i paralelnu upotrebu razlićitih pomoćnih glagola uz istu leksemu u lezgijskom).

učesnika: *drepe* ('ubiti') - *dø* ('umreti'), *mate* ('hraniti') - *spise* ('jesti'), iako se suštinski ne može utvrditi kakva dodatna sistematičnost, i jezici mogu leksikalizovati slične situacije na različite načine, up. engl. *teach-learn* prema norveškim i srpskim labilnim parovima *lære₁-lære₂*, *učiti₁-učiti₂*, ili, pak odnos norveškog supletivnog *drepe-dø* prema švedskoj morfološkoj opoziciji *döda-dö*.

6.4.2.2 Ekvivalentne „sintagme“

Pod ekvivalentnim ili supstitutivnim sintagmama posmatramo izuzetno produktivan tip markiranja dekauzativnih značenja u norveškom jeziku. To su konstrukcije gde su oba člana para markirana, ali ovoga puta ne kakvom morfemom, već različitim pomoćnim glagolima (up. Haspelmath 1987: 4): *gjøre nervøs – bli nervøs*, *gjøre blind – bli blind*, *gjøre gal – bli gal*, *gjøre billig – bli billig*. Haspelmath ih, doduše, svrstava u morfološke kauzative, budući da je reč o sistematskom markiranju pomoćnim glagolom (up. diskusiju o sintetičnosti i gramatikalizaciji ovih konstrukcija u poglavlju 3.3.1.2 i 3.5).

6.4.2.3 Labilni glagoli

U ekvivalentnu opoziciju se mogu svrstati i *ambitransitivni*, odn. *labilni glagoli*¹²⁹, odnosno opozicija u kojoj nijedan član para nije formalno markiran. Takvi glagoli su, na primer, *begynne*, *slutte*, *starte*, *rulle*, *velte*, *lande*, *akselerere*, *koke*, *bake*, *steke*, *smuldre*; *početi*, *ubrzati*, *svirati*, *liti*, *kapnuti*, *skrenuti* (up. i 3.3.2.2). Njihov status i pripadnost leksičkoj ili morfološkoj opoziciji čini okosnicu rasprava o statusu formalne i leksičke derivacije. Ono što bi govorilo u prilog svrstavanju ovih glagola u morfološku opoziciju jeste činjenica da se možda mogu posmatrati kao izvedenice nultim sufiksom (Rackevičiene 2005: 64). Ipak, postavlja se pitanje koliko je ovde reč o izvođenju nultim

---

¹²⁹ Termin labilni glagol već je etabliran u kauzativistici, iako se do pre nekoliko decenija dominantno koristio u kavkaskoj lingvistici (Haspelmath 1987: 4). Norveška i švedska sintaksička literatura ovakve glagole dominantno naziva *ergativnim glagolima* (Sveen 1990, Faarlund et al. 1997, Platzak 1998, Lyngfelt 2007).

sufiksom ili je pre reč o semantičkoj derivaciji, pri čemu se jedna ista leksema sa dve semantičke realizacije koristi nekad prelazno, nekad neprelazno (up. Faarlund et al. 1997: 668, a i norveške rečnike koji ih lematizuju kao jednu jedinicu sa dva značenja). U prilog leksičkoj opoziciji govori i aspekt produktivnosti, čime se oni svakako na osnovu svoje neproduktivnosti i nepredvidljivosti novih nastanaka i u srpskom i u norveškom jeziku moraju svrstati u leksičke.

Letučij navodi da istraživanja nedvosmisleno pokazuju da je najfrekventniji tip labilnosti upravo (de)kauzativni tip (Летучий 2006: 97).¹³⁰ To je tip labilnosti koji obuhvata najveći broj klasa glagola i može se posvedočiti u najvećem broju nesrodnih jezika.¹³¹ Sistem labilnih glagola u srpskom i norveškom jeziku nije homogen, tj. ne zahvata u celokupnosti jednu ili više semantičkih grupa, već je heterogen i zahvata više manjih klasa, a labilnost se pre može posmatrati kao svojstvo pojedinačnih glagolskih leksema nego celih klasa glagola. Njihovu labilnost Letučij vezuje primarno za odstupanje od tipične semantičke prelaznosti.

Pojava novih labilnih glagola je neprestan proces; nije neuobičajeno da glagoli menjaju svoju promenu, što prvenstveno podrazumeva tendenciju ka slaboj promeni kao istorijski proces: up. *drepe* – *drepte*, naspram ranijeg *drap*, ili današnji članovi labilne opozicije *velte*₁ ('prevrnuti') – *velte*₂ ('prevnuti se'), čiji je dekauzativni član para nekada imao jaku promenu (*Vogna valt*. 'Kola su se prevrnula'). Ove promene su završene i navedene forme su se ustalile u upotrebi. Svedoci smo i nastanka novih, do sada nepostojećih (prelaznih) glagola, kao što su *ryke* ili *tie*. U normiranim varijantama su ovi glagoli samo neprelazni (*Korsbåndet røk* 'Ligament kolena je pukao' / *Han tidde* 'Ćutao je'), ali u novijoj upotrebi su posvedočene i okazionalne prelazne instance: *Han røk korsbåndet* ('Pokidao je ligament kolena') ili *Storbritannia klarte ikke å tie eksspionen Litvinenko* ('Velika Britanije nije uspela da učutka bivšeg špijuna Litvinjenka').

---

¹³⁰ Osim ovog tipa identifikuje refleksivnu labilnost, kao u norveškom *dusje* (*Jeg dusjer*) ili *bade* (*Jeg bader*) naspram srpskog *tuširam se*, *kupam se*. Konverzivna labilnost je u vezi sa ulogama doživljavača i stimulusa; norveški jezik nema glagole emotivnih stanja kojima Letučij ilustruje ovu pojavu, ali ima gagole olfaktorne i gustatorne percepcije poput *lukte* ('mirisati'), *smake* ('probati'/'imati ukus'). Recipročna labilnost bi se mogla ilustrovati norveškim glagolima *kysse*, *klemme* naspram srpskog *ljubiti se*, *grliti se*.

¹³¹ On izdvaja „evropski“ sistem, u kom labilnost karakterišu izvedeni, periferni glagoli, i „kavskaski“, gde su labili deo gramatičkog sistema.

Kako je nemoguće utvrditi tačan broj potencijalnih kauzativno-dekauzativnih parova u bilo kojoj formi opozicije, a radilo bi se u najmanjoj meri o više stotina glagolskih parova, u narednoj tabeli je predstavljen 31 par koji je Haspelmat na osnovu utvrđene skale spontanosti odvijanja događaja ispitao u većem broju jezika, polazeći od njihove semantike:

Tabela 2. Formalna korelacija kauzativnih i dekauzativnih glagola u norveškom i srpskom jeziku (prema Haspelmath 1993: 101)

	značenje	norveški kauzativ	norveški dekauzativ	norveški - tip	srpski kauzativ	srpski dekauzativ	srpski - tip
1	‘buditi’	vekke	våkne	E	buditi	buditi se	A
2	‘slomiti’	knuse brekke	knuse brekke	L L	slomiti	slomiti se	A
3	‘paliti’	brenne	brenne	L (K)	paliti	goreti	S
4	‘ubiti’	drepe	dø	S	ubiti	umreti	S
5	‘otvoriti’	åpne	åpne seg/ åpnes	A	otvoriti	otvoriti se	A
6	‘zatvoriti’	lukke stenge	lukke seg stenge (seg)	A A/L	zatvoriti	zatvoriti se	A
7	‘početi’	begynne	begynne	L	poceti	poceti	L
8	‘učiti’	lære	lære	L	uciti	uciti	L
9	‘sakupiti’	samle	samler seg / samles	A	sakupiti	sakupiti se	A
10	‘širiti’	utvide	utvider seg	A	raširiti	raširiti se	A
11	‘potopiti’	senke	synke	E	potopiti	potonuti	E
12	‘menjati’	forandre	forandre seg	A	menjati	menjati se	A
13	‘istopiti’	smelte	smelte	L	istopiti	istopiti se	A
14	‘uništiti’	ødelegge	bli ødelagt	- (pasiv)	uništiti	?uništiti se	A
15	‘izgubiti’	tape miste	tape seg forsvinne	A S	izgubiti	izgubiti se	A
16	‘razvijati’	utvikle	utvikle seg	A	razviti	razviti se	A
17	‘povezati’	knytte	knytte seg	A	povezati	povezati se	A
18	‘kuvati’	koke	koke	L	kuvati variti	kuvati/ključati vriti	L/S E
19	‘ljuljati’	svinge/gynge	svinge/gynge	L	ljuljati	ljuljati se	A
20	‘ugasiti’	slukke	slukne	A	ugasiti	ugasiti se	A
21	‘podići’	heve	heve seg	A	podići	podići se	A
22	‘završiti’	slutte	slutte	L	završiti	završiti se	A
23	‘okretati’	snu	snu seg	A	okrenuti	okrenuti se	A
24	‘kotrljati’	rulle	rulle	L	kotrljati	kotrljati se	A
25	‘smrznuti’	fryse	fryse	L	smrznuti mrznuti	smrznuti se mrznuti	A / L
26	‘rastvoriti’	oppløse	oppløse seg	A	rastvoriti	rastvoriti se	A
27	‘napuniti’	fylle	fylles	A	napuniti	napuniti se	A
28	‘poboljšati’	forbedre	forbedre seg	A	poboljšati	poboljšati se	A

29	‘osušiti’	tørke	tørke	L	osušiti	osušiti se	A
30	‘rascepiti’	spalte	spalte seg	A	rascepiti	rascepiti se	A
31	‘zaustaviti’	stoppe	stoppe	L	zaustaviti	zaustaviti se	A

(A = antikauzativna opozicija, K = kauzativna opozicija, L = labilna opozicija, S = supletivna opozicija, E = ekvipolentna opozicija)

Interpretacija dobijene građe je naravno uslovljena izborom leksema kojim se želi ilustrovati određena semantička realizacija (up. primer 18), pri čemu bi se mogla očekivati neznatna odstupanja ukoliko se pokaže da se nameravano značenje iz Haspelmatove tabele može ilustrovati nekolikim glagolima. Tabela ipak pokazuje da se, uprkos tome što ih odlikuju veoma slični načini formalnog markiranja dekauzativa, norveški i srpski jezik jasno razlikuju u dominantnosti antikauzativne opozicije u srpskom jeziku (25 od 31), naspram nešto manje zastupljenosti u norveškom (mogućih 15 od 31), pri čemu pasivna mogućnost u primeru 14 predstavlja napribližniju aproksimaciju antikauzativnoj. Oba jezika pokazuju manju tendenciju ka supletivnim i ekvipolentnim opozicijama, sasvim marginalno kauzativnim, dok materijal norveškog jezika pokazuje daleko veću sposobnost markiranja dekauzativnih značenja labilnim glagolima (12 od 31), naspram svega 4 moguća u srpskom jeziku.

6.5 Semantika dekauzativa

Semantički status dekauzativa je u kognitivističkim i njima srodnim pristupima obično predstavljen tako da označava poslednji stadijum u kauzalnom lancu, što je srodno i tradicionalnijim pristupima po kojima KS obuhvata i aktivnost i promenu stanja, pri čemu bi semantički opseg dekauzativnog predikata obuhvatao samo komponentu promene stanja ili samostalnog početka obavljanja aktivnosti.

Zbog toga se dominantno postavlja zahtev da je primarni (i jedini) učesnik dekauzativne situacije jednak poslednjem učesniku odgovarajuće kauzativne situacije, tj. pacijensu, budući da samostalno prolazi kroz promenu stanja do koje nije doveo nikakav eksterni kauzator. Budući da ima samo jednog učesnika, kodiranog na poziciji subjekta, dekauzativni predikat se smatra semantički (i sintaksički) neprelaznim:

(171) a. *Vinden har veltet treet/Vetar je srušio drvo : Treet har veltet/Drvo se srušilo*

U vezi sa ovako postavljenom problematikom valja ispitati nekoliko uvreženih shvatanja koja su decenijama prisutna u kauzativistici. I dok smatramo da će analiza pokazati da pacijentivnu prirodu učesnika ne treba dovoditi u pitanje, treba ispitati sledeće: (a) da li pacijentivna priroda učesnika znači istovremeno da je subjekat svih dekauzativnih predikata *neživ*, s obzirom na to da se u literaturi dekauzativ ilustruje dominantno neživim pacijensima na poziciji subjekta; (b) da li je dekauzativni predikat zaista semantički *neprelazan*; (c) da li semantiku treba ispitivati u nužnoj opoziciji prema kauzativu, što nas dovodi i do pitanja da li svaki kauzativ ima svoj dekauzativ i obrnuto; da li je to uvek *jednoznačan odnos* ili mogu postojati glagolske lekseme koje predstavljaju dekauzativ većem broju kauzativnih glagola, te na koji način se menja *učesnička struktura* ako se pretpostavi nužna korelacija sa ishodišno složenijom KS iz koje se uklanja kauzator; (d) kakva je priroda promene stanja učesnika dekauzativne situacije (u daljem tekstu: DKS), što podrazumeva da se moraju ispitati i *sudbina kauzativne komponente* u procesu dekauzativizacije, te u literaturi dominantno postuliranja *spontanost* promene stanja, kao i odnos dekauzativne promene stanja i drugih tipova promene stanja.

6.5.1 Učesnici dekauzativne situacije i tip situacije

Dekauzativni glagol (sintetički dekauzativ) označava situaciju iz koje je uklonjena komponenta kauzacije i u kojoj do nastanka događaja ne dovodi kakav eksterni kauzator (agens → pacijens), već se učesnik situacije predstavlja kao entitet koji je direktno umešan u proces označen glagolom i njime aficiran (Moreno 1985: 174). Dekauzativna situacija ima samo jednog učesnika, i tradicionalno se smatra da je reč o *pacijentivnom učesniku* na poziciji sintaksičkog subjekta, tako što dolazi do promocije ishodišnog pacijensa koji je bio kodiran kao direktni objekat, uz istovremenu demociju ishodišnog agensa (Kulikov 2011: 185), zbog čega je dekauzativne predikate tradicionalno ponekad veoma teško razlikovati od instanci pasiva (up. odeljak 6.5.1). Pacijens DKS je obično subjekat tipičnih *glagola promene stanja*, odnosno glagola koji označavaju kakvo dešavanje ili proces kroz koji učesnik prolazi ili u kojem doživljava nekakvu promenu ili prelaz (Faarlund et al. 1997: 466). Padučeva, rukovodeći se Vježbickinom klasifikacijom, svrstava dekauzativni tip situacije u zbivanja (en. happening), tj. nekontrolisanu promenu ili neagentivno postignuće (Padučeva 2003: 176).

Polazeći od pretpostavke da je učesnik DKS pacijens, u literaturi se dekauzativne konstrukcije najčešće predstavljaju prototipičnim primerima u kojima je subjekat prototipični neživi pacijens koji prolazi kroz vidljivu i konačnu promenu stanja. Na materijalu se svakako uočava da je na poziciji subjekta DKS dominantno kodiran pacijentivni učesnik sa taksonomskom klasom neživi entitet ili situacioni pacijens: *Vippene buer seg automatisk* ('Trepavice se automatski izvijaju'), *Varmen bredte seg i kroppen* ('Toplota se raširila po telu') ili *Sukkeret har begynt å klumpe seg* ('Šećer je počeo da se zgrudvava'). Ovakav tip pacijensa i aktivnosti kroz koju prolazi je ujedno dominantan u kontekstima koji se najpre tumače kao spoantana dešavanja.

Na taj način iz sfere interesovanja izlaze manje tipični učesnici DKS, koji se ipak u materijalu pokazuju kao pogodni kandidati za subjekte DKS, a to su drugi aficirani entiteti koji se na skali aficiranosti nalaze niže od potpuno pogođenog neživog pacijensa, kao što su, na primer, doživljavači kod dekauzativnih glagola psiholoških stanja i ingestivnih glagola, za koje smo u odeljku 4.3.2 pokazali da se nalaze u omanjoj grupi dvoagentivnih sintetičkih kauzativa. Budući da je naša teza da se u procesu

dekauzativizacije *uklanja kauzativna a ne tranzitivna komponenta*, nema prepreka da se i jedan, doduše manji broj prelaznih glagola smatra dekauzativima, naročito s obzirom na to da imaju svoje kauzativne parnjake (na primer, u značenjima 'spavati', 'zaspati', 'umreti', 'udaviti se', 'plašiti se', 'nervirati se'). Naravno, pacijentivni subjekti ovakvih dekauzativa su manje prototipični, a pošto je kod njih reč o ljudskom biću kao taksonomskoj klasi kojoj pacijens pripada, nekada može biti veoma teško razlikovati dekauzativne od **autokauzativnih glagola**, kakvi su tipično parnjaci kauzativnih glagola smeštanja u prostornu poziciju (*bevege seg/kretati se, snu seg/okrenuti se, legge seg 'leći, sette seg 'sesti', reise seg 'ustati', bøye seg/sagnuti se*). I dekauzativi i autokauzativi uklanjaju agentivnog učesnika i sa njim ishodišni subjekat, ali je kod dekauzativa novi subjekat pacijens, dok je kod autokauzativa situacija agentivna, a na poziciji subjekta je s jedne strane učesnik koji samostalno obavlja aktivnost ('Actor') ali i aficirani pacijentivni učesnik (Genušiene 1987: 105; Haspelmath 1987: 27, 29; Плу́нгя́н 2011: 218). Razlika između dekauzativa i autokauzativa često može biti semantičke prirode i vezivati se za taksonomsku klasu učesnika, pri čemu će se situacija sa neanimatnim učesnikom tumačiti kao dekauzativna (primer 172a), a sa animatnim učesnikom kao autokauzativna (primer 172b):

- (172) a. *Det samlet seg fuktighet i vinduskarmen.* 'Vlaga se nakupila na prozorskoj lajsni'
 b. *Tusenvis samlet seg til protester.* 'Hiljade [ljudi] se okupilo na protestima'

Dekauzativi glagola koji označavaju *kontaktanu, fizičku manipulaciju* su izuzetno brojni i najčešće su inhoativi. Derivirani su od veoma velikog broja glagola koji označavaju stvaranje, uništavanje, manipulaciju predmetima, promenu svih njihovih svojstava ili položaja, kao na primer: *endre seg/promeniti se, utvikle seg/razviti se, forbedre seg/poboljšati se, opphøpe seg/nakupiti se, reise seg (opp)/ispraviti se, spre seg/raširiti se, forverre seg/pogoršati se, klistre seg/zalepiti se, stenge seg/zatvoriti se, smule seg/mrviti se, oppløse seg/rastvoriti se; revne/pocepati se, velte/prevrtati se, øke/povećati se, tørke/osušiti se, kjølnе/ohladiti se, bukke/saviti se, knuse/pući,*

brekke/slomiti se. Postoje i dekauzativi kojima je na mestu subjekta ljudski referent, a označavaju psihološka ili psihofizička stanja i procese doživljavača: *irritere seg/nervirati se, bli sint/ljutiti se, glede seg/radovati se*, a njima je srodna grupa glagola fizičkog/psihofizičkog stanja ili procesa: *bli trøtt/umoriti se, slite seg ut/mučiti se*. U norveškom jeziku srpskim dekauzativnim glagolima ovog tipa često odgovaraju samo pasivni ekvivalenti: *uvrediti se/bli fornærmet, iznenaditi se/bli overrasket, razočarati se/bli skuffet*. Genušiene navodi i grupu dekauzativa koji označavaju distantnu kauzaciju, a čiji je subjekat opet kakav semiagentivni učesnik koji sprovodi aktivnost, ali je istovremeno i pacijens, a referenti su ovek *grupa* ljudi ili životinja: deca su se poređala/okupila (Genušiene 1987: 103-104). Miličević i Radojević (2011) obrađuju i grupu dekauzativnih recipročnih glagola, kao što su *pomešati se, spojiti se* ili *slepiti se*.

6.5.2 Proces dekauzativizacije

6.5.2.1 Semantička opozicija

Iako se često postulira zahtev da se odnos kauzativa i dekauzativa mora nužno posmatrati u odnosu kauzativne opozicije, uočeno je takođe da nema svaki KG svoj dekauzativni parnjak. Tu se naravno mora razmotriti nekoliko ključnih elemenata. Prvo pitanje koje se postavlja jeste kom članu opozicije se postavlja uslov nužne opozicije prema drugom članu para. Većina autora postavlja članstvo u opoziciji kao nužan uslov postojanja dekauzativa, najverovatnije kako bi se on mogao semantički odeliti od dugih glagola koji označavaju interno uzrokovanu promenu stanja ili spontane procese (v. dole).

Drugo pitanje koje se postavlja jeste formalne prirode, i podrazumeva da li autor smatra da nema markiranog dekauzativa (~antikauzativa u užem smislu) ili uopšte nema korespondentnog glagola dekauzativne semantike (up. i Haspelmath 1987: 13, Levin & Rappaport Hovav 1995: 89, Падучева 2001: 53). Nedjalkov i Siljnicki, na primer, smatraju da odnos kauzativa i dekauzativa nije jednoznačan, i da jedan dekauzativni glagol može biti semantički parnjak većem broju kauzativnih glagola, što se vezuje primarno za trokomponentne KG (Недялков & Сильницкий 1969a: 11).

Dvokomponentni neinstrumentalno-rezultativni KG (up. 2.3.2.2) imaju tipično jednoznačan odnos prema svom dekauzativu (*ubiti:umreti/drepe:dø, uplašiti:uplašiti se*). Nasuprot tome, trokomponentni KG imaju daleko neregularniji odnos prema svojim dekauzativima, a uzrok treba tražiti u tome što dekauzativ koji iskazuje S₂ može biti rezultat različitih tipova aktivnosti, a i različiti načini vršenja radnje (S₁) mogu rezultovati različitim S₂: tako je glagol *dø* zapravo dekauzativni parnjak čitavog niza semantički specifikovanijih glagola ubijanja (*myrde, lynsje, massakrere, henge, henrette, skyte, kvele, halshugge, drukne*), a glagol *drukne*, na primer, može imati jedan dekauzativni parnjak koji pokazuje način okončanja života (*drukne*₂) i samo rezultat (*dø*).

6.5.2.2 Dekauzativizacija i spontanost odvijanja radnje

Glagoli dekauzativne semantike se u kauzativistici veoma često posmatraju kao glagoli koji izražavaju *spontanu promenu stanja* pacijensa, kao „...konstrukcije koje izražavaju spontana dešavanja – događaj koji se odvija automatski, ili stanje koje nastaje spontano, bez intervencije agensa.“ (Shibatani 1985: 827). Ponekada se smatra i da je spontanost odvijanja procesa ključna razlika između dekauzativnih i pasivnih konstrukcija, jer se u pasivnim implicira postojanje agensa koji je doveo do nastanka situacije, čak i kada nije iskazan na površini kakvom agentivnom dopunom (Comrie 1985: 326).

Padučeva smatra da dekauzative ne treba tumačiti antikauzativno, odnosno tako da se situacija konceptualizuje kao da se dešava sama od sebe, tj. bez postojanja bilo kakvog eksternog uzroka (Padučeva 2003: 187). Antikauzativna interpretacija je samo jedna od mogućih. Isključivo spontana interpretacija dekauzativnih predikata se kosi sa fenomenom da su kompatibilni sa iskazivanjem neagentivnog uzroka na periferiji, pa čak i sa iskazivanjem agensa u istoj rečenici:

- (173) a. *Dørene åpnet seg.* 'Vrata su se otvorila': *Dørene åpnet seg av snøfokket.* 'Vrata su se otvorila od vejavice'
b. *Glasset knuste.* 'Čaša je pukla': *Hun kastet glasset i gulvet og det knuste.* 'Bacila je čašu na pod i ona se razbila'

U primeru (173b) je moguće upotrebiti dekauzativni predikat iako postoji aktivnost nekog agensa, a pucanje čaše se može jedino protumačiti kao posledica toga što je čaša bačena, sve dok agens bacanja nije konceptualizovan kao agens lomljenja, nezavisno od toga da li je aktivnost bacanja izvršena s namerom ili bez nje. Dekauzativni predikat u tom slučaju ne predstavlja isključenje kauzativne komponente, koja je ovde i eksplicitno prisutna, već *premeštanje fokusa* sa delovanja uzročnika na promenu stanja koja nastaje u sferi pacijensa. Padučeva stoga predlaže pragmatički pristup dekauzativizaciji, smatrajući da se dekauzativne konstrukcije upotrebljavaju onda kada govornik želi da predstavi situaciju kao da nema agensa, bilo da uzročnik događaja nije relevantan/poznat ili kao da ne postoji (Padučeva 2003: 183, 188). Kauzativna komponenta se, dakle, nikada u potpunosti ne uklanja iz semantike dekauzativa, već se spontanosti mora pristupiti pre kao kakvoj interpretativnoj kategoriji, a tvrdnja o spontanosti odvijanja situacije se mora redefinisati tako da se dekauzativni glagol tumači kao onaj koji „... izražava promenu stanja koju može izazvati direktni spoljašnji kauzator, ali se može odigrati i sama od sebe“ (Miličević & Radojević 2011: 187).

Na taj način dekauzativni glagol ostaje u vezi sa svojim kauzativnim parnjakom, iz čije se semantičke strukture (na periferiju) uklanja samo semantička komponenta kauzacije, dok se semantička struktura dekauzativnog glagola sastoji od preostalih komponenti, dajući kao rezultat dekauzativne glagole stativne, inhoativne i akcionalne semantike (Genušiene 1987: 9). Da bi se određeni glagol mogao smatrati dekauzativnim, tj. delom kauzativne makrosituacije, on ne može iskazivati potpuno spontani i autonomni događaj (kao glagoli interne kauzacije), kada stanje ili aktivnost pacijensa nastaju zbog njegovih inherentnih svojstava. To se ne odnosi samo na elementarne prirodne procese, koji nastaju zbog delovanja prirodnih izvora energije, već se može primeniti i na slučajeve tzv. *akcidentne kauzacije* (Алановић 2005: 169-170), kada se na poziciji subjekta nađu neživi entiteti koji bi se mogli smatrati potentima (u Alanovićevoj terminologiji: akcidentni agens, pri čemu se predmeti bez instrumentnog značenja promovišu na poziciju subjekta). Takvim slučajevima bismo mogli smatrati primere:

- (174) a. *Frižider se uključio: Kjøleskapet har slått seg på*
 b. *Vrata su se zatvorila: Døra har lukket seg*
 c. *Komputer se isključio: PC-en har slått seg av*

U tom slučaju leksičko značenje glagola i/ili semantički tip pacijensa impliciraju da se zbog osobina neživog entiteta proces odvija autonomno, pri čemu se neretko primeri tipa (174b) mogu tumačiti i kao spontani događaji (automatizovana vrata su se zatvorila sama od sebe), kao pasivni događaj koji implicira postojanje agentivnog učesnika (neko je otvorio vrata) ili dekauzativno (otvorila su se naizgled sama od sebe, verovatno dejstvom nekog kauzatora). U primeru *Vrata su se zaključala/Døra har låst seg*, na primer, nije moguće dekauzativno tumačenje predikata, jer glagoli *zaključati/låse* u svojoj semantičkoj strukturi pretpostavljaju agentivnog učesnika sposobnog da koristi instrument (neko je zaključao vrata ključem). Spontano tumačenje je moguće samo u slučaju automatizovanih vrata koja se zbog svojih svojstava, kao kakav semiagentivni učesnik, aktivno zaključavaju sama od sebe po zatvaranju.

Najuočljivija osobina dekauzativa nije potpuno uklanjanje kauzativne komponente, iako je i antikauzativna interpretacija moguća, već *inkompatibilnost sa kauzatorom agentivnog tipa*, što će se pokazati i kao jedna od ključnih razlika između pasivnih i dekauzativnih interpretacija istih konstrukcija (up. i Paducheva 2003: 176). Na periferiji se mogu pojaviti samo *nevoljni kauzatori*, čime se dekauzativni sa spontanim predikatima povezuju preko činjenice da označavaju *nekontrolisane događaje*, a jedino što se može smatrati inkompatibilnim sa dekauzativizacijom jeste voljna umešanost kauzatora, a ne postojanje eksternog uzroka. Na taj način se dekauzativni predikati nalaze na jednom kontinuumu interpretacija na kom su srodni spontanim događajima ukoliko govornik želi da ih kao takve predstavi, na primer, kako bi uklonio krivicu:

- (175) A: *Glasset har knust!* 'Čaša je pukla'
 B: *Det var du som knuste det!* 'Ti si je razbila'

U vezi sa ovim je veoma konkretan pristup dekauzativizaciji koji predlaže Kulikov (2011), mada se razmatranja sličnog usmerenja mogu naći i kod Meljnikove (Мельникова 2002). Prototipični dekauzativi (glagoli uništavanja i promene strukture) ispoljavaju karakteristiku koju Kulikov smatra najbitnijom semantičkom supkomponentom spontanosti, a to je *rast entropije* (up. *entropy increase* u Kulikov 1998: 150). Reč je o „spontanim“ procesima koji vode ka uništenju sistema, koje i Meljnikova posmatra kao promenu stanja entiteta do koje dolazi spontano, zbog svojstava objekta, a ne zbog kakvog delovanja kauzatora (Мельникова 2002: 34). Pa ipak, i njena najveća grupa dekauzativnih glagola označava promene stanja nastale, na primer, zbog opšteg razvoja situacije, delovanja okolnosti ili promene nastale upotrebom predmeta, što su sve procesi koji se mogu podvesti pod Kulikovljev nastanak i rast entropije, koji isključuje prirodne procese i planirane destrukcije i deformacije (poput sečenja povrća za salatu ili egzekucije). Na ovaj način se može objasniti nepostojanje dekauzativnih antonimskih parova poput ovih u primerima (176a-c):

- (176) a. *Čvor se razvezao: *Čvor se vezao*
b. *Ključevi su se izgubili: *Ključevi su se našli*
c. *Nož se istupio: *Nož se naoštrio*

Osim toga, neaktualizovani slučajevi antonimske opozicije vezuju se za nužno učešće agensa u iniciranju situacije, što je jedina restrikcija koju dekauzativni predikati zahtevaju – udaljavanje agentivnog učesnika iz konceptualizacije situacije, tj. deagentivizacija.

6.5.2.3 Deagentivizacija i dekauzativizacija

U kauzativistici je odavno postavljeno pitanje u vezi s tim koji glagoli/koje klase glagola dopuštaju dekauzativizaciju ili učestvuju u kauzativno-inhoativnoj alternaciji, a ovi obrasci leksikalizacije dovedeni su u vezu s činjenicom da dekauzativni predikati dopuštaju realizaciju uzroka na periferiji, ali da ne dopuštaju da uzrok bude

konceptualizovan kao agentivni učesnik (Haspelmith 1987: 15; Levin & Rappaport Novav 1995: 107; Падучева 2001: 55-56):

- (177) a. *AIDS dreper titalls millioner mennesker i Afrika og Asia.* 'AIDS ubija na destine miliona ljudi u Africi i Aziji' → *Titalls millioner mennesker i Afrika og Asia dør av AIDS.* 'Na desetine miliona ljudi u Africi i Aziji umire od AIDS-a'
- b. *Gutten drepte 32 mennesker.* 'Ovaj momak je ubio trideset dvoje ljudi' → *32 mennesker døde *av gutten.* 'Trideset dvoje ljudi je umrlo od ovog momka'

Stoga Padučeva smatra da se kompletna dekauzativizacija odvija u tri koraka, tako što dekauzativizaciji prethodi nužna **deagentivizacija**, potom sledi **dekauzativizacija u užem smislu** (Падучева 2001: 56, 2004: 32, Paducheva 2003: 179, 181). U terminima koje koristi Padučeva, pri deagentivizaciji dolazi do promene tematske kategorije glagola, pri čemu se kategorija radnje preimenuje u kategoriju zbivanja¹³²:

Tabela 3. Proces deagentivizacije i dekauzativizacije

<i>deagentivizacija</i>		<i>dekauzativizacija</i>
<i>Anne har åpnet dørene.</i> 'Ane je otvorila vrata'	<i>Snøfokket har åpnet dørene.</i> 'Vejavica je otvorila vrata'	<i>Dørene har åpnet seg (av snøfokket).</i> 'Vrata su se otvorila (od vejavice)'
<i>Vi har smeltet sjokoladen.</i> 'Otopili smo čokoladu'	<i>Varmen har smeltet sjokoladen.</i> 'Vrućina je otopila čokoladu'	<i>Sjokoladen har smeltet (i varmen).</i> 'Čokolada se otopila (na vrućini)'
<i>Han drepte 10 mennesker.</i> 'Ubio je desetero ljudi'	<i>Ekspløsjonen drepte 10 mennesker.</i> 'Eksplozija je ubila desetero ljudi'	<i>10 mennesker døde (i eksplosjonen).</i> 'Desetero ljudi je poginulo (u eksploziji)'
<i>Mora vekket meg kl.8.</i>	<i>Klokken som ringte vekket</i>	<i>Jeg våknet kl.8 (av klokken som</i>

¹³² Padučeva smatra da je jedna od prednosti ovakvog pristupa i to što se dekauzativizacija tada može posmatrati kao promena dijateze, dok se leksičko značenje menja pri deagentivizaciji (Падучева 2001: 57).

'Majka me je probudila u 8 sati'	<i>meg kl.8.</i> 'Sat koji je zvonio me je probudio u 8 sati'	<i>ringte).</i> 'Probudila sam se u 8 sati (od sata koji je zvonio)'
----------------------------------	---	--

Padučeva takođe povezuje promenu kategorije sa pojmom *metafore*, što je srodno sa načinom na koji smo u poglavlju o kauzatoru govorili o odlikama sila i drugih potenata kao entitetima koji poseduju sopstvenu energiju i čija se uloga kauzatora može posmatrati kao svojevrsna personifikacija (up. 4.2.2.1).

Dekauzativizaciju, dakle, dopuštaju samo oni kauzativni glagoli koji na poziciji subjekta dopuštaju manje prototipične agentivne kauzatore, kao što su prirodne sile, neživi entiteti, okolnosti i događaji. U literaturi je ovaj zahtev prepoznat prvenstveno kao nespecificovanje S₁ (Levin & Rappaport Hovav 1995: 107) ili zahtev da glagol ne sme imati isuviše specifično značenje (Haspelmath 1987: 15; Wolff 2003: 42). Ovi zahtevi se zapravo svi odnose na kauzativne glagole koji zahtevaju prototipičnog agentivnog učesnika, koji je svesno biće sa sposobnošću voljnog planiranja i izvršenja radnje, a specifičnosti koje takvi glagoli kodiraju odnose se prvenstveno na planiranje i sprovođenje događaja (*myrde* 'ubiti', *lynsje* 'linčovati', *henrette* 'pogubiti', *skytte* 'upucati', *bygge* 'sagraditi', *sterilisere* 'sterilisati') ili na način i karakter vršenja radnje, naročito korišćenjem instrumenata za vršenje naznačene radnje (*bake* 'peći', *steke* 'peći/pržiti', *elte* 'mesiti', *skjære* 'seći', *kjevle* 'razvaljati', *låse* 'zaključati', *vaske* 'prati', *pusse* 'glancati', *binde* 'vezati', *pynte* 'ukrasiti', *grave* 'iskopati', *stryke* 'peglati').

- (178) a. *Per har knust glasset.* 'Petar je razbio čašu' → *Glasset har knust* 'Čaša se razbila'
 b. *Han brakte glasset.* 'Doneo je čašu' → **Glasset brakte (seg).* 'Čaša se donela'

Kako je KG u primeru (178a) dvokomponentni KG neinstrumentalno-rezultativnog tipa, on ne specificuje na kakav način je došlo do ostvarenja radnje i zato dopušta veliki broj kauzatora. Nasuprot tome, KG u primeru (178b) profiliše i način agensovog vršenja kauzacije i rezultat, te je daleko restriktivniji u pogledu toga kakav

učesnik se može kodirati na poziciji subjekta. Shodno tome, on nema svoje dekauzativne parnjake jer se agentivna komponenta ne može ukloniti iz značenja potencijalnog dekauzativa, a dekauzativni predikati ne dopuštaju modifikatore koji govore o načinu vršenja radnje ili nameri kauzatora.

Neki agentivni glagoli ipak mogu imati svoje dekauzativne parnjake, kao što su glagoli *prati*, *kuvati* ili *peći* u srpskom jeziku. Jedno od rešenja koje predlaže Letučij, jeste da deagentivaciji ne podležu glagoli koji označavaju samo inicijalnu radnju agensa (*baciti*: *baciti se), dok je agens glagolskih leksema *kuvati* i *peći* efektor, i sprovodi radnju od početka do kraja (Летучий 2006: 102). Doduše, materijal norveškog jezika pokazuje da odgovarajući ekvivalenti u glagolima *vaske*, *bake* i *steke* ne mogu da se kombinuju sa refleksivnim markerom *seg*, a u oblicima sa afiksalskim *-s* imaju samo pasivnu ili medijalnu interpretaciju.

Za razliku od deagentivizacije, koja predstavlja aktantsku derivaciju, proces **dekauzativizacije** u užem smislu Padučeva posmatra kao promenu dijateze, pri čemu učesnici menjaju svoje sintaksičke pozicije sa pragmatičkim posledicama koje se tiču promene fokusa pažnje, pri čemu ona smatra da se učesnik može naći u centru, na periferiji i biti van fokusa (Padučeva 2003: 177-178). Na taj način se manje deagentivizovani kauzator izmešta sa pozicije subjekta (centar) na periferiju¹³³, i kao svaka promena fokusa sa jednog učesnika na drugog/sa jedne semantičke komponente na drugu može se posmatrati kao *metonimijski proces*.¹³⁴ Ovde je reč o pragmatički uslovljenoj promeni komunikativnog ranga učesnika, pri čemu se kauzatina komponenta defokusira, a u fokus dolazi pacijentivna komponenta. Kako smo već i pokazali u

---

¹³³ Kustova i Padučeva operišu pojmovima *фоновая каузация* i *фоновый каузатор*. Njihov karakter je neobavezan, ali to ne podrazumeva da nisu u tesnoj vezi sa situacijom, pa se stoga i moraju uključiti u semantički sadržaj koji čini bazu njihovog pristupa leksikografskom opisu. Ukoliko neko razbio čašu, onda u opis treba da uđe fonska aktivnost „subjekat je izvršio kakvu radnju“, iako ne poznajemo konkretni karakter njegove aktivnosti (dakle, i kod dvokomponentnih neinstrumentalno-rezultativnih glagola). Fonsku kauzaciju imamo kod svake promene stanja iako nije svaki takav glagol kauzativan, a fonska kauzacija koja je semantički motivisana, treba da se nađe u opisu: up. *Trava je požutela (od vrućine): Jabuke su sazrele (*od jeseni)*. U prvom primeru ostavljamo mogućnost fonske kauzacije, u drugom ne (Кустова & Падучева 1994: 99).

¹³⁴ Padučeva posmatra i izmeštanje instrumenta na poziciju subjekta kao pomeranje fokusa i shodno tome kao metonimizaciju (Padučeva 1998: 358).

odeljcima 4.2.2.1 – 4.2.2.3, na mestu perifernog kauzatora se uz dekauzativne predikate javljaju manje tipični kauzatori.

Uprkos tome što se u literaturi nastoji pokazati da dekauzativni predikati ne označavaju *nužno* spontane procese, valja naglasiti da je ovde reč o kontinuumu interpretacija, te da ima i onih dekauzativa koji se moraju interpretirati kao dešavanja koja govornik predstavlja kao da se odvijaju bez spoljašnjeg uticaja. To su slučajevi u kojima se može nakon dekauzativizacije izvršiti i *uklanjanje perifernog uzroka* (*Background Causer Deletion* u Paduceva 2003: 179), tako da se situacija površinski predstavi kao spontano dešavanje bez opcije formalnog iskazivanja makar i perifernog uzroka:

- (179) a. *Vann utvider seg når det fryser.* 'Voda se širi kad se smrzava'
b. *Ryktene spredde seg raskt.* 'Glasine su se brzo proširile'
c. *Situasjonen har ikke forverret seg.* 'Situacija se nije pogoršala'

U formalnim pristupima je teško objasniti nemogućnost iskazivanja periferizovanog kauzatora, ukoliko je već postulirano da se dekauzativni predikati ne iskazuju spontane događaje, već samo one do kojih dovodi eksterni kauzator, iako nije nužno iskazan. Paduceva predlaže pristup sličan onome koji se tiče izostavljanja objekata kod određenih grupa tranzitivnih glagola (up. *Unspecified Object Deletion* u Dixon & Aikhenvald 2000: 10), koje se mogu na isti način tumačiti kao interpretativna smanjenja valentnosti: „(...) kada je periferni uzrok dekauzativa odsutan, to može značiti da je uzrok promene ili irelevantan (nepoznat, nebitan ili trivijalan) ili da ne postoji“ (Paduceva 2003: 188).

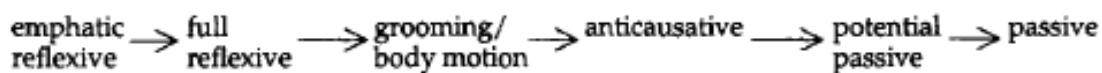
6.6 Polisemija dekauzativne morfeme

Ošte je poznato u lingvistici da se u IE jezicima dekauzativi sistematski markiraju polisemnim i polifunkcionalnim formativima koje dele dominantno sa povratnim i pasivnim predikatima, i sa kojima su dijahronijski povezani. Budući da se istim formalnim tipom markira niz semantički srodnih pojava, Haspelmat ih ne naziva

antikauzativnim morfemama, već morfemama koje markiraju antikauzativ (Haspelmath 1987: 24).

Budući da je i u norveškom i u srpskom jeziku primarno reč o polisemiji jednog tipa formanta, refleksivnog markera (*-seg, -s; se*), u radu se termin povratni glagol/refleksiv i refleksivni (povratni) marker upotrebljavaju analogno Genušiene (1987: 25-27). Tako se termin povratni glagol/refleksiv koristi u značenju bilo kog glagola koji sadrži refleksivni marker bez obzira na realizovano značenje, a termin refleksivni marker na tip afiksa ili gramatičke reči koja ima/je imala refleksivno značenje kao jedinu ili jednu od svojih funkcija.

Haspelmath u svom članku koji je posvećen multifunkcionalnosti u gramatici predlaže pristup koji naziva *semantičkim mapama* kako bi objasnio „obrasce polifunkcionalnosti gramatičkih morfema“ (Haspelmath 2003: 213). Svoj pristup naziva polisemantičkim, jer se zasniva na principu da kakva gramatička reč/morfema može imati različita značenja, ali su ona međusobno povezana i svako značenje treba specificovati jer pojava da se različita značenja iskazuju istim formantom ne može biti slučajnost.¹³⁵ Iako Haspelmath ne postavlja zahtev za identifikacijom prototipičnog člana kategorije, ovaj pristup je kompatibilan sa semantikom prototipa, prvenstveno iz aspekta gradabilnosti i kontinuumске reprezentacije. Haspelmath, tako, navodi semantičku mapu refleksivnih i medijalnih funkcija u usmerenom nizu kojim se pokazuje pravac njihovog očekivanog razvoja:

Slika 1. Semantička mapa dijahronog razvoja funkcija refleksivnih markera (Haspelmath 2003: 235)

Ovim prikazom ilustruje se i ono već prethodno rečeno u odeljku 6.4.1.2.2 o razvoju funkcija povratne zamenice *seg* i njenog fuziranog oblika s glagolom u norveškom jeziku, pri čemu se primećuje da su se fuzirani oblici sa afiksom *-s* pomerili ka desnom kraju skale, ka većem stepenu gramatikalizacije određenih funkcija i danas se

¹³⁵ Haspelmath ovaj svoj pristup kontrastira prvenstveno sa onim što naziva homonimijskim pristupom, prema kom svaka funkcija ima različito značenje, a formante koje pripisuje svakom od značenja zapravo posmatra kao homonime (Haspelmath 2003: 212).

koriste skoro isključivo za markiranje recipročnih (izuzetno retko), antikauzativnih i pasivnih funkcija (na primer, *slåss* 'tući se', *forandres* 'menjati se', *skrives* 'pisati se'). Funkcije na levom kraju skale, koje se vezuju za prototipičniju semantičku reflektivnost, u savremenom norveškom jeziku dominantno se izažavaju upotrebom zamenice *seg* (na primer, *vaske seg* 'umivati se').

Osim toga, pristup semantičkih mapa se napaja iz kontrastivnih istraživanja i izuzetno je pogodan za objašnjenje razlika kada dva jezika poput srpskog i norveškog imaju isti repertoar formata, ali se oni u ta dva jezika realizuju u različitim značenjima. Haspelmath (2003: 223-224) navodi glavne funkcije reflektivnih markera, koje su prema njemu: puni reflektiv ('ubiti se'), doterivanje ('češljati se'), pokreti tela ('sagnuti se'), reciprok ('sresti se'), antikauzativ ('otvoriti se'), deobjektiv ('gristi se'), potencijalni pasiv ('prodavati se') i pasiv ('sazidati se' u značenju 'biti sazidan', 'upozoriti se' u značenju 'biti upozoren'). U narednom pododeljku ćemo prema detaljnijoj analizi semantičkih funkcija iznetoj u Genušiene (1987) analizirati semantički spektar značenja koje u norveškom i srpskom jeziku mogu imati reflektivni markeri.

Skandinavske gramatike tipično obrađuju problematiku pronominalnog *seg* i afiksalnog *-s* zasebno, tako da je ponekad teško uočiti zajedničke osobine. Obrada zamenice *seg* vezuje se uglavnom za temu povratnih glagola, koji se tada obrađuju u svom ishodišnom značenju pravih ili prototipičnih refleksiva, dok se afiks *-s* obično obrađuje pod posebnim potpoglavljem „*s-verb*“ i oblici se prema značenju najčešće grubo dele na pasivne i aktivne/deponentne (sa dominantno tri podgrupe: reflektivno, recipročno i inhoativno značenje).¹³⁶ U skandinavskim gramatikama se ni za jedan reflektivni marker ne vezuje termin anti-/dekauzativ, mada se ređe među aktivnim značenjima može pojaviti upućivanje na medijalno značenje (Jørgensen & Svensson 1989: 30).

Genušiene (1987) vrši osnovnu podelu reflektivnih konstrukcija na *subjekatske* i *objekatske* reflektivne konstrukcije, pri čemu se svaka može dalje supkategorizovati u nekoliko potklasa. Pod subjekatskim reflektivima podrazumevaju se one konstrukcije kod kojih je površinski subjekat reflektivne konstrukcije jednak subjektu korespondentne

---

¹³⁶ Švedske gramatike navode i deponentne glagole, dok se ovaj termin ne upotrebljava ni u jednoj savremenoj norveškoj gramatici, iako je reč o istovetnim primerima (na primer, šv. *trivas*, *minnas*, *lyckas*; no. *trives*, *minnes*, *lykkes*).

nerefleksivne konstrukcije: *Han vasker barnet* ('On kupa dete'): *Han vasker seg* ('On se kupa/kupa sebe'). Pod objekatskim refleksivima se posmatraju one instance refleksivnih konstrukcija kod kojih je ishodišni direktni objekat nerefleksivne konstrukcije promovisan na mesto subjekta refleksivne konstrukcije, a ishodišni subjekat može biti u potpunosti uklonjen ili može biti demotiran na periferiju (Genušiene 1987: 70-71). Dekauzativna upotreba refleksivnih markera, koja je na njenom materijalu posvedočena u svim ispitivanim IE jezicima jedna je od podvrsta objekatskih refleksivnih konstrukcija.

U *subjekatske refleksive* se mogu podvesti *semantički* ili *pravi refleksivi*, kod kojih postoji koreferencijalnost između subjekta i objekta, kao u primerima *obući se, obuti se, isprljati se, naoružati se, žrtvovati se, braniti se/vaske seg, forsvare seg, ofre seg, kle seg*. U savremenom norveškom jeziku se značenje prave refleksivnosti realizuje samo pomoću pronominalnog *seg*, što znači da je afiksarno -s, koje je u svoje vreme nastalo kao refleksivni marker izgubilo svoju ishodišnu refleksivnu funkciju.

Srodan podtip su konstrukcije sa *partitivnim objektom*, koje se često smatraju jednim podtipom semantičkih refleksiva, a zasnovane su na odnosu (kvazi-)neotuđivog poseda: na primer, *češljati se, brijati se, češati se, namrštititi se, zakopčati se, opeći se, ubosti se/barbere seg, kjemme seg, gre seg, snyte seg*.

Treću podgrupu čine *apsolutne refleksivne konstrukcije*, tipične za slovenske i baltičke jezike, kao u primerima *Pas se ujeta, On se bje* ili *Nemoj da se štipaš*. Norveški jezik ne pokazuje tendenciju ka markiranju apsolutnih refleksiva, iako drugi skandinavski jezici, poput švedskog, poznaju ovu funkciju refleksivnog afiksa -s.¹³⁷ Jedini primer koji bismo mogli podvesti pod ovu funkciju je *Gutten sloss* ('Dečak se tukao').

U subjekatske refleksive se ubrajaju i *autokauzativni refleksivi*, poput *sakriti se, spustiti se, sagnuti se, premestiti se, približiti se/ gjemme seg, reise seg, bøye seg, bevege seg, flytte seg, røre seg*. Genušiene (1987: 251) primećuje da je veoma česta pojava da jezici sa dve polifunkcionalna refleksivna markera u ovom značenju upotrebljavaju oba, mada primećujemo da u savremenom norveškom jeziku dominira zamenica *seg*.

Petu podgrupu čini izuzetno brojna grupa *recipročnih konstrukcija*, koje se u norveškom jeziku, za razliku od ostalih mogućih funkcija subjekatskog refleksiva mogu

---

¹³⁷ Takvi su primeri švedskog *Kon stångas* ('Krava (se) bode'), *Pojken slåss* ('Dečak se bje'), *Hunden bits* ('Pas (se) ujeta') ili *Nässlan bränns* ('Kopriva žari').

izraziti samo afikslnim -s: *møtes, slåss, bites, kappes, treffes, omgâes/ljubiti se, pozdraviti se, svađati se, njuškati se, voleti se.*

Deakuzativnih subjekatskih refleksiva, kod kojih se ishodišni direktni objekat demotira na periferiju i iskazuje nekim drugim kosim padežom osim akuzativom, u norveškom jeziku nema, up. srpski *bacati kamenje > bacati se kamenjem.*

Tabela 4. Funkcije subjekatskih refleksiva u norveškom i srpskom jeziku

	semantički refleksiv	partitivni objekat	apsolutni refleksiv	autokauzativ	recipročni	deakuzativ
norveški: <i>seg</i>	+	+	-	+	-	-
norveški: <i>-s</i>	-	-	(-)	+	+	-
srpski: <i>se</i>	+	+	+	+	+	+

Među *objekatskim refleksivima* izuzetno veliku grupu čine *dekauzativni refleksivi*, i u norveškom jeziku se iskazuju dominantno pomoću markera *seg* (utvikle *seg* 'razviti se'), mada ima i slučajeva sa afiksom (utvikles).

Drugu, izuzetno složenu grupu, čine *kvazipasivni refleksivi* koje je ponekad veoma teško razlikovati od dekauzativnih značenja (Genušiene 1987: 261). Instance norveškog morfološkog, odnosno tzv. *s-pasiva*, zapravo su dominantno slučajevi neke od podvrsta kvazipasivnih refleksiva, iako se kao takvi ne imenuju u norveškim gramatikama. Takvi su, na primer, slučajevi *potencijalnog pasiva sa modalnim značenjem* (zapravo se može izjednačiti sa semantičkim medijem, v. odeljak 6.5.2), koji se dominantno koristi u prezentu i ima habitualno značenje¹³⁸: *Glass bøyes ikke* ('Staklo se ne savija'), *Billetter selges i luka* ('Karte se prodaju na blagajni'); *Ovo se lako zaboravlja, Novac se lako troši.* Instanca kvazipasivnog refleksiva je i *potencijalni pasiv sa modalnim značenjem nužnosti*

¹³⁸ Dominantna funkcija *s-pasiva* kao kvazipasiva se u norveškom jeziku očituje i na formalnom planu. Za razliku od švedskog jezika, u norveškom jeziku *s-pasiv* ima defektnu paradigmu, te se dominantno koristi samo u oblicima infinitiva i prezenta (uz mogućnost građenja futura I i futura II pomoću oblika infinitiva). Sasvim izuzetno se mogu graditi oblici preterita, i to prvenstveno od slabih glagola grupa 2, 3 i 4, koje grade preterit pomoću nastavaka -te (*betaltes, solgtes*), -de (*bygdes*) ili -dde (*nåddes*).

ili instrukcije, dominantna grupa među norveškim pasivnim konstrukcijama, za koje se u norveškim gramatikama tipično navodi kao jedna od uobičajenih upotreba *s*-pasiva: on se obično koristi u zakonima, pravilima i uputstvima, te dominantno uz modalne glagole (Faarlund et al. 1997: 514; Golden et al. 2008: 69). Ova funkcija ilustrovana je primerima *Dette ordet brukes bare i entall* ('Ova reč se koristi samo u jednini'), *Potetene skjæres i små biter* ('Krompir se iseče na komadiće'), *Søknaden sendes innen 1. mai* ('Molba se šalje do prvog maja'). Ovi primeri se mogu parafrazirati i pomoću verbalnih kompleksa sa modalnim glagolom: *Dette ordet kan bare brukes i entall* ('Ova reč može da se upotrebi samo u jednini'), *Potetene bør skjæres i små biter* ('Krompiri treba da se iseku na komadiće') ili *Søknaden skal sendes innen 1. mai* ('Molba mora da se pošalje do prvog maja'). *Rezultativni* ili *perfektivni pasiv* u norveškom jeziku nije zastupljen u vezi sa refleksivnim markerom, jer upravo zbog defektne paradigme nije u mogućnosti da iskaže radnju koja se dogodila pacijensu u prošlosti: up. srpske primere *Pojeo se sav hleb*, *Potrošilo se dosta novca* ili *Don se brzo izlazio*. Instance *refleksivnog pasiva* se u norveškom jeziku takođe mogu iskazati morfemom *-s*, ali su to nešto ređi slučajevi koji se zbog defektne paradigme dominantno iskazuju perifrastičnim pasivom sa pomoćnim glagolom *bli*: *Lederen skrives av redaktøren, Huset bygges (av murere)*.

Konverzivni objekatski refleksivi su slični agentivnim pasivnim konstrukcijama jer se izmeštanjem na poziciju subjekta fokusira drugi referent, iako denotativno značenje ostaje isto: *Voda prenosi zvuk > Zvuk se prenosi u vodi*. Genušiene (1987: 258) navodi kao mogućnost iskazivanja konverzivnog refleksiva u norveškom jeziku samo pomoću konstrukcije sa zamenicom *seg*, dok je afiksarno markiranje pod znakom pitanja. Ako se uzmu u obzir i njeni postulirani periferni tipovi konverzivnih refleksiva sa glagolima percepcije (Genušiene 1987: 122), možemo reći da u nekim slučajevima i u norveškom jeziku ova funkcija refleksivne konstrukcije može da se iskaže oblicima sa *-s* u okvirima konstrukcija sa bezličnim subjektom: *Jeg hører musikk der* ('Čujem muziku tamo') > *Det høres musikk der* ('Tamo se čuje muzika').

Instance tzv. *impersonalnog refleksiva* (up. *Prodaje se kuća*) jesu besubjektske konstrukcije koje vrše istu funkciju kao bezlične konstrukcije sa neodređenim zamenicama, i u norveškom jeziku se iskazuju isključivo fuziranim oblikom sa afiksom *-s*

i obaveznim kodiranjem bezličnog subjekta pomoću zamenice *det*: *Det bygges et hus* ('Gradi se kuća) ili *Det spilles piano* ('Svira se klavir/neko svira klavir').

Od posebnog značaja za našu problematiku su i instance *kauzativnog refleksiv*, koji je, doduše, u norveškom jeziku marginalan (Genušiene pretpostavlja nemogućnost iskazivanja u norveškom jeziku), ali se ipak može iskazati pomoću zamenice *seg*: *klippe seg*, *operere seg*, *sterilisere seg/lečiti se*, *šišati se*, *fotografisati se*.

Slučajevi *modalnih deagentivnih refleksiva*, u kojima se ishodišni subjekat kodira tipično kao obavezni dativni učesnik, karakteristični za slovenske jezike, ne mogu se iskazati refleksivnim konstrukcijama u norveškom jeziku, up. *Ne jede mi se riba*, *Čita mi se*, ili kodiranje slučajnosti sa doživljavačem u dativu: *Pocepale su mi se pantalone*, *Slomio mi se nokat*.

Tabela 5. Funkcije objekatskih refleksiva u norveškom i srpskom jeziku

	dekauzativni refleksiv	kvazi-pasivni refleksiv			refl. pasiv	konverzivni refleksiv	impers. refleksiv	kauzativni refleksiv	modalni deagentivni refleksiv
		pp	ppi	rez.p					
norveški: <i>seg</i>	+	-	-	-	-	+	-	+	-
norveški: <i>-s</i>	(+)	+	+	-	+	+	+	-	-
srpski: <i>se</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Tabele predstavljaju modifikovane isečke tabela subjekatskih i objekatskih refleksiva koje daje Genušiene (1987: 244, 258), s tim što smo na više mesta u tabeli 5 morali da unesemo određene korekcija, naročito kada je u pitanju aktuelnost realizacija određenih funkcija za norveški jezik, gde Genušiene na nekoliko mesta ostavlja ili znak pitanja ili pretpostavlja nepostojanje funkcije. Kao što se uočava, srpski povratni marker se ispunjava sve navedene funkcije, dok materijal norveškog jezika pokazuje veća odstupanja, i kada je u pitanju mogućnost realizacije određene funkcije bilo kojim

markerom (deakuzativ, modalni deagentivni refleksiv), i kada je u pitanju raspodela markera prema funkcijama. Kako tabele pokazuju, veoma retko se dešava da se određena funkcija polifunkcionalnih markera može realizovati pomoću *oba markera* (autokauzativ, dekauzativ i konverzivni refleksiv). Prototipičnija refleksivna značenja se u savremenom norveškom jeziku iskazuju isključivo pronominalnim *seg*, dok druge funkcije, primarno recipročna i svi oblici pasivne pokazuju isključivu markiranost afiksom *-s*.

6.6.1 Odnos pasiva i dekauzativa

6.6.1.1 Opšta razmatranja

Razlikovanje pasiva od dekauzativa jedna od tema koja još uvek zaokuplja lingviste, budući da je dominantno reč o diskusijama koje se tiču kompleksne problematike glagolske dijateze, a Padučeva pitanje ove razlike jednim od najbitnijih zadataka u analizi dekauzativnih glagola (Padučeva 2001: 56). Uočeno je da nije uvek lako razlikovati dekauzativ od pasiva, što se samo jednim delom odnosi na istovetnost njihovog markiranja, kada može biti reč o dekauzativnoj ili pasivnoj *interpretaciji* jednog te istog glagola:

(180) *Antall arbeidsplasser knyttet til olje kan fordobles i løpet av de nærmeste årene.* 'Broj radnih mesta u naftnoj industriji može se udvostručiti tokom nekoliko narednih godina'

Primer (180) se bez pristustva šireg konteksta može protumačiti dvojako: u pasivnoj interpretaciji je reč o ulaganju svesnih napora od strane učesnika situacije kako bi se udvostručio broj radnih mesta na severu Norveške (→ *Man kan fordoble antall arbeidsplasser knyttet til olje.* 'Možemo udvostručiti broj radnih mesta u naftnoj industriji). Tek celokupni kontekst novinskog članka govori o tome da je ovde reč o dekauzativnoj interpretaciji u kojoj se broj radnih mesta povećava spontano zbog dolaska nove kompanije. Dekauzativna interpretacija nam govori o *konceptualizaciji* situacije kao takve da je u njoj prisustvo kompanije shvaćeno samo kao neodređena okolnost, kao

posredni faktor omogućavanja, dok pasivna interpretacija podrazumeva agentivno, tj. svesno i planirano povećanje radnih mesta. Dakle, za sada se može postulirati da je primarna sličnost u tome što je na poziciji subjekta isti tip učesnika kao i objekat odgovarajućeg aktivnog ili kauzativnog glagola, ali za razliku od dekauzativa, pasivni oblici impliciraju delatnost kakvog agensa, što je na osnovu prethodno rečenog inkompatibilno sa semantikom dekauzativa u skladu sa njegovom nužnom deagentivizacijom. Na taj način dekauzativne konstrukcije ne dozvoljavaju agentivne dopune (primer 181a), priloške odredbe koje impliciraju agentivnog učesnika, bilo da je reč o njegovoj nameri ili sposobnosti upravljanja instrumentima (primer 181b i 181c), te benefaktivne odredbe koje se tiču agensa (primer 181d), što je u skladu i sa njihovom aktivnom semantikom:

- (181) a. *Vinduet ble knust av gutten.* 'Prozor je razbijen od strane dečaka' :
Vinduet knuste *av gutten. 'Prozor se razbio *od strane dečaka'
- b. *Vinduet ble knust med vilje.* 'Prozor je razbijen namerno' : *Vinduet knuste *med vilje.* 'Prozor se razbio *namerno'
- c. *Vinduet ble knust med en stein.* 'Prozor je razbijen kamenom' : *Vinduet knuste *med en stein.* 'Prozor se razbio *kamenom'
- d. *Vinduet ble knust for hennes skyld.* 'Prozor je razbijen zbog nje' :
Vinduet knuste *for hennes skyld. 'Prozor se razbio *zbog nje'

Sa formalne strane je važno napomenuti da određeni dekauzativni glagoli imaju dubletne oblike, tj. fuzirani oblici sa -s se mogu parafrazirati i pomoću refleksivne konstrukcije sa potpunim markerom *seg*, što pasivne interpretacije ne dozvoljavaju (up. i SAG II: 556):

Tabela 6. Odnos pasivnih i dekauzativnih interpretacija markiranih polifunkcionalnim afiksom -s u norveškom jeziku

<i>dekauzativ</i>	<i>pasiv</i>
<i>Hvordan utvikles sykdommen?/Hvordan utvikler sykdommen seg?</i> 'Kako se bolest razvija'	<i>Her utvikles fremtidens medisiner.</i> 'Ovde se razvijaju lekovi budućnosti'
<i>Om noen tiår vil antall nordmenn i alderen 67+ fordobles/fordoble seg.</i> 'Za nekoliko decenija će se broj Norvežana starijih od 67 godina udvostručiti'	<i>Klimainnsatsen må fordobles.</i> 'Zalaganje za klimu mora da se udvostručiti'
<i>Rør hele tiden til sukkeret krystalliseres/krystalliserer seg.</i> 'Mešajte sve vreme dok se šećer ne kristališe'	<i>Proteinmolekylene måtte krystalliseres før de kunne undersøkes.</i> 'Molekuli proteina su morali da se kristališu pre nego što su mogli da se ispitaju'
<i>Organisk materiale samles/samler seg på bunnen og langs kantene.</i> 'Organski materijal se nakuplja pri dnu i duž ivica'	<i>Det som synker til bunnen av karet samles inn og opparbeides videre.</i> 'Ono što potone na dno posude se sakupi i dalje prerađuje'

Ipak, valja imati na umu da je u fokusu našeg istraživanja kompleksan odnos semantike dekauzativa i drugih semantičkih i pragmatičkih vidova detranzitivacije (između ostalog, refleksiva, reciproka, medija, pasiva) (up. Givón 2001b: 91-92), i da se uprkos dominantnosti formalnog obeležavanja pomoću refleksivnih markera, određena semantička poređenja mogu i moraju vršiti i na formalno raznoobraznim strukturama (refleksivno markirani dekauzativ:perifrastični pasiv ili labilni dekauzativ:labilni semantički medij).

6.6.1.2 Glagolski rod ili aktantska derivacija

U fokusu svih savremenijih istraživanja odnosa dekauzativa i pasiva jeste s jedne strane činjenica da se dominantno markiraju istim sinhrono polisemičnim markerom/markerima, te da se dijahronijski mogu povezati činjenicom da nema direktnog puta od refleksiva do pasiva, već da tipološke studije pokazuju da nema jezika u kojima bi refleksivna morfema označavala istovremeno i refleksiv i pasiv, a ne i dekauzativ (Haspelmath 1987: 31). S tim u vezi je i pojava da je afiksalni tip markera u norveškom jeziku postao gramatikalizovan i danas se dominantno vezuje za pasivne konstrukcije i stoga se smatra dominantno flektivnom morfemom.¹³⁹ S druge strane, sa semantičke strane se problematizuju suštinske razlike s obzirom na to da je na poziciji subjekta i pasivnih i dekauzativnih konstrukcija isti aficirani učesnik koji se u odgovarajućim aktivnim ili, pak, kauzativnim konstrukcijama kodira na mestu objekta. U savremenoj kauzativistici u vezi sa odnosom pasiva i dekauzativa jedno od spornih pitanja i danas ostaje pitanje odnosa (de)kauzativa i *glagolskog roda* ili *dijateze*, tj. da li se i marker dekauzativnosti može smatrati flektivnim nastavkom kao kod pasiva, ili je reč o promeni leksičkog značenja glagolske lekseme. Pošto se mogu markirati istim tipom refleksivnog markera, preklapajuće morfološko markiranje tako nije od velike koristi pri klasifikaciji, a put objašnjenja vodi tipično preko semantičkih, sintaksičkih i pragmatičkih aspekata.

Iako postoji dominantno slaganje u vezi s tim da je i kod pasiva i kod dekauzativa reč o *operacijama smanjenja valentnosti*, o sintaksičkoj promociji direktnog objekta/demociji subjekta, odnosno semantičko-pragmatičkom defokusiranju agensa, mišljenja autora se u nekolikim tačkama mogu bitno razlikovati. Tako, na primer, neki autori obrađuju dekauzativ pod instancama pasiva, fokusirajući se na već uočene sličnosti u vezi sa promocijom ishodišnog direktnog objekta (Dixon & Aikhenvald 2000: 7-9). Ipak, kako naglašava i Kulikov, uprkos srodnom načinu formalnog markiranja i smanjenju valentnosti, ova dva tipa konstrukcija se značajno razlikuju u sistemu glagolskih kategorija (Kulikov 1998: 139).

Iako se u mnogim gramatičkim tradicijama (primarno uralskim i altajskim) kauzativ smatra jednom od dijateza (Kulikov 2001: 889), a neki autori smatraju da se i

---

¹³⁹ Haspelmath navodi da je u ovakvom tipu razvoja značenje već sigurno dostiglo nivo pasiva ukoliko se klitika redukuje na nivo postfiksa (Haspelmath 1987: 36).

kauzativ i antikauzativ (kao tipični semantički medij) mogu podvesti pod *genus verbi sensu latiore* (Hentschel & Vogel 2009: 157-158), između pasiva i dekauzativa postoji ključna razlika koja uslovljava da se pasiv mora posmatrati kao tradicionalna promena dijateze, dok dekauzativ domianntno treba posmatrati kao aktantsku derivaciju. To je u skladu sa mišljenjem koje iznosi Givon, o tome da postoje primarno *pragmatički* i primarno *semantički* procesi detranzitivacije, pri čemu bi pasiv spadao u prvu, a dekauzativ u drugu grupu¹⁴⁰, pri čemu se ne isključuje njihova dijahronijska povezanost i mogućnost preklapanja interpretacija (Givón 1998: 55; Givón 2001b: 91-92). Semantiku i pragmatiku fokusa teško je razlikovati, i kako naglašava Givon, mnogi autori ih ili ne razlikuju ili postuliraju nadređenost jedne u odnosu na drugu (Givón 2001a: 198).

Pasiv, kao pragmatički uslovljen proces, zavisi od relativne topikalnosti agentivnog i pacijentivnog učesnika. Kod pasiva agens biva detopikalizovan¹⁴¹ i kada se fokus premešta na pacijentivnog učesnika (koji biva promovisan na mesto sintaksičkog subjekta) menja se samo *komunikativni rang* učesnika (Givón 2001a: 35-36; ПЛУНГЯН 2011: 194). Agens može biti pragmatički i formalno prisutan u različitom stepenu, te se tako neke situacije mogu predstaviti sa potpunim isključenjem agensa (182a), dok neke zahtevaju agentivnu dopunu kako bi semantika situacije ostala ista (182b):

- (182) a. (A) *Jeg har betalt strømregningen.* 'Platila sam račun za struju' → (P)
Strømregningen har blitt betalt (av meg). 'Račun za struju je plaćen (od strane mene)'
- b. (A) *Ibsen skrev Hedda Gabler.* 'Ibzen je napisao *Hedu Gabler*' → (P)
Hedda Gabler ble skrevet av Ibsen. 'Heda Gabler je napisana od strane Ibzena'

Broj učesničkih uloga ostaje isti, a promena fokusa dovodi samo do drugačije perspektivizacije situacije. Glagol u slučaju kanonskih pasiva zadržava svoju semantičku

---

¹⁴⁰ Primarno semantičkim procesima Givon naziva refleksive, recipročne konstrukcije, medij i pridevski rezultativ, dok u grupu primarno pragmatičkih procesa ubraja pasiv, antipasiv, inverziv i instance impersonalnog refleksiva (Givón 2001b: 91-92).

¹⁴¹ Šibatani navodi kako se detopikalizacija agensa u ranijim pristupima nije podrazumevala sama po sebi, već je fokus bio na promociji objekta na mesto subjekta pasivne rečenice (Shibatani 1985: 822).

prelaznost tako što agens ostaje deo semantičke valentnosti, a defokusira se pragmatički i sintaksički se ne mora kodirati (Shibatani 1985: 839). Semantika situacije je nepromenjena, i uvek se interpretira kao nesamostalni događaj, dakle događaj do kog je nužno morao dovesti neki eksterni učesnik (i agens i pacijens ostaju deo 'frejma' pasivne situacije). Up. da i slučajevi takozvanog impersonalnog pasiva, koji se u norveškom jeziku gradi od neprelaznih glagola i uvodi se zamenicom *det*, uvek podrazumevaju tip aktivnosti čije se vršenje pripisuje prototipičnom agentivnom učesniku: *Det arbeides mye her* 'Ovde se mnogo radi'; *Det syndes ofte mot denne regelen* 'Ovo pravilo se često krši'; *Det ble danset til langt på kveld* 'Plesalo se do kasno u noć'.

Nasuprot tome, dekauzativ podrazumeva promenu broja učesnika i promenu semantičkih uloga učesnika (ili njihovih referencijalnih svojstava/taksonomske klase), i time se semantički preoblikuje ishodišna semantička struktura glagola, tako da se može podvesti pod *aktantsku derivaciju* (up. Genušiene 1987: 98; ПЛУНГЯН 2011: 192). Kao tip semantičke detranzitivacije (Givón 2001b: 92), dekauzativi predstavljaju situaciju kao novu, za razliku od pasiva, koji zadržavajući semantičku interpretaciju situacije menja samo njenu pragmatičku interpretaciju. Dekauzativacija u širem smislu predstavlja ishodišnu kauziranu (agentivnu) situaciju kao neuzrokovanu, kao da se odvija sama od sebe, i tako smanjuje broj obaveznih učesnika situacije:

(183) *Jeg har stengt spylepistol.* 'Zatvorila sam pištolj za zalivanje' →
Spylepistolen har stengt seg (automatisk). 'Pištolj za zalivanje se (sam) zatvorio'

Kako smo prethodno videli, promenu broja i tipa učesnika (deagentivizacija) može pratiti i izmena komunikativnog ranga, koja se zapravo ogleda u procesu dekauzativizacije i konačnom brisanju već defokusiranog kauzatora. Smatramo da dekauzativizacija u širem smislu, koja obuhvata imenovane procese deagentivacije, dekauzativizacije u užem smislu i brisanje defokusiranog kauzatora, zapravo predstavlja složenu semantičko-pragmatičku operaciju i da u tome leži mnoštvo dosadašnjih nedorečenosti u pogledu odnosa pasiva i dekauzativa. U literaturi je više puta naglašen nekorespondentni odnos po pitanju agentivnosti i neagentivnosti učesnika ovih situacija,

ali je u najvećem broju slučajeva ostajala nedorečena analiza perifernog kauzatora kod dekauzativnih predikata, jer ostaje neobjašnjen odnos između spontanosti odvijanja događaja i mogućeg kodianja kauzatora. Činjenica da se i dekauzativna konstrukcija pragmatički može oblikovati tako da kauzator ostane neiskazan, te da na taj način, na primer, vršilac radnje može imati nameru da sa sebe skine odgovornost u još većem stepenu nego da je upotrebio pasivnu konstrukciju (u kojoj je nepoznati izvršilac odgovoran), podrazumeva da se i kod dekauzativnih predikata odvija kakvo pragmatičko defokusiranje. Up. *Gryta har veltet* ('Šerpa se prevrnula') nasuprot aktivno-kauzativnom *Jeg har veltet gryta* ('Ja sam prevrnuo šerpu') ili pasivnom *Gryta ble veltet* ('Šerpa je prevrnuta/Neko je prevrnuo šerpu').

Zaključujemo, dakle, da se termini dijateze i aktantske derivacije vrlo kompleksno odnose prema (minimalno) dvostepenom procesu dekauzativizacije, tako što deagentivizacija predstavlja aktantsku derivaciju u kojoj se menja leksička struktura glagolske lekseme, dok proces dekauzativizacije u užem smislu predstavlja pragmatičko defokusiranje koje u velikoj meri nalikuje pasivu. Od defokusiranja agensa kao pragmatičke operacije je mali korak do semantičke implikacije da se događaj odvija spontano, iako komunikativna perifernost učesnika ne povlači nužno njegovu semantičku opcionalnost (Paducheva 1998: 359).

U vezi sa pasivima treba napomenuti još i jedno zapažanje koje bi svakako u daljim istraživanjima trebalo pobliže ispitati, a tiče se *pasiva stanja* i njegovog odnosa prema predikaciji rezultata i dekauzativu generalno (up. 4.4.2.2). Pasiv stanja se u norveškom jeziku gradi isključivo perifrastično, pomoću glagola *være* ('biti') i participa perfekta glavnog glagola, i u norveškoj gramatičkoj literaturi je poznatiji pod imenom *være-pasiv* (Faarlund et al. 1997: 525; Golden et al. 2008: 70). Pasiv stanja perfektivnih glagola je fokusiran na rezultat procesa, i označava samo *trajno* stanje ili postignut rezultat, a norveške gramatike ne problematizuju činjenicu da se ovaj tip pasiva ne može kombinovati sa agentivnom dopunom.¹⁴² U skladu s ovim je interpretacija nekoliko

---

¹⁴² Interpretacija rečenica sa *være-pasivom* je u najvećoj meri dvosmislena, jer one mogu označavati prezent/preterit *være-pasiva* (*Kjolen er renset*. 'Haljina je očišćena' (~sada je čista), *Veien var åpnet* 'Put je bio otvoren' (~bio je prohodan)) ili perfekat/pluskvamperfekat *bli-pasiva*, čiji se pomenuti oblici mogu konstruisati i pomoću pomoćnog glagola *bli* ('postati') i pomoću glagola *være* ('biti'): *Kjolen er renset – Kjolen er blitt renset – Kjolen har blitt renset/Veien var åpnet – Veien var blitt åpnet – Veien hadde blitt åpnet*.

autora da postoje i *analitički oblici dekauzativa*, odnosno '*pasivni antikauzativi*' (Moreno 1985: 174; Kelstrup 2001: 61).

6.6.2 Odnos dekauzativa i medija

Za razliku od odnosa pasiva i dekauzativa, gde autori uočavaju određene srodnosti i preklapanja, ali ipak nastoje da objasne suštinske semantičke razlike, rasvetljavanje odnosa između medija i dekauzativa predstavlja svojevrsan izazov, primarno zbog terminološkog izjednačavanja. Tako švedski autori instance jasnih dekauzativnih glagola konsekventno nazivaju medijem (up. odeljak 6.2), što čini i Givon kada srodne semantičke realizacije skupno podvodi pod medij: *Ograda se lako lomi/Ograda je slomljena/Ograda se slomila* (Givón 2001b: 92), a povremeno može biti reč o kombinaciji termina (up. termin *antikauzativni mediopasiv*, Sandal 2011: 25). Ni norveški ni srpski jezik nemaju danas flektivni medij kao glagolsku dijatezu, već reč može biti o medijalnim glagolima, odnosno leksikalizaciji *semantičkog medija*:

- (184) a. *Trekket vaskes lett.* 'Presvlaka se lako pere'
b. *Mandore se teško ljušte.*

Ovde pod medijem podrazumevamo semantički medij, koji se u literaturi ponekad naziva potencijalnim pasivom ili, kada su u pitanju labilni glagoli, instancama ergativa (Faarlund et al. 1997: 668-669; Platzak 1998: 118; Haspelmath 2003: 225; Hundt 2007: 11), a osim što je distinkcija otežana deljenjem istih formalnih sredstava izražavanja, nije ih ni semantički uvek jednostavno razlučiti (Летучий 2006: 162):

- (185) *Ova vrsta stakla se lako lomi sama od sebe.*

Rečenica se može interpretirati i medijalno (staklo ima takva svojstva koja ga čine lako lomljivim) i dekauzativno (spontani proces, puca samo od sebe). Medijalna ili dekauzativna interpretacija može zavisiti i od konteksta, up. primer koji navodi Lemmens (Lemmens 1998: 74):

(186) *Žabe se lako dave.*

Bez dodatne kontekstualizacije se primer (186) tumači medijalno (lako ih je udaviti), ali uz odgovarajuću eksplikaciju:

(187) *Žabe se lako dave u vodi bez dovoljno kiseonika,*

interpretacija se pomera ka dekauzativnoj, odnosno žabama je lako da se (same) podave usled nedovoljno kiseonika.

Upadljivo je da skandinavski autori ne samo da medijem nazivaju srodne pojave markirane refleksivnim markerom, već istu nedoslednost prave i kod labilnih glagola, ne razlikujući dekauzativne glagole (*rulle, stanse, slutte, stoppe*) od medijalnih (*fotografere, selge, lagre*). Prvi imaju svoje kauzativne parnjake, dok se drugi pojavljuju na isti način kao i odgovarajuće refleksivno markirane instance potencijalnog pasiva:

- (188) a. *Hun fotografierer bra.* 'Lepo se slika' / 'Fotogenična je'
b. *Denne boka selger bra.* 'Ova knjiga se dobro prodaje'
c. *Vinen drikker bra.* 'Ovo vino se lako pije'

Dekauzativnu semantiku od medijalne razlikujemo primarno na osnovu (a) osobina učesnika na poziciji subjekta (inherentna svojstva), (b) sudbine agentivne komponente, i (c) temporalnih i aspekatskih restrikcija.

Pojave koje medij iskazuje tipično se odnose na *specifično svojstvo entiteta* o kome je reč (biti pitak, biti fotogeničan, biti periv), tako da se može reći da je ovo ujedno i semantička karakteristika koja ih odeljuje i od prototipičnih pasiva: upravo putem posedovanja određenog svojstva učesnik na poziciji subjekta ima određeni stepen odgovornosti za vršenje radnje označene glagolskom leksemom (radnja se ne bi mogla vršiti da učesnik nema sposobnost da kroz naznačenu aktivnost prođe). Ove konstrukcije se tipično se modifikuju priloškim dopunama koje označavaju način vršenja radnje

(tipično u poželjnim značenjima *lako* ili *dobro*) (up. Keyser & Roeper 1984: 384; Летучий 2006: 161; Hundt 2007: 7). Iz ovog aspekta konkurentne forme ovih konstrukcija mogu biti i atributske ili predikativne konstrukcije sa pridevima koji označavaju pogodnost/namenu (u norveškom jeziku primarno izvedene sufiksom *-bar*):

- (189) a. *Vino je pitko.*
b. *Bordet har sammenleggbare ben.* 'Ovaj sto ima sklopive nogare'
c. *Trekket er vaskbart.* 'Presvlaka je periva'

Letučij upoređuje instance medija sa pojavom instrumenta na mestu subjekta ('instrumentalne dijateze'): *Ovaj sapun dobro pere, Ovaj ključ otvara svaka vrata*, koje takođe možemo povezati preko komponente namenjenosti entiteta kakvoj svrsi (Летучий 2006: 160). Ovome su srodne konstrukcije koje se formalno mogu smatrati podizanjem ishodišnog objekta: *Trekket er lett å vaske* ('Presvlaka je laka za pranje') < *Å vaske trekket er lett*, up. *Mandore su težke za ljuštenje*.

Osim toga, druga tipična karakteristika medija je da sadrže modalnu komponentu (knjiga ima takva svojstva zbog kojih se može prodati, vino ima određene osobine zbog kog se može lako piti):

- (190) a. *Ova vrata se lako otvaraju.* → *Ova vrata mogu lako da se otvore.*
b. *Virke av alm bearbeides lett.* 'Drvo bresta se lako obrađuje' → *Virke av alm kan bearbeides lett.* 'Drvo bresta se može lako obraditi'

Postoji još jedan tip medijalne konstrukcije u norveškom jeziku, koja se konstruiše pomoću permisivno-kauzativnog glagola *la* u povratnoj kauzativnoj konstrukciji i predstavljaju alternativu povratnim medijalnim konstrukcijama koje impliciraju potencijalnost:

- (191) a. *Trekket lar seg vaske i maskin.* 'Presvlaka se pere u mašini'
b. *Virke av alm lar seg lett bearbeide.* 'Drvo bresta se lako obrađuje/da se lako obraditi'

Medij makar implicitno profiliše postojanje agensa, koji je na indirektan način odgovoran za vršenje aktivnosti, pogotovo ako se radi o lakoći/teškoći njenog izvršenja. Postojanje agensa se očituje i u tome što se medijalna značenja mogu pripisati konstrukcijama sa glagolima koji inače zbog nemogućnosti brisanja agentivne komponente ne mogu da se dekauzativizuju. Ukoliko je dekauzativ nemoguć iz semantičkih razloga, potencijalni pasiv može biti jedna od neprelaznih derivacija koja može da zauzme prazno mesto dekauzativa (Kulikov 1998: 142):

(192) *Ovaj sto se lako pravi.*

To su, dakle, slučajevi kojima se ne iskazuje kakav konkretan događaj, već su stativne prirode (nisu eventivni) i označavaju generalne pojave¹⁴³, te se dominantno iskazuju oblicima prezenta (Hundt 2007: 13). Za razliku do njih, dekauzativi označavaju jednokratne događaje i dominantno se pojavljuju u oblicima prošlog vremena.

Kada je u pitanju stepen leksikalizacije ili gramatikalizacije, primećujemo da su slučajevi dekauzativa leksikalizovaniji nego instance sa medijalnim značenjem. Po ovom osnovu je odnos dekauzativa i medija sličan odnosu dekauzativa i pasiva: dekauzativni glagoli su posebna leksema u odnosu na svoj kauzativni parnjak, i kao takvi se moraju lematizovati u rečniku. Za razliku od njih, medij predstavlja kontekstualno zavisnu *upotrebu* određene lekseme i ne može se posebno leksikalizovati, up. *On me uči španski* (učiti₁) – *Ja učim španski* (učiti₂) prema *Španski se lako uči* (*učiti se).

---

¹⁴³ Ovo je istovremeno i odgovor na pitanje koje postavlja Lemens o tome zašto su moguće rečenice tipa *Zečevi se lako ubijaju*, ali ne i *Meri se lako ubija*. Specifična referenca (Meri) pretpostavlja jednokratni događaj, dok pluralni subjekat pretpostavlja iterativnost, mogućnost ponavljanja radnje koji čini obrazac prema kom se može vršiti radnja (Lemmens 1998: 4).

7 ZAKLJUČAK

7.1 Opšti zaključci istraživanja

Predmet rada je semantička analiza verbalnih kauzativnih konstrukcija u norveškom i srpskom jeziku, sa osnovnim teorijskim polazištem u širem kognitivno-funkcionalnom okviru baziranom na teoriji prototipa i analizi semantičkih uloga. Primarnim ciljevima rada se mogu smatrati sprovođenje detaljne analize eksterne faktitivne kauzacije iskazane analitičkim kauzativnim konstrukcijama iz perspektive jednog jezika (norveškog), a potom i analiza datih konstrukcija iz kontrastivne (norveško-srpske) perspektive.

Iako je kauzativistička literatura zavidnog obima, a istraživanja se više od 40 godina vrše u gramatičkim, semantičkim i tipološkim studijama, analiza je pokazala da i dalje postoji visok stepen terminološke neujednačenosti čak i po pitanju predmeta istraživanja (pojmovi kauzacije, kauzalnosti i kauzativnosti). Uočavamo da je semantička supklasifikacija, i dalje dominantno zasnovana na bazičnoj distinkciji između direktne i indirektno kauzacije, još uvek daleko od zaokruženosti i zahteva nastavak rada na finom nijansiranju unutarjezičkih specifičnosti.

Budući da se u radu polazi od pretpostavke da kauzativnost kompleksna pojmovno-semantička kategorija koja izražava našu konceptualizaciju kognitivno bazičnih uzročno-posledičnih odnosa, jedan od prvih koraka u istraživanju bilo je nužno definisanje kompleksne *kauzativne situacije*. Ona je definisana kao makrosituacija koja se dominantno interpretira kao odnos dva događaja, a budući da smo ustanovili kako je fokus kauzativnog događaja dominantno na rezultatu koji nastaje kao posledica aktivnosti, pri čemu se uzročni događaj ređe jezički eksplicira, ova makrosituacija se može interpretirati i kao delovanje pojedinačnog entiteta na entitet ili događaja na individualni entitet. Kauzativna situacija čini prototip tranzitivnog situacionog okvira i kao takva prototipično pretpostavlja učešće dva konceptualno maksimalno odeljena učesnika različitog odnosa snaga i različitog stepena aficiranosti (agens, pacijens).

Potom je izvršena nužna identifikacija mogućih gramatičkih i leksičkih sredstava kojima se analiziranom paru jezika ova kategorija može formalno kodirati, kao i

smeštanje verbalnih kauzativnih konstrukcija u sistem mogućih formalnih izraza kauzativnosti. Polazeći od utemeljene distinkcije između analitičkih, morfoloških i leksičkih kauzativa utvrdili smo da oba jezika na raspolaganju imaju složen sistem produktivnih i manje produktivnih formalnih sredstava izražavanja supkomponenti kauzativne makrosituacije, pri čemu se i same kauzativne konstrukcije moraju posmatrati kao prototipske kategorije sa nejasnim granicama i velikim brojem prelaznih oblika između dve supkategorije, što svakako u tradicionalnijim formalnim analizama, koje zahtevaju strogu pripadnost konstrukcije jednom ili drugom podtipu, predstavlja ne tako mali izazov. Na kontinuumu kauzativnih konstrukcija smo na taj način rasporedili kauzativne konstrukcije od manje kompaktnih (dva glagola u dve odvojene klauze), preko perifrastičnih konstrukcija sa složenim predikatom i polimorfemskih struktura (morfološki kauzativ), pa sve do naj sintetičnijih oblika kod kojih se ne može razaznati odeljeni element kodirane kauzacije (leksički kauzativ), uz mnogobrojna preklapanja koja se prvenstveno tiču supkategorizacije neproduktivnih morfoloških kauzativa i visokog stepena leksikalizovanosti određenih analitičkih kauzativnih konstrukcija u obliku sintagme. Ustanovili smo takođe da oba jezika pokazuju visok stepen poklapanja po pitanju neproduktivnih tvorbenih modela klasično shvaćene kauzativizacije, da morfološke kauzative grade dominantno kao faktitive (od imenskih tvorbenih osnova), ali i da postoji određeni stepen divergencije koji se prvenstveno tiče produktivnog obrazovanja analitičkih kauzativnih konstrukcija uz pomoćne kauzativne glagole u norveškom jeziku (visok stepen gramatikalizacije konstrukcije), pri čemu srpski jezik gradi odgovarajuću kauzativnu konstrukciju pomoću generičnih jednokomponentnih kauzativnih glagola koji i dalje čuvaju punoznačnost svoje semantičke strukture (visok stepen leksikalizacije).

U semantičkoj analizi kauzativnosti pošli smo pravcem analize učesnika kauzativne situacije, a potom smo na osnovu analize njihovog saodnosa identifikovali i istražili osnovne tipove kauzacije koje u norveškom jeziku kodiraju analitički kauzativi.

Utvrdili smo da kauzativna situacija ima minimalnu učesniku strukturu od dva učesnika (kauzator i pacijens/kauzator i kauzant) ukoliko je u pitanju nemedijativna kauzacija, dok instance medijativne kauzacije karakteriše prisustvo tri učesnika: kauzatora koji inicira radnju i kauzanta koji najčešće kao kakav semiagentivni učesnik

efektivno sprovodi radnju nad pacijensom. Ulozi kauzatora smo takođe pristupili s pozicije prototipičnosti, i ustanovili sledeće:

(a) Tradicionalno shvaćena uloga agensa kao voljnog entiteta koje svesno i namerno inicira radnju je zapravo preuska jer nužno pretpostavlja izjednačavanje celokupne uloge agensa sa taksonomskom klasom ljudskog bića, i iz aspekta teorije prototipa ovu ulogu posmatramo šire, kao proto-agensa.

(b) Kriterijalnim obeležjem kauzatora mora se smatrati osobina iniciranja radnje koja dovodi do primetne promene stanja drugog učesnika, te se tako kao prouzrokovači javljaju i manje prototipični agensi koji su percipirani kao izazivači određenih procesa: prirodne sile, neživi entiteti, situativni i eventivni agensi, te bezlični generalizovani kauzator.

(c) Iako se prototipični agens smatra prototipičnim kauzatorom, ustanovili smo da njegove osobine svesti, sposobnosti voljnog planiranja i namernog iniciranja radnje nisu osobine koje većina kauzativnih glagola licencira. Samo kauzativni glagoli koji u svom semantičkom sadržaju specificuju uzročni događaj putem specifičnog načina vršenja radnje koji je odlika ljudskog bića (kao što su namera, korišćenje instrumenata) licenciraju specifične kauzatore, dok je za ostale kauzativne glagole taksonomska kategorija kauzatora nemarkirana. Istim tipom kauzativne konstrukcije mogu se kodirati i neplanirana izazivanja promene stanja, kao i veliki broj slučajeva akcidentne kauzacije.

Analiza kauzanta pokazala je da je to zaista uloga specifična za analitičke kauzative, a ovaj učesnik najbolje pokazuje kako se učenik koji deli malo osobina sa prototipom nalazi na periferiji kategorije. U tranzitivnim analitičkim kauzativima, kao i u dvopersonalnim sintetičkim kauzativima, on vrši posredničku funkciju tako što uz manji ili veći stepen otpora izvršava radnju koju je inicirao kauzator, i možemo ga u velikoj meri izjednačiti sa aficiranim agensom. U neprelaznim analitičkim kauzativima on pokazuje viši stepen pogođenosti radnjom, ima više protopacijentivnih svojstava i obično označava učesnika koji prolazi kroz nevoljne promene stanja koje nisu pod njegovom kontrolom. U konstrukcijama poput benefaktivnog kauzativa se kao kauzant kodira tipični uposlenik, on je pragmatički redundantan i formalno se može izostaviti.

Pacijens, kao učesnik čijom se promenom stanja završava kauzalni lanac je u kauzativnim konstrukcijama jednoznačno potpuno aficiran učesnik. Predikacija rezultata

tipično je stativne semantike, pri čemu se novonastalo rezultatno stanje dominantno iskazuje pridevima i participima.

Odnos učesnika, definisan dominantno putem pojmova kao što su iniciranje radnje, odgovornost, kontrola, posrednost uticaja i tip rezultata, poslužio je kao osnova za izdvajanje pet tipova kauzacije koje izražavaju norveški analitički kauzativi sa pomoćnim glagolima *få* (u primarnom značenju 'dobiti') i *gjøre* (u primarnom značenju 'činiti'). To su (a) efektivna, (b) induktivna, (c) afektivna, (d) evaluativna i (e) intrapersonalna kauzaciju, svaka sa više podtipova, a kao posebni, šesti tip izdvajamo benefaktivnu kauzaciju kodiranu posebnim tipom konstrukcije koja je u norveškoj gramatičkoj literaturi poznata pod nazivom *få*-pasiv.

Pod **efektivnom kauzacijom** podrazumevamo tip kauzacije u kojoj predikacija rezultata podrazumeva dešavanje ili stanje konceptualizovano kao spontanu posledicu, pri čemu kauzant nevoljno prolazi kroz aktivnost ili se nalazi u stanju koje nije u okvirima njegove sopstvene kontrole. Kauzanti ovakvih konstrukcija su pretežno pacijentivnog tipa, jer pokazuju manjak kontrole nad procesom kojim su aficirani i to bez obzira na stepen kontrole uzročnika, koja je u ovom tipu kauzacije defokusirana. Ovaj tip kauzacije kodiraju konstrukcije s oba pomoćna glagola.

Pod **induktivnom kauzacijom** podrazumevamo tip kauzacije koji nužno podrazumeva animatnog učesnika kao kauzanta, a kako je rezultat uvek akcionog tipa, predikacija rezultata je uvek kakva glagolska leksema (kodiraju je samo konstrukcije sa pomoćnim glagolom *få*). Osnovna dva podtipa čine manipulativna i motivaciona kauzacija, koje primarno razlikuju voljnost i stepen kontrole koju zadržava kauzant. *Manipulativna kauzacija* je uvek interpersonalna kauzacija, pri čemu su i koercivne i stimulativne instance manipulativne kauzacije zasnovane na neravnoteži kontrole, a stepen kontrole kauzatora je uvek nadređen stepenu kontrole kauzanta. Kauzator je svesni inicijator aktivnosti, dok je stepen kontrole kauzanta varijabilan i može se gradirati od minimalnog (prisila) ka maksimalnom (verbalna instrukcija). Najvažnija karakteristika *motivacione kauzacije* je voljni aspekt delovanja kauzanta. Za razliku od manipulativne kauzacije, u kojoj je kauzant u lancu kontrole nedvosmisleno na nižem stepenu skale od kauzatora, te svih tipova efektivne kauzacije, kod kojih je aktivnost/stanje kauzanta reakcijskog tipa, kod motivacione kauzacije posledica je svesnog tipa jer postoji jasna

voljna odluka kauzanta da započne sprovođenje aktivnosti. Kauzator motivacione kauzacije konceptualizuje se primarno kao *događaj X* koji kauzant Y pojmi i odluči da dela vršeći aktivnost Z koja je pod njegovom kontrolom.

Pod **afektivnom kauzacijom** podrazumevamo više modela kauzacije koji se odnose na izazivanje psiholoških, mentalnih i emotivnih reakcija ili stanja kod kauzanta, na osnovu čega izdvajamo četiri podtipa afektivne kauzacije, a to su *afektivna emotivna*, *afektivna mentalna*, *afektivna volitivna* i *afektivna reaktivna kauzacija*. Učesnici afektivne kauzacije su najmanje prototipični učesnici kauzativne situacije (kauzator-stimulus i kauzant-doživljavač). Za sva četiri tipa afektivne kauzacije je važno naglasiti da se u ulozi kauzanta mora pojaviti učesnik koji ispunjava nužne karakteristike entiteta koji ima sposobnost da misli, oseća ili želi, te se kao kauzant dominantno pojavljuje čovek kao taksonomska klasa. Afektivna emotivna kauzacija je jedini podtip u kom se uzrokovani događaj konceptualizuje i kao stanje i kao aktivnost, zbog čega je to jedini podtip koji se kodira obema konstrukcijama.

Pod **intrapersonalnom kauzacijom** podrazumevamo jedini tip kauzacije gde se i semantički i formalno markira *kauzacija u sferi istog lica*, dakle, sa koreferencijalnošću kauzatora i kauzanta. Intrapersonalna kauzacija u norveškom jeziku čini relativno razvijen kontinuum manje ili više stimulativnih značenja u kojima kauzator uspeva da prevlada svoju inicijalnu statičnost.

Pod **evaluativnom kauzacijom** podrazumevamo tip kauzacije koji se može odrediti kao *kauzativnost subjektivne ocene*. Poređenja se vrše u odnosu na entitete za koje kauzant smatra da subjektivno podseća na njih, iako poređenje nije realno, a reč je najčešće o privremenoj promeni fizičkog izgleda čoveka. Za razliku od drugih tipova kauzacije, kod kojih promena stanja nastaje akumulacijom efekta, evaluativna kauzacija podrazumeva privremenost koja se ogleda u tome što stanje traje koliko i istovremeno dejstvo kauzatora/samo dok je prisutan kauzator.

Pod **benefaktivnom kauzacijom** podrazumevamo instance nužno medijativnog kauzalnog lanca koji se odlikuje dvama bitnim karakteristikama, kao što su manje tipični kauzator koji postaje aficiran time što mu se pridružuje komponenta benefaktivnosti i izostajanje semantički nužnog kauzanta u formalnoj strukturi. Ovaj tip kauzacije se može izraziti pomoću nekoliko sredstava, ali ga u radu povezujemo sa njegovim produktivnim

izrazom u vidu tzv. 'få-pasiva', čijih nekoliko semantičkih interpretacija takođe analiziramo u svetlu teorije prototipa, kao kontinuum čije učesnike na poziciji subjekta povezuje upravo komponenta benefektivnosti.

U poslednjem poglavlju smo analizirali odnos kauzativa i pripadajućeg mu dekauzativa, odn. glagola koji se javlja kao njegov parnjak, pri čemu se oni prototipično nalaze u svojevrsnom odnosu glagolske metonimije jer označavaju dve različite perspektivizacije jedne situacije (kauzirana: nekauzirana promena stanja). Oba jezika pripadaju podsistemu u kom dominira proces antikauzativizacije, odnosno formalnog markiranja uklanjanja kauzatora iz učesničke strukture. Uprkos etabliranim stavovima, utvrdili smo da na poziciji subjekta dekauzativnog predikata ne mora biti nužno neživi entitet u ulozi pacijensa, iako je to prototipični slučaj, te da dekauzativni glagol nije nužno neprelazan, jer je markiran odsustvom komponente kauzativnosti, dok u njegovom semantičkom sadržaju ostaju preostale komponente. Uprkos tome što dekauzativi mogu označavati spontanu promenu stanja (tipično shvaćenu kao rast entropije), dekauzativizacija je izuzetno složen proces semantičkog i pragmatičkog defokusiranja, pri čemu je za dekauzative karakteristično to da su inkompatibilni sa učešćem prototipičnog agensa (deagentivizacija), a ne sa eksternom kauzacijom *per se*. Dekauzativni predikati mogu kodirati komponentu uzroka na periferiji, ali to mora biti manje prototipičan učesnik, najčešće situativog ili eventivnog tipa.

Iz kontrastivne perspektive se kao najvažniji zaključci nameću sledeći. Iako oba jezika pokazuju veoma visok stepen korespondentnosti kada su u pitanju mehanizmi formalnog kodiranja kauzativnih i dekauzativnih predikata (na primer, sa dominantnim markiranjem dekauzativa pomoću polifunkcionalnog reflektivnog markera), te pokazuju mogućnost da se na mestu kauzatora jave isti tipovi manje ili više tipičnih agentivnih učesnika, semantičko kodiranje kauzacije pokazuje visok stepen nepodudarnosti. Ukoliko postoji konceptualna podudarnost, tj. situacija se konceptualizuje kao kauzativna i u norveškom i u srpskom jeziku, norveške analitičke konstrukcije u srpskom jeziku imaju svoje ekvivalente kao analitički kauzativ (na primer, *gjøre noen søvnig – činiti koga pospanim; få noen til å gå i banken – naterati koga da ode u banku*) i sintetički kauzativ (*gjøre noen sint – naljutiti koga; få noe til å smelte – istopiti nešto*). Kod ekvivalenata u vidu sintetičkih kauzativa se KS u srpskom jeziku kodira kao direktnija od norveškog

parnjaka, te neretko dolazi do značajnijih semantičkih preoblikovanja, kao što su različite metonimijske promene fokusa: *få noen til å gispe – uspavati koga* ('izazivati zevanje') ili *få noen til å blø neseblod – raskrvariti* (kome nos). Ne čudi što je najviši stepen formalnog i semantičkog preklapanja između norveškog i srpskog jezika u sferi *induktivne manipulativne kauzacije* jer upravo interpersonalna kauzacija, u kojoj kauzant deluje svesno i faktički je sprovodnik radnje, nalazi svoj tipični iskaz u analitičkoj konstrukciji. Shodno formalnim sredstvima koja su datom jeziku na raspolaganju, odgovarajući ekvivalenti u srpskom jeziku zahtevaju veći stepen eksplikacije semantičkog podtipa kauzacije. Za razliku od norveškog jezika, za koji smo ustanovili da desemantizovanost pomoćnog KG *få* može u nekim slučajevima dovesti do dve različite interpretacije odgovarajuće KS, u srpskom jeziku jasno se mogu supkategorizovati na osnovu izbora autosemantičnog glagola kojim se iskazuje predikacija uzroka. Drugi tip kauzacije koji u srpskom jeziku ima dosledne kauzativne korelate, jesu *afektivna emotivna* i *afektivna reaktivna kauzacija*, čiji su izrazi tipično u obliku sintetičkih kauzativa poput *zabrinuti, razveseliti, (ra)žalostiti, rastužiti, rasplakati, nasmejati, začuditi, razbesneti, razdražiti, postideti, onespokojiti*.

Ukoliko postoji *konceptualna nepodudarnost*, ona se najčešće tiče situacije u kojoj kauzativnoj situaciji u norveškom jeziku odgovara kakva *dekauzativna situacija* u srpskom jeziku. U tim slučajevima konstrukcija dozvoljava iskazivanje uzroka na periferiji. Ovakvi slučajevi dominiraju u svim instancama efektivne, te afektivne volitivne i evaluativne kauzacije. Uzrok se tada dominantno iskazuje uzročnim i lokativnim predložsko-padežnim sintagmama (*X gjør noen kvalm – nekome je muka od X; X får sauen til å miste all ulla – ovca gubi krzno zbog X; måneskinnet får elva til å glitre – reka se presijava na mesečini*) ili kakvim nesegmentalnim formalnim markerom (*det å gå opp trappa får meg til å hoste – kašljem kad se penjem uz stepenice*). Najniži stepen ekvivalentnosti imamo u slučajevima kada je situacija u norveškom konceptualizovana kao kauzativna, a u srpskom jeziku kao nekauzativna, dominantno sa benefaktivnom komponentom (*X får maskinen til å vare lenge – mašina traje dugo (X-u); X får fjernkontrollen til å fungere – daljinski upravljач (X-u) ponovo radi*).

7.2 Perspektive daljeg istraživanja

Iako smatramo da smo u istraživanju ukazali na neke osnovne karakteristike semantičkog kodiranja kauzativnosti u norveškom jeziku i ukazali na osnovne pravce (ne)podudarnosti između norveškog i srpskog jezika, ova tema zahteva dalji intenzivan rad na ispitivanju problematike kauzativnosti.

Jedan od glavnih pravaca daljeg istraživanja iz intrajezičke perspektive jesu svakako istraživanja drugih tipova kauzacije, prvenstveno permisivne i prohibitivne kauzacije. Osim toga, kao interesantna i aktuelna tema nameće se analiza povratnih analitičkih kauzativnih konstrukcija (*ikke la vente på seg, gjøre seg forstått*). U analizi predikacije rezultata potrebna je detaljnija analiza participskih konstrukcija i njihove korelacije sa inkorporacijom uzrokovane promene stanja. Pristup koji smo koristili nije inkompatibilan sa dijahronijskim istraživanjima, tako da se kao polje istraživanja svakako otvara i analiza istorijskog razvoja analitičkih konstrukcija.

Od posebnog značaja smatramo pravac istraživanja koji bi bio usmeren ka tvorbenoj analizi imenica izvedenih od kauzativnih glagola u oba jezika, budući da je svetska kauzativistika već skrenula pažnju na to da deverbativi ovog tipa na različite načine vrše inkorporaciju argumenata (aktivnost, poseban deo aktivnosti, kauzator, pacijens, instrument vršenja radnje, rezultat, lokacija vršenja radnje i sl.).

Osim toga što se svi ovi aspekti svakako mogu obraditi i iz kontrastivne perspektive, osnovnim zadatkom budućih kontrastivnih istraživanja smatramo detaljnu supkategorizaciju semantičkih polja koja obuhvataju sintetički kauzativi. Na njih se u tradicionalnim istraživanjima obraća nešto manja pažnje jer se pretpostavlja relativna jednostavnost semantičkog modela, koji podrazumeva vidljivu promenu kakvog materijalnog svojstva entiteta. Ipak, kako naša analiza ukazuje, upravo na ovom polju možemo očekivati veći stepen formalne divergencije, te je od ključnog značaja ustanoviti jasne leksičke odnose.

LITERATURA

Ackerman, Farrell & John Moore (1999). Syntagmatic and paradigmatic dimensions of causee encodings. *Linguistics and Philosophy* 22: 1-44.

Åfarli, Tor Anders (1987). Lexical Structure and Norwegian Passive and Ergative Constructions. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 29.

Alanović, Milivoj (2004). Prilog tipologiji agensa (na primerima iz srpskog, francuskog i nemačkog jezika). *Prilozi proučavanju jezika* 35: 193-204.

Алановић, Миливој (2005). Типологија и кореференцијалност агенса у српском, француском и немачком језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLVIII/1-2*: 151-232.

Алановић, Миливој (2011). *Каузативност – манипулативност: од концепта ка форми*. Нови Сад: Филозофски факултет.

Alexiadou, Artemis (2010). On the Morphosyntax of (Anti)Causative Verbs. In M. Rappaport Hovav, E. Doron & I. Sichel (eds.), *Lexical Semantics, Syntax and Event Structure* (pp. 177-203). Oxford: Oxford University Press.

Alexiadou Artemis, Elena Anagnostopoulou & Florian Schäfer (2006). The properties of anticausatives crosslinguistically. In M. Frascarelli (ed.), *Phases of Interpretation* (pp. 175-199). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Alexiadou, Artemis & Florian Schäfer (2006). Instrument Subjects Are Agents or Causers. In D. Baumer et al. (eds.), *Proceedings of the 25th West Coast Conference on Formal Linguistics* (pp. 40-48). Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.

Andersson, Erik (1994). *Grammatik från grunden: en koncentrerad svensk satslära*. Uppsala: Hallgren och Fallgren.

Annerholm, Hjalmar (1956). *Studier över de inkoativa verben på na(n) i gotiskan och de nordiska fornspråken* (Stockholm Studies in Scandinavian Philology 14). Lund: Carl Bloms Boktryckeri.

Апресјан, Јури Д. (1992). *Lexical Semantics. User's Guide to Contemporary Russian Vocabulary*. Ann Arbor, MI: Karoma Publishers.

Арутюнова, Нина Давидовна (1976). *Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы*. Москва: Наука.

Babby, Leonard H. (1993). Hybrid causative constructions: Benefactive causative and adversity passive. U B. Comrie & M. Polinsky (ur.), *Causatives and Transitivity* (str. 343-367). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Batistić, Tatjana (1978). O nekim aspektima analize kauzativnih glagola. *Južnoslovenski filolog XXXIV*: 59-87.

Beavers, John & Andrew Koontz-Garboden (2013). In defense of the reflexivization analysis of anticausativization. *Lingua 131*: 199-216.

Bilandžija, Sofija (2005). *Sinonimija i semantička ekvivalencija glagola kretanja u srpsko-norveškom rečniku* (magistarski rad). Beograd: Filološki fakultet.

Bilandžija, Sofija (2012). *Kontrastivni metajezički input i usvajanje kauzativnih konstrukcija u norveškom jeziku*. Izlaganje na Četvrtom međunarodnom kongresu Primenjena lingvistika danas, Beograd 2012.

Clark, Eve V. (2005). Resultant states in early language acquisition. In D. Diskin Ravid & H. Bat-Zeev Shyldkrot (eds.), *Perspectives on Language and Language Development. Essays in Honor of Ruth A. Berman* (pp. 175-190). Dordrecht: Springer.

Clark, Herbert H. & Eve V. Clark (1977). *Psychology and Language: An Introduction to Psycholinguistics*. New York/Chicago: Harcourt Brace Jovanovich.

Cohen, Leslie B. & Lisa M. Oakes (1993). How Infants Perceive a Simple Causal Event. *Developmental Psychology 29* (3): 421-433.

Cohen, Leslie B. et al. (1998). The Development of Infant Causal Perception. In A. Slater (ed.), *Perceptual development: Visual, auditory and speech perception in infancy* (pp. 167-209). East Sussex, UK: Psychology Press Ltd.

Colleman, Timothy (2010). The benefactive semantic potential of 'caused reception' constructions. A case study of English, German, French, and Dutch. In F. Zúñiga & S. Kittilä (eds.), *Benefactives and malefactives: typological perspectives and case studies* (pp. 219-243). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Comrie, Bernard (1976). The syntax of causative constructions: cross-language similarities and divergences. In: M. Shibatani (ed.), *Syntax and Semantics 6* (pp. 261-312). New York: Academic Press.

Comrie, Bernard (1985). Causative verb-formation and other verb-deriving morphology. In T. Shopen (ed.), *Language typology and syntactic description III: Grammatical categories and the lexicon* (pp. 301-348). Cambridge: Cambridge University Press.

- Comrie, Bernard (1989). *Language universals and linguistic typology. Syntax and morphology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Croft, William (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Croft, William (1998). The Structure of Events and the Structure of Language. In M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure, Vol. 1* (pp. 67-92). New Jersey/London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cruse, D.A. (1973). Some Thoughts on Agentivity. *Journal of Linguistics* 9: 11-23.
- Davis, Anthony & Jean-Pierre Koenig (2000). Linking as constraints on word classes in a hierarchical lexicon. *Language* 76: 56-91.
- DeLancey, Scott (1991). Event Construal and Case Role Assignment. *Proceedings of the Seventeenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: General Session and Parasession on The Grammar of Event Structure*, pp. 338-353.
- Delbecq, Nicole & Bert Cornillie, eds. (2007). *On Interpreting Construction Schemas: From Action and Motion to Transitivity and Causality*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Dixon, R.M.W. (1982). *Where have all the adjectives gone?: And other essays in semantics and syntax*. The Hague: Mouton.
- Dixon, R.M.W. (2000). A typology of causatives: form, syntax and meaning. In R.M.W. Dixon & A. Y. Aikhenvald (eds.), *Changing valency. Case studies in transitivity* (pp. 30-83). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dixon, R.M.W. & Aleksandra Y. Aikhenvald, eds. (2000). *Changing valency. Case studies in transitivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dixon, R.M.W. (2005). *A Semantic Approach to English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Dowty, David (1979). *Word meaning and Montague grammar. The semantics of verbs and times in generative semantics and in Montague's PTQ*. Dordrecht: Reidel.
- Dowty, David (1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67: 547-619. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/415037>

Durst-Andersen, Per & Michael Herslund (1996). The syntax of Danish verbs: lexical and syntactic transitivity. In Elisabeth Engberg-Pedersen et al. (eds.), *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar* (pp. 65-102). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Enger, Hans-Olav (2000). Verbendelsen -s i norsk bokmål: Bøying eller avledning? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 18/1: 9-36.

Enger, Hans-Olav & Kristian Emil Kristoffersen (2000). *Innføring i norsk grammatikk. Morfologi og syntaks*. Oslo: LNU, Cappelen Akademisk Forlag.

Evans, Vyvyan & Melanie Green (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Faarlund, Jan Terje (1978). *Verb og predikat. Ein studie i norsk verbalsemantikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Faarlund, Jan Terje (1992). *Norsk syntaks i funksjonelt perspektiv. Revidert utgåve*. Oslo: Universitetsforlaget.

Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Farber, Judith (1976). *The Semantics of Causative Verbs* (doktorska disertacija). New Jersey: Rutgers University.

Fauconnier, Gilles & Mark Turner (1996). Blending as a Central Process of Grammar. In A. Goldberg (ed.), *Conceptual Structure, Discourse, and Language* (pp. 113-130). Stanford, California: CSLI Publications.

Fellbaum, Christiane (2002). Autotroponymy. In Y. Ravin & C. Leacock (eds.), *Polysemy. Theoretical and Computational Approaches* (pp. 52-67). Oxford: Oxford University Press.

Fillmore, Charles (1968). The case for Case. In E. Bach & R.T Harms (eds.), *Universals in Linguistic Theory* (pp. 1-90). New York: Holt.

Fodor, Jerry (1970). Three reasons for not deriving 'kill' from 'cause to die'. *Linguistic Inquiry* 1/4: 429-438.

Frawley, William (1992). *Linguistic Semantics*. New Jersey/London: Lawrence Erlbaum Associates.

- Geeraerts, Dirk, ed. (2006). *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, Dirk (2010). *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- Geeraerts, Dirk & Hubert Cuyckens, eds. (2007). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Genušiene, Emma (1987). *The Typology of Reflexives*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Gilquin, Gaetanelle (2007). Causing oneself to do something: The psychodynamics of causative constructions. In E. Miyares Bermúdez & L. Ruiz Miyares (eds.), *Linguistics in the 21st Century* (pp. 37-46). Cambridge: Cambridge Scholars Press.
- Givón, Talmy (1975). Cause and control: on the semantics of interpersonal manipulation. In J. P. Kimball (ed.), *Syntax and Semantics 4* (pp. 59-89). New York: Academic Press.
- Givón, Talmy (2001a). *Syntax: An Introduction. Volume 1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Givón, Talmy (2001b). *Syntax: An Introduction. Volume 2*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Goddard, Cliff (1998). *Semantic Analysis. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University press.
- Goldberg, Adele E. (2001). Patient arguments of causative verbs can be omitted: the role of information structure in argument distribution. *Language Sciences* 23/4-5: 503-524.
- Goldberg, Adele (2010). Verbs, Constructions, and Semantic Frames. In M. Rappaport Hovav, E. Doron & I. Sichel (eds.), *Lexical Semantics, Syntax and Event Structure* (pp. 39-58). Oxford: Oxford University Press.
- Golden, Anne, Kirsti MacDonald & Else Ryen (¹1996). *Norsk som fremmedspråk. Grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Golden, Anne, Kirsti MacDonald & Else Ryen (³2008). *Norsk som fremmedspråk. Grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Greenall, Rurik Thomas (2004). *A minimalist analysis of English and Norwegian psych-verbs* (doktorska disertacija). Trondheim: NTNU.
- Gropen, Jess, Steven Pinker, Michelle Hollander & Richard Goldberg (1991). Affectedness and direct objects: The role of lexical semantics in the acquisition of verb argument structure. *Cognition* 41: 153-195.

- Hagen, Jon Erik (2000). *Norsk grammatikk for andrespråklærere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Haiman, John (1980). The Iconicity of Grammar: Isomorphism and Motivation. *Language* 56/3: 515-540. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/414448>
- Hamon, Sophie (2006). La cause linguistique. *Linx* 54: 49- 60. dostupno na: <http://linx.revues.org/502>
- Hanssen, Eskil, Else Mundal & Kåre Skadberg (1975). *Norrøn grammatikk. Lydlære, formlære og syntaks i historisk framstilling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haspelmath, Martin (1987). *Transitivity alternations of the anticausative type*. Universität zu Köln: Institut für Sprachwissenschaft (Arbeitspapier nr. 5, Neue Folge).
- Haspelmath, Martin (1993). More on the typology of inchoative/causative verb alternations. In B. Comrie and M. Polinsky (eds.), *Causatives and Transitivity* (pp. 87-111). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Haspelmath, Martin (2003). The Geometry of Grammatical Meaning: Semantic Maps and Cross-Linguistic Comparison. In M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure, Vol. 2* (pp. 211-242). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Haugen, Odd Einar (1993). *Grunnbok i norrønt språk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Хазагеров, Т.Г. (1998). Каузативность: статус и эволюция средств выражения в русском языке. *Филологический вестник Ростовского государственного университета* 2: 23-28.
- Heggstad, Leiv (1975 [1931]). *Norsk grammatikk. Større utgåve. Faksimileutgåve*. Oslo: Tanum-Norli.
- Henschel, Elke & Petra M. Vogel (2009). *Deutsche Morphologie*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56: 251-299. dostupno na: <http://links.jstor.org/sici?sici=0097-8507%28198006%2956%3A2%3C251%3ATIGAD%3E2.0.CO%3B2-U>
- Hundt, Marianne (2007). *English mediopassive constructions. A cognitive, corpus-based study of their origin, spread, and current status*. Amsterdam, New York: Rodopi.

Iordanskaja, Lidija & Igor Mel'čuk (2002). *Conversif ou Causatif ? Cahiers de lexicologie 80 (1): 105-119.*

Ivić, Milka (2000). O modifikatoru „uloge“ agens. *Južnoslovenski filolog LVI/1-2: 463-467.*

Ивић, Милка (2002). О појму 'одговорност' и 'агентивној' улози оруђа за вршење радње. *Јужнословенски филолог LVII: 15-22.*

Jørgensen, Nils & Jan Svensson (1989). *Nusvensk grammatik*. Malmö: Liber.

Kallulli, Dalina (2004). De-agentivized causers or non-active causative predications. *Pre-conference Proceedings of the Workshop "Demoting the Agent: Passive and other Voice-related Phenomena"*, November 25-27, University of Oslo, pp. 59-66.

Kelstrup, Søren (2001). *Introduktion til typologi*. København: Institut for Almen og Anvendt Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Kemmer, Suzanne (2003). Human Cognition and the Elaboration of Events: Some Universal Conceptual Categories. In M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure, Vol. 2* (pp. 89-118). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Kemmer, Suzanne & Arie Verhagen (1994). The grammar of causatives and the conceptual structure of events. *Cognitive Linguistics 5/2: 115-156.*

Keyser, Samuel Jay & Thomas Roeper (1984). On the Middle and Ergative Constructions in English. *Linguistic Inquiry 15/3: 381-416.* dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/4178392>

Kittilä, Seppo & Fernando Zúñiga (2010). Benefaction and malefaction from a cross-linguistic perspective. In F. Zúñiga & S. Kittilä (eds.), *Benefactives and malefactives: typological perspectives and case studies* (pp.1-28). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Клајн, Иван (2002). *Творба речи у савременом српском језику. I: Слагање и префиксација*. Београд, Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Матица српска.

Клајн, Иван (2003). *Творба речи у савременом српском језику. II: Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Koontz-Garboden, Andrew (2005). On the typology of state/change of state alternations. In G. Booij & J. van Marle (eds.), *Yearbook of Morphology 2005* (pp. 83-117). Dordrecht: Springer.

Koontz-Garboden, Andrew (2009). Anticausativization. *Natural Language and Linguistic Theory* 27: 77–138.

Koontz-Garboden, Andrew & Beth Levin (2005). The morphological typology of change of state event encoding. In G. Booij et al. (eds). *On-line Proceedings of the Fourth Mediterranean Morphology Meeting (MMM4), Catania, 21-23. September 2003*, pp.185-194.

Korponay, Béla & Ildikó Nagy (2013). Internal and External Causation. *Argumentum* 9: 234-238.

Kovačević, Miloš (1988). *Uzročno semantičko polje*. Sarajevo: Svjetlost.

Kristoffersen, Kristian Emil, Hanne Gram Simonsen & Andreas Sveen, red. (2005). *Språk. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kulikov, Leonid I. (1998). Passive, anticausative and classification of verbs: the case of Vedic. In L. Kulikov & H. Vater (eds.), *Typology of verbal categories. Papers presented to Vladimir Nedjalkov on the occasion of his 70th birthday (Linguistische Arbeiten, 382)* (pp. 139-153). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Kulikov, Leonid I. (2001). Causatives. In M. Haspelmath et al. (eds.), *Language Typology and Language Universals, Vol. 2* (pp. 886-898). Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Kulikov, Leonid (2011). Drifting between passive and anticausative. True and alleged accent shifts in the history of Vedic -ya- presents. *Journal of Language Relationship (Вопросы языкового родства)* 6: 185–215.

Кустова, Г.И. & Е. В. Падучева (1994). Словарь как лексическая база данных. *Вопросы языкознания* 1994/4: 96-105.

Lakoff, George (1970). *Irregularity in Syntax*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Lakoff, George and Mark Johnson (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

Langacker, Ronald W. (1998). Conceptualization, Symbolization, and Grammar. In M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure, Vol. 1* (pp. 1-40). New Jersey/London: Lawrence Erlbaum Associates.

- Langacker, Ronald W. (2008). *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lee, David (2001). *Cognitive linguistics: an introduction*. South Melbourne/New York: Oxford University Press.
- Leira, Vigleik (1992). *Ordlaging og ordelement i norsk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Lemmens, Maarten (1998). *Lexical perspectives on transitivity and ergativity. Causative constructions in English*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Lemmens, Maarten (2002). The semantic network of Dutch posture verbs. In John Newman (ed.), *The Linguistics of Sitting, Standing, and Lying* (pp. 103-139). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Летучий, Александр (2005). Непрототипическая переходность и лабильность: фазовые лабильные глаголы. *Вопросы языкознания* 2005/4: 93-110.
- Летучий, Александр Борисович (2006). Типология лабильных глаголов: семантические и морфосинтаксические аспекты (doktorska disertacija). Москва: Российский государственный гуманитарный университет.
- Letuchiy, Alexander (2012). Time reference in Russian causative constructions. In A. Grønn & A. Pazelskaya (eds.), *The Russian Verb* (pp. 31-51), Oslo Studies in Language 4(1).
- Levin, Beth (1993). *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*, Chicago: University of Chicago Press.
- Levin, Beth & Malka Rappaport Hovav (1995). *Unaccusativity. At the Syntax-Lexical Semantics Interface*. Cambridge, London: The MIT Press.
- Levin, Beth & Malka Rappaport Hovav (2005). *Argument Realization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lie, Svein (1984). *Innføring i norsk syntaks*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Liljestrang, Birger (1975). *Så bildas orden*. Lund: Studentlitteratur.
- Lipka, Leonhard (1982). Causatives and Inchoatives in English and their Treatment in Recent Lexicographic Practice. *Studia Anglica Posnaniensia* 14: 3-16.

Lødrup, Helge (1996). The Theory of Complex Predicates and the Norwegian Verb *få* 'get'. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 57: 76-91.

Lødrup, Helge (2009). External and Internal Possessors with Body Part Nouns: The Case of Norwegian. *SKY Journal of Linguistics* 22: 221–250.

Loewenthal, Judith (2003): Meaning and use of causeless causative constructions with *laten* in Dutch. In A. Verhagen & J. van de Weijer (eds.), *Usage-Based Approaches to Dutch. Lexicon, grammar, discourse* (pp. 97-129). Utrecht: LOT.

Lundquist, Björn & Gillian Ramchand (2012). Contact, Animacy, and Affectedness in Germanic. In P. Ackema et al. (eds.), *Comparative Germanic Syntax. The State of the Art* (pp. 223-248). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Lyngfelt, Benjamin (2007). Mellan polerna. Reflexiv- och deponenskonstruktioner i svenskan. *Språk & stil NF 17*: 86-134.

Lyngfelt, Benjamin (2010). En akademiledamot pensioneras inte – om konstruktioner med s-verb i svenskan. In K. Jóhannesson & B. Ralph (red.), *Bo65. Festskrift till Bo Ralph* (s.178-192). Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, Göteborgs universitet.

Lyngfelt, Benjamin & Markus Forsberg (2012). *Ett svenskt konstruktikon. Utgångspunkter och preliminära ramar*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

Malchukov, Andrej (2006). Transitivity parameters and transitivity alternations. Constraining co-variation. In L. Kulikov et al. (eds.), *Case, valency and transitivity* (pp. 329-357). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Mathieu-Reeves, Danielle (2006). Direct and indirect causation in Sinhala: examining the complexity continuum. In R. Englebretson and C. Genetti (eds.), *Santa Barbara Papers in Linguistics* 17 (pp. 95-101). dostupno na: www.aw.id.ucsb.edu/UCSBLinguistics/research/papers.html

McCawley, James (1968). Lexical Insertion in a Transformational Grammar without Deep Structure. *Chicago Linguistic Society* 4: 71-80.

McCawley, James (1976). Remarks on what can cause what. In: M. Shibatani (ed.), *Syntax and Semantics* 6 (pp. 117-129). New York: Academic Press.

McKoon, Gail & Talke Macfarland (2000). Externally and Internally Caused Change of State Verbs. *Language* 76: 833-858. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/417201>

Мельникова, К.А. (2002). В поисках семантической структуры медиальных глаголов и декаузативов (на материале отадъективных глаголов изменения состояния). *Научно-техническая информация 2*: 30-36.

Miličević, Maja i Dragana Radojević (2011). Dekauzativni i autokauzativni recipročni predikati u srpskom i italijanskom jeziku. *Anali Filološkog fakulteta 23/2*: 183-205.

Moreno, Juan Carlos (1985). Anticausatives: A Typological Sketch. *Papers from the 21st Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, II*, pp. 172-181.

Недялков, В.П. & Г.Г. Сильницкий (1969а). Типология каузативных конструкций. У А.А.Холодович (ред.), *Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив* (с. 5-19). Ленинград: Наука.

Недялков, В.П. & Г.Г. Сильницкий (1969б). Типология морфологического и лексического каузативов. У А.А.Холодович (ред.), *Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив* (с. 20-50). Ленинград: Наука.

Neeleman, Ad & Hans van de Koot (2012). The linguistic expression of causation. In M. Everaert, T. Sioni & M. Marelj (eds.). *The Theta System: Argument Structure at the Interface* (pp. 20-51). Oxford: Oxford University Press.

Newman, John (2002). A cross-linguistic overview of the posture verbs 'sit', 'stand', and 'lie'. In J. Newman (ed.), *The Linguistics of Sitting, Standing, and Lying* (pp. 1-24). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Næs, Olav (1965). *Norsk grammatikk. Elementære strukturer og syntaks*. Oslo: Fabritius & sønners forlag.

Næss, Åshild (2006). Case semantics and the agent-patient opposition. In L. Kulikov et al. (eds.), *Case, Valency and Transitivity* (pp. 309-327). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Næss, Åshild (2007). *Prototypical Transitivity*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Paduceva, Elena (1998). Thematic Roles and the Quest for Semantic Invariants of Lexical Derivation. *Folia linguistica 32/3-4*: 349-363.

Paduceva, Elena (2000). Verbs implying semantic role of result: correlation between diathesis and aspectual meaning. *Linguistische arbeitsberichte 75*: 125-136.

Падучева, Елена В. (2001). Каузативный глагол и декаузатив в русском языке. *Русский язык в научном освещении 1*: 52-79.

Падучева, Елена В. (2002). Диатеза и диатетический сдвиг. *Russian Linguistics* 26: 179–215.

Paduceva, Elena V. (2003). Is there an «anticausative» component in the semantics of decausatives? *Journal Of Slavic Linguistics* 11(1): 173-198.

Падучева, Елена В. (2004). *Динамические модели в семантике лексики*. Москва: Языки славянской культуры.

Paduceva, Elena (2007). *Causatives, decausatives and unaccusatives*. Third International Conference on «Meaning – Text» theory, University of Klagenfurt, 21-24 May 2007.

Paulsen, Geda (2011). *Causation and Dominance. A Study of Finnish Causative Verbs Expressing Social Dominance*. Åbo: Åbo akademis förlag.

Piaget, Jean (1930). *The Child's Conception of Physical Causality*. London/New York: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co./Harcourt Brace & Company.

Piper, Predrag (2000). О policentričnosti semantičkih kategorija. *Južnoslovenski filolog* LVI/3-4: 829-840.

Пипер, Предраг и др. (2005). *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ/Београдска књига/Матица српска.

Platzak, Christer (1998). *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik*. Lund: Studentlitteratur.

Плунгян, Владимир. А. (2011). *Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет (РГГУ).

Pylkkänen, Liina (2000). Deriving Adversity. In R. Billerey & B.D. Lillehaugen (eds.), *WCCFL 19 Proceedings* (pp. 399-410). Somerville, MA: Cascadilla Press.

Rackevičienė, Sigita (2005). Typology of Morphological Causatives in Lithuanian, Finnish and Norwegian. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 23: 55-74.

Radetzky, Paula & Tomoko Smith (2010). An areal and cross-linguistic study of benefactive and malefactive constructions. In F. Zúñiga & S. Kittilä (eds.), *Benefactives and malefactives: typological perspectives and case studies* (pp. 97-120). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Rappaport Hovav, Malka & Beth Levin (2010). Reflections on Manner/Result Complementarity. In M. Rappaport Hovav, E. Doron & I. Sichel (eds.) *Lexical Semantics, Syntax and Event Structure* (pp. 21-38). Oxford: Oxford University Press.

Rawoens, Gudrun (2007). *Kausativa verbkonstruktioner i svenskan och nederländskan. En korpusbaserad syntaktisk-semantisk undersökning* (doktorska disertacija). Gent: Universiteit Gent.

Rice, Sally (1987). Towards a Transitive Prototype: Evidence from Some Atypical English Passives. *Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* (pp. 422-434). Berkeley: Berkeley Linguistics Society.

SAG: Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik I-IV*. Stockholm: Norstedts.

Saeed, John I. (1997). *Semantics*. Oxford: Blackwell Publishers.

Saksena, Anuradha (1980). The Affected Agent. *Language* 56: 812-826. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/413490>

Saksena, Anuradha (1982). Contact in Causation. *Language* 58: 820-831.

Sandal, Catrine (2011). *Akkusative subjekt og antikausativitet i norrønt* (master-rad). Bergen: Universitetet i Bergen, Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier.

Schäfer, Florian (2008). *The Syntax of (Anti-)Causatives. External arguments in change-of-state contexts*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Schlesinger, I.M. (1989). Instruments as Agents: On the Nature of Semantic Relations. *Journal of Linguistics* 25: 189-210. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/4175980>

Seong, Sang Hwan (2004). Causative Constructions and Animacy Configurations. In C. Meier & M. Weisgerber (eds.), *Proceedings of the Conference "sub8 – Sinn und Bedeutung"*: 8th annual meeting of the Gesellschaft für Semantik (pp. 273-281). Konstanz: Fachbereich Sprachwissenschaft der Universität Konstanz.
dostupno na: <http://www.uni-frankfurt.de/fb10/SuB8/>

Shibatani, Masayoshi (1972). Three reasons for not deriving 'kill' from 'cause to die' in Japanese. In J. P. Kimball (ed.), *Syntax and Semantics 1* (pp. 125-137). New York: Academic Press.

Shibatani, Masayoshi (1976a). Causativisation. In M. Shibatani (ed.), *Syntax and Semantics 5* (pp. 239-294). New York: Academic Press.

Shibatani, Masayoshi (1976b). The grammar of causative constructions: a conspectus. In M. Shibatani (ed.), *Syntax and Semantics 6* (pp. 1-40). New York: Academic Press.

Shibatani, Masayoshi (1985). Passives and Related Constructions: A Prototype Analysis. *Language 61/4*: 821-848. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/414491>

Shibatani, Masayoshi (2001): Some basic issues in the grammar of causation. In M. Shibatani (ed.), *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation* (pp. 1-22). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Shibatani, Masayoshi & Prashant Pardeshi (2001): The Causative Continuum. In M. Shibatani (ed.), *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation* (pp. 85-126). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Skard, Vemund (1973). *Norsk språkhistorie. Bind 1 – til 1523*. Oslo: Universitetsforlaget.

Soares da Silva, Augusto (2007). Verbs of letting: Some cognitive and historical aspects. In N. Delbecque & B. Cornillie, (eds.), *On Interpreting Construction Schemas: From Action and Motion to Transitivity and Causality* (pp. 171-200). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Söderbergh, Ragnhild (²1971). *Svensk ordbildning*. Stockholm: Läromedelsförlagen.

Song, Grace & Phillip Wolff (2003). Linking Perceptual Properties to Linguistic Expressions of Causation. In M. Achard & S. Kemmer (eds.), *Language, Culture and Mind* (pp. 237-250). Stanford: CSLI Publications.

Song, Jae Jung (2011). Periphrastic Causative Constructions. In M. Dryer & M. Haspelmath (eds.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. dostupno na: <http://wals.info/chapter/110>

Song, Jae Jung (2011). Nonperiphrastic Causative Constructions. In M. Dryer & M. Haspelmath (eds.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. dostupno na: <http://wals.info/chapter/1101>

Song, Jae Jung (2001). *Toward a Typology of Causative Constructions*. München: Lincom Europa.

Spurkland, Terje (1989). *Innføring i norrønt språk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Станојчић, Живојин & Љубомир Поповић (²1992). *Граматика српскога језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Stefanowitsch, Anatol (2001). *Constructing causation: A Construction Grammar Approach to Analytic Causatives* (doktorska disertacija). Houston: Rice University.

Стевановић, Михаило (⁴1989). *Савремени српскохрватски језик. Граматички системи и књижевнојезичка норма. Том II: Синтакса*. Београд: Научна књига.

Steinbach, Markus (2002). *Middle Voice: a comparative study in the syntax-semantics interface of German*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Stokstad, Live (1998). *92 norrøne resultatsetninger og deres semantikk* (diplomski rad). Oslo: Universitetet i Oslo/Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap.

Stukker, Ninke, Ted Sanders & Arie Verhagen (2008). Causality in verbs and in discourse connectives: Converging evidence of cross-level parallels in Dutch linguistic categorization. *Journal of Pragmatics* 40: 1296-1322.

Sundman, Marketta (1983). Verbets s- och sig-form. I S. Tiisala (red.), *Grammatiska kontraster – problem i svenks grammatik i kontrastiv belysning* (s. 137-159). Helsingfors: Akateeminen kirjakauppa.

Sundman, Marketta (1986). *Få och låta som kausativa verb i svenskan*. I Xenia Huldén, *En vanskraft tillagnad Lars Huldén på hans 60-årsdag 5.2.1986* (s. 277-288). Helsingfors: [Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet].

Sveen, Andreas (1990). *Transitivitetsvekslinger i norsk. Pseudointransitiver og ergativer* (magistarski rad). Oslo: Universitetet i Oslo.

Štrbac, Gordana (2006). O valentnosti glagola emocionalnog sadržaja u srpskom jeziku. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XLIX (2)*: 73-102.

Talmy, Leonard (1976). Semantic Causative Types. In M. Shibatani (ed.), *Syntax and Semantics* 6 (pp. 43-116). New York: Academic Press.

Talmy, Leonard (1985). Lexicalization Patterns. In T. Shopen (ed.), *Language typology and syntactic description: Grammatical categories and the lexicon* (pp. 57-149). Cambridge: Cambridge University Press.

Talmy, Leonard (2000a). *Toward a cognitive semantics. Vol. I: Concept Structuring Systems*. Cambridge MA, London. MIT Press.

Talmy, Leonard (2000b). *Toward a cognitive semantics. Vol. II: Typology and Process in Concept Structuring*. Cambridge MA, London. MIT Press.

- Taylor, John R. (1995). *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Taylor, John R. (1998). Syntactic Constructions as Prototype Categories. In M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure, Vol. 1* (pp. 177-202). New Jersey/London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tenny, Carol & James Pustejovsky (2000). A History of Events in Linguistic Theory. In C. Tenny & J. Pustejovsky (eds.), *Events as Grammatical Object: the converging perspectives of lexical semantics and syntax* (pp. 3-37). Stanford: CSLI Publications.
- Thorell, Olof (1981). *Svensk ordbildningslära*. Stockholm: Esselte studium.
- Toops, Gary H. (1987). Russian Contextual Causatives. *The Slavic and East European Journal* 31 (4): 595-611. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/307054>
- Topolinjska, Zuzana (1996). „Padež” i „glagolski rod” – dve strategije gramatikalizacije odnosa između „predikata” i njegovih „argumenata”. *Južnoslovenski filolog LII*: 1-9.
- Torp, Arne (1982). *Norsk og nordisk før og nå*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vázquez Rozas, Victoria (2007). A usage-based approach to prototypical transitivity. In N. Delbecque & B. Cornillie, (eds.), *On Interpreting Construction Schemas: From Action and Motion to Transitivity and Causality* (pp. 17-37). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Verhagen, Arie & Suzanne Kemmer (1997). Interaction and causation: Causative constructions in modern standard Dutch. *Journal of Pragmatics* 27: 61-82.
- Viberg, Åke (1980). *Kognitiva predikat*. I Å. Viberg, *Tre semantiska fält i svenskan och några andra språk* (s. 4-39), SSM-reports 7. Stockholm: Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Viberg, Åke (1983a). Studier i kontrastiv lexikologi. I Åke Viberg (red.), *Studier i kontrastiv lexikologi: perceptionsverb*, SSM report 8 (pp. 5-20). Stockholm: Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Viberg, Åke (1983b). En typologisk undersökning av perceptionsverben som ett semantiskt fält. I Åke Viberg (red.), *Studier i kontrastiv lexikologi: perceptionsverb*, SSM report 8 (pp. 21-96). Stockholm: Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.

- Viberg, Åke (2006). What One Verb Can Do: The Swedish Verb *göra* in a Crosslinguistic Perspective. In M.Suominen et al. (eds.), *A Man of Measure. Festschrift in the Honour of Fred Karlsson* (pp. 243-257). Turku: The Linguistic Association of Finland.
- Vinje, Finn-Erik (1968). *Kompendium i grammatisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vinje, Finn-Erik (1976). *Moderne norsk. Råd og regler for praktisk språkbruk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vinje, Finn-Erik (1978). *Verbalsyntaks. En oversikt*. Trondheim: Tapir.
- Vinje, Finn-Erik (⁷1990). *Kompendium i grammatisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Waldenfels, Ruprecht von (2004). *The Grammaticalization Of Finnish antaa and Russian davat' 'To Give' as Causative Auxiliaries* (master rad). Berlin: Freie Universität Berlin.
- Wali, Kashi (1981): Cause, Causer and Causee: A Semantic Perspective. *Journal of Linguistics* 17: 289-308.
- Wessén, Elias (⁴1965a). *Svensk språkhistoria. II: Ordbildningslära*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias (²1965b). *Svensk språkhistoria. III: Grundlinjer till en historisk syntax*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Western, August (1921). *Norsk riksmåls-grammatikk for studerende og lærere*. Kristiania: H. Aschehoug & Co.
- Wierzbicka, Anna (1975). Why 'kill' does not mean 'cause to die': The semantics of action sentences. *Foundations of Language* 13: 491-528.
- Wierzbicka, Anna (1998). The Semantics of English Causative Constructions in a Universal-Typological Perspective. In M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure, Vol. 1* (pp. 93-153). New Jersey/London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Wolff, Phillip (2003). Direct causation in the linguistic coding and individuation of causal events. *Cognition* 88: 1-48. dostupno na: www.sciencedirect.com
- Wolff, Phillip (2007). Representing causation. *Journal of Experimental Psychology: General* 136/1: 82-11.
- Wolff, Phillip & Deirdre Gentner (1997). On the lexicalization of causal events. In *Proceedings of the Twenty-First Annual Boston University Conference on language Development* (pp.707-718). Boston: Cascadilla Press.

Wolff, Phillip, Grace Song & David Driscoll (2002). Models of causation and causal verbs. In M. Andronis, C. Ball, H. Elston and S. Neuval (eds.), *Papers from the 37th Meeting of the Chicago Linguistics Society, Main Session, Vol. 1* (pp. 607-622). Chicago: Chicago Linguistics Society.

Wolff, Phillip & Tatiana Ventura (2003). When Russians learn English: How the meaning of causal verbs may change. In *Proceedings of the Twenty-Seventh Annual Boston University Conference on Language Development* (pp. 822- 833). Boston: Cascadilla Press.

Wolff, Phillip et al. (2005). Expressing Causation in English and Other Languages. In A. Woo-Kyong et al. (eds.), *Categorization inside and outside the laboratory: Essays in honor of Douglas L. Medin* (pp. 29-48). American Psychological Association.

Wunderlich, Dieter (1997). Cause and the Structure of Verbs. *Linguistic Inquiry* 28 (1): 27-68. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/4178964>

Yeon, Jaehoon (2007). Coding Conflict or Semantic Contrast? : The Grammatical Encoding of the Causee. *Eoneohag (Journal of the Linguistic Society of Korea)* 47 (4): 33-59. dostupno na: <http://eprints.soas.ac.uk/4020/>

Young, Michael E. & Steven Sutherland (2009). The spatiotemporal distinctiveness of direct causation. *Psychonomic Bulletin & Review* 16/4: 729-735.

BIOGRAFIJA AUTORA

Sofija Bilandžija rođena je 1975. godine u Beogradu. Posle završene Filološke gimnazije, 1994. godine upisuje Grupu za skandinavske jezike i književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu. Postdiplomske studije upisala je 1999. godine, a magistarski rad pod nazivom „Sinonimija i semantička ekvivalencija glagola kretanja u srpsko-norveškom rečniku“ odbranila 2005. godine. Od 2000. godine radi na Filološkom fakultetu u Beogradu. Tokom i nakon studija više puta boravila u Norveškoj radi stručnog usavršavanja. Lingvistička istraživanja usmerena su na semantiku, leksikologiju i tvorbu reči. Objavila je više prevoda sa norveškog jezika.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а СОФИЈА БИЛАНЦИЈА

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

СЕМАНТИКА КАУЗАТИВНИХ КОНСТРУКЦИЈА У
НОРВЕШКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

у Београду, 01.04.2014.

Soficija Bilancija

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора СОФИЈА БИЛАНЦИЈА

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада СЕМАНТИКА КАЗАТИВИТНИХ КОНСТРУКЦИЈА У НОРВЕЏКОМ И СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ

Ментор Доц. др ЗОРИЦА КОВАЧЕВИЋ

Потписани _____

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 01.04.2014.

SBilancija

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

СЕМАНТИКА КАУЗАТИВНИХ КОНСТРУКЦИЈА У НОРВЕШКОМ
И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 01.04.2014.

